

L'Escala: història, vida i patrimoni

CAMÍ RONDA *de*

DRHE (Centre de Documentació i Recerca Històrica de l'Escala)

núm. 1 juny 2010 - 6€

Memòria de la Guerra Civil a l'Escala

Cronologia
de la guerra
civil / 2

Crònica d'una
guerra / 10

Diaris i
memòries / 24

Morts al
front / 109

Execucions
al cementiri
d'Empúries / 110

Morts al
bombardeig / 111

Consells de
Guerra / 112

Exiliats
als camps
d'extermini
nazis / 113

Bibliografia / 114

SLPC. Biblioteca de L'Escala

1324232544

Coordinació: Rafel Bruguera Batalla

Consell de Redacció: Albert Pons Ramos, Lluís Colomeda Sastre, Jordi Gallegos Córdoba, Joaquim Teixidor Poch, Jordi Bruguera Batalla, Dídac Piñero Costa, Ildefons Clos Roca, Laia Bruguera Bahí, Eduard Pons Ramos, Josep Ximinis Casadevall i Duncan Amos.

Administració i Secretaria: Albert Pons i Jordi Bruguera

Publicitat i subscripcions: Ildefons Clos i Laia Bruguera

Fotografia: Joaquim Teixidor i Ildefons Clos

Arxiu i documentació: Lluís Colomeda i Jordi Gallegos

Restauració imatges històriques: Ildefons Clos

Disseny de la portada: Toni Martí Duchêne

Impressió: Papereria Tècnica Pergamí

Tiratge: 600 exemplars

Dipòsit legal: GI-750-2010

Fotografia de la portada: Joan Lassús. Arxiu Històric de l'Escala (AHE)

Patrocinadors: Ajuntament de l'Escala, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, Diputació de Girona, i Centre Esportiu i Recreatiu l'Escala

Sumari

CRÒNICA DE LA GUERRA CIVIL A L'ESCALA

Sumari i editorial	1
Cronologia de la Guerra Civil	2
Crònica d'una guerra	10
Diaris i memòries	
Aurora Bertrana Salazar	24
Pere Bosch Gimpera	28
Emili Gandia Ortega	30
Miquel Quintana Batalla	67
Josep Puig Masjoan	70
Rafel Quintana Sastre "Dandi"	86
Josep Maria Palau Figueras	101
Josep Quintana Fàbrach	103
Josep Batalla Vicens	104
Pere Feliu Bramon "de les unces"	107
Les víctimes de la guerra	
Morts al front	109
Execucions al cementiri d'Empúries	110
Morts al bombardeig	111
Consells de Guerra	112
Exiliats als camps d'extermini nazis	113
Bibliografia	114

Agraïm sincerament a les institucions públiques, empreses anunciantes i subscriptors, el seu suport econòmic per poder dur a terme la publicació d'aquesta revista.

El Consell de Redacció

Editorial

El CEDRHE (Centre de Documentació i Recerca Històrica de l'Escala), constituït com a secció del CER a final de 2008 i que té com a objectius principals l'estudi, el coneixement i la difusió de la història del nostre poble en sentit ampli, vol oferir una nova oferta informativa, formativa i cultural, complementària a les ja existents, a través de *Camí de Ronda*, amb periodicitat anual, on es divulgaran les recerques que com a grup s'estan duent a terme sobre la vida, els costums, les tradicions i el patrimoni de l'Escala.

La història de les publicacions periòdiques escalenques, almenys amb la informació de què disposem avui, comença la festa major de l'any 1900 amb la revista quinzenal literària *La Sardana*, de la qual es conserven els deu primers exemplars a l'Arxiu Municipal. La premsa de l'època anuncia la propera sortida, l'any 1902, d'una altra publicació, *Lo Fuet*, però no ens consta que veïés la llum. Entre 1909 i 1910 s'edità el quinzenal *Costa Brava*, del qual sabem que es va arribar a publicar però no en coneixem cap exemplar. Entre 1919 i 1922 sortí al carrer una altra revista quinzenal, *Costa Brava*, que reprenia el nom de l'anterior i que comptà amb la batuta del polifacètic Joan Ballesta *Calafat*. Foren un total de 62 números que també es poden consultar a l'Arxiu Municipal. Així mateix, durant la Guerra Civil aparegueren uns quants exemplars de la revista satírica *El Borinot*.

A les darreries de la llarga nit del franquisme, el 1972, aparegué el primer número dels *llibres de la Festa Major* i, en plena transició democràtica, el de l'*Aplec de la Sardana*, a partir de 1976. El mes de gener de 1980 començà a publicar-se *L'Escalenc* que, encara avui, arriba a les nostres llars regularment i puntual, cada mes. Els *Fulls d'Història Local*, editats per l'Ajuntament, completen la història, fins on arriben les nostres informacions, de les publicacions locals.

La nostra voluntat també és oferir les pàgines de *Camí de Ronda* a la col·laboració de tots els estudiosos o coneixedors de qualsevol aspecte relacionat amb la història de la nostra vila. Volem ser una revista oberta i participativa, plural, democràtica i objectiva, sense exclusions ni censures de cap mena.

Aquest primer número es dedica monogràficament a la Guerra Civil a l'Escala, en el qual publiquem una sèrie de narracions i memòries relacionades amb el conflicte bèl·lic, la majoria inèdites fins ara. Agraïm sincerament a totes les persones que ens han confiat aquesta valuosa documentació familiar. També agraïm a la gent que ens ha prestat altres documents, fotografies, etc, alguns dels quals apareixen en aquest primer número de *Camí de Ronda* i altres els anirem publicant en successives edicions. A partir del proper número els continguts de la revista seran de temàtica diversa, amb diferents articles, seccions i apartats.

Una altra eina d'aquesta vocació informativa i divulgativa és la pàgina web del CEDRHE, també al servei i a disposició de tothom a partir d'avui mateix; com també el mini programa *Sabies que...?*, que emet Ràdio l'Escala des del passat mes de febrer.

D'acord amb els nostres principis de grup obert, plural i transversal, volem reiterar novament que les portes del CEDRHE estan obertes a qualsevol persona interessada en l'estudi i la difusió de la història de la nostra vila.

Visca l'Escala!

Manifestació ciutadana per celebrar la proclamació de la República el 14 d'abril de 1931.

Autor: Joan Clos. Arxiu família Clos.

Cronologia de la Guerra Civil

<u>Dia</u>	<u>Mes</u>	<u>Any</u>	
25-28	01	1936	Una delegació del Sindicat d'Oficis Diversos de l'Escala assisteix a Barcelona a la històrica Conferència Regional Extraordinària de la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRTC), convocada per decidir la posició de la CNT <i>"en el aspecto de la alianza con instituciones que sin sernos afines tengan un marcado matiz obrerista y la actitud concreta y definitiva que debe adoptar la CNT ante el momento electoral"</i> .
02	02	1936	Francesc Callol Pascual <i>Maurici</i> sol·licita autorització per celebrar una assemblea amb la finalitat de fundar una <i>"societat cultural"</i> . Es tracta del Partit Sindicalista. L'assemblea es va celebrar el dia 6.
04	02	1936	Joan Sastre Martinoy <i>Pebres</i> sol·licita la celebració d'una assemblea al Centre Joventut (Pequín) per tractar sobre <i>"el aumento de cuotas mensuales que nos han impuesto los señores médicos de esta villa"</i> . L'assemblea es va celebrar el dia 8.
16	02	1936	Les eleccions legislatives donen la victòria al Front Popular, també a l'Escala, i es fan càrrec de l'Ajuntament els regidors desposseïts a resultes dels fets del 6 d'octubre de 1934. Josep Figueras i Fontdevila torna a ocupar l'alcaldia.
21	02	1936	L'alcaldia sol·licita la reobertura del local del Sindicat Únic de Treballadors (CNT) del carrer de La Torre, clausurat amb motiu del Fets d'Octubre de 1934.
22	02	1936	El cap de la Guàrdia Civil i Ramon Ribes Callol, de la CNT, procedeixen a la reobertura del local de la CNT del carrer de la Torre.
22	02	1936	Un nombrós grup d'escalencs, encapçalat per l'alcaldia, es desplacen a Bellcaire per celebrar un acte reivindicatiu de la República. Fonts orals diuen <i>"a proclamar la República"</i> .
17	07	1936	L'exèrcit espanyol destacat al Marroc s'aixeca contra el govern legítim de la República.
18	07	1936	El general Franco declara l'estat de guerra.
18	07	1936	Molta gent es concentra a la Platja per comentar les notícies que dona la ràdio.
18	07	1936	A la Casa de la Vila també es concentra molta gent per conèixer les notícies que arriben per telèfon de Girona i escolten les notícies de la ràdio.
18	07	1936	Els pescadors no surten a pescar.

Dia	Mes	Any	
18	07	1936	L'aixecament militar sorprèn l'escriptora Aurora Bertrana de vacances a l'hotel Empúries.
18	07	1936	Pere Bosch Gimpera, director de les excavacions d'Empúries i rector de la Universitat de Barcelona, també es troba a l'Escala.
19	07	1936	A la matinada, els militars surten als carrers de Girona i ocupen llocs estratègics, tanquen els locals dels partits polítics i sindicats i destitueixen les autoritats depenents de la Generalitat. Al cap d'unes hores, davant la rendició dels militars revoltats a Barcelona, es retiren a les casernes.
19	07	1936	Un grup de veïns va a l'ajuntament a recollir armes per anar a Girona i Figueres per lluitar, si cal, contra les tropes sollevades.
19	07	1936	El general Goded es rendeix a Barcelona i les tropes alçades en armes tornen a les casernes, vençudes per les forces d'ordre fidels a la República i els milers de ciutadans que s'han llançat al carrer.
19	07	1936	Un grup d'escalencs encapçalats per l'alcalde es desplaça a Girona per a recavar notícies, rebre instruccions i recollir armes.
19	07	1936	Es suspèn el partit de futbol que havien de disputar el Girona i l'Escala quan els jugadors visitants ja són al poble.
19	07	1936	La sessió cinematogràfica de la tarda del cinema Pequí també s'anul·la. A la cartellera s'hi escriu: " <i>Sessió suspesa pels gravíssims successos que viu el país</i> ".
19	07	1936	Els guàrdies civils de l'Escala reben l'ordre de replegar-se a la Bisbal.
19	07	1936	Grups d'homes armats comencen a patrullar pels carrers del poble i s'estableixen els primers controls de vigilància a les entrades i sortides de la població.
19	07	1936	Es rep un avís telefònic a l'ajuntament que informa que un cotxe fuig amb militars rebels. Es mobilitza molta gent cap a la Closa del Llop per tallar arbres i impedir el pas. Resulta ser una falsa alarma.
19	07	1936	Les persones que havien marxat armades cap a Girona i Figueres tornen al poble informant que les tropes revoltades s'han retirat a les respectives casernes, sense disparar cap tret, en veure la caiguda de Barcelona.
19	07	1936	Amb el fracàs dels colpistes a Catalunya, comença el procés revolucionari.
20	07	1936	A mitja nit, els milicians que fan el control a la Bassa de l'Oller confonen el cotxe dels tres músics escalencs integrants de la cobla <i>La Principal</i> de Torroella de Montgrí, que venien d'actuar a Sant Jordi Desvalls, amb un cotxe de feixistes. Es produeixen moments de confusió i tensió, disparant-se alguns trets. Afortunadament no hi ha cap ferit.
20	07	1936	Els sindicats escalencs convoquen vaga general, que és secundada per una immensa majoria.
20	07	1936	L'alcalde, mitjançant un pregó, ordena el lliurament de totes les armes de foc, curtes i llargues, de propietat particular a l'ajuntament.
20	07	1936	Es crea el Comitè Antifeixista, integrat majoritàriament per membres de la CNT i la FAI.
20	07	1936	A la tarda, es produeix una altra alarma infundada. Algú telefona a l'ajuntament comunicant que a Sant Pere Pescador han entrat els feixistes i que vénen cap a l'Escala. Molta gent acudeix a carretera en espera de notícies. Resulta ser una broma pesada.
21	07	1936	Pere Bosch Gimpera acudeix a la seu del Comitè per obtenir el salconduit que li permeti anar a Barcelona. El president del Comitè, <i>Tonet</i> Puig, i el secretari, Lluís Pujol, que alhora és el delegat a l'Escala dels "Amics de l'Art Vell", presidit a Barcelona per Bosch Gimpera, li demanen que redacti un ofici amb paper timbrat del Museu apel·lant " <i>a la cultura dels membres del Comitè perquè vigilessin que els monuments i objectes artístics de la comarca no sofrissin danys</i> ". Ho fa immediatament.
21	07	1936	Un grup d'escalencs torna a desplaçar-se a Girona en busca d'armes.
21	07	1936	Detenció de 5 militars de Girona a Santa Margarida. Pretenien anar a França per mar i incorporar-se a l'exèrcit rebel. Es tracta de: Comandant Ernesto Orensanz Tarongí Capità José Conejos Fernández Capità Francisco Rosas Garrido Tinent Joaquín Herrera Martínez Añovar Tinent César Martínez Sastre
21	07	1936	El Comitè ordena l'expulsió de les monges del convent del carrer de la Torre i requisa la finca. Mossèn Carles Costa escriu en el seu informe: " <i>Expulsión de las monjas del Convento de la Sagrada Familia por orden del Comité Rojo. A las religiosas de la Sagrada Familia el Comité les franqueó su salida, sin ningún asalto ni atropello</i> ".

Dia	Mes	Any	
22	07	1936	Pere Bosch Gimpera remet un escrit a l'alcalde i al Comitè demanant que no es cremin els objectes d'art de les esglésies de l'Escala i Sant Martí d'Empúries.
	07	1936	Mossèn Gaspar Bosh, vicari de la parròquia, marxa de l'Escala. "Al estallar la revolució se ausentó de esta parroquia el reverendo Gaspar Bosch", escriu mossèn Carles Costa.
	07	1936	Mossèn Salvador Sans és traslladat en cotxe per milicians escalencs a la seva casa de Medinyà.
	07	1936	Mossèn Carles Costa és allotjat pel Comitè i sota la seva protecció en una casa confiscada del Port d'en Perris, can Llobet. Milicians locals hi faran guàrdia permanent per evitar que elements forasters se l'enduguin.
22	07	1936	Incendi de l'església de l'Escala a les dues de la tarda. Es cremen la porta principal, l'entrada, la imatge del Sant Crist i algun altar.
23	07	1936	Incendi de l'església de l'Escala a les 11 del matí. En aquesta ocasió els danys es concentren a l'altar major, la resta d'altars, l'harmòni del cor i l'altar del cementiri.
23	07	1936	Rafel Torres i Lluís Pujol, membres de l'associació Amics de l'Art Vell, aconseguixen, pistola en mà, impedir la crema de l'església d'Empúries.
24	07	1936	Incendi de l'església de l'Escala. Es crema la sagristia i són robats diversos objectes de culte. Al cap d'un temps es desmuntaran les dues campanes i es fondran per a construir material de guerra.
25	07	1936	Es pesca molta anxova i el Sindicat la decomissa, acció que aixeca una gran protesta. La CNT es compromet a no tornar-ho a fer.
	08	1936	Trasllat del Comitè a la casa de can Llardén, al Passeig Marítim.
28	07	1936	A la plaça de Sant Martí d'Empúries es cremen bancs i altres objectes de l'església.
03	08	1936	Uns incontrolats provoquen novament destrosses a l'església de Sant Martí d'Empúries.
10	08	1936	Bosch Gimpera, Gandia i els escalencs Lluís Pujol, Rafel Torres i Joan Clos acudeixen a Sant Martí d'Empúries per avaluar els danys produïts a l'església.
15	08	1936	El Comitè acorda l'augment del jornal, de 7 a 8 pessetes, als paletes i peons.

Paco Fumadó i Alsina
-el primer de la dreta, de genolls- en
una base aèria de l'exèrcit republicà
Arxiu família Fumadó.

26	08	1936	El Conseller de Cultura de la Generalitat, Ventura Gassol, signa el decret d'apropiació de la col·lecció d'objectes d'Empúries propietat de Caterina Albert, Víctor Català.
29	08	1936	Execució a Empúries del capellà de Regencós, Francesc Donadeu Agustí, de 52 anys. El Comitè ordena la detenció i trasllat de 9 veïns, destacats elements conservadors i catòlics, al Castell de Sant Ferran de Figueres: Dario Solés Batalla, Joaquim Simon Albertí, Joaquim Simon Brugués, Miquel Carreras Ballester, Rafael Puig Solés, Josep Ximinis Guri, Joan Massanet Juli, Francesc Rouret Sureda i Josep Sabadí Foix. Romandran a la presó 8 dies. Jesús Maria Isern Galceran pot eludir la detenció perquè convenç el Comitè que el poble no es pot quedar sense metge.
30	08	1936	
31	08	1936	El Comitè acorda la col·lectivització del transport. La seu es situa a l'edifici de can Maranges. A l'expedient de la Causa Nacional corresponent a l'Escala es pot llegir: "Colectivización a mano armada de la industria del transporte: transports SARFA,

Dia	Mes	Any	
			<i>transports Andreu, transports Esteva, Rafel Ballester Teixidor, Joan Massanet Juli, Jesús Mª Isern Galceran, Josep Massafont Vallmajó, Josep Sureda Llach, Ramon Sureda Fornés, Josep Dubé Guillot i Josep Massafont Bohé</i> .
31	08	1936	El Comitè dóna l'ordre de recollir tots els elements religiosos de les cases per a la seva destrucció. Segons mossèn Costa: " <i>Orden draconiana del Comité de entregar todos los emblemas e insignias de Culto Católico, para su destrucción</i> ". Abans, però, mossèn Costa lliura el reliquiari de Santa Màxima a Josep Guanter i Caterina Flaqué, pabordes de la capella de la patrona del poble, que al cap d'uns dies l'amaguen en un oliver de la seva propietat (no serien recuperades fins el 1984).
05	09	1936	Es celebra el Congrés Regional de Camperols de la CRTC amb l'assistència de dos escalencs: Salvador Arquer Rabassedas, en representació del Sindicat Únic de l'Escala (secció agrícola), i Francesc Callol Pascual <i>Maurici</i> , en representació de la comarcal de l'Alt Empordà. El principal acord adoptat és " <i>la col·lectivització de la terra, dirigida i controlada pels sindicats</i> ". Poc després, es col·lectivitzaran 19 masos a l'Escala amb un total d'unes 1.000 vessanes de terra. La seu es situarà a la casa del doctor Pi, a la plaça del cal Vaquer (avui de l'Avi Xaxu).
13	09	1936	Bosch Gimpera i Emili Gandia, acompanyats de membres del Comitè, visiten les cases de Mercè Granells (Clos del Pastor) i Ramon Oliveras (can Maranges), confiscades recentment, per comprovar les peces d'art i objectes d'Empúries que contenen. També s'interessen per la imatge d'una verge de l'escultor Josep Llimona que hi ha a la capelleta de la casa de Pere Villanueva, i la confisquen.
21	09	1936	El Comitè acorda la socialització dels oficis (col·lectivització de la construcció), que engloba unes 70 persones. La seu es situa a ca les Monges. Es municipalitza la vivenda i la Col·lectivitat de la Construcció serà l'encarregada del cobrament dels lloguers dels habitatges. El seu cap serà Rafel Torres, que col·lectivitzarà la seva pròpia empresa. Creen una Escola de Belles Arts a ca les Monges, dirigida per l'escultor Ramir Rocamora.
24	09	1936	Emili Gandia acaba l'inventari de la col·lecció de Caterina Albert i trasllada les últimes peces al Museu d'Empúries.
28	09	1936	Es celebra un partit de futbol a benefici de les Milícies entre els equips de l'Escala i l'Anglès. El resultat és de 5 gols a 2 a favor dels visitants.
03	10	1936	Comencen els treballs per instal·lar una bateria de canons de 155 mm al jaciment d'Empúries.
04	10	1936	Josep Figueras visita el jaciment d'Empúries. Serà un dels seus últims actes com a alcalde.
09	10	1936	Després d'incorporar la CNT al Govern de la Generalitat, Companys decreta la dissolució dels comitès i dicta les normes que han de regir la constitució dels consells municipals amb presència de la CNT, en un intent de retornar el poder als ajuntaments.
	10	1936	L'alcalde, <i>Pepito</i> Figueras, abandona l'Ajuntament disconforme amb la política de la CNT, del Comitè i el decret del Govern de la Generalitat de 9 d'octubre, sobre la reorganització municipal.
19	10	1936	Primer intent de constitució de l'Ajuntament d'acord amb el Decret del Govern de la Generalitat del 9 d'octubre. Aquest fet es veu frustrat per l'actitud de la CNT, que pretén tenir la majoria al consistori.
19	10	1936	La CNT es possessiona de l'Ajuntament i Ramon Ribes Callol assumeix l'alcaldia.
22	10	1936	Execució de Josep Macau Vilanova, veí de Pau, a les portes del cementiri d'Empúries.
22	10	1936	Execució de Pere Macau Rubau, veí de Pau, a les portes del cementiri d'Empúries.
30	10	1936	El creuer <i>Canarias</i> , de 194 m d'eslora i 19,5 de mànega, bombardeja Roses. La tripulació està formada per 1.200 homes. Desenes d'escalencs contemplen el bombardeig des de la Punta.
31	10	1936	Seguint instruccions del Comitè, uns 20 milicians van a les ruïnes d'Empúries per requisar eines amb l'objectiu d'iniciar les obres de condicionament d'un camí on poder passar uns canons que s'han d'instal·lar a la zona de les Planasses-Punta Montgó. S'emporten 13 cabassos, 11 pics, 9 caixes, un mall i vagonetes amb els corresponents carrils.
31	10	1936	Assassinat de l'escalenc Martí Batalla Poch al Seminari de Girona, on estava detingut des de feia 3 mesos.
	11	1936	Incendi de l'església de Sant Martí per part de la Centúria Ferrer i Guàrdia, que havia arribat a l'Escala poc després del bombardeig de Roses.
11	11	1936	A les 10 del matí s'escolten canonades que vénen del mar. Es tracta de la lluita entre un vaixell de guerra franquista i un mercant, a unes 10-12 milles de la costa.
12	11	1936	Execució al cementiri d'Empúries del mestre de Begur Anastasi Benet Mayals, de 49 anys.

Dia	Mes	Any	
12	11	1936	Execució al cementiri d'Empúries de l'estudiant de Begur Ricard Ferriol Corp, de 23 anys.
12	11	1936	Execució al cementiri d'Empúries del cadiraire de Begur Pere Ferriol Carreras, de 52 anys.
12	11	1936	Execució al cementiri d'Empúries del comerciant de Begur Felip Puig Mató, de 56 anys.
12	11	1936	Execució al cementiri d'Empúries del barber de Begur Ignasi Marqués Gispert, de 36 anys.
15	11	1936	Execució de Deocracias Moya Díaz al cementiri d'Empúries, de 31 anys, sergent 1r. d'Artilleria de Muntanya núm. 1. Estava destinat a la defensa de costes a l'Escala. Aquest militar s'havia revoltat a Barcelona amb el general Goded. Després d'un temps empresonat és destinat a l'Escala, on arribà el dia abans de la seva mort. El cadàver va ser identificat per la seva dona el mes de maig de 1943 i exhumat el dia 17 del mateix mes.
		1936	Execució al cementiri d'Empúries del capellà de la Bisbal Bernat Grau Bullit, de 37 anys.
29	11	1936	El Sindicats d'Oficis varis de l'Escala (CNT-UGT) assisteix a la reunió provincial de sindicats. Entre altres temes s'acorda "aportar fonaments i orientacions per a l'aplicació del jornal familiar i el racionament d'aliments, en previsió d'una possible escassetat".
20	12	1936	De bon matí, quatre avions bombardegen la zona de Roses. Gandia manifesta el seu nerviosisme i preocupació per si els avions es dirigeixen cap a Empúries per destruir els canons situats a l'entrada de les ruïnes i el polvorí concentrat en una sala del museu.
25	12	1936	S'inicia la construcció d'una trinxera defensiva entre la carretera i la platja de Sant Martí d'Empúries.
31	12	1936	Es comença la construcció de la trinxera de la muntanya de les Corts.
07	01	1937	Joaquima Sentena Sureda (propietària de la Fonda Sureda), fa lliurament a la Junta de Defensa Passiva de l'Escala de 2 llits i 2 matalassos destinats al lloc d'observació del servei de la DECA (Defensa Especial Contra Aeronaus), situat al carrer Galán i García Hernández, núm. 42 (és l'edifici de l'antic dispensari del carrer del Port).
10	01	1937	Els ajuntaments de l'Escala, Albons, Bellcaire, Viladamat i la Tallada i les organitzacions sindicals i polítiques d'aquests pobles (POUM, CNT, UGT) sol·liciten a la Generalitat la construcció d'un regadiu al Baix Ter a partir de l'expropiació del rec del Molí, propietat del marquès de Sentmenat, per tal d'aprofitar per al reg dels camps les aigües que es llançaven al mar sense ser utilitzades.
17	01	1937	El conseller de Cultura, Antoni Maria Sbert, visita el jaciment d'Empúries.
27	01	1937	S'intenta per segona vegada la constitució de l'Ajuntament. Aquesta vegada amb èxit. El Consell Municipal queda conformat per 8 dels 11 membres que legalment pertoquen: 3 de la CNT, 3 d'ERC, 1 del POUM i 1 de la UR. El PSUC declina formar-ne part. És elegit alcalde, per unanimitat, Francesc Salvat Granés, d'ERC.
17	02	1937	El periòdic anarquista <i>Solidaridad Obrera</i> publica un reportatge sobre l'Escala en el qual informa sobre l'aplicació de diversos impostos: - El 20 % del jornals dels treballadors és destinat a les Milícies. - Els milicians de la costa escalenca cedeixen el que perceben en concepte "d'extres" com a "contribució de guerra". - Impost ais bars i cafès: 5 cèntims per a cada consumició superior a 20 cèntims.
21	02	1937	Degut a la prohibició de celebrar oficis religiosos (se'n feien de clandestins), Josep Sabadí Foix i Maria Dolors Solés Duran es casen a Barcelona en una llar particular.
05	03	1937	Cap a les 8 del vespre un avió Breguet de l'exèrcit republicà, intenta fer un aterratge d'emergència en un camp de la rodalia després d'haver estat tocat en una acció al golf de Roses (sembla que pel creuer <i>Canarias</i>), però cau al mar, a la platja de la Cagarra, entre Empúries i Sant Pere. Els pescadors de l'Escala acudeixen en auxili però no poden fer res per salvar la vida dels cinc tripulants. El pilot és el famós aviador Ramon Torres Guasch, guanyador de diversos premis i rècords de vol amb avioneta.
10	03	1937	L'alcalde, Francesc Salvat, s'adreça al comissari delegat de la Generalitat a Girona per manifestar que la CNT no vol dissoldre la Conselleria de Defensa, contravenint el decret dictat pel govern català en aquest sentit.
12	03	1937	El comissari delegat de la Generalitat a Girona reitera la necessitat de procedir a la dissolució de la Conselleria de Defensa de l'Escala, seguint les ordres del govern de Lluís Companys.
06	05	1937	Execució de l'escalenc Lluís Tasis Parnau, a Cadaqués, municipi on exercia de mestre, en plena crisi dels coneguts com "Fets de Maig".
15	05	1937	Antoni Puig <i>Tonet</i> , en qualitat de conseller de Cultura, remet a la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya el llistat-inventari dels "objectes, quadres, llibres i demés objectes que tinc sota la meva guarda ... amb destí a la creació

Dia	Mes	Any	
			<i>del Museu i de la Biblioteca del Poble, a l'objecte que us digneu donar forma legal a la tinença dels mateixos". La seu es situarà a l'edifici de la plaça de l'Església cantonada amb Enric Serra, confiscat a les germanes Alech. El disseny de l'edifici s'encarregà a l'escultor Ramir Rocamora Bernat.</i>
21	05	1937	Es procedeix a una reorganització de l'Ajuntament, que perd un regidor i passa a tenir 7 membres. El regidor que es perd és d'ERC. Rafel Torres Bofill s'hi incorpora en representació d'ERC, encara que també milita a la CNT. Formalment, doncs, la CNT passa a tenir majoria absoluta (4 consellers de 7).
24	06	1937	L'alcalde remet a la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat un ofici manifestant que considera <i>"il·legals totes les incautacions realitzades fins a la data pel Comitè Antifeixista"</i> .
24	06	1937	El comissari de la Generalitat a Girona comunica a l'alcalde que al poble funciona una col·lectivitat (la del transport) que no està legalment constituïda i que ha confiscat dos camions de la fàbrica de gel d'en Josep Andreu: <i>"...per aquest motiu us prego que us serviu gestionar la devolució dels camions de referència, donant-me compte del resultat de les vostres gestions que, confio, serà satisfactori"</i> .
	06	1937	El Sindicat Agrari local de la CNT, que compta en aquest moment amb 70 afiliats, participa al Ple Regional de Sindicats i Col·lectivitats Camperoles de la CRTC. També hi és present un altre escalenc, Francesc Callol <i>Maurici</i> , dirigent del Partit Sindicalista d'Àngel Pestaña i membre del Comitè Regional de Relacions de Camperols de la CNT.
	06	1937	De resultes del Fets de Maig, les Milícies de la Costa desplegades a l'Escala són enviades al front d'Aragó i substituïdes per carrabiners.
30	06	1937	El delegat del Servei de Cooperació Agrària de Girona remet un informe al comissari delegat de Girona referent a la col·lectivitat agrària de l'Escala: <i>"... El susdit senyor Portell ha estat en diferents ocasions a aquesta delegació per tal de solucionar l'afer de la col·lectivitat en qüestió i com sigui que el Govern de la Generalitat no havia legislat sobre la matèria fins el 16 del corrent, no podia atendre'm a cap decret i en aparèixer el susdit decret en el butlletí del 24 vaig disposar el compliment del mateix pel que fa referent al susdit Mas Recs. El dilluns passat vaig personar-me a l'Escala per arranjar aquest afer i explicar el contingut del decret, i mentre la Generalitat no legisli sobre les col·lectivitats disposicions diferents no es pot arranjar d'altra forma"</i> .
	07	1937	L'escalenc Martí Rouret i Callol, mestre i militant d'ERC, és elegit conseller de Sanitat i Assistència del govern de Catalunya, càrrec que ocuparà durant uns tres mesos. Posteriorment desenvoluparà els càrrecs de comissari d'Ordre Públic i sotssecretari del president Companys.
15	08	1937	Francesc Callol <i>Maurici</i> , resident a Barcelona des de la tardor de l'any anterior, és un dels oradors que intervé en el multitudinari míting camperol que té lloc al Gran Price de Barcelona.
03	08	1937	El Comissari Delegat de la Generalitat a Girona cita al seu despatx l'alcalde, els patrons del ram de la construcció que han decidit treballar individualment i una comissió de la col·lectivitat de l'edificació, per intentar trobar una solució amistosa al conflicte que tenen plantejat.
	08	1937	Mort sobtada de l'alcalde, Francesc Salvat. Aquest fet aixeca una profunda crisi política i institucional a l'Ajuntament escalenc. Els 3 representants de la CNT dimiteixen i, a la pràctica, l'Ajuntament deixa de funcionar.
	09	1937	Representants dels Socors Roig Internacional (SRI) es traslladen a l'Escala per crear una secció local. A tal efecte es celebra una reunió <i>"entre todas las organizaciones locales antifascistas"</i> .
	09	1937	Una forta gelada de primavera provoca una pobra collita de raïm.
03	09	1937	El corresponsal a l'Escala del periòdic <i>Gerona-CNT</i> , "Mareador", escriu: <i>"Continua en pie la crisis municipal sin que por ahora se vislumbre solución alguna. La campaña contra la unidad antifascista ha dado sus frutos. La CNT, en un gesto de gran dignidad ha presentado la dimisión de sus representantes en el consistorio. Pero, ¡oh paradoja!, ahora resulta que los ases de la calumnia y de la difamación no quieren responsabilizarse. Quizás los huesos son demasiado duros de roer..."</i> .
	09	1937	Francesc Callol <i>Maurici</i> és elegit membre del Consell d'Agricultura de la Generalitat en representació de la CNT.
05	09	1937	El periòdic <i>Gerona-CNT</i> informa que a l'Escala s'ha constituït una secció infantil dins de les Joventuts Llibertàries (JJLL).
	09	1937	La mosca mediterrània també causa una minsa collita de fruita, especialment de préssec, que queda totalment destruïda, agreujant encara més la crisi econòmica i de subsistències que pateix el poble.

Dia	Mes	Any	
15	09	1937	Les Joventuts Llibertàries denuncien que a l'Escala encara hi ha carrers amb noms "inoportuns", especialment de sants.
21	09	1937	Els anarquistes celebren que "... los burgueses de las fábricas de salazón ipor fin! han aumentado el salario a las obreras".
13	10	1937	Francesc Callol <i>Maurici</i> és nomenat redactor en cap del periòdic <i>Mañana</i> , portaveu del Partit Sindicalista.
	10	1937	Les organitzacions pesqueres constitueixen el Comitè promutlats i víctimes de guerra.
	10	1937	Malgrat que l'Escala, com tots els municipis costaners, és considerada "Zona de Guerra", arriben uns 200 refugiats procedents del país basc, especialment dones, nens i vells. Són instal·lats en albergs (escoles, can Maranges, Hotel Empúries,...). Més tard també se n'allotjaren en cases particulars.
	10	1937	Es constitueix el Comitè prorefugiats de l'Escala. S'instaura un impost en funció de la situació i renda de cada família per a sufragar-ne les despeses.
26	10	1937	Es publica un manifest, redactat pel Consell Municipal i el Comitè prorefugiats, apel·lant a la solidaritat dels escalencs en ajuda dels refugiats que acaben d'arribar al poble.
18	11	1937	En el decurs d'una assemblea es dona compte i es discuteix el destí de la recaptació obtinguda del " <i>tanto por ciento estipulado sobre las mercancías, cuyo total asciende a cincuenta y seis mil pesetas</i> ".
24	11	1937	Execució de Consol Solés Rovirola al cementiri d'Empúries, 59 anys, mestra de tall i confecció. Segons Carles Costa: "...Presentaba heridas en todas partes del cuerpo, fractura de ambas piernas y señales de haber sido estrangulada para rematarla. Fue asesinada en el cementerio de Ampurias, pidiendo a los asesinos cinco minutos de tiempo para prepararse, que le concedieron. Dícese que los perdonó".
15	12	1937	Nova constitució de l'Ajuntament. Queda integrat per 3 representants d'ERC, 3 de la CNT, 3 del PSUC i 1 de la UR. És elegit alcalde Rafel Torres Bofill.
22	12	1937	L'alcalde, Rafel Torres, convoca en assemblea a tot el poble per debatre sobre els greus problemes existents en el subministrament del pa. Joan Sastre <i>Pebres</i> , antic regidor de subministraments i membre del Comitè en representació del POUM, critica durament l'ajuntament i a l'alcalde. Aquest el repte a una " <i>controvèrsia pública</i> ", que Sastre accepta inicialment. Segons <i>Gerona-CNT</i> , però, Sastre finalment no l'accepta.
22	12	1937	L'anarquista escalenc Joan Bes Jordan escriu a <i>Gerona-CNT</i> : "HA QUEDADO AMPLIADO EL CONCEJO MUNICIPAL. Habiéndose incorporado a sus tareas municipales el P.S.U.C. y los Rabassaires, ha quedado definitivamente ampliado el concejo municipal, pues con los dos organismos citados, y los dos que hasta ahora han desempeñado los cargos municipales, o sea la Ezquerra y la C.N.T., está todo el pueblo representado. Así es que ahora ya no se podrá venir con la monserga de que si falta comida tiene la culpa Zutano, de que si Menguano lo hiciera irían mucho mejor las cosas. Y otras sandeces por el estilo. Ahora todo el pueblo ha de acatar las órdenes que salgan del Concejo y el que no las acate, tiene que ser tratado como traidor y fascista emboscado. Hay que dar facilidades a los consejeros y autoridad moral para que puedan salir airosos de sus cargos, tanto en el problema de los refugiados como en el de los abastecimientos, por ser de los problemas más de actualidad y difícil de resolver".
	01	1938	Les eleccions per a renovar la Junta del Sindicat Agrícola de l'Escala són guanyades per la candidatura d'ERC. La CNT no hi participa.
		1938	L'Ajuntament posa en circulació una emissió de 75.000 pessetes de paper moneda en valors d'una pesseta i cinquanta cèntims. La impressió va a càrrec de les Indústries Litogràfiques de Girona i el disseny serà fet per l'artista Tomàs Roca Borbonet.
08	04	1938	En el decurs del ple municipal, Rafel Torres es veu obligat a presentar la dimissió a l'alcaldia a causa de la mobilització de la seva lleva i, per tant, haver de marxar al front. Ningú vol assumir la presidència consistorial i tots els regidors presenten la renúncia. A partir d'aquest moment actuarà d'alcalde en funcions Pere Artigas i Galceran, del PSUC.
14	06	1938	Un decret signat pel conseller de Governació i Assistència Social, Antoni M ^a Sbert, nomena Comissari Municipal de l'Escala, Enric Condom Simon, funcionari de la Generalitat i veí de la Bisbal, per tal que es faci càrrec de l'ajuntament. El decret sortirà publicat al Butlletí Oficial de la Generalitat el dia 19 de juny.
21	06	1938	Enric Condom pren possessió del càrrec de comissari municipal en presència del comissari delegat de la Generalitat a Girona, Martí Jordi Frigola i de l'alcalde en funcions, Pere Artigas Galceran.
			Per encàrrec dels governs de la República i de la Generalitat, l'enginyer i inventor francès Albert Charbonneau Vigny dissenya un sistema de defensa marítima que consisteix en

Dia	Mes	Any	
06	1938		una cèl·lula fotoelèctrica que, des de Punta Montgó (on s'ha d'instal·lar el projector emissor) fins a la zona de Canyelles Grosses de Roses (on està previst col·locar el receptor), detecta qualsevol vaixell que travessi la línia, tot fent sonar una alarma. A final de 1938, després de la finalització de les obres d'adequació de les instal·lacions i de les pertinents proves amb resultats positius, s'havia de posar en funcionament, però el desenvolupament del conflicte bèl·lic ho va impedir. En acabar la Guerra Civil, Charbonneau serà detingut i sotmès a consell de guerra sumaríssim. Va romandre a la presó fins al 1944.
10	1938		A primers de mes les fàbriques d'anxova i sardina escalencs són intervingudes per l'Autoritat Militar, per tal de prioritzar el subministrament de subsistències als soldats de l'exèrcit republicà. El diari <i>L'Autonomista</i> ho justifica d'aquesta manera: "...La qual cosa comprenem perfectament, puix que primer que tot és que estiguin ben alimentats els nostres braus combatents, sense deixar de tenir cura, però, que els altres articles siguin repartits equitativament a la població civil, traient-los, com ara es fa complint les disposicions del Comissari d'Ordre Públic, dels dipòsits inactius dels acaparadors i especuladors".
15	12	1938	El Comissari Municipal intenta tornar a constituir l'Ajuntament amb representants de les forces polítiques locals, però aquestes declinen. La CNT, en canvi, comunica que si les altres formacions nomenen representants, els seus seran Ramon Ribes, Antoni Puig Tonet i Virgili Brugnoli de les cabres.
			Durant la Guerra Civil 32 escalencs van perdre la vida al front: 30 al bàndol republicà i 2 al franquista.
23	01	1939	Avions feixistes amb base a Mallorca bombardegen l'Escala i causen 15 morts. El poble queda desert perquè tothom fuig per refugiar-se a la muntanya.
24	01	1939	Després de passar uns dies al mas Torre Quintaneta i al mas Guanter, procedint a la voladura dels ponts de Torroella, Ullà i Verges i aguantant les tropes franquistes que ja estaven acantonades a l'altre costat del riu Ter, a Torroella de Montgrí, les tropes de l'Exèrcit Popular Republicà comandades per Enrique Líster passen per l'Escala en retirada. Amb aquesta operació, disparant des del Montgrí, aconseguixen frenar durant unes hores l'avenç de l'exèrcit franquista i facilitar la retirada de les últimes unitats republicanes i els milers de civils que intenten arribar a la frontera.
24	01	1939	Entre els milers de persones que passen per l'Escala en retirada durant aquests dies s'hi compten diverses personalitats i intel·lectuals, com el poeta Antonio Machado, que viatja acompanyat de la seva mare i en una ambulàcia degut a la seva precària salut. El dia 28 de gener arribaria a Cotlliure, on moriria el 22 de febrer. La seva mare moriria al cap de tres dies.
	01	1939	Prop d'un centenar d'escalencs abandonen el poble per exiliar-se a França.
08	02	1939	Entrada de les tropes franquistes a l'Escala.
		1939	Una quarantena d'escalencs seran detinguts, jutjats en consells de guerra sota l'acusació de rebel·lió militar i condemnats a diferents penes de presó. Emilio Fructuoso Marín serà l'únic condemnat a mort que morirà afusellat.

Portada de l'expedient núm. 117 corresponent a l'Escala, de la "Causa General de la rebelión franquista".

Archivo General de la Guerra Civil Española. Salamanca.

CRÒNICA D'UNA GUERRA: L'ESCALA, ENTRE LA REVOLUCIÓ I LA GUERRA (1936-1939)

Introducció

La Guerra Civil espanyola va començar el 18 de juliol del 1936 al Protectorat del Marroc, amb el *pronunciamiento* de les tropes comandades pel general Franco contra el legítim Govern de la Segona República. Ràpidament, aquest aixecament militar es propagà per tot el territori. Després de quatre dies, els generals sollevats aliats de Franco -Mola, Queipo de Llano, Fanjul i Goded- van aconseguir implantar el seu domini en diverses zones del centre-oest peninsular: la meitat d'Aragó, Navarra, Àlava, Lleó, Castella la Vella, Càceres i Galícia; en parts reduïdes d'Andalusia com Sevilla, Cadis, Granada i Còrdova, i també en els arxipèlags canari i balear.

Tanmateix, no tot l'exèrcit va donar el seu suport al sollevament. Una part es va mantenir fidel a la República i va aconseguir aturar la rebel·lió amb la col·laboració de les milícies dels partits, especialment les del PCE, PSOE i POUM, com també de les organitzacions sindicals de la CNT i la UGT, sota el comandament de líders tan destacats com Durruti o militars fidels a la República com Pérez Farràs i el general Miaja. Els territoris que van quedar sota domini republicà es dividien en dues gran zones: una d'interconnectada, que incloïa Madrid, Catalunya, Badajoz, la Manxa i la costa Mediterrània fins a Màlaga, i una altra al nord, que restà aïllada i que anava des del País Basc fins a Astúries. Aquesta escissió de la península, resultant del cop d'estat dels militars insurgents, va determinar i propiciar un desenvolupament diferent al llarg de la guerra en els territoris dominats per ambdós bàndols.

En el cas particular de Catalunya, com és sabut, la insurrecció militar fracassà per la fidelitat d'un sector de l'exèrcit i la col·laboració de les milícies obreres. Tanmateix, aquesta "aliança" va esquarterar les estructures de l'Estat, perquè significà l'inici d'un procés revolucionari, polític i social, a la rereguarda del bàndol republicà. Les manifestacions d'aquest procés van ser diverses: aparició de les milícies com a principal força de combat; creació dels comitès antifeixistes el poder dels quals rivalitzava amb les autoritats republicanes; execucions i detencions de religiosos i de persones considerades afins al cop d'estat;

col·lectivititzacions de fàbriques i de determinades activitats econòmiques; incautacions de béns, etc. Tots aquests processos endegats des de l'inici mateix del conflicte bèl·lic van provocar fortes desavinences en les relacions entre el front, les institucions republicanes i la revolució a la rereguarda. Aquesta manca d'unitat d'acció en el bàndol republicà va ser una de les causes que va condemnar al fracàs la defensa de la Segona República. L'Escala, en aquest sentit, no en va ser cap excepció.

L'esclat de la Guerra Civil a l'Escala

A l'Escala, la notícia sobre la insurrecció militar va arribar per ràdio el dissabte 18 de juliol. Els pescadors, preocupats per les alarmants notícies, es quedaren en terra. L'endemà, diumenge, ateses aquelles excepcionals circumstàncies, es suspengué el partit de futbol que havien de disputar els equips del Girona i l'Escala. La sessió cinematogràfica de la tarda del cinema Pequín també es va anul·lar. A la cartellera hi posava: "*Sessió suspesa pels gravíssims successos que viu el país*"¹. Aquell mateix dia, grups d'homes armats es van organitzar sota la batuta de Sidon Pascual per començar a patrullar pels carrers del poble i establir controls de vigilància a les entrades i sortides de la població. Per la seva part, els membres de la Guàrdia Civil rebien l'ordre d'abandonar el poble i replegar-se a la Bisbal.

El dilluns 20 de juliol l'Ajuntament, que estava integrat en aquells moments per l'alcalde Josep Figueras Fontdevila i pels consellers Arquímedes Ballester Gelada, Marcel Vilabré Sureda, Josep Oriol Roca, Lluís Sureda Paradís, Josep Payet Farrés, Carles Sureda Vinyals, Josep Leonart Artigas i Joan Callol, va veure com es constituïa i es presentava davant d'ells un comitè antifeixista², format bàsicament per membres de la CNT i la FAI, que escapava del control institucional dels

¹ COLOMEDA, LLUIS. "Dies de ferro i foc" a *L'Escalenc*, nùms. 350 a 354, juliol a novembre de 2009.

² Per a més informació sobre el comitè antifeixista escalenc, vegeu VILA Mercè. *L'Escala. 1931-1947 (República - Guerra Civil-Postguerra)* Ajuntament de l'Escala, 1994.

representants consistorials. De fet, aquests sindicats, que comptaven amb un gran suport a l'Escala des dels anys 20, van esdevenir la força hegemònica i, com a tal, van pretendre assumir la direcció i el protagonisme polític i social de la vila. Un exemple d'això fou la vaga general que van convocar el mateix dia 20, secundada de forma majoritària. Mentrestant l'alcalde, Josep Figueras, en un intent de mantenir sota control una situació que esdevenia convulsa i agitada, va ordenar fer un pregó per demanar que tothom que estigués en possessió d'armes de foc les entregués a l'ajuntament. Així ho recullen les memòries de l'escalenc Miquel Quintana Batalla: *"Tota la nit [diumenge 19] hi ha hagut animació al poble. Els homes patrullen pels carrers i vigilen les entrades del poble, tement que entrin els feixistes (...) Arriba en aquest moment el senyor alcalde, que havia anat a Girona a cercar armes (...) Fan un pregó demanant totes les armes del poble. Arriben els jugadors del Girona, però no deixen fer el partit (...)"*³.

Efectivament, la tensió era evident al poble a l'inici de la guerra. Mostra d'això foren els tres incendis provocats a l'església parroquial de Sant Pere entre el 22 i el 24 de juliol. El primer dia, el 22, es va cremar la porta principal i l'entrada, la imatge de Sant Crist i algun altre altar. L'endemà al matí es van incendiar la resta d'altars, inclòs l'altar major i l'harmòniom del cor. Finalment, el dia 24, es procedí a calar foc a la sagristia. Aquests fets van ser descrits pel rector Carles Costa al Full Parroquial de final de 1939 *"La Iglesia parroquial de La Escala"*: *"(...) Eran las dos de la tarde del día 22 de julio de 1936, cuando los revoltosos, armados hasta los dientes, sitiaron el edificio y mientras uno abría la puerta principal otro con bidones de benzina subía por la calle para rociarla (...) Aquella misma tarde incendiaron la puerta, el cancel, la venerada imagen de Santo Cristo y algún altar. Volvieron los salvajes el día siguiente, 23, hacia las once de la mañana, para incendiar el altar mayor,*

Josep Figueras Fontdevila
Col. família Figueras

*los demás altares, el armonium del coro (...) No satisfechos aquellos vándalos, el día 24 entraron de nuevo a la sacristía y robaron y saquearon los ornamentos sagrados (...)"*⁴.

Tampoc gaudí de millor fortuna l'església de Sant Martí d'Empúries tot i que Rafel Torres Bofill i Lluís Pujol Massaguer *Muchu*, membres de l'associació Amics de l'Art Vell i líders destacats de la "revolució escalenca", van aconseguir, el 23 de juliol i pistola en mà, impedir que es cremés. Efectivament, patí severes destrosses els dies 28 de juliol i 3 d'agost, malgrat les gestions realitzades per Bosch Gimpera i Emili Gandia, responsables de les excavacions d'Empúries i, novament, pels components de l'associació Amics de l'Art Vell, alguns dels quals eren membres de la CNT i del Comitè Antifeixista. El mes de novembre seria incendiada per membres de la Centúria Ferrer i Guàrdia, que s'havien instal·lat al poble després del bombardeig de Roses del 30 d'octubre. La capella de Cinclaus també va sofrir la mateixa dissort⁵.

Els religiosos de la població, en canvi, tingueren millor sort que els temples. El 21 de juliol, el comitè ordenà l'expulsió de les monges del convent del carrer de la Torre, essent confiscada la finca. Mossèn Carles Costa Albert escriu: *"Expulsión de las monjas del Convento de la Sagrada Familia por orden del Comité Rojo (...) El Comité les franqueó su salida, sin ningún asalto ni atropello"*. Pel que fa als capellans, mossèn Gaspar Bosch va poder abandonar la vila; Salvador Sans, el mossèn de Sant Martí d'Empúries, fou traslladat en cotxe a casa seva, a Medinyà, pels mateixos milicians de l'Escala, i mossèn Costa, juntament amb la seva neboda Cristina, va ser allotjat pel comitè en una casa confiscada del Port d'en Perris, can Llobet. Durant la guerra els oficis religiosos foren prohibits i s'hagueren de realitzar de forma clandestina o en altres municipis, com fou el cas del casament de Josep Sabadí Foix i Maria Dolors Solés Duran,

³ QUINTANA, MIQUEL, "Altres apunts de vacances (estiu del 1936). Arxiu de Maria Quintana.

⁴ Full Parroquial desembre de 1939. Arxiu Jordi Piqué.

⁵ COLOMEDA, LLUÍS, opus cit.

⁶ Ídem.

enllaç catòlic que es va realitzar el 21 de febrer de 1937 en una llar particular de Barcelona⁶.

El 21 de juliol, cinc militars que s'havien sollevat a Girona sense èxit i que pretenien marxar a França per reincorporar-se a l'exèrcit rebel, van ser detinguts en el control instal·lat a la carretera de Viladamat, prop de les Corts. Aquesta detenció fou possible perquè Sidon Pascual, l'encarregat d'organitzar les patrulles ciutadanes, en va reconèixer a un d'ells com a superior seu al servei militar. Conduïts davant del Comitè, els cinc militars arrestats van ser traslladats en camió a Girona. Al cap d'uns dies eren conduïts a Barcelona, on romandrien presos fins que l'octubre hagueren de comparèixer en consell de guerra davant el Tribunal Popular⁷. L'escalenc Quintana ho relatava així: "*Aquesta nit [dimarts 21] els guàrdies han deturat un auto amb cinc militars. Anaven de paisans i al presentar-se davant el Sindicat, un d'ells ha estat reconegut per en Sidon. Un camió de guàrdies d'assalt ve a buscar-los (...)*"⁸.

La vaga general convocada pels sindicats locals el dia 20 va durar quatre dies. El dia 25 els pescadors capturaren una gran quantitat de sardina i anxova, que fou decomissada pel sindicat. Els pescadors, la majoria afiliats a la CNT, es revoltaren, generant un important conflicte. Es calmaren els ànims quan el sindicat anarquista es va comprometre a no repetir-ho.

Aquests van ser alguns dels esdeveniments més rellevants dels primers dies de la guerra a l'Escala. Tanmateix, el fet més destacat que va marcar l'organització política, social i de la guerra en les zones "controlades" pels republicans, i també a l'Escala, va ser la constitució dels comitès antifeixistes.

L'Escala: entre la política i la revolució

El 21 de juliol la Generalitat de Catalunya, amb el president Lluís Companys al capdavant, va decretar la constitució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya (CCMA). Amb la creació d'aquest ens es pretenia controlar i reconduir les actuacions de l'allau de comitès apareguts arreu del país. En realitat, però, l'aparició d'aquests comitès significava el

reconeixement per part de la Generalitat del rol predominant que havien assumit fins aquell moment les organitzacions anarquistes. De fet, fins a la seva anul·lació per decret, el CCMA fou, a la pràctica, el veritable govern de Catalunya.

Com ja s'ha esmentat a l'inici, a l'Escala, com arreu del país, també es va crear un comitè antifeixista integrat bàsicament per membres de la CNT i la FAI. Aquest comitè, el president del qual era Antoni Puig *Tonet* i el secretari, Lluís Pujol *Muchu*, va aconseguir que més de cent escalencs s'allistessin a les milícies entre 1936 i 1937. Aquest important nombre va fer que molts d'ells fossin destinats a altres poblacions, com Figueres, Roses, Portbou, Cadaqués, Sant Pere Pescador, Colera i Pals⁹.

El 4 d'octubre, una vegada passada l'efervescència revolucionària inicial, la Generalitat va derogar el CCMA en considerar-se innecessària la seva existència, atès que la CNT va acceptar formar part del govern de Catalunya. Aquesta dissolució anà seguida de la desarticulació dels comitès locals i la creació dels nous consells municipals, tal com estipulava el decret de 9 d'octubre de la Conselleria de Seguretat i d'Interior de la Generalitat. Es pretenia que aquests consells estiguessin formats per totes les forces polítiques i sindicals declaradament antifeixistes i en la mateixa proporció que ja havien pactat per constituir el govern de la Generalitat, les mateixes que s'havien integrat en el Front Popular, més la CNT; però sovint els màxims dirigents dels antics comitès locals no van voler renunciar al rol principal adquirit des de l'esclat de la guerra. Aquestes pressions també van existir a l'Escala.

Des del sorgiment del Comitè, les tensions polítiques i els enfrontaments entre aquest i l'Ajuntament foren constants com a conseqüència de les diferents iniciatives que el Comitè va endegar de forma unilateral. Les contínues desavinences entre els partits del Front Popular i els membres del Comitè assoliren el punt més àlgid el 19 d'octubre de 1936, quan es convocà el ple per constituir el Consell Municipal. El que havia estat alcalde fins aquell moment, Josep Figueras, i la resta dels membres representants de les altres forces polítiques i sindicals, van abandonar el ple com a protesta per les pressions rebudes per part dels membres de la CNT, que ambicionaven

⁷ *Ibidem*.

⁸ QUINTANA, MIQUEL, opus cit.

⁹ BRUQUERA, RAFEL, *Antoni Puig "Tonet", barber, àcrata i savi. El moviment anarquista i la guerra civil a l'Escala* (en edició).

disposar de la majoria absoluta al consistori contravenint el contingut del decret del 9 d'octubre. L'acta de la sessió raona els fets de la següent manera:

"(...) *Amb data d'avui i prèvia convocatòria s'ha intentat la constitució del nou Ajuntament d'aquest municipi, no havent sigut possible verificar-ho, per quant, malgrat d'haverse convocat a tres membres del sector sindical C.N.T., han comparegut sis d'ells, al·legant que es consideraven amb dret a tenir majoria en el nou Ajuntament, i que passant per sobre totes les disposicions oficials es consideraven des d'aquell moment possessionats dels càrrecs de Consellers baix la seva responsabilitat. Davant de semblant actitud, s'han retirat els Ciutadans de les demés organitzacions polítiques i sindicals presents a l'acte, quins en representació d'aquelles tenien de formar part del nou Ajuntament*"¹⁰. Els representants de la CNT es justificaven tot argüint que: "*(...) per sobre de les disposicions de la Generalitat, costi el que costi i pesi a qui pesi no cediran en aquest seu acord, puig volen continuar l'obra que han emprés estant al front del Comitè, ço que no els hi seria possible si solament contessin amb tres representants en el sí de la Corporació municipal*"¹¹.

La conseqüència d'aquesta disputa i posterior renúncia dels representants de les altres organitzacions polítiques -ERC, PSUC, POUM i UR va ser que Ramon Ribes Callol, un dels líders més destacats de la CNT, assumís el càrrec d'alcalde. No va ser fins el 26 de gener del 1937 que va reeixir la creació d'un nou Consell Municipal "*per tal que la tasca que el mateix desenrotlli estigui sempre i en tot moment identificada amb el sentir de la massa proletària al seu càrrec (...)*"¹². Aquest consell municipal resultant tenia la següent estructura: Presidència i governació: Francesc Salvat Granés (ERC); Defensa: Joan Ramon Mas (CNT); Proveïments: Joan Sastre Martinoy (POUM); Treball i Obres Públiques: Salvador Arquer Rabassedas (CNT); Cultura: Antoni Puig Artigas (CNT); Sanitat i Assistència Social: Josep M Vilà Saliner (ERC); Finances: Josep Lleonart Artigas (ERC); Agricultura: Aquil·les Rodeja Fontaner (UR).

Les tensions entre els agents polítics, però, continuaren persistent. El 10 de març del 1937, l'alcalde es va dirigir al comissari delegat de la Generalitat a Girona per tal que obligués la CNT a dissoldre la Conselleria de Defensa, d'acord amb el que havia establert el Govern de Companys. A més, els membres del PSUC continuaven negant-se a cooperar en les tasques municipals. El 21 de maig de 1937 es procedí a una reorganització del nou Consell Municipal per adaptar-lo al decret de dissolució de la Conselleria de Defensa. Aquest nou consistori quedà estructurat de la següent forma: Presidència i Ordre públic: Francesc Salvat Granés (ERC); Finances: Salvador Arquer Rabassedas (CNT); Cultura: Antoni Puig Artigas (CNT); Sanitat i Assistència social: Joan Ramon Mas (CNT); Proveïments: Joan Sastre Martinoy (POUM); Treball i Obres Públiques: Rafel Torres Bofill (ERC i CNT); Agricultura: Vicenç Ribera Farrarós (UR). S'evidencia de nou el predomini polític de la CNT en el nou consistori, controlava quatre de les set conselleries.

La pugna política va tenir un nou episodi el 14 de juny quan el Consell Municipal es va voler desmarcar de les política d'incautacions seguida pel Comitè Antifeixista -comentades més endavant-. L'ofici de l'alcalde feia així: "*A l'objecte d'evitar les responsabilitats que en el seu dia se'n podrien derivar, aquesta Alcaldia posa en coneixement d'aqueixa Comissió, que per part del Consell Municipal no ha estat tramitada cap incautació d'immobles d'acord amb els Decrets del Govern de la Generalitat de Catalunya i, per tant, considera il·legals totes les incautacions fetes fins a la data per Comitè Antifeixista*"¹³.

L'agost del 1937 l'alcalde Francesc Salvat va morir sobtadament i va ser substituït per Rafel Torres, militant d'ERC i també afiliat a la CNT. Tot plegat desencadenà una nova crisi política i institucional que comportà l'abandonament dels tres representants de la CNT de les tasques municipals i la paràlisi efectiva en el funcionament del consistori. El corresponsal a l'Escala del periòdic Girona-CNT, "Mareador", ho va descriure de la següent manera: "*Continua en pie la crisis municipal sin que por ahora se vislumbre solución*

¹⁰ Archivo General de la Guerra Civil Española (AGGCE). Acta del ple de 19-10-1936.

¹¹ AGGCE. Acta del 19-10-1936.

¹² AGGCE. Acta de constitució del Consell Municipal, 27-1-1937.

¹³ AGGCE. Comunicació del Consell Municipal de l'Escala dirigit a la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya, 14-6-1937.

¹⁴ *Girona-CNT*, notícia firmada per *Mareador*, 3 de setembre del 1937.

alguna. La campanya contra la unitat antifascista ha donat els seus fruits. La CNT, en un gest de gran dignitat, ha presentat la dimissió de seus representants en el consistori"¹⁴. No va ser fins el 15 de desembre d'aquest mateix 1937 en què la Generalitat nomenà un nou consell que, d'altra banda, suposà el retorn a l'ajuntament dels tres consellers socialistes. La seva composició fou la següent: Alcaldia i Governació: Rafel Torres (ERC i CNT); alcalde segon i Finances: Pere Artigas Galceran (PSUC); alcalde tercer i Sanitat: Ramon Ribes (CNT); Cultura: Antoni Puig (CNT); Proveïments: Martí Bruguera (PSUC); Treball i Obres Públiques: Marcel·lí Català (ERC); Agricultura: Esteve Coll (UR); Economia i Serveis: Pere Saló (PSUC); Vivenda: Francesc Deulofeu (ERC), i Serveis Municipalitzats: Salvador Arquer (CNT).

El 8 de maig del 1938, Rafel Torres va ser mobilitzat pel ram de la construcció per anar al front, motiu pel qual hagué de presentar la seva dimissió. Atès que ningú el va voler substituir i les formacions sindicals i polítiques van renunciar a formar part del consistori, es creà un nou buit de poder institucional que no va ser resolt fins el 14 de juny del 1938 en què la Generalitat va nomenar un comissari municipal, el bisbalenc Enric Condom Simon, el qual va prendre possessió del càrrec el dia 21. Durant aquest interval d'un mes i mig, assumí les funcions d'alcalde accidental Pere Artigas, del PSUC, que ho va fer d'una manera més simbòlica que efectiva. Aquest va ser l'últim govern municipal abans de l'entrada i ocupació de l'Escala per part de les tropes franquistes, tot i que el 7 de

gener de 1939 hi hagué una última temptativa de crear un nou consell, però els representants de les forces polítiques i sindicals escalenques ho rebutjaren.

Van ser diverses les iniciatives que s'emprengueren des de l'Ajuntament durant aquells anys. Una fou l'emissió de paper moneda per un valor total de 75.000 pessetes, repartides en bitllets d'1 pesseta i 50 cèntims, l'any 1938 sota el mandat de Rafel Torres.

Dues iniciatives més foren la creació d'una biblioteca, el mèrit de la qual s'atribuïren els anarquistes atès que el conseller de Cultura, *Tonet*

Rafel Torres el dia que marxava al front.
Col. Carme Costa.

Puig, era de la CNT: "*Este magno hogar cultural, que será una de las instituciones de esta índole más importantes de la Comarca, es una prueba fehaciente de las actividades múltiples de los hombres de la C.N.T*"¹⁵. Una part estava formada per fons bibliogràfics requisats a particulars, especialment provinents de Barcelona. L'altra iniciativa va ser la creació d'un museu. Ambdós equipaments, aquest i la biblioteca, es van ubicar a l'edifici requisat a les germanes Alech, situat a la cantonada del carrer d'Enric Serra amb la plaça de l'Església.

També va sorgir la proposta, juntament amb altres pobles veïns com Albons, Bellcaire, Viladamat i la Tallada, de construir un regadiu al Baix Ter. Aquest projecte va comptar amb el suport de Martí Rouret Callol, escalenc que va arribar a ser diputat al Parlament de Catalunya per ERC i conseller de Sanitat del govern català entre juliol i

Avers i revers del bitllet d'una pesseta posat en circulació el 1938.

¹⁵ *Gerona-CNT*, notícia firmada per *Mareador*, 7 de setembre del 1937.

¹⁶ Per a més informació sobre Martí Rouret, vegeu MARQUÈS, SALOMÓ. *Martí Rouret. Mestre, republicà i català*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala, 2001.

Indústries de Guerra (Palafrugell). Els escalencs que hi hem pogut identificà són: Jaume Salvat "vint-i-nou" (1), Lluís Fumadó (2), Joaquim Palau (3) i Martí Guillot "Batista" (4). Arxiu família Palau.

setembre del 1936, sotssecretari de la presidència de la Generalitat el setembre del 1936, Comissari General d'Ordre Públic a partir del novembre d'aquell mateix any i, posteriorment, secretari del president Lluís Companys¹⁶. Aquest suport quedà reflectit en una comunicació de la Conselleria d'Obres Públiques adreçada a l'ajuntament de l'Escala el 2 de gener del 1937, que feia així:

"El company Martí Rouret m'ha parlat de l'interès que té el vostre poble en la construcció d'una sèquia que aprofitant aigües que avui es perden, podés regar una part del vostre terme municipal i acréixer la seva riquesa col·lectiva. Amb el desig de proporcionar-vos la col·laboració d'aquest Departament que l'amic Rouret sol·licita, us prego que el dia que vingueu a Barcelona passeu per aquesta Conselleria (...)"¹⁷.

Aquest projecte bàsicament consistia en "un augment cent per cent en la seva producció agrícola mitjançant un pla de regadiu, el cost del qual és reduïdíssim comparant-lo amb el rendiment extraordinari que el mateix reportaria; essent lamentable la pèrdua de producció (...), mentre es contempla un considerable caudal d'aigua (propietat d'un marquès [de Sentmenat]), que recorrent tot al llarg del nostre territori productiu s'està perdent de manera llastimosa ajuntant-se amb les aigües del mar"¹⁸. Aquesta iniciativa va

obtenir una resposta negativa de l'enginyer encarregat de l'estudi sobre la viabilitat de l'esmentat projecte, el 19 de març del 1937. L'informe tècnic considerava que la proposta d'utilitzar l'aigua propietat del marquès Sentmenat no era possible perquè "es de propiedad particular y de que toda modificación en la misma tendría que ser probablemente a base de costosas indemnizaciones, no permite a nuestro juicio, enfocar el problema de una manera parcial".

Segons aquest estudi, la solució de manca d'aigua pel regadiu del Baix Ter quedaria solucionada "con la construcción del Pantano de Sau, con la constitución de su Comunidad de regantes y el considerable aumento que experimentará el caudal del río Ter en los momentos en que el riego es necesario"¹⁹.

La revolució anarquista a l'Escala

Frederica Montseny, anarcosindicalista primer de la CNT i després de la FAI, pionera del moviment feminista i ministra de sanitat del govern de Largo Caballero durant la guerra –la primera dona a ser ministre d'Europa–, va afirmar en una trobada amb la historiadora Mercè Vilanova que "la més gran glòria àcrata havien estat les col·lectivitzacions, el poble més àcrata entre tots els pobles àcrates,

¹⁷ AGGCE. Obres de regadiu.

¹⁸ AGGCE. Obres de regadiu. Carta que s'adreça al conseller d'obres públiques de la Generalitat de Catalunya i que és signada pels diferents ajuntaments en el text, 10-1-1937.

¹⁹ AGGCE. Obres de regadiu. Informe redactat per l'enginyer director d'obres de la delegació de Girona el 13-3-1937, 12-3-1937.

havia estat l'Escala, a l'Empordà”²⁰. De fet, a l'Escala, com ja s'ha esmentat anteriorment, la CNT i la FAI gaudien d'un ampli suport ja des dels anys vint, especialment en el sector pesquer, activitat econòmica majoritària a la vila. Aquestes organitzacions eren liderades per individus d'alta popularitat com Antoni Puig *Tonet*, Lluís Pujol *Muchu*, Ramon Ribes, Joan Fornés *Esparralló*, Josep Croses *Ravanisses* o Francesc Callol *Maurici*. La influència d'aquests sindicats acabà essent decisiva en el desenvolupament de la vida local durant la guerra.

A l'Escala, el Comitè Antifeixista, com ja hem comentat anteriorment, s'organitzà tot just encetada la guerra, el 20 de juliol del 1936. Inicialment s'instal·là al cafè de can Ramon Ribes, al carrer de la Torre, que ja havia estat el local social de l'Ateneu d'Art i Cultura i, anteriorment, del Centre Republicà Federal i de la Joventut Republicana. Més tard, després d'haver-ne expulsat les monges el 21 de juliol, es traslladà a aquest edifici, també situat al carrer de la Torre. Finalment, van acabar establint la seu definitiva a can Lladén, al Passeig Lluís Albert, on també fou traslladat l'ajuntament.

El Comitè es disposà de forma immediata a engegar l'acció revolucionària que exigia el seu ideari. Miquel Quintana, que marxaria al front amb el terç de Montserrat després de passar-se al bàndol rebel, valorava l'acció revolucionària d'aquells primers dies amb les paraules següents: *"Han passat moltes coses. Han tret les monges i la seva casa l'han convertit en Sindicat. Estem tastant el comunisme. Cada matí reparteixen "vales" per valor de 4 o 5 pessetes. El dissabte es va agafar molta anxova i el Sindicat se la va quedar, lo qual va ésser tan protestat que no ho han repetit. Han anat pels masos a buscar aviram i ho reparteixen al poble"*²¹.

Més enllà de les confiscacions ja comentades, el Comitè també va requisar béns immobles i objectes a propietaris forans o que no residien a l'Escala de forma permanent. Les més destacades foren: can Maranges, la casa de Caterina Albert i la rectoria, al carrer d'Enric Serra; la casa d'en Puig Sureda, al carrer del mateix nom; la finca del Pedró, també propietat de la família Puig Sureda; can Fresneda, a la Punta; la casa de les germanes

Alech, a la Plaça de Església; la Fàbrica de l'Esperit, situada davant del Rec del Molí; Can Llobet, al Port d'en Perris; el Clos del Pastor, al Passeig Lluís Albert; la casa del doctor Pi, a la plaça Avi Xaxu; l'Hotel Empúries; la Casa Gran, a l'Olla; la casa d'en Pere Clavaguera Pericay, al carrer de Gràcia i la casa de Justa Donjó, al carrer del Port. Finalment, a Sant Martí d'Empúries es van requisar les cases Rubert, Delàs i Ventós²². Totes aquestes apropiacions van ser destinades a usos del comitè i a la logística que requerien les col·lectivitzacions dels diferents sectors econòmics que s'endegaren per assolir la transformació social que perseguïen els anarquistes.

Una altra iniciativa revolucionària fou la creació de sis col·lectivitats. Una primera, i potser la més important, va ser la Col·lectivitat de l'Edificació, que s'acordà el 21 de setembre del 1936. Estava formada pels oficis lligats al ram de la construcció (paletes, manobres, fusters, pintors, mestres d'aixa, etc.) i era dirigida per Rafel Torres, que socialitzà la seva pròpia empresa. Aquesta col·lectivitat també va crear una escola de Belles Arts, a l'edifici apropiat de ca les Monges, a càrrec de l'escultor Ramir Rocamora Bernat.

El mes d'agost del 1936 es va organitzar la Col·lectivitat Agrària. La seva creació comportà la col·lectivització de 17 masos amb un total d'unes 1.000 vessanes de terra. Aquests masos eren: Mas Casanova, Mas de la Fornaca, Mas Vilanera, Mas Els Recs, Mas Vicens, Mas Martí, Mas Pasqual, Mas Torreportes, Mas Feliu, Mas del Masover Nou, El Molí, Mas Torre Forçosa, Mas Can Junqueras, Mas Conques; Mas Pere Quintana, Mas Bassedas i el Mas Duaner. Nogensmenys, aquesta col·lectivitat no va néixer sense dificultats i disputes. Segons un reportatge que sobre l'Escala publicà el diari anarquista Solidaridad Obrera, hi va haver certa resistència a l'inici, però a la llarga van acabar acceptant i entenent els avantatges que oferia aquesta nova organització del sector agrari²³. Deia així:

"Se tuvo que batallar, en un principio, con el egoísmo proverbial en muchos campesinos. Las tierras fueron incautadas a los facciosos, pero arrendatarios de las masías hacían producir las tierras por medio de jornaleros, en tanto que ellos

²⁰ VILANOVA, MERCEDES, "Frederica Montseny", El País, 11-01-2001.

²¹ QUINTANA, MIQUEL, opus cit.

²² A l'AGGCE hi ha un bon recull dels documents sobre les diferents incautacions que s'efectuaren a l'Escala.

²³ Per a més informació sobre les col·lectivitzacions, vegeu VILA, MERCÈ, opus cit.

Restes de la bateria de canons que s'instal·là a la zona de les Planasses.
Arxiu Rafel Bruguera.

*se iban tranquilamente de paseo a los mercados comarcanos, donde andaban de francachelas y se daban buena vida. Afortunadamente, han ido comprendiendo, haciéndose cargo de la realidad y adaptándose a la vida de la Colectividad*²⁴.

És comprensible que els afectats per aquestes polítiques valoressin d'una forma molt diferent aquell experiment llibertari, tal com sembla indicar el relat d'una anècdota explicada en la mateixa publicació: *"Unos cuantos mozos de labranza, que actualmente están en la Colectividad percibiendo como los demás un sueldo semanal de cincuenta pesetas, en tanto que antes, trabajando hasta extenuarse a cuenta de los arrendatarios, percibían solamente cuarenta pesetas, pasando incluso buena parte del año sin obtener jornal, dejándose influir por los arrendatarios, por sus antiguos "amos", fueron a la Generalitat a protestar de que existiese en La Escala la Colectividad"*²⁵. Aquesta col·lectivitat fou dissolta pel Consell d'Agricultura de la Generalitat el 28 de març del 38. D'aquest consell n'havia estat membre pocs mesos abans, en representació de la CNT, l'escalenc Francesc Callol Maurici.

La Col·lectivitat de la Pesca també va reeixir atès que la majoria de milicians eren pescadors. També per aquest motiu es va respectar el pòsit, que disposava de cooperativa pròpia. No obstant això, s'imposaren normes per regular la pesca i la venda del peix, com ara restriccions per motius de

seguretat, impostos o l'afiliació obligatòria a un sindicat.

El 31 d'agost del 1936 els treballadors de la SARFA creaven, voluntàriament, la Col·lectivitat del Transport, tot i que en l'expedient de la Causa Nacional referent a l'Escala s'hi pot llegir: *"colectivización a mano armada de la industria del transporte"*. Abastà les següents empreses i particulars: transports SARFA, transports Andreu, transports Esteva, Rafel Ballester Teixidor, Joan Massanet Juli, Jesús M Isern Galceran, Josep Massafont Vallmajó, Josep Sureda Llach, Ramon Sureda Fornés, Josep Dubé Guillot i Josep Massafont Bohé. La gasolina l'adquirien amb "vales" expedits pel Comitè o per la pròpia col·lectivitat. En aquells moments hi havia tres assortidors, un d'ells col·lectivitzat. El despatx i les oficines es situaren als baixos de can Maranges i el garatge a "cal Monjo", al carrer de Gràcia, propietat de Josep Dubé. Salvador Arquer Rabassedas, xofer de la SARFA, nascut a Pau i casat amb una escalenca, n'era el cap²⁶.

La Col·lectivitat dels Flequers va durar poc

Estat actual de la trinxera del turó de les Corts. Arxiu Rafel Bruguera.

temps. El pa es comprava amb vals de racionament expedits i sota el control del Comitè. Finalment, també s'intentà endegar la Col·lectivitat dels Barbers, que no acabà de funcionar del tot malgrat que dos destacats dirigents anarquistes eren barbers: Lluís Pujol *Muchu* i Antoni Puig *Tonet*.

A part d'aquestes actuacions també

²⁴ Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona (AHCB).

"Solidaridad Obrera por las comarcas catalanas. La Escala" *Solidaridad Obrera*, 17/02/1937.

²⁵ Ídem.

²⁶ BRUGUERA, RAFEL, opus cit.

s'emprengueren altres iniciatives, com l'augment del jornal dels paletes i peons de 7 a 8 pessetes, acord adoptat pel Comitè el 15 d'agost del 1936, o la recollida de tots els elements religiosos de les cases per procedir a la seva destrucció, el 31 d'agost del mateix any. Dies abans, a instàncies del rector Carles Costa, Josep Guanter Lluansí i Caterina Flaqué Ros, pabordes de l'altar de Santa Màxima, amagaren el reliquiari de la patrona de l'Escala en un olivar de la seva propietat (l'any 1984 les relíquies foren trobades i recuperades)²⁷. A les ruïnes d'Empúries també foren decomissats 13 cabassos, 11 pics, 9 caixes, 1 mall i diverses vagonetes amb els corresponents carrils per a la construcció d'un camí i transport de canons a la zona de les Planasses.

Com a conclusió, val a dir que *"En lo que afecta a la clase media y buena parte del comercio, puede decirse que son el freno de la Revolución por el motivo de que en nada se interesan por el movimiento revolucionario"*²⁸. Dit altrament, malgrat el seu gran entusiasme, aquest no era compartit per tothom, d'aquí la seva pràctica impossibilitat de dur-la endavant amb efectivitat. De fet, l'Escala estava dividida en dos grans blocs: un de minoritari, format pels conservadors, gent de dretes i catòlics, militants o simpatitzants de la CEDA, la Lliga, tradicionalistes i partidaris de la monarquia, etc., i un altre d'àmpliament majoritari, integrat per catalanistes, socialistes, comunistes, republicans en general i anarquistes, però amb importants divergències entre ells, especialment entre la CNT i la resta.

L'arribada de milicians forasters al poble i de la Centúria Ferrer i Guàrdia després del bombardeig de Roses, tingueren conseqüències en l'obra revolucionària escalenca. En primer lloc, la construcció de trinxeres defensives a llocs com les Planasses, la platja de Sant Martí d'Empúries, les Corts o la Muntanya Blanca, en les quals hi treballaren milicians i altres escalencs que per la seva edat no eren mobilitzats per anar al front; com també la construcció de búnquers, com els encara existents a les Coves, la Mar d'en Manassa o la platja de Sant Martí, i bateries de canons, com les del jaciment d'Empúries i la ja comentada de les Planasses. En segon lloc, alguns d'aquests forasters ocuparen llocs de responsabilitat política

a la CNT i la FAI que deixaven vacants els que s'incorporaven a l'exèrcit republicà.

La violència a la rereguarda durant la guerra

És sabut que un cop sufocada la rebel·lió militar, les represàlies incontrolades per part dels comitès contra tots aquells o aquelles que estiguessin sota sospita de donar suport a l'alçament militar i/o ser de dretes, van ser immediates.

Un exemple d'això foren els fets ocorreguts el 9 d'agost del 1936, quan onze veïns de Castelló d'Empúries, empresonats al castell de Sant Ferran de Figueres, van ser obligats a pujar a un camió suposadament per ser jutjats a Girona. Tanmateix, en arribar a Vilafreser, al lloc conegut com la Creu de Fallines, van ser executats a peu de carretera i enterrats allà mateix. Una d'aquestes persones era el farmacèutic Josep Maria Puig Costa, casat amb l'escalenca Rosa Guillot Andreu, filla de Francesc Guillot, propietari de la farmàcia que hi havia just davant del cinema Pequín²⁹.

A l'Escala també es produïren execucions, concretament al cementiri d'Empúries, durant l'estiu del 36 per part d'escamots incontrolats de milicians forasters, especialment perpetrats pel comitè d'Orriols, liderat per Genís Serrat Figueras, conegut per Gaspar. Membres d'aquest comitè vingueren a l'Escala durant la guerra en més d'una ocasió per endur-se mossèn Costa, tot acusant els líders anarquistes locals de protegir el capellà i de "revolucionaris de pacotilla". Els milicians locals, que durant tota la guerra feren guàrdia a la casa on estava allotjat, ho impediren. Hi ha constància que almenys 10 persones van ser assassinades al cementiri d'Empúries i enterrades allà mateix, tot i que, en un informe signat l'any 1940 per l'alcalde de l'Escala, s'assegurava que van ser més de trenta les persones afusellades. De totes aquestes persones, només una residia a l'Escala, Consol Solés Rovirola, coneguda com la "modista del tall". Era natural de Celrà i vingué a viure a l'Escala durant la República. Fou detinguda a Bonmatí i executada pocs dies abans de la festa major de l'Escala. El 1939 s'exhumarien vuit cadàvers per ésser enterrats als seus respectius municipis, i Solés va rebre sepultura al cementiri de l'Escala³⁰.

Pocs dies després de l'assassinat de Consol

²⁷ RODOMA. "Conversa amb mossèn Salvador Jué. Recuperació de les relíquies de Santa Màxima" a l'Escalenc, núm. 45, febrer 1984.

²⁸ AHCB, opus cit.

²⁹ BRUQUERA, RAFEL, *Escalencs assassinats durant la Guerra Civil*. CCG Edicions, Girona, 2009.

³⁰ Ídem.

Solés, el 30 d'agost del 36, el comitè ordenà detenir i traslladar al Castell de Sant Ferran de Figueres nou veïns de l'Escala, tots ells afins a forces polítiques de dretes i catòlics.

Romangueren a la presó un total de 8 dies. Es tractava de Joaquim Simon Albertí, Dario Solés Batalla, Joaquim Simon Brugués, Josep Sabadí Foix, Francesc Rouret Sureda, Joan Massanet Juli, Miquel Carreras Ballester, Rafel Puig Solés i Josep Ximínis Guri. Segons alguna de les fonts orals consultades, aquestes detencions es podrien haver realitzat per evitar el trist final de Consol Solés. De fet, l'Escala fou un dels municipis on més es respectà la vida de les persones. A part dels casos, ja comentats, dels capellans del poble i de les monges del convent, és remarcable citar el cas de Jesús Maria Isern Galceran, de la CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas), que va poder eludir el trasllat a la presó de Figueres perquè aconseguí convèncer el Comitè que el poble no es podia quedar sense metge. Al cap de pocs dies i veient que la seva vida podia córrer perill a causa d'elements forasters

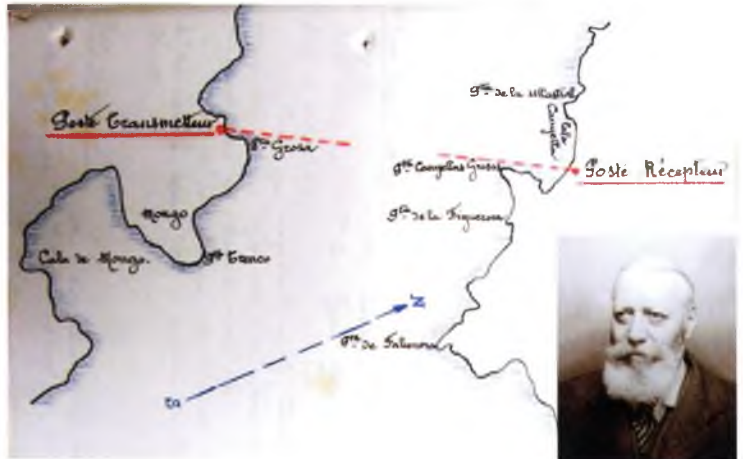

Porta d'entrada al cementiri d'Empúries, on encara avui es poden observar diversos forats de bala.
Autor: Joaquim Teixidor.

incontrolats, l'escalenc Martí Rouret, aleshores conseller de Sanitat del govern de la Generalitat, envià un cotxe amb guàrdies d'assalt per endur-se'l detingut. En realitat, però, fou enviat al sanatori de Mollet del Vallès, on treballà durant tota la guerra, abans de retornar a l'Escala³¹.

El 30 d'octubre del 36 es produí el bombardeig de Roses per part del Canarias, que va poder ser observat des de la costa escalenca. Tota la població

s'acostà a la Punta per observar l'atac en directe. Un dels membres del comitè, Francesc Callol Maurici, apuntà amb una metrallera cap al vaixell amb intenció de disparar, però la gent el va fer desistir fent-li veure la inutilitat de l'operació i el

Plànol esquemàtic del sistema de defensa marítima del golf de Roses ideat per Albert Charbonneau Vigny.

risc que suposava que el vaixell faciós girés els seus canons cap al poble³². El cap de la bateria de costa d'Empúries en aquells moments, fou executat al cementiri d'Empúries i enterrat en un nínxol, acusat de no haver donat l'ordre de disparar contra el *Canarias*.

Aquest bombardeig aixecà una onada de represàlies contra persones sospitoses de connivència amb l'exèrcit invasor. Exemple d'això fou l'assassinat de Martí Batalla Poch, fill de l'agutzil municipal, germà de la coneguda com la "Maria de ca les monges" i oncle d'en Miquel Quintana, per part d'un grup d'incontrolats, al seminari de Girona on estava detingut des de feia tres mesos.

Així ho narra el seu nebot, Miquel Quintana: "A quarts de quatre entra dins el golf un vaixell de guerra que amb molta calma va a col·locar-se davant Roses. Porta bandera republicana, però com no fa cap senya, la guarnició de Roses hi fa anar una llanxa. Llavors el vaixell arbora la bandera feixista, un guardacostes dispara amb metralladora contra ell. El vaixell comença a tirar. Fa malbé el guardacostes, enfonsa una "vaca" que era allà prop, destrossa un cotxe de la guàrdia civil, buit; i les altres canonades van a perdre's a la muntanya. Després d'haver tirat més de trenta canonades, el "Canarias" se'n va. L'alarma ha estat majúscula. A l'Escala apaguen els llums i molta

³¹ MARQUÈS, SALOMÓ, opus cit.

³² POCH, BENET. "El Canarias" a l'Escalenc, març i abril 2010, núms. 358 i 359.

Milicians forasters destacats a l'Escala. Autor: Joan Lassús. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

gent passa la nit al camp. Acudeixen molts milicians dels contorns. L'agressió ha estat a les cinc, però la vigilància dura tota la nit. A fora es diu que hi ha hagut un desembarcament, i per això es cometien molts excessos, matant-se molts presoners. A Girona maten el meu tio, presoner feia tres mesos. Com les bateries de la costa no han contestat, són afusellats alguns caps”³³.

Cap a les vuit del vespre del dia 5 de maig de 1937, un avió Breguet 460 amb base a l'aeròdrom republicà de Celrà i comandat pel famós pilot Ramon Torres Guasch s'estavellava contra el mar davant de la platja de la Cagarra, entre Sant Martí d'Empúries i Sant Pere Pescador, després de capotar durant uns moments. Arribava tocat i intentava una maniobra d'aterratge d'emergència sobre els camps després de tornar d'una operació a la badia de Roses, probablement per la presència del creuer Canarias. L'impacte, ben a prop de la llongada, va partir l'aparell en tres grans fragments. Malgrat que les barcades escalenques que feinejaven a la badia acudiren ràpidament en auxili, no pogueren fer res per salvar la vida dels cinc tripulants³⁴.

Durant la primera setmana del mes de maig del 1937 van tenir lloc els incidents coneguts com els Fets de Maig, en què es produïren enfrontaments violents entre anarquistes i el POUM, per una

banda, i la Generalitat i comunistes per l'altra. De fet, les relacions entre aquestes forces polítiques i sindicals sempre havien estat difícils ateses les seves diferències ideològiques. Aquesta situació explosiva acabà esclatant quan el Conseller de Seguretat i d'Interior ordenà l'assalt de l'edifici de Telefònica de Barcelona, ocupat per la CNT. Aquesta acció desencadenà un seguit d'enfrontaments violents que es saldaren amb 280 morts i amb la repressió del Govern de la República, que havia enviat forces responenent a una crida de la Generalitat. Una de les víctimes d'aquesta onada de represàlies fou l'esclenc Lluís Tasis Parnau, que morí assassinat al Passeig de la República de Cadaqués, municipi on exercia de mestre³⁵. Com a conseqüència d'això, les milícies desplegadas a la costa, l'Escala inclosa, van ser enviades al front i substituïdes per carrabiners el juny del mateix 1937.

Per evitar atacs com el del *Canarias*, els governs de Catalunya i de l'Estat espanyol posaren en marxa un Projecte de Defensa Marítima de la badia de Roses, ideat per l'enginyer i inventor francès Albert Charbonneau Vigny. El sistema consistia en un projector de raigs infrarojos que recorrien els 15 quilòmetres que separen Punta Montgó -on hi havia l'aparell transmissor- de Canyelles Grosses -on es trobava el receptor. Quan un vaixell o un projectil travessessin aquesta línia imaginària, s'havia de

³³ QUINTANA, MIQUEL, opus cit.

³⁴ COLOMEDA, LLUÍS. “El cas del bombarder Breguet 460” a *L'Escalenc*, núm. 344 i 345, gener i febrer de 2009.

³⁵ BRUQUERA, RAFEL, *Escalencs assassinats durant la Guerra Civil*, opus cit.

³⁶ Arxiu Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona. Consells de guerra.

Caterina Solés Fornés asseguda a casa seva (entre el carrer d'Empúries i Poca Farina. S'hi poden observar les destrosses ocasionades per la bomba que hi va caure, causant la mort de la seva néta, Dolors Poch Colomé, de 3 anys d'edat. Col. Francesc Colomé.

disparar una alarma. Malgrat que les diverses proves realitzades a finals del 38 havien estat satisfactòries, l'invent no acabà de ser operatiu per la deriva del conflicte bèl·lic a favor del bàndol franquista³⁶.

El mes d'octubre de 1937 arribaren a l'Escala els primers refugiats procedents del País Basc, uns 200, malgrat que l'Escala, com tots els municipis costaners, era considerada "zona de guerra" pel risc d'atacs marítims. Foren allotjats en colònies i albergs, com l'hotel Empúries, les escoles i can Maranges. Més tard també se n'instal·laren en cases particulars. Immediatament es constituí el Comitè prorefugiats i s'instaurà un impost a les famílies en funció del nombre dels seus membres i la seva renda o situació econòmica³⁷.

Molts escalencs van ser obligats a anar a lluitar al front en ser mobilitzada la seva lleva. Alguns, però, hi van anar voluntàriament esperonats pels seus ideals republicans i la seva militància política o sindical. Un total de 32 hi perderen la vida, dos en el sector "nacional" i la resta en el republicà³⁸.

³⁷ Gerona-CNT i VILA, MERCÈ, opus cit.

³⁸ BOIX LURDES. "En el cinquantenari de l'acabament de la Guerra Civil: 1939-1989 (II). Cost humà de la Guerra o "Quan la mort va enfrontar germans" a *Fulls d'Història Local*, núm. 2, març 1989.

El final de la guerra

Després de la desfeta del front de l'Ebre a mitjans de novembre de 1938 la victòria de les tropes franquistes era només qüestió de temps. Un exemple de les dificultats, també d'ordre logístic, de l'exèrcit republicà és el fet que els primers dies de novembre de 1938, l'autoritat militar intervingué les fàbriques d'anxova i sardina de l'Escala per tal de prioritzar el subministrament de queviures als soldats que encara lluitaven.

El 26 de gener de 1939 Barcelona havia caigut en mans dels militars sollevats i la derrota de la República era imminent. Aquests fets van donar el tret de sortida que s'ha conegut com "l'èxode del 39" o "la retirada". Malgrat que el gruix de l'expedició el componien civils que fugien de la

Desperfectes ocasionats pel bombardeig a la font pública del safareig, al costat del MASLE (antic escorxador).

violència repressora del bàndol franquista, aquests no pararen d'assetjar amb continus bombardeigs aquells i aquelles que anaven camí de l'exili.

L'Escala no en va ser una excepció. El 23 de gener de 1939 es produí un bombardeig contra la població indefensa de l'Escala, en el decurs del qual perderen la vida 15 convilatans. L'objectiu inicial dels avions amb base a Mallorca era el Port de la Selva, però la tramuntana que començava a bufar al Cap de Creus ho impedí. Aleshores reberen l'ordre de bombardejar el port de l'Escala, cosa que efectuaren després d'unes quantes passades³⁹. L'endemà, dia 24, passaven per l'Escala en retirada les últimes unitats de l'Exèrcit Republicà Popular comandades per Enrique Líster. La seva missió era retenir el màxim possible l'avanç irremissible de les tropes franquistes per a facilitar la retirada dels milers de soldats i civils que es dirigien cap a França. Disparant des del Montgrí i procedint a la voladura dels ponts de Torroella de Montgrí, Ullà i Verges aconseguiren guanyar un temps preciós.

Després del bombardeig, l'Escala va quedar completament deserta per por a nous atacs. La majoria s'anà a refugiar als masos i barraques de les vinyes i pinedes de Sant Briu, el Palau, la Muntanya Gran, el Mas Cremat i Sobrestany. Els últims dies de gener i els primers de febrer, l'Escala era una contínua desfilada de milers de soldats i civils que, fugint de les zones ocupades pels franquistes, intentaven arribar a la frontera francesa, per mar i per terra. Entre les personalitats

Joan Fornés Calsat "Esparralló" (segon per l'esquerra) amb quatre companys no identificats del camp d'Argelers, treballant de pagès en una companyia de treballadors estrangers. Any 1942. Col. família Fornés-Castro.

³⁹ Per a més informació sobre el bombardeig, vegeu COLOMEDA, LLUÍS. "Sobre el bombardeig de 1939 a l'Escala" a *L'Escalenc*, núm. 236, gener 2000 i BRUGUERA, RAFEL, "El bombardeig de l'Escala: maleïda tramuntana" a *Fulls d'Història Local*, núm. 93, febrer 2007.

Trobada d'escalencs a Banyuls de la Marenda l'any 1945, poc després de ser alliberada França dels nazis: Fèlix Girona Callol, Hel·leni Albiol Ramos, ?, Jaume Sastre Dauris i Domingo Albiol (pare)
Col. família Colomeda-Sastre.

i intel·lectuals que passaren per l'Escala cal destacar el poeta Antonio Machado. Viatjava en una ambulància militar acompanyat de la seva mare i en un delicat estat de salut. El dia 28 de gener va arribar a Cotlliure, on morí el dia 22 de febrer. La seva mare moriria al cap de tres dies⁴⁰.

El 5 de febrer va caure la ciutat de Girona. L'encarregat d'organitzar la retirada dels republicans gironins fou l'escalenc Joan Ballesta Molinas *Calafat*, del PSUC, que una setmana abans havia assumit l'alcaldia de la ciutat.

Prop d'un centenar d'escalencs, els més actius i compromesos políticament –milicians, membres del Comitè, anarquistes, militants dels partits d'esquerra, etc.– van emprendre el camí cap a França vers un exili incert i sinistre que de segur no podien imaginar aleshores. Abans, però, convençuts que amb poc temps n'haurien de tornar fer ús, els milicians escalencs amagaren molt curosament una bona quantitat d'armes en nínxols i mausoleus del cementiri. Almenys una part serien trobades el 10 de setembre de 1957.

El 8 de febrer van entrar i ocupar l'Escala les tropes franquistes, integrades per tropes italianes i mores. Al cap de pocs dies fou nomenat alcalde-gestor Rafel Puig, qui restà en el càrrec uns nou mesos. Va ser substituït per Josep Sabadí Foix. Tanmateix, l'inici de les represàlies per part dels vencedors no es van fer esperar ni un dia. L'endemà mateix, 9 de febrer, es produïren les primeres detencions de republicans i milicians que havien decidit restar al poble. Una quarantena serien

⁴⁰ Per a més informació sobre el pas de Machado per l'Escala, vegeu COLOMEDA, LLUÍS. "Antonio Machado a l'Escala camí de l'exili a *L'Escalenc*, núm. 319, desembre 2006.

detinguts, jutjats sota l'acusació d'auxili a la rebel·lió militar i condemnats a diferents penes de presó. Tots els condemnats foren homes, menys una dona, Anna Fornés Blanch, condemnada a 10 anys de presó.

Mentrestant, els exiliats a França començaven el seu propi calvari, en molts casos superior als que s'havien quedat al poble. Els camps de concentració d'Argelers, Sant Cebrià, Agde, Gurs, Bram, etc., varen ser les seves primeres destinacions. Posteriorment, els camps de treballadors estrangers, l'ocupació nazi de França i la resistència. Tretze acabarien deportats als camps d'extermini nazis, dels quals en moririen nou. Alguns, com Martí Rouret, aconseguirien marxar amb vaixell cap a Amèrica. D'altres decidiren tornar i foren detinguts i jutjats, com *Pepito* Figueras, l'alcalde durant la República i els primers mesos de la Guerra Civil.

Tres escalencs serien condemnats a la pena de mort: Joan Ayats *Vellana*, Miquel Donjó *Rarri* i Emili Fructuoso. Als dos primers els seria commutada la pena per la de cadena perpètua. Fructuoso fou executat a Girona el dia 12 de desembre del 1939. Els escalencs que varen restar més temps empresonats foren: Joan Ayats, gairebé 9 anys –que va estar, entre altres llocs, al Valle de los Caídos–; Pere Feliu i Miquel Donjó, 7 anys, i l'exalcalde Josep Figueras, 5 anys i mig. Altres escalencs no serien empresonats però sofririen altres tipus de repressió, com haver de tornar a fer el servei militar, multes econòmiques, estada en camps de treball i de concentració (Miranda de Ebro, León, Reus, Etc.) o desterrament.

Avui, afortunadament, després de més de 70 anys, podem recuperar la memòria històrica d'aquells anys narrant el que va passar, amb la màxima objectivitat possible i sense cap més ànim que el d'explicar un fets històrics.

illa MATEUA
CAMPING RESORT

Avda. de Montgó, 260 – Apartat de Correus 216
17130 L'Escala – Girona – Costa Brava

Tel. +34 972 77 02 00

Fax +34 972 77 20 31

info@campingillamateua.com

www.campingillamateua.com

Diaris i memòries de la Guerra Civil*

Memòries de 1935 fins al retorn a Catalunya

(...) Així va arribar el 19 de juliol. Jo acabava d'instal·lar-me a l'hotel del Gambo a la platja d'Empúries, amb el propòsit de passar-hi una part de l'estiu. A l'hotel, hi estiuejaven també la família Guarro, els Tizón, Manuel Rocamora, Lluís Font i potser altres persones que no recordo. A Cadaqués, el gran poeta Federico García Lorca passava temporada amb la família Dalí. En Bosch i Gimpera, catedràtic d'història antiga, i rector de la Universitat de Barcelona, anava i venia sovint de Barcelona a les excavacions d'Empúries. Passava alguna estona a cal Gambo i a ell vaig confiar el primer missatge tranquil·litzador per als meus pares en esclatar el moviment subversiu i restar isolada a l'Escala.

Tots els pensionistes del Gambo, així com milers i milers de pacífics ciutadans amants del mar i dels llocs bonics de la nostra Costa Brava, vivíem en plena mandra i folgança estiuenca amb el pensament egoïstament allunyat de la política, quan ens va sorprendre el primer esclat de la guerra civil.

El dia 19 al matí, a Empúries no sabien res. El primer crit d'alarma el va donar el mateix Gambo en assabentar-se per un propi enviat a corre-cuita, que un gran tiberi que s'havia de celebrar al seu hotel aquell migdia, restava suspès a causa de les especials circumstàncies. De moment, el Gambo encara tenia esma de protestar amb força renecs i propòsits injuriosos contra aquells que s'havien desdit de l'àpat, els quals, exaltat com estava i a fe de bon empordanès, qualificava de "titelles" i "acollonits". Però el

AURORA BERTRANA (1982 - 1974)

L'escriptora Aurora Bertrana Salazar, filla del també escriptor Prudenci Bertrana, va viure els primers dies de la Guerra Civil a l'hotel Empúries de l'Escala, on estava de vacances.

El 1933 s'havia presentat com a candidata a les eleccions al Congrés de la República per ERC. No sortí elegida i abandonà l'activitat política. El 1936 es convertí en redactora en cap de *Companya*, revista femenina del PSUC.

El 1939 s'exilià a França, on residí fins que el 1949 obtingué el permís per tornar a Catalunya.

Una de les seves novel·les, *Vent de Grop*, escrita l'any 1967, transcorre a l'Escala. Narra l'aventura entre un jove pescador i una turista estrangera, fins al punt que l'escalenc ho abandona tot per marxar amb la noia. Aquesta novel·la va ser portada al cinema amb el títol *La larga agonía de los peces fuera del agua*, protagonitzada per un jove i molt jove Joan Manuel Serrat.

Gambo no sospitava la magnitud dels fets que prejutjava.

Cada hora d'aquell lluminós matí de diumenge, que tants i tants despreocupats ciutadans havien pensat a dedicar a esbarjoses forades o banys de mar, a reunions familiars, ens portava notícies més i més alarmants dels esdeveniments bèl·lics de l'aixecament militar.

L'aparell de ràdio, davant el qual ens havíem aplegat tots els hostes del Gambo, ens donava la mesura de la gravetat de la situació. Les notícies eren esglaiadores. La ràdio descrivia les primeres topades entre els regiments sublevats i els paisans armats a corre-cuita. Sembla que els soldats en eixir de la caserna ignoraven el que els caps militars els manarien: és a dir, tirar trets contra els qui sortissin al pas. Alguns, potser ho sospitaven, però la majoria creien anar a unes maniobres o una passejada militar. Pel camí, es topaven amb els milicians armats que els afrontaven. Els oficials els manaven que tiressin. Així començava la guerra civil a Barcelona. I molts soldats, en comprendre el que hom volia d'ells, llençaven l'arma i fugien a la desbandada.

La Guàrdia Civil de Barcelona romaní fidel al Govern de la República i defensava coratjosament els edificis oficials encomanats a la seva guàrdia.

La ràdio ens deia també que els militars sublevats intentaven assaltar la Comissaria d'Ordre Públic, la Telefònica, el Palau de Governació...

* Hem respectat l'ortografia i la sintaxi emprats pels autors.

Garcia Oliver, un anarco-sindicalista convertit a darrera hora en aliat de la República, un dels capitosts més decidits de la defensa de les llibertats catalanes, arengava el poble per ràdio. Les seves paraules eren terribles i enardidores, "Agafeu qualsevol arma que us vingui a mà per vella i rovellada que sigui: ganivet de cuina, martell, bastó i llanceu-vos al carrer a defensar la llibertat que els militars volen arrabassar-nos. Defenseu-la amb les ungles i les dents. No temeu la mort. Val més morir lliure que viure esclau. Val més morir a peu dret que viure de genolls".

Més tard, la ràdio ens anunciava que a la plaça de Catalunya hom lliurava una gran batalla. Els militars insurreccionats havien ocupat l'edifici de la Telefònica. Però els soldats, manats pels oficials rebels, no tenien gaire empenta, més aviat es decantaven a afavorir l'enemic, que era la gent fidel al Govern de Catalunya, sobretot els anarquistes. En l'endemig, el poble enardit per les paraules de Garcia Oliver, amb armes o sense armes, s'havia llaçat al carrer disposat a defensar la llibertat amb les dents i les ungles. Els assaltants de la Telefònica no gastaven prou braó per a lluitar amb ells. Aquesta massa incontenible estava formada per elements heterogenis: anarquistes, comunistes, sindicalistes, nois d'Estat Català i de Nosaltres Sols, sense un cap que els dirigís i gairebé sense armes. Grups de tendències tan oposades es jugaven la vida units per un ideal de llibertat. També s'hi ajuntaven alguns delinqüents de dret comú escapats de les presons en la confusió de les darreres hores.

A Capitania, quarter general dels facciosos, el drama era molt més senzill i més breu però no menys terrible. Els soldats de la guàrdia es negaven a disparar les armes contra els paisans assaltants. Els caps militars hagueren de rendir-se. El general Goded, vingut expressament de Mallorca en avió, havia reeixit a introduir-se subreptíciament a Capitania per organitzar l'aixecament militar a Catalunya i posar-s'hi al front. Va ser fet presoner i, amb ell, el general Llano de la Encomienda, capità general de Catalunya. Llano de la Encomienda havia advertit els seus oficials que si les circumstàncies l'obligaven a tirar entre dos extremismes, triaria, sense vacil·lar, el comunisme abans que el feixisme. No secundaria, doncs, Goded.

La sort semblava decantar-se a favor del Govern legítim. El general Goded, presoner, anava a parlar per ràdio. Tot Catalunya podia escoltar les seves paraules. Es declarava vençut. Donava per acabada la insurrecció militar a Catalunya. Afegia, com un petit comentari, segurament adreçat als seus partidaris:

-La suerte no me ha acompañado.

Després de les paraules d'en Goded tots vam gosar respirar. Pensàvem ingènument que tot acabaria amb la rendició del capitost dels rebels. Lamentàvem el sacrifici de les vides dels oficials sublevats, els quals, segons la llei marcial, havien de ser irremissiblement afusellats. Molts d'ells no s'havien revoltat per convicció, sinó per obediència als superiors. Tot això era ben trist, ben lamentable. Però la rebel·lió militar vençuda, tal com anunciava per ràdio el mateix general Goded, la pau i la tranquil·litat havien de tornar a regnar al país.

Com ens equivocàvem! (...).

La revolució social havia començat com comencen generalment totes les revolucions, és a dir: destruint i matant. Colles d'improvisats justiciers mostraven llur avidesa de neteja "liquidant" capellans, monges, rics burgesos o simples missaires i administradors comercials. Hi havia, en general, un excés d'iniciativa privada, particular i personal i una sobtada i sospitosa inclinació a fer-se comunista o anarquista: és a dir, extremista per oportunisme.

A l'Escala, com en altres indrets, els revolucionaris havien suplantat l'autoritat republicana constituïda, havien format un comitè, havien improvisat la milícia local. Grups de milicians patrullaven per les carreteres, vigilaven les sortides dels pobles. El Gambo també estava vigilat. Deien que era monàrquic. En aparença, l'única prova del seu monarquisme la constituïa el nom d'un bot remer que flotava a poques brases de la platja. Duia unes lletres pintades al flanc que deien Alfonso. Potser en altres temps havien dit Alfonso XIII i, segurament en instaurar-se la República, hom havia esborrat el XIII. Aquest suposat homenatge a la memòria de l'ex-rei d'Espanya justificava o servia d'excusa a un grup de milicians ex-contrabandistes i ex-companys del Gambo a vigilar l'hotel Empúries i, de passada, atipar-s'hi de franc.

Seien en semicercle al voltant d'una taula amb el fusell entre les cames, la gorra de visera enfonsada fins als ulis. Menjaven pa i pernil, bevien sengles boccs de cervesa i fumaven havans. Ho feien sense abandonar l'actitud ferrenya, sorruda i distant, que acovardia el propietari i alguns hostes. Potser, instintivament, els milicians havien trobat el truc per a treure partit de la situació.

El Gambo els recordava, contínuament, pretèrites operacions de contraban, els perills i els guanys que havien compartit, les aventures que havien viscut tots agermanats en l'heica lluita contra els carrabiners... Però els milicians, bo i endrapant, tragujant i fumant, es mostraven incommovibles. Cap no volia recordar que havia estat contrabandista i encara menys company del Gambo, convertit ara en propietari d'un hotel en vies d'enriquir-se i aburgesar-se. El nou paper de milicians, possiblement futurs forjadors d'una societat nova, els feia oblidar aquella fotesa del contraban que en altres temps havien considerat lucratiu, revolucionari i heroic. Ara eren ells els que duïen armes. Ja no se sentien inferiors als carrabiners, llurs enemics en altres èpoques; avui eren llurs iguals. Els senyorassos i les senyorasses, hostes del Gambo, els adreçaven tot de somriures, tot de paraules amables, se'ls asseien al costat, bevien i fumaven amb ells amb una alegre camaraderia. "Ah remaleïts burgesos, titelles encartonats i ben guarnits de butxaca, no perdeu temps a fer veure que ens estimeu. Ja ho sabem que us fem por...". Aquests pensaments, que hom endevinava fàcilment, alegraven la breu glòria d'aquells ingenus fills del poble, els quals aviat serien posats de banda per altres fills del poble menys ingenus que ells.

En Manuel Rocamora, hoste del Gambo amb cotxe i xofer, era considerat com a enemic constitucional dels nous dirigents de l'Escala. Hom no el molestava particularment, però els milicians que vigilaven l'hotel li adreçaven freqüents mirades més o menys agressives. Certament la seva situació no era agradable, li feia desitjat tornar a Barcelona com més aviat millor. A Barcelona se sentiria més lliure. Del que passava a Barcelona nosaltres no en teníem esment. Els trens i els autoòmnibus no circulaven. Només ho feien alguns, pocs, cotxes particulars. Els diaris no es publicaven. Les notícies radiades no deien res concret. Així com durant les primeres hores de

guerra civil la ràdio ens tenia al corrent dels esdeveniments més importants, ara no deia res que ens pogués tranquil·litzar o almar ni tampoc orientar. Sabíem, per particulars, que eren cremades esglésies i convents, que hom afusellava alguns oficials rebels, que "els justiciers espontanis" mataven patrons, capellans i monges, mentre des d'alguns convents feien foc contra els republicans.

Les noves que teníem ens arribaven per boca de les poques persones que circulaven en automòbil, o a peu. Circular per les carreteres era difícil i perillós. Totes les sortides dels pobles eren guardades per paisans armats, i les rutes obstruïdes per grossos trons d'arbre. Per anar d'un poble a l'altre calia un salconduit signat pel president o el secretari del comitè local. En Manuel Rocamora, en Lluís Font i jo havíem decidit de provar sort plegats: sortir d'una manera o altre d'aquella mena d'empresonament domiciliari. El xofer d'en Manuel Rocamora era membre actiu del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya i gestionava a l'Escala el nostre salconduit. Malauradament, els capitostos de la situació pretenien que la Generalitat "ja no manava".

L'Esquerra Republicana, tant l'espanyola com la catalana, eren partits burgesos anacrònics, desacreditats i podrits. El que ens calia era un permís dels comunistes, dels anarco-sindicalistes: de la C.N.T. (Confederació Nacional de Treballadors), de la F.A.I. (Federació Anarquista Ibèrica), del P.O.U.M. (Partit Obrer d'Unificació Marxista), o de la U.G.T. (Unió General de Treballadors). Tota la resta eren falòrnies, entelèquies, cadàvers de partits, podridura".

Un d'aquells matins un grup de revolucionaris va decidir cremar l'església de l'Escala. Manuel Rocamora i jo hi vam anar a peu decidits a parlamentar amb els incendiàries i aconseguir que no ho fessin.

-Les esglésies s'han de cremar- responien obstinats els incendiàries.

En Manuel Rocamora, eloqüent, els deia que no calia destruir l'edifici, ni cremar o destrossar les imatges.

-Només cal no fer servir l'església, no dir-hi missa, no confessar-hi ni batejar-hi ni maridar-hi ningú.

Oh, això rai, no cal que ens hi amoïnem, no es

veu ni ombra d'un capellà enlloc. Tots han fotut el camp a la primera ensumada de perill -reien els milicians.

-Per això mateix -repetia jo, com un eco d'en Manuel Rocamora- Quina nosa us fa l'església si ja no hi ha capellans?

Però ells s'obstinaven.

-Les esglésies s'han de cremar.

Al cap de prop de dues hores de raonaments nostres, de rèpliques d'ells, se'n van anar a cremar l'església.

En l'endemig, el xofer d'en Rocamora remenava cel i terra, és a dir: anava a parlamentar amb cada un dels membres de l'estat major revolucionari perquè li tornessin el cotxe, ens signessin un salconduit i ens deixessin marxar. Crec recordar que el pobre home va haver d'emprar molta diplomàcia, carregar-se de paciència, afluixar algunes propines fins aconseguir preparar la nostra marxa. Aquesta marxa devers Barcelona anàvem a emprendre-la en Manuel Rocamora, propietari de l'automòbil, en Lluís Font i jo i, naturalment, el xofer.

Finalment aquest havia arribat a Empúries amb el cotxe: un magnífic Hispano Suïssa darrer model. Encara duia davant el full de matrícula amb el nom del propietari, detall que, segons com, ens podia costar molt car. Davant, flamejava la bandera roja i

Búnquer de les Coves, construït pels milicians de la costa. Autor: Joaquim Teixidor.

negra de la F.A.I. La documentació: el permís de circular i els salconduits personals anaven signats pel president del comitè revolucionari de l'Escala. El paperam duia, demés, el segell del sindicat de la C.N.T. i, pintats al cotxe amb lletres blanques de grans dimensions, els anagrames U.G.T.-P.O.U.M.-F.A.I.

En Manuel Rocamora va lamentar que, en aquest cas, no circuléssim amb cap bandera ni catalana ni republicana. Com si la República espanyola i la Generalitat de Catalunya ja no existissin. Aquesta esbaldida sobtada de l'autoritat constituïda, aquesta supressió dels emblemes republicans i catalans feien presentir que ens les hauríem d'haver amb el règim nou, dintre el qual, cap dels quatre que ocupàvem l'Hispano Suïssa no teníem cap relació ni coneixença (...)

ANUNCIS I SUBSCRIPCIONS A LA REVISTA

cedrhe@cedrhe.cat

**o bé contactar amb qualsevol
membre del Consell de Redacció**

Memòries

(...) Un vespre, estant sol a Barcelona –la meva família era a Empúries–, abans de sopar feia, a peu, un tomb per la Rambla i vaig trobar un guàrdia civil que formà part de la guàrdia de l'Uruguai quan el Patronat de la Universitat hi estigué pres, i que m'havia tractat sempre amb deferència anomenant-me vucencia. Em va saludar i es va estranyar molt que anés sol pel carrer i em va aconsellar que em fes acompanyar, cosa que llavors en va semblar pueril.

El divendres 17 de juliol, al vespre, vaig trobar al carrer Pelai l'Agustí Calvet que sortia de "La Vanguardia"; em digué que els militars s'havien sublevat al Marroc. El dissabte al matí vaig marxar en cotxe sol, a Empúries. Em vaig deturar a Girona per saludar Nicolau d'Olwer que era en una clínica –havia tingut un greu accident d'automòbil–, i allí també coneixien ja els fets del Marroc. A Empúries, el diumenge 19 de juliol i el dilluns, per la ràdio, coneguèrem el fracàs de l'alçament a Barcelona i a Girona. El dimarts vaig aconseguir de tornar sense dificultats, junt amb l'encarregat de les excavacions Gandia, proveït d'un salconduit que em proporcionà el Comitè de l'Escala. Aquest em rebé amablement; precisament el secretari, un tenidor de llibres, era el delegat dels Amics de l'Art

Vell que jo presidia a Barcelona, i em presentà al president del Comitè. Aquest em demanà que els deixés un ofici amb paper timbrat del Museu recomanant a la cultura dels membres del Comitè que vigilessin que els monuments i objectes artístics de la comarca no sofrissin danys, cosa que

PERE BOSCH
(1891 - 1974)

Arqueòleg i prehistoriador, Pere Bosch Gimpera és una de les personalitats científiques catalanes més reconegudes internacionalment.

Militant d'Acció Catalana, participà activament en la política de casa nostra durant la República i la Guerra Civil. Va ser rector de la Universitat de Barcelona (1933-1939) i Conseller de Justícia de la Generalitat de Catalunya (1937-1939). Fou empresonat al vaixell Uruguai a resultes dels fets d'octubre de 1934, juntament amb altres polítics i membres del govern català, com l'escalenc Martí Rouret Callo.

El 1933 també assumí la direcció de les excavacions d'Empúries substituint Josep Puig Cadafalch, que havia recuperat el càrrec després de la dictadura de Primo de Rivera.

L'inici de la Guerra Civil també el sorprengué a Empúries, com Aurora Bertrana. En les seves memòries descriu aquells primers dies de la revolució escalenca.

El 1939 s'exilià, primer a França i posteriorment a Mèxic, on va viure la resta de la seva vida.

vaig fer.

El Comitè revolucionari de l'Escala el formaven militants de la CNT, anarquistes idealistes i simpàtics. El presidia un barber, ja vell, d'aspecte venerable, amb la seva cabellera blanca, que volia fer al seu poble l'experiment de la "nova societat". No molestaren ningú, ni cremaren esglésies, i fins i tot protegiren els capellans de l'Escala i de Sant Martí d'Empúries. El de l'Escala, que era vell, el president del Comitè se'l va emportar a casa seva perquè no tingués cap perill i el Comitè li passava un "duro" diari per la seva manutenció, ja que el consideraven "obrer jubilat". El de Sant Martí, que era jove, l'acompanyaren amb un cotxe del Comitè al seu poble; era fill d'una casa de pagès i "podia treballar". Es regularen els jornals, se sindicalitzaren els treballadors dels diferent oficis. El barber-president organitzà modèlicament els establiments del seu ofici. Els instal·là en cases que havien estat abandonades pels seus propietaris i de les quals s'incautaren. Preceptuava que tots els homes del poble havien d'anar a afaitar-se a les barberies del sindicat una vegada a la setmana –els altres dies podien ferho ells a casa– i a tallar-se els cabells una vegada al mes. Molts es feren voluntaris, per lluitar contra el feixisme, a les milícies. Després s'incorporaren a l'Exèrcit, quan es reorganitzà. Un d'ells em va saludar afectuosament a Figueres els darrers dies de la guerra portant l'uniforme de tinent coronel.

Vaig restar en contacte amb el Comitè, que autoritzà que gent del poble treballés a les excavacions, les quals prosseguiren i, durant uns

Búnquer construït a la platja de Sant Martí d'Empúries

Autor: Rafel Bruguera.

quants mesos, continuava anant-hi normalment els caps de setmana. Donava instruccions al conserge, a en Batista, que s'havia format com a excavador amb Emili Gandia. Un matí, a Barcelona, els del Comitè van visitar-me per dir-me que estigués tranquil perquè a l'Escala i a Sant Martí no s'havia destruït res.

Un diumenge, el secretari del Comitè em proposà que anéssim a diferents pobles on s'havia cremat l'església a cercar-hi objectes d'art i portar-los al Museu, i que recollíssim la col·lecció d'objectes emporitans de l'escriptora Víctor Català. (...) Més tard, després d'un bombardeig de Roses per mar, unes milícies anarquistes arribades de Barcelona instal·laren una bateria de defensa de costes a l'altura de la ciutat romana d'Empúries i

cremaren l'església de Sant Martí, amb gran pena del Comitè de l'Escala, que no va poder impedir-ho. Ja era impossible continuar les excavacions -que es feien llavors precisament a la ciutat romana- i sols aconseguírem que se'ns permetés arrencar el mosaic d'Ifigènia i portar-lo al Museu, així com cobrir de terra altres mosaics romans.

Altrament, a l'Escala, la vida continuà normalment durant la guerra i entre les coses que féu el Comitè hi hagué la creació d'una biblioteca pública on es portaven els llibres recollits de les cases abandonades pels seus propietaris, de les quals el Comitè s'havia incautat. La biblioteca s'instal·là fins amb pretensions de luxe, i en feren les prestatgeries i el mobiliari els fusters i els ebenistes del poble, que s'havien col·lectivitzat. A petició del Comitè, els vaig enviar llibres, i em convidaren a la inauguració.

El dimecres 22 de juliol em vaig reintegrar al meu lloc del Rectorat i em vaig assabentar del combat que havien sostingut els militars que el diumenge s'havien instal·lat a la Universitat, i que acabà vencent la Guàrdia Civil, la qual els féu presoners, amb baixes a totes dues bandes.

www.marthamarcenaro.com - info@marthamarcenaro.com

ALTERNATIVES COMPLEMENTÀRIES
ACUPUNTURA - MASSATGE MEDICINAL
PROMOCIÓ DE LA SALUT - PREVENCIÓ DE LA MALALTIA

A l'Escala

972 77 00 09

Hores convingudes

Closa del Llop, 7, baixos
 17130 L'ESCALA (Girona)
 Tel. 972 77 00 09

A Girona

972 20 84 56

Hores convingudes

Pl. M. de Camps, 17, 3r, 2a B
 17005 GIRONA
 Tel. 972 20 84 56

Diari de les excavacions de l'any 1936-1937*

Dia 19 de juliol de 1936

Aquest dia, per ésser diumenge no se treballà n'aquests. Jo me vaig dedicar en les notes per a els diaris de les ruines. Durant la tarda i nit d'aquest dia donaren notícies per la ràdio difusió des de Madrid i Barcelona i altres emissores d'Espanya molt alarmants d'aver-se sublevat l'exèrcit en diferents llocs, prenent part el poble contra els soldats i els feixistes, combatent-se en tot arreu, havent hagut molts morts i ferits.

En la vila de l'Escala, Sant Martí d'Empúries i n'aquestes ruines n'a passat res mes que les precausions per les autoritats.

Dia 20 de juliol de 1936

En aquest dia dilluns, a les 8 del matí per ésser l'hora de començar el treball dels paletes, manobres i els d'excavació, resultà que sols avia un paleta, faltant part dels peons. Degut a no presentar-se part del personal i els que s'avien presentat, comentaven les noves de la revolució de per tota Espanya, demostrant que davant de les circumstàncies avent passat l'hora d'entrar al treball i n'aver-se presentat els demés companys, feia pensar de que'n la vila es feia festa, o millor dit vaga, i per tant destinarem que anés un dels treballadors a l'Escala a preguntar si se treballava. Al retornar el enviat de l'Escala portava el encàrrec dels companys que tots feien vaga general, i tot seguit el personal se retirà, quedant sols amb el treball el vigilant de les ruines, Joan Escrivà, Francesc Clarà i un foraster, Joan Gonzalez, els quals es dedicaren en adobs entre les ruines, arrancan herbes. Foren dos jornals a 7 pessetes.

EMILI GANDIA
(1866 - 1939)

Nascut a Xàtiva, Emili Gandia Ortega es va traslladar a Barcelona a fer el servei militar i s'hi quedà a viure. El 1901 va ser nomenat conservador del *Palau Reial* (actual seu del Parlament de Catalunya) i el 1903 va sumar a aquest càrrec el de conservador del *Museu d'Art Decoratiu i d'Arqueologia* de Barcelona.

Per encàrrec de Josep Puig Cadafalch, el 1908 es traslladà a Empúries per fer-se càrrec dels treballs d'excavació, que va dirigir durant 22 campanyes, fins l'any 1936.

Podem considerar Gandia com la història de les excavacions emporitanes. En el seu *Diari de les excavacions* narra la vida diària dels treballs i també descriu interessants aspectes de la vida escalenca, especialment durant els primers mesos de Guerra Civil.

Jo durant el dia vaig dedicar-me en les notes dels Diaris de 1935 i el present, que segons es pot veure no són gaire satisfactòries, i més per no poder comunicarme en la família, per aver-se suspès la circulació dels ferrocarrils i telèfons.

En la tarda d'aquest dia's va rebre l'ordre del Sr. Alcalde de l'Escala, per a que s'entreguessin les armes llargues i curtes per a fer-les servir la milícia ciutadana. En virtut de la citada ordre se consultà el cas al Sr. Bosch, que disposà que el vigilant de les ruines, en Joan Escrivà, entregués les armes a pesar de tindre la llicència d'ús d'arma com a guarda jurat. Seguidament el referit Sr. Escrivà sortí de les ruines per a l'Escala portant un rifle, una escopeta i una pistola, les quals feu entrega al Sr. Alcalde n'la Alcaldia, ha hon les recollien, prenent les notes corresponents per a quan se li retornin, en motiu del destí que desempenya, segons document legalitzat per el Governador de Girona i del Patronat del Museu d'Arqueologia de Barcelona.

El moviment revolucionari n'l'Escala i la comarca, per aquest dia es manté pacífic, però alguns ciutadans porten arma per a prestar serveis de vigilància en les entrades i sortides i límits del terme de la població.

En la població tothom escolta i comenten les notícies que dona per la radio difusió, alguns dels exaltats han anomenat un Comitè Antifeixista revolucionari que sen qüida del Govern del terme de l'Escala.

El Sr. Bosch va a entrevistar-se amb el Sr. Alcalde de l'Escala, amb el que s'informarà de les notícies referent al estat del citat moviment., Tant a l'Escala com de la resta d'Espanya.

* Conservat al Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries

De l'entrevista obtingué que, fou que n'Barcelona hi havia notícies greus en les lluites entre el exercit antifeixista i la milícia del govern contra els militars sublevats amb defensa del ideal reaccionari, anomenat feixista.

Dia 21 de juliol de 1936

En aquest dia dimarts no se presentà el personal ocupat en les obres n'el dedicat a excavacions en aquestes ruines, quedant un aquestes el mateix que se cita el dia anterior, el vigilant Joan Escrivà, el gendre del vigilant Francesc Clarà, i un foraster Joan Gonzalez, quins es dedicaren en arreglos i arrancar erbes entre les ruines (total 2 jornals).

El que sota subscriu vaig continuar amb les notes retraçades del Diari de 1935 i del present de 1936.

Referent al moviment de la revolució, les notícies que se reben per les emissores de la radio difusió son un xic intranquil·les, per ésser la lluita per tot arreu, però en Barcelona sembla que hi ha agut moltes esglésies cremades.

El Dtr. Bosch amb la seva família i el que sota signa, ens trobem un xic contrariats dat la gravetat de les circumstancies, i de no poder comunicar-nos entre les nostres famílies i obligacions en Barcelona, per no circular el ferrocarril, ni permeten telefonar, i per a sortir per carretera es necessari un document especial autoritzat per el Alcalde hi el Comité Antifeixista de l'Escala, n'el qual constarà la necessitat del viatge i noms del personal.

Dia 22 de juliol de 1936

En aquest dia (dimecres), tampoc se presentà el personal i solament treballaren els tres homes citats els dies anteriors, quins es dedicaren amb els arreglos i arrancar herbes entre les ruines.

Jo durant fins a l'una vaig dedicar-me amb les notes per a l'Diari de 1935 i amb el present.

El citar que sols vaig treballar fins a l'una, fou per el motiu que el Dtr. Bosch me manifestà que degut a les circumstancies intranquiles es veia obligat com a Director de la Universitat de Barcelona a demanar el permís d'l'autoritat de l'Escala per a sortir tot seguit cap a Barcelona, hi n'el cas d'obtenir dit permís me oferia anari en companyia de la seva família, amb el seu automobil.

Al retornar de l'Escala el Dtr. Bosch, me digué que avia obtingut el citat permís i que sortirem després de dinar cap a Barcelona, s'ens deixaven arribar.

També digué que l'avien dit que els revolucionaris del poble estaven treient de l'església els sants i mobles per a cremar-los a la plaça.

Per dit motiu li vaig dir al Dtr. Bosch, la conveniencia de que escrivís una lletra per el Sr. Alcalde i Comité de l'Escala, demanan-los que no cremessin les obres d'Art de l'Església de l'Escala, els retaules i altars de Sant Martí d'Empuries. El Dtr. Bosch tot seguit va escriure la lletra, recomanant a les esmentades autoritats que procuresin no permetre tal destrucció, ja citada, i sense pèrdua de temps se vá remetre a l'Escala.

A les dues i mitja sortí de les ruines el Dtr. Bosch, la seva senyora esposa, Na Josepha Garcia, els dos fills Carles, Pere i la filla, Trini, hi el que sotasigna. En totes les poblacions i entre la carretera ens feien parar grups de la milícia ciutadana amb les armes preparades fins que s'informaven de la documentació. En Girona el Dtr. Bosch va visitar en la Clinica de Sant Narcís Rda. del Dtr. Robert al senyor En Nicolau Olwer, per aver pres mal en un accident d'automobil que patinà i se tombá, i es feren mal altres senyors, i una senyora en estat mes greu, els quals ja es trobaven mes bé. A la sortida de Girona, la milícia ciutadana ens feu retornar fins al Sindicat per a que fiquesin el N^o del automobil i el segell del sindicat de la C.N.T. o sigui Confederación Nacional de Trabajadores. Ja cumplimentat dit requisit, continuarem el viatge en la mateixa forma de fent parar cada moment per veure els documents, no trobant cap entrebanc fins a Canet de Mar. Un xic abans de la sortida de dit poble, al pasar per a revisar el pase, els carabiners i milicians començaren a carregar i tots corrent a un punt oposat a nosaltres, comensaren a disparar trets de fusell tots al hora, contrarian-nos un xic. Per dit motiu el Dtr. Bosch, en gran rapidés i serenitat feu recular el automobil fins a distancia d'ha hon tiraven els trets i baixàrem tots del cotxe hi entrarem en una casa fins que se tranquilitzaren els moviments parant les corredisses d'homes de la milícia, carabiners i camions portant defensors del ordre del regim.

Estant a la porta de la casa passaren uns amics

del Dtr. Bosch, els quals ens informaren que hi avia tranquil·litat fins a Barcelona.

Després de fen-se de nostra situació i éssen les 6 de la tarda, ens decidirem a reprendre el viatge, no passant res mes que fer parar el cotxe cada població, arribant a casa del Dtr. Bosch a les 7 tocadés, baixant la senyora hi els fills, arribant be hi en tranquil·litat. Després d'acomiar-me de la citada senyora i fills, el Dtr. Bosch va tenir la gentilesa de portarme en el seu automòbil fins a casa meva, de lo que li vaig agrair per dit obsequit per la poca seguretat de transitar per Barcelona.

La meva família durant la meva absència passaren molts mals ratos per no poder comunicarnos, però tots es trobaven relativament be. (S'emplearen els dos jornals en aquest dia).

Com sigui que preveient que no pugués retornar a les ruïnes tan aviat com se desitgés, me vaig endur el treball començat en les ruïnes amb els Diaris de 1935 i 1936, per a continuar-lo en les notes a Barcelona.

El dia 23 de juliol de 1936

En virtut que en Barcelona el moviment revolucionari sols consistia n'el gran tragí d'automòbils i camions ocupats per els milicians armats que vigilen recorrent per tot arreu, quins portaven senyores i retols dels diferents sindicats i partits d'extrema esquerra i republicanes, sense alteració del ordre. Per dit motiu vaig sortir de casa per anari a casa d'uns amics.

Durant la passejada no vaig trobar cap entrebanc i si molta gent per veure les esglésies i altres edificis, els uns cremats i altres els tragueren els mobles llençan-los al carrer per considerar-los feixistes, donant una impresió molt commovedora el veure la gran destrucció dels monuments historics, escultures, pintures artístiques, teixits i altres tirats i cremats al carrer. Sobre tot al enterarme de les víctimes que segóns informes foren alguns centenars, els uns per defensar al Govern constituït de la República, els altres partidaris del feixisme, contraris al govern constituït. Aquesta tragèdia es molt de sentir per tots conceptes de que els homes tinguin tan poc aprecit a les vides en primer lloc, el poc estimol per la perdua dels edificis historics, i les obres d'Art dels nostres antepassats, dicnes d'averles respectat per a l'història hi el estudi hi il·lustració de les

generacions que ens rellevaran.

Jo com el mes humil no puc meing que manifestar el meu sentiment per tot lo sutseit. (...).

El dia 29 de juliol de 1936

(...) El Dtr. Bosch me contestà que referent a Empuries va rebre la visita del mestre paleta contractiste de les obres que se construeixen en les ruïnes i li demanà si podien reprendre les obres, a qui li contestà que podien continuar-les, com també li demanà a dit senyor contractiste, En Rafel Torres, que podia començar a instal·lar la via de vagonetes per a excavar la terra depositada n'el terreny situat en la part alta n'lo que fou recinte iber-romà, assenyalada n'el planol parcel·lari amb el N° 26, en el lloc ahon el terreny està excavat i la terra está en munts des de quant se descobriren les cambres en pisos en mosaics en daus de marbre, com també trossos de carrer d'època romana amb el fi de llançar la terra i destapar els mosaics i les parets per a consolidar-los. (...).

El dia 4 d'agost de 1936

A les 8'42 del matí vaig sortir de Barcelona amb el tren fins a l'estació de Flassá, al baixar en aquesta estació me diuen que el automòbil public que porta el correu a l'Escala havia sortit al arribar el correu i que fins a les 8'30 de la nit no sortiria cap més.

Per dita contrarietat no me quedà mes solució que anar amb el ferrocarril a Figueres, en lo que vaig poder pendre el automòbil d'ordinació de Figueres que passa per l'Escala, arribant a la casa de les ruïnes a les 4 de la tarda.

En aquesta vaig trobar al vigilant de les ruïnes En Joan Escrivá i la seva família, els que me digueren que durant els dies de la meva absència els revolucionaris cremaren l'església de l'Escala. La de Sant Martí d'Ampuries, degut al ofici que el Dtr. Bosch va escriure al Alcalde de l'Escala i al President del Comité Antifeixista (segons se cita en la Pág. 12) recomanant-los que procuressin respectar l'església de Sant Martí per estar catalogat tot el poble d'Ampurias com monument nacional de la Generalitat de Catalunya, hi avent en el interior de l'església quatre altars i altres objectes de valor arqueologic i artístics, els pregava no els cremessin n'be de la cultura.

Després de l'arribada nostra a Barcelona, l'Dtr. Bosch, al visitar al Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el honorable Bonaventura Gasol, durant la conversa li parlà entre altres assumptes de la seva autoritat, li manifestà lo fet per el perill de l'església de Sant Martí d'Ampúries, donant per resultat que se disposà que sortissin senyors tècnics per a visitar els llocs de Catalunya ha hon fossin emplaçats els monuments històrics i objectes artístics, per a que quedessin de propietat de la Generalitat, o recomanar els respectessin per utilitat del poble.

El senyor tècnic que visità l'església de Sant Martí d'Ampúries, fou l'amic i company En Josep Colominas, funcionari tècnic del Museu d'Arqueologia de Barcelona, acompanyat del funcionari En Ricart Ibars.

Dit senyor recomanà al Comitè que no cremessin els altars, major d'època barroca, tres altars, dos d'aquests son retaules en pintura, un dels dos porta la data del 1645, i el tercer te relleus, i altres objectes artístics i històrics i làpides de relatiu interès.

Els revolucionaris els mantingueren per a que no cremessin res de l'església de Sant Martí, però per a que no fos dit que era l'única que no cremava, i no podent passar, i per fi, el dia anterior (dia 3) se presentaren els revolucionaris a l'església de Sant Martí, i entraren arrancaren algun altar destroçant bancs, tirant al mar algun objecte, però me enteraren de que respectaren els exemplars que se recomanaren no els toquessin, de lo que procuraré poder entrar a l'església, hi ha que la clau la deu tenir el Comitè de l'Escala i ja donaré mes detalls quant obtingui el permís (...).

Dia 7 d'agost de 1936

(...) En aquest dia vaig demanar al contratista de les obres En Rafel Torres, que forma part del Comitè Antifeixista de l'Escala, que desitjaba veure com avia quedat el interior de l'església de Sant Martí d'Ampúries; qui me contestà que demanaria la clau al Comitè, (végisen la Pàg. 33, 34 referent a l'església).

Dia 10 d'agost de 1936

(...) Segons se cita el dia anterior a les 8 del matí hi ha esperaba el Dr. Bosch, als senyors del Comitè els quals arribaren a les 9 el camarada Lluís Pujol, Rafel Torres, Joan Clos, els quals portaren les claus de l'església de Sant Martí d'Ampúries. Tot seguit sortirem el Dr. Bosch, dits senyors i el que subscriu, amb el automòbil del Dr. Bosch. Al arribar a la citada església en la porta hi havia dos cartells clavats, en un imprès de la Generalitat que diu. *Edifici Apropiat de la Generalitat per el Servei de les Institucions del Poble, un segell en les quatre barres dient Generalitat de Catalunya. El altre es fet a mà en tinta negra diu. Aquest edifici es propietat del Comitè Antifeixista. Respecteu-lo.*

Al entrar en el interior de l'església el aspecte que se presenta a la vista es algo trist al veure que avien entrat els revolucionaris i feren alguna trencadisa, però del mal el meing possible perque no cremaren res a dintre, i respectaren l'altar major d'estil un xic barroc, dos retaules en pintura i talla en un d'aquests porta la data de 1645, i un altre en taules i figures en relleu amb Sant Isidre de talla del segle XVII al XVIII. Una pica baptismal, la Verge de fusta procedent del convent del P.P. Servites, anomenada de Gracia, interessant. A dintre de la sagristia no tocaren el tros de lapida

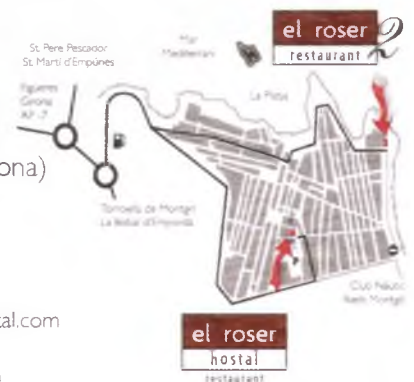

el roser
hostal
restaurant

Hostal El Roser

Carrer Església, 7
17130 L'Escala
(Costa Brava - Girona)
Tel.: 972 770 219
Fax: 972 770 159

mail:
restaurant@elroserhostal.com
http:
www.elroserhostal.com

grega, com també salvaren un calis de plata daurada, un copó, ensencer, casulles i altres com ares, lápides, una aranya de metall, petits santets i de casa la rectoria recolliren la documentació.

Parlant amb els citats senyors del Comitè, ens digueren que els costà molts exforsos per poder contindre la gent per poder salvar que la cremessin com l'església de l'Escala hi altres de la comarca.

El Dr. Bosch, i el que subscriu preguntarem als senyors del Comitè que pensaven fer de l'església, els quals contestaren que no podien dir res de moment. El Dr. Bosch i jo proposarem de fer servir la nau per a un Museu de coses medievals de la mateixa època i coses de la comarca, ¿però qui en respon de la conservació de lo que a quedat salvat? Jo crec que auria d'incuitar-sen la Generalitat de Catalunya, per tenir decretat com a monument Nacional de Catalunya. (...).

Dia 15 d'agost de 1936

En aquest dia dat a les circumstancies de l'actualitat no se considerà festiu com fins el anterior any que se celebrava festa per tot arreu, i

per tant se continuaren els treballs d'excavació, transportar terra, hi ja les obres (...).

Des de que durant aquest temps anormal no venen ni excursionistes visitants a les ruïnes.

Dia 16 d'agost de 1936

(...) Referent al personal que puc convinar amb el sr. Gudiol per anari a la vila de l'Escala per a entrevistarnos en el Comitè amb el fi de demanar que no ens enviés més homes. (...).

(...) El senyor Torres per ésser membre de Comitè de l'Escala ens va manifestar que en la nit del dia anterior es va reunir als senyors que 32 formaven el Comitè Antifeixista de l'Escala, per a parlar de varis assumptes essent un d'ells el acord d'augmentar el jornal dels paletes, peons d'obres i que el personal que treballa en les excavacions avien anat a trobar al Comitè per a demanar el augment del jornal en una pesseta diària o sigui a 8 pessetes el jornal i que en virtut d'aver decretat el govern de la Generalitat el augmentar els Jornals en un 15%, per dit motiu el senyor Torres es manifestava al senyor Gudiol i al que subscriu. A les

Prisco Electrònica S.L.

- Sistemes de vigilància
- Instal.lacions I.C.T.
- Xarxes de veu i dades
- Televisió per cable
- Fibra Òptica
- Sonorització
- Càmares de seguretat
- Servei tècnic

Prisco Electrònica SL Telecomunicacions

Avda. Girona 56 l'Escala
Tel-972771859 Fax-972776655
www.priscoelectronica.com

citades manifestacions del sr. Torres vaig dir que el personal que treballa destinat a les excavacions no ens avien demanat res del augment del jornal, però que si dit augment es feiya per el poble no tenia que manifestar res mes.

El sr. Gudiol va delelgar al sr. Torres per a que parlés en els seus camarades del Comitè Antifeixista de L'Escala en nom nostre de que hi ha estavem de conformitat en el augment dels jornals però que per algun temps no ens enviés mes homes per mancar el material d'eines, a lo qual donarem per acabada la reunió. (...).

(...) Al donar per acabada l'excursió ens dirigirem cap a la casa de les ruines del recinte grec. Durant el camí em digué el sr Gudiol que el Govern de la Generalitat de Catalunya havia decretat que tot el terreny comprés en el perímetre de les ruines; els de cementiris procedents de lo que fou la comarca d'Empúries i les col·leccions particulars estaven intervinguts per la Generalitat i per tant els terrenys que donen de propietat de la mateixa, podent excavar per a hon convingui per tot arreu mitjançant compensacions, i que dintre de poc vindrien per eixecar el planol de dits terrenys. (Vegis en la Pag. 63, 64. 65 referent al decret d'incautació de les col·lectivititzacions, 74).

Al arribar a la casa del recinte grec en motiu de que el sr Gudiol tenia el encarrec del sr Bosch de dur-se els tres fills que quedaven en companyia estiuiejant per a poder fer el viatge, tingueren d'anar a L'Escala per a que el Comitè Antifeixista els fessin un pase per a retornar a Barcelona. Obtingut aquest document seguidament ens acomiadarem de dits menors, sortint a les 4 de la tarda de retorn a Barcelona.

Dia 17 d'agost de 1936

(...) En aquest dia va ésser a les ruines el contractista de les obres Sr. Rafel Torres que digué al vigilant de les ruines Sr. Escrivá que de part del Comitè de L'Escala que es tenia que pagar el jornal del personal dels treballs d'excavació a 8 pessetes segons quedarem en la reunió que se cita en la pag. 40.

Dia 18 d'agost de 1936

(...) Seguidament donarem per acabada l'excursió hi ha entrada de fosc retornarem a la casa de les ruines en la que continuarem la conversa referente als treballs en les ruines i dels

recients decrets anteriormente indicats en les incautacions de les col·leccions d'objectes. El Sr. Bosch me manifestá que tenia el propósit d'incautar-li la col·lecció d'objectes procedents d'excavació dels enterraments de les necrópolis d'Empúries de la senyoreta Caterina Albert (Víctor Catalá) que te la residencia a la vila de L'Escala. El Sr. Bosch me digué si jo volia acompanyar-lo per a anar a casa de la citada senyoreta Albert per a parlar-li de l'assumpte. A tal manifestación vaig posar-me a les seves ordres i acte seguit sortirem en el automobil el Dtr. Bosch i jo. Arribant a L'Escala ens dirigirem a casa de la senyoreta Na Caterina Albert trobant en la casa ha aquesta senyoreta hi al seu germá en Francesc als quals vaig presentar al Dtr. Bosch quins ens reberen molt afectuosamente i després de les corresponents salutacions se conversa del estat actual per la revolució comentant els motius dels decrets publicats per el Govern de la Generalitat de Catalunya respecte a les incautacions de les col·leccions per a salvar-los del perill que desapareguessin per un moment revolucionari. Per dit motiu el Dtr. Bosch i jo ferem veure a la senyoreta Albert que per evitar la desaparició de la seva col·lecció deuria depositar-la al museu de les ruines d'Empúries per a ampliació del patrimoni del poble.

La senyoreta Albert contestá que la seva petita colecció era filla de la gran estimació a les cosses d'Empúries i que hi ha de molt de temps que pensava que quan morís la deixaria per al museu però que degut a les circumstancies anormals avia pensat d'escriure al Sr. Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya honorable senyor En Bonaventura Gassol per a dirli que tenia que fer per a salvar la colecció...

El Dtr. Bosch li contestá que com sigui que al dia següent sortiria per a Barcelona i tenia que veure al senyor Gassol hi ha li manifestaria la conversa i el desig de la senyoreta Albert, i que hi ha l'escriuria en lo que li contestés el Sr Gassol, i en el cas que se resolgués en dipositar la colecció al Museu d'Empúries hi ha s'encarregaria de dipositar-ho cap el Sr. Gandia segons les seves instruccions.

A continuació varen ésser a casa del senyor Alcalde de L'Escala en Josep Figueres el que ens va rebre amb l'atenció deguda al que el Dtr. Bosch li expliqués tot lo tractat referent a la senyoreta Albert i que hi ha li escriuria des de Barcelona

respecte a aquest assumpte i d'altres peticions de dit senyor Alcalde. També li vaig preguntar al Sr. Alcalde que tenia notícia que el Comité Antifeixista de la Vila de L'Escala i avia incautat de la casa torre de la senyora Na Mercé Granell, en la que tenia alguns objectes procedents de les ruïnes d'Empúries, lo qual creiem convenient a ser possible poder entrar a la citada casa per a veure si i son o no dits objectes (vegis en la pagina 98, 99 referent en aquesta col·lecció).

El senyor Alcalde ens contestà que no tenia cap inconvenient de fer donar les facilitats per a poder entrar en la citada casa el dia que ens convingués sempre que fos per la tarda que les tenia mes lliures.

El Dtr. Bosch li manifestà al Sr Alcalde que al dia següent sortiria per a Barcelona i per tant s'acomiadaba del Sr Alcalde i que en el cas de necessitar alguna cosa podia dir al que subscriu. Seguidament en vaig oferir en els meus serveis al citat senyor.

En virtut que tenia que sortir en la seva familia a Barcelona el Dtr Bosch tingué d'anar a la casa ha

hon estan instal·lades les oficines del Comité Antifeixista per a demanar un pase salvo conduit, en el que s'obtingué dit document, i seguidament retornarem a la casa de les ruïnes a les 10 de la nit. Després de sopar continuarem comentant per tot lo sitat anteriorment quedant amb el Dtr Bosch que me enviaria una lletra des de Barcelona per a dirme lo referent a la senyoreta Albert, donant per acabada la conversa ens acomiadarem per a retirarnos a les nostres habitacions.

Dia 24 d'Agost de 1936

(...) En aquest dia abans de començar el treball a les 8 del matí l'personal dedicat a excavació feren saber al vigilant de les ruïnes que el Comité de la Vila de L'Escala s'avia acordad el treballar quaranta hores durant la setmana i que treballarien cinc dies i en cobrarien 6 a 8 pessetes, de modo que el dissabte no treballarien en tot el dia però el cobrarien. Com sigui que me informá el contratiste de les obres Sr. Rafel Torres, que també s'avia acordat aixís mateix per a el personal de les obres i per tant hom per decret del Govern de la Generalitat de Catalunya no hi ha més remey que

GARATGE FERRER, S.L.
SERVEI OFICIAL CITROËN

C/ Closa d'en Llop, núm. 81 - 17130 L'ESCALA - Girona
Tels. +34 972 771 264 - 620 107 256 - Fax +34 972 773 594

Email: garatgeferrer@activain.com

PLANXA I PINTURA

fero complir lo disposat. (...).

Dia 25 d'agost de 1936

(...) En aquest dia vaig rebre una lletra del Dtr. Bosch (segons se cita n'la pag. 52 al 54 en la que diu lo següent.

Museu d'Arqueologia

Parc de Monjuic

Barcelona

Estimat senyor Gandia: Avui escric a la senyora Albert explicant-li la conversa que he tingut amb el senyor Gassol. Ell no veu millor manera de que la col·lecció siga assegurada de tot possible dany que el seu diposit al Museu. Per prevenir qualsevol eventualitat t'emviaré la autorització per a realitzar l'incautació en nom de la Comisaria de Museus d'Arqueologia.

Afectuosos records del seu bon amic

Barcelona 25 agost 1936

Pere Bosch Gimpera

Al plegar el treball a les 6 de la tarda vaig anar a L'Escala per a complimentar lo disposat en la lletra anteriorment copiada presentant-me a casa de la senyoreta Na Caterina Albert a la que li vaig donar a llegir la lletra hi ha més fen-li saber que no es podia retardar l'entrega dels objectes de la seva col·lecció per a evitar li fesin malbé persones que se dediquen a destruir tot degut a les circumstancies.

La senyoreta Albert me contestà que n(o)'avia rebut la citada lletra del Dtr Bosch, que quant la rebés hi ha me avisaria.

Dia 27 d'agost de 1936

(...) A última hora de la tarda vaig rebre una lletra del Dtr Bosch en la que també me inclou la copia de l'ordre del Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya referent a l'incautació de la Col·lecció de la senyoreta Na Caterina Albert (Victor Catalá) en la que diu que procuri fero amb tota la discreció possible però donat-li a entendre que es preferible que ella mateixa ens fassi el diposit al Museu que de no fero així au farà el Comité Antifeixista quedant mal en el poble.

També me diu li digui al contratista de les obres En Rafel Torres que pot derrocar el tunel que travessa el patiet assenyalat amb el nº 13 en el

petit croquis fixat en la pag 5 i se detalla en la pag. 51 com també altres detalls de les obres.

Referent als carrils per a la via de les vagonetes que dintre de pocs dies ens enviaran cent metres de via.

Aquesta lletra porta la data del 25 d'agost, pero la vaig rebre el 27 entrada de fosc.

A continuació copiarem l'ordre que diu.

Atés el que disposen els decrets de 8 i 17 d'Agost darrers referent a incautació de col·leccions arqueològiques i a la seva incorporació al Patrimoni del poble sota la salvaguarda de la Generalitat de Catalunya i especialment el paràgraf 3er del Decret de 13 d'agost que prevé l'incorporació de les col·leccions d'objectes arqueològics procedents d'Empúries al nou Museu de les ruines d'Empúries.

Atesa l'importancia de la col·lecció formada per la senyora Caterina Albert i donades les actuals circumstancies.

He resolt que la comisaria de Museus Arqueològics de Catalunya s'incauta de la Col·lecció d'objectes emporitants de Na Caterina Albert i prengui mesures adients per la seva salvaguarda i exposició al Museu de les ruines d'Empúries.

Barcelona, 26 d'agost 1936

El Conseller de Cultura (Ventura Gassol)

Degut a que vaig rebre aquesta lletra amb retard vaig deixaro per a el dia següent el visitar a la senyoreta Albert (vegis en la pag. 69, 70).

Dia 28 d'agost de 1936

(...) Al donar per resolt aquest assumpte retornarem a la casa del recinte grec i des d'aquesta, entrada la nit, sortirem el Dtr. Bosch i el que subscriu en direcció per a la Vila de L'Escala, al arribar, primerament visitarem a la senyoreta Albert, la qual ens va rebre molt afectuosament en el saló de rebre, en el que primerament conversarem de la actual situació cultural en Catalunya hi ha continuació de la Col·lecció dels eixemplars trobats en terrenys pertanyents a Empúries.

La senyoreta Albert, digué, el seu gust seria poder tenir autorització per a que quedés la Col·lecció fos incautada per la Generalitat

Que per serme extrany vaig consultar-ho amb el Dtr. Bosch, que me contestá que dat les circumstancies el Comité mana (i dice sin atenernos a la legalidad establecida en las leyes) vol dir ordeno i mando i per tant esté de cedir a lo que demanen. (Vegis pag. 40, 43, 50, 56, 57, 68, 73, 84, 85).

El personal dels paletes acupats en les obres d'aquestes ruines diuen que no vindrán a treballar durant tota la setmana perque els correspon fer festa per la setmana de vacances i cobraran el jornal. De aquesta disposició encara que no me quido d'aquest personal, ningú me digué res, però li vaig manifestar al Dtr. Bosch, qui tampoc sabia res.

En aquest dia a dos quarts de deu va sortir de les ruines per retornar a Barcelona acompanyat dels dos fills Carles i Pere, el Dtr. Bosch. En el moment de sortir dits senyors, jo me trobava en els treballs i per dit motiu no vaig acomiadar de dits senyors.

Per la tarda a les 3 ½ vaig seri a L'Escala presentamme a casa de la senyoreta Albert la que me va rebre en tota clase de consideracions i seguidament ens dedicarem a la classificació i relació del inventari provicional dels objectes de la seva col·lecció, primerament s'anotaren els objectes i després s'embalaren per a traslladarlos al Museu de les ruines. (...).

8, 9, 10 de setembre de 1936

(...) El Dtr. Bosch me manifestá que el motiu de n'aver anat a Empúries fou per aver tingut de fer un viatge a Madrid, i que li semblava que continuaven els tramits per el nomenament per a l'embaixador d'Espanya ha Alemanya i que creia que seria dintre pocs dies. De lo referent a lo de la senyoreta Albert, que mirés de continuar amb el inventari i que si pugués vindria a les ruines el diuemnge, i si decás avansat el inventari els traslladariem els objectes en el automobil que no seria tan vist. En el cas de no poder fer el viatge ha Empúries me feiya entrega de quatre mil pessetes, amb destinades tresmil cincentes per a els treballs d'excavació i les cincentes per a pagar els jornals al vigilant de les ruines del mes d'Agost i altres despeses que ja me diria en son dia que ariem la liquidació.

El dia 9 de setembre, vaig anar a les oficines del Negociat de la disolta Junta de Museus d'Art (temporalment degut a les actuals circumstancies)

instalades al Poble Espanyol en les que vaig fer entrega dels rebuts de la contribució dels terrenys per continuar constant éssen la propietaria la citada Junta de Museus per n'aver fet el traspás al Museu d'Arqueologia, essent la quantitat total de 98,30 pessetes el resultat de la liquidació en aquesta data.

En les citades oficines vaig tenir el gust d'entrevistar-me amb els senyors Director general dels Museus d'Art, En. Joaquim Folch i Torres, amb el Secretari de la Junta En. Joaquim Borralleras i al Adminstrador General de Museus d'Art En. Pere Boigues Tarragó, i altres companys de fatigues. Tots s'alegraren de veurem, parlant de les troballes i les noves del Negociat, donant per acabada la visita acomiadám-me de dits senyors. Seguidament vaig ésser al Palau Nacional a hon está instal·lat el Museu d'Art de Catalunya, en el que vaig visitar als antics companys EN. Deugracies Civit, En. Lluís Iglesias i altres senyors que estaven treballant en la classificació hi inventariant els milers d'objectes recollits procedents de les esglesies, convents i col·leccions particulars incautats per la Generalitat de Catalunya. De tots els objectes recollits es fan tres seleccions, els eixemplars més intereçants i artístics per a les col·leccions dels diferents Museus, i els menys intereçants per a fondrels o se cremen per inutills.

Acabada la visita'm vaig acomiadar dels citats companys. En motiu d'averme entretingut en xic durant les visites vaig fer tard a la sortida del tren de les dues de la tarda.

(...) El dia 10 per la tarda vaig anar a la Vila de L'Escala, presentam-me a casa de la senyoreta Albert, la que me va rebre, hi a pesar de no trobar-se bé continuarem en fer el inventari de la seva col·lecció fins a les 7 de la nit per a continuar el dia 12 per la tarda, degut a que el dia 11 tenia que anar a Figueres per a visitar la malalta que está en una Clinica (...).

Dia 11 de setembre de 1936

A la casa de les ruines en la qual Dtr. Bosch, me preguntá si tenia que anar a casa de la senyoreta Albert, al que li vaig contestar que així quedarem amb la citada senyoreta, el Dtr. Bosch me digué que m'acompanyaria després de dinar. Per la tarda a les 3'30 sortirem de les ruines en el automobil cap

a la Vila de L'Escala, el Dtr. Bosch, el senyor Ibars i el que subscriu, al arribar a casa de la senyoreta Albert, la que ens rebé en l'amabilitat que és de suposar. Després de les salutacions de rúbrica ens dirigirem a l'habitació ha hon tenia instal·lada la col·lecció d'objectes, i seguidament començarem al embalatge dels objectes inventariats, col·locant-los en carpetes, éssent traslladats amb el automobil del Dtr. Bosch a la sala del Museu de les ruïnes, arribant a 7'30, en el que desembalarem per a senyalar-los en les lletres C.A. -Caterina Albert, per a conèixer-los la procedència, fins que es faci un inventari definitiu. Mentres se traslladaven els objectes jo vaig continuar fer el inventari fins a les 7 de la nit sense aver acabat l'aquest treball.

Durant les estones del dia i de la nit vaig aprofitar el temps en els notes d'aquest Diari.

Dia 13 de setembre de 1936

En aquest dia per esser diumenge no se continuaren els treballs, però durant el dia el Dtr. Bosch i jo ens ocuparem en la sala del Museu, en canviar de lloc alguna de les vitrines com també els exemplars trobats en les ruïnes tot degut a l'entrada de la col·lecció d'objectes de la senyoreta Albert per a poder introduir cronològicament en les diferents seccions que se troben reunides en aquest Museu.

A la caiguda de la tarda el Dtr. Bosch va rebre la visita del Director General de presons i altres senyors a quins acompanyà per les ruïnes.

En aquest dia no anarem a casa de la senyoreta Albert per a continuar en l'inventari dels objectes per aver rebut recado que no es trobava be de salut i per tant no podia rebrenos.

A les vuit sortirem de les ruïnes en automobil per a la Vila de L'Escala, el Dtr. Bosch, els dos fills Carles i Pèrre, En Ricard Ibers i el que subscriu, per a visitar als camarades del Comité Antifeixista que tenen la residència n'una casa torre incautada situada al passeig, de la propietat d'En Ramon Llardén, en dit lloc ens reberen en molta atenció, el Dtr. Bosch els manifestà que hi ha aviem traslladat part de la col·lecció de la senyoreta Albert al Museu de les ruïnes i parlant dels desitjos que teniem de poder veure la col·lecció d'objectes procedents d'Empúries de propietat de la senyoreta Na Mercé

Granell (segons se cita en la pag 52, 53, 54).

Dits senyors del Comité s'oferiren ensenyar lo que hi havia en la casa que fou de la senyora Granell i la d'en Ramon Oliveras, també incautades per el Comité.

Seguidament sortirem per anar a visitar la casa que fou de la senyora Mercé Granell, situada al costat sud del Clos del Pastor, dedicat a l'obra Solitud de la literata Na Caterina Albert (Victor Catalá). Aquesta casa está situada al Passeig al costat Est.

En el interior d'aquesta casa está amb els mobles tal com en tenia la hi ha difunta propietaria (segons diuen la deixá en testament per a la senyoreta Albert). En una de les sales, hi ha una vitrina en objectes d'excavació i d'altres molt intereçants com ánfores, enguentaris cartaginesos, pedres gravades d'anell, alabastrons, monedes, bronzets, i altres joies, algun vaset de cerámica, i per la casa vaig veure alguna ánfora i objectes d'art. Acabada la visita d'aquesta casa, ens dirigirem a la casa d'En Ramon Oliveras (el seu pare sen deiye Francesch) antiga casa anomenada Maranges, la qual també está inacutada per el Comité (perque el propietari habita a Barcelona).

En aquesta casa també están els mobles de la mateixa forma que els tenia el propietari, essen els mobles algùn d'ells decorats de familia acomodada, quadres al oli, escultures, caixes de nuvi, llits en espall·llers en pintura, armes velles, espingardes, gúnues, marroquins, armes filipines, en una vitrina hi han pedres gravades, alatjes, a forma de casa d'un anticuari. En aquest edifici crec que volen instal·lar el Museu Escalenc. (o un saló de perruqueria col·lectiu).

Els dos camarades del Comité que ens acompanyaben, el Dtr. Bosch els manifestá que avent retirat part de la col·lecció de la senyoreta Albert, quant podriem retirar els objectes de la senyoreta Granell i d'Oliveras, procedents d'Empúries? Dits senyors contestaren que primerament tenien que consultar-ho, hi acordaro en els demás camarades del Comité. El que subscriu encarregá als citats camaradats que en virtut que han ordenat el cremar i rompre tots els imatges de les cases, els recomanava que jo avia

vist una verge del escultor català En Josep Llimona, instal·lada en una capelleta de la casa del antic propietari En Pere Villanueva que també estava incautada la casa. Dits camarades contestaren que hi ha en contestarien per no tenir notícia de tal verge.

Tot seguit ens acomiadarem dels citats camaradas del Comité, i nosaltres en el automobil retornarem a la casa de les ruïnes.

(...) També me manifestá, referent al inventari de la col·lecció de la senyoreta Albert que com sigui que estava malalta, que se continués el trasllat dels objectes al Museu quant se pugui.

(De les dues col·leccions que se citen de la Sra Granell i com del Sr Oliveras dit Comité no contestá res a la petició, ni els instalaren a cap Museu).

Referent al senyor Ibars, me digué que se quedaria una temporada en les ruïnes per a netejar alguns exemplars de cerámica del Museu.

També parlarem referent als objectes que aviem vist en les referides casses de la senyora Granell i Oliveras en espera de la contesta del Comité de l'Escala. No contestaren durant tota la temporada.

Dia 14 de setembre de 1936

(...) Al acomiadarme del Dtr. Bosch me digué que avia parlat amb en Martí Pujol (anomenat per el mucho) que li avia dit que sabia un lloc a hon hi ha un local que tenia eslavóns, a qui li contestá que se posés d'acord en mi. Dit senyor no se presentá.

En aquest dia no vaig anar a casa de la senyoreta Albert, per trobar-se un xic malalta.

Dia 15 de setembre de 1936

(...) En aquest dia no vaig continuar el inventari de la col·lecció de la senyoreta Albert per aver sortit per a Figueres per a veure la noiya malalta de casa que está en una clínica.

Dia 16 de setembre de 1936

(...) En aquest dia vaig anar a la vila de L'Escala per a continuar en el inventari de la col·lecció d'objectes de la senyoreta Albert, la qual per trobar-se un xic malalta no me va rebre, donant el recado que si demá se troba be que hi ha rebria recado per un propit.

Dia 17 de setembre de 1936

(...) En aquest dia per la tarda vaig anar a L'Escala a casa de la senyoreta Albert, en la que continuarem en el inventari dels objectes de la col·lecció suspenent dit treball a les 7 de la nit, emportant-me els bronzets i ferros a la casa del Museu de les ruïnes. Al acomiadarme de la senyoreta Albert quedarem que tornariem a continuar el dissabte dia 19.

Dia 18 de setembre de 1936

(...) Per la tarda vaig anar a casa de la senyoreta Albert i continuarem en el inventari dels objectes recollits i traslladats alguns exemplars al Museu de les ruïnes.

Dia 20 de setembre de 1936

(...) El Dtr. Bosch es feu carrec de les ruïnes descobertes donant la seva conformitat, i seguidament retornarem a la casa del recinte grec en la que ens esperava el contratista d'obres En

GO Karting
L'Escaló - L'Estoril

Pravimar SL • Genimar SL
Aparat de correus 235 - 17130 L'Escaló
Tel. 972 77 42 78 - Mòb. 606 38 08 42
Fax. 972 77 47 31
genikart@genikart.com
genimar.escala@gmail.com

1/2 mel
Braseria Pizzeria
Camí Ample N. 60 / 62
17.310 L'Escaló (Girona)
Tel. 972 77 38 05

www.migmelo.com

Rafel Torres, i el camarada Lluís Pujol membre del Comit  Antifeixista de L'Escala, en els quals visitaren les obres per a quedar d'acort en les modificacions citades anteriorment.

A continuació passarem al actual Museu, en el que ens dedicarem a ensenyar els nous exemplars de la col·lecció de la senyoreta Albert, i al mateix temps col·locarem alguns exemplars en corresponents vitrines, restaurats en el taller del Museu de Barcelona, portats per el Dtr. Bosch.

També parlarem amb el camarada Pujol, referent a que dit senyor sabia ha hon avien tirat una escultura d'una verge d'alabastre d' poca gòtica en el poble de Vilahur, i en el poble de Camallera i en el poble de VilaCulum, que trobaren objectes d' poca romana.

El Dtr. Bosch li digué que quant retorni de Barcelona anirien a veure dits llocs. (...).

Dia 21 de setembre de 1936

(...) Durant la tarda vaig ésser a L'Escala a casa de la senyoreta Albert, en la que continuarem en el inventari dels objectes, i vaig embalar-los i traslladats al Museu de les ruines quedant sols per fer les monedes que son bona quantitat.

Dia 24 de setembre de 1936

(...) Per la tarda d'aquest dia vaig anar a L'Escala a casa de la senyoreta Albert en la que continuarem fent la relació de les monedes de plata i bronze corresponent a Empúries éssent l'última de la relació, a més don  dues caixetes de fragments d'ánfores de cer mica ordinaria, formant el total de la col·lecció de la citada senyoreta, la qu l fou traslladada dat el final en aquest dia a la casa Museu de les ruines d'Empúries, de lo que es farà una relació de tots els objectes que ser  signat com a inventari provicional fins que se pugui classificar cronològicament. Al acomiadarme de la senyoreta Caterina Albert, me manifest  que hi ha vindria ha visitar el Museu de les Ruines per a veure el aixamplament de les obres, de lo que aix  espero acompanyar-la per tot lo descobert. (Vegis a la Pag. 260 que se citen els objectes).

Dia 26 de setembre de 1936

(...) En aquest dia a dos quarts de nou de la nit arrib  a les ruines el Dtr. Bosch, acompanyat de la senyora esposa, els dos fills i filla, als que

saludarem com els requeria. Després de sopar continuarem en la conversa referent als treballs de lo descobert i trobat en les ruines. Com també referent a l'excursió projectada per a demà diumenge, anar a Vilahur i L'Armentera per a recollir uns objectes, segons se cita en la Pag. 112.

Dia 27 de setembre de 1936

En aquest dia diumenge no se continuaren els treballs. A les 10 del matí segons queda anotat el dia anterior sortirem de les ruines en automobil el Dtr. Bosch, els dos fills Carles i Pere, el camarada Lluís Pujol, delegat del Comit  Antifeixiste de L'Escala, hi el que subscriu, en direcció del poble Vilahur i L'Armentera.

Primer anarem a Vilahur situat a prop de Camallera. En aquest poble en motiu de la revolució del 19 de Juliol, els homes del poble destruiren tots els imatges i objectes d'esglesia, hi entre les imatges fou destruïda una verge d'alabastre policromada de la bona  poca gòtica, la qual va ésser rompuda en molts trossos i després llençats en un diposit d'aigua bruta i corrompuda anti higienica, situat dessota de la façana d'una casa, al costat esquerra junt al camí prop el portal d'entrar al poble. (...).

Al asabentarse de dit fet el senyor Pujol, com a home instruit i amant de la cultura, s'interec  per les coses destruïdes per els pobles fent gestions per a salvar i poder recollir-les. Dit senyor al manifestar-ho al Dtr. Bosch, i al que subscriu acceptarem fer el que fos necessari per a veure de recollir-ho a ser possible. Al arribar a dit poble el senyor Pujol i nosaltres ens dirigirem a casa del mestre del poble, qui també fa les funcions de secretari, dit senyor ens acompany  fins el lloc del citat diposit a hon varen ésser llençats els trossos de la verge, i com es de suposar ens trobarem en alguna dificultat, per a podero traure de dit diposit, però entre els homes acudiren a dit lloc i entre ells es trobava el mateix que la destru  i tir  els fragments en dit diposit d'aigua, per a que no els trobessin maimes, però li demanarem que tragu s el aigua, per a poder veurels i recollir els fragments.

Tot seguit se busc  i trobà un cass  pera buidar el aigua, que fou un xic costós per la quantitat però després de treballar molt es va poder trobar una gran quantitat de trossos i fragments, fins que no

se podien veuren més, però quedarem en el home que treballà que si mes tart pugués treure més aigua que mirés si podria trobar mes fragments els trametés al senyor Pujol. Tot seguit se col·locaren els trossos en el automobil, i sortirem cap a L'Armentera.

En aquest poble trobarem milicians als que el camarada Pujol demanà veure al camarada del Comité, i poc després arribà dit camarada qui nos acompanyà a la casa quartel de la milícia, en la que ens feren entrega d'una custòdio de plata repujada en dos serafins oferint una espiga de blat (Barroco) porta marca del alfebreria i mesura 0,76 d'alsaria amb un peu en forma oval de 0,32 per 0,235. Una creu repujada de plata en el crist d'època gòtica, faltan algunes aplicacions de plata, mesura 0,97 per 0,43. Un calís de plata dourada i repujada d'època barroca, mesura 0,295 d'alsaria per 0,165 de la panxa. Una patina de plata dourada, mesura 0,135 de diàmetre. Una cullereta de plata en una cinta i tapadora brodada amb un cor. Un capó en doble fons i tap de plata i per dintre dourat d'època moderna, mesura 0,225 per 0,115 del peu. Una verge d'alabastre rompuda en tres trossos i tres fragments, mancant-li mitja cara i algú fragment, d'època gòtica molt intereçant, mesura 0,50 d'alsaria per a 0,20. Aquesta verge va figurar en l'exposició de Sevilla l'any 1929 (vegis a la Pag. 133 sobre la Verge) en les mans sosté un llibre junt al pit.

Després d'aver rebut dits objectes sense cap rebut, sortirem de retorn a les ruines per a deixar depositats els citats objectes, a les dues i mitja sortiren el Dtr. Bosch i la seva familia per dinar a L'Escala.

(...) Seguidament retornarem a la casa de les ruines, en la que ens esperaven el mestre fuster i el mestre paleta. En Lluís Colomeda, i En. Rafel Torres, quins venien a parlar en el Dtr. Bosch, referent a les obres que degut a que des del dilluns tots els oficis se socialisaven en la Vila de L'Escala, i tenien que treballar en comú, per dit motiu el fuster li presentà la factura del treball de fusteria en les obres, al qual se li pagaren 1.740,20 pessetes, les quals son del fons destinats a excavació, que seran retornats (Aquesta quantitat me fou retornada).

El mestre de cases digué que els del seu ofici tambe queda socialitsats però que per la part seva

continuaria presentant les factures com fins anteriorment, quedant que continuariem treballant mentres la quantitat destinada li permetés, donant per acabada la conversa el Dtr. Bosch, s'acomiadà de dits senyors, i va sortir per a L'Escala per a entrevistar-se en els camarades del Comité (...).

Retornant a dos quarts de nou. Després de sopar el Dtr. Bosch me demanà li ensenyés els objectes de la col·lecció de la senyoreta Albert, ingressats durant la seva absència, dels quals es feu carrec, i escollirem els exemplars, els uns trobats en la montanya de les corts (necrópolis del castellet) i d'altres llocs dels que s'assenyalaven en les lletres C.A. en motiu d'instalar-los en les vitrines del Museu. Després d'aver donat els objectes per ésser un xic tart, me vaig retirar al meu departament de treball per a continuar en les notes d'aquest diari.

Dia 28 de setembre de 1936

(...) En aquest dia a les 9 del matí va sortir de les ruines el Dtr. Bosch, la seva esposa i els tres fills cap a Barcelona, enduense els trossos de la verge d'alabastre procedent de l'església de L'Armentera. Al acomiadarme del Dtr. Bosch, li vaig fer recordar que jo tenia que anari a Barcelona, però si tenia que retornar dit senyor per a el dia 4 en aquest cas esperaria fins diumenge vinent. El Dtr. Bosch me contestà que de no presentar algú assumpte que seria probable vindria. (Vegis Pág. 146) (...).

Dia 3 d'octubre de 1936

(...) En aquest dia vaig tenir una desagradable sorpresa per el motiu de rebre un recado n'el lloc dels treballs d'excavació n'el recinte iber-romà, per a que anés al recinte grec, per a entrevistar-me en uns senyors militars. Tot seguit vaig baixar, i resultà que hi ha avien sortit de la casa del Museu, trobant-los a la porta del barri de les ruines junt a la carretera. Dits senyors eren el Camarada Lluís Pujol membre del Comité Antifeixiste de la Vila de L'Escala, qui acompanyava a dos senyors, el un capitá i el altre tinent del Cos d'Artilleria del eixercit Espanyol. El senyor Pujol me presentà a dits senyors quins me manifestaren que el objecte de la visita a la casa fou per poder disposar de llocs de la planta baixa de la casa del Museu de les ruines, que estan buides per poder dipositar les municions i altres i altres necessitats, en motiu de que

s'instal·larien quatre canons de 0,15 pulsades al costat Est, de la carretera frente a la porta d'entrar a les ruïnes del recinte grec, per a defensa d'algun possible desembarc de feixistes per aquest golf de Roses, del mar mediterrà.

De les manifestacions referent als locals desocupats els vaig manifestar, que si estaven un xic buits era degut a tenir tot el material de línies, vagonetes i demés eines ocupades en els treballs d'xcavació, fins que se suspenen els treballs que se dipositen en dits llocs.

El camarada Pujol me contestá que no se podia oposar-se per quant se disposaba per la superioritat.

A tal descarrec li vaig contestar que jo no m'oposava ni podia oposar-me, però sols els i feia veure el motiu de trobar-los buides les habitacions, però amistosament els vaig manifestar que els canóns estarien més bé a Sant Martí d'Ampúries, o en la punta de la montanya anomenada Mongó. Dits senyors contestaren que estarien massa separats. Jo sols desitjava que n'els instal·lesin al costat de les ruïnes i de la casa, per que en el cas que tinguesin de fer-los servir dits canóns (que n'els faran servir) la casa del Museu serviria per a els contraris un blanc per a els seus trets segurs, i pobra casa com quedarien els objectes del Museu, i en nosaltres, allà la superioritat. A mitg matí arribaren els quatre canóns de calibre 15 ½, i seguidament començaren a instal·lar-los, (que fasin lo que els i semble i vingui lo que vingui, jo hi ha i dit la meva opinió per a evitar mals majors essent el lloc de mongó de mes estrategia, per la raho que hi ha en l'edat mitja construïren una torre per a la

defensa de la comarca, des del sim de la muntanya junt al mar).

A les 9 de la nit arribá en automobil des de Barcelona el Dtr. Bosch, acompanyat dels dos fills, en Carles i Pere. El Dtr. Bosch, li causá gran sorpresa l'arribar i veure els canóns junt a la carretera.

Seguidament el vaig informar de tot lo citat anteriorment. El Dtr. Bosch es va indignar de que instal·lesin dits canóns per el perill que pugui arribar a tenir en cara que no sigui mes que en els exercicis de tirar al blanc, la trapitació puguin arribar a trencar els vidres i objectes de vidre del Museu, i per tant digué que qüant retornés a Barcelona en posaria en coneixement del Conseller de Cultura de la Generalitat. El Dtr. Bosch, portá en una caixeta lgüns exempars d'objectes restaurats, els qüals durant la vetllá ens entretinguerem fent canvis d'instal·lacions en les diferents vitrines, que per ésser un xic tart no s'acabaren de fer la nova instal·lació, la que continuarem demá.

El dia 4 d'octubre de 1936

En aquest dia al matí per ésser diuumenge continuárem el Dtr. Bosch i jo els trasllats i instal·lació dels objectes en les diferents vitrines del Museu, que també se suspengué per a continuar a la tarda. El Dtr. Bosch i els dos fills sortiren per a dinar a L'Escala.

Per la tarda al retornar de L'Escala, arribá acompanyat del senyor Alcalda de la Vila de L'Escala, visitant primerament les obres, i després anarem a veure les ruïnes descobertes en el recinte iber-romá, inclus anaren a veure ha hon se llença la

Avinguda Riells 29,
17130 L'Escala

Tel: 972 77 23 14
web: www.eotech.es

Eloi Colomeda Artigas

@: info@eotech.es

Informàtica

Venda de material
Reparacions
Xarxes informàtiques
Pàgines web
Cursos informàtica

terra, en dit lloc se comentá el resultat que a temps a vindre el millorament dels terrenys al enterrar els inútils que quedarán cuberts de terra bona procedent del recinte iber-romá.

Al retornar de dit lloc visitarem el tractor fent funcionar el motor que doná bona prova.

Des del lloc del terreny assenyalat amb el nº 26, anarem per a ensenyar-hi el mosaic anomenat per el sacrifici d'Ífigenia, que com n'el coneixia feu molts elogits per a els artistes de l'època en l'execució del dibuix ben traçat en la representació dels personatjes.

Desde dit lloc anarem al portal d'entrar a la ciutat per el costat Sud, i seguidament retornarem al recinte grec en el que per ésser un xic tart se doná per acabada l'excursió, de la qual el senyor Alcalde En. Josep Figueres feu molts elogits de les ruines descobertes com de tot lo visitat; qui seguidament ens acomiadarem de dit senyor sortin en el automobil del Dtr. Bosch, retorná a L'Escala (...).

Dia 6 d'actubre de 1936

En aquest dia se celebrá la festa per a commemorar la revolució del 6 d'octubre de 1934.

Durant tot el dia vaig treballar en notes per a aquest diari.

Dia 9 d'octubre de 1936

(...) El altre grup se dedicá al arreglo de la via i el tractor. En virtut que el tractor no funcionava be se tingué que cridar a un mecanic de L'Escala, el qüal desmontá algunes pessas i finalment el posaren en marxa, però per no trobar bensina en L'Escala no se podrá fer servir fins que en portin. (...).

En aquest dia els milicians artillers dedicats en els treballs d'instal·lar els canóns a prop de la cerca frente de la porta de les ruines al costat de la carretera excavant un vall per a col·locar un dels qüatre canóns, descobriren un tros de pis de mosaic construït en daus de marbre blanc formant romboidal o sigui grans d'ordi i fons de fragments de cerámica i morter. També destruïren una paret que passa de Sud a Nord. Aquest pis hi ha el vaig veure el any 1910 quant arreglaven la carretera que destruïren part de una claveguera per el personal del enginyer de les dunes.

Als milicians els vaig recomanar que no l'destruïxin, amb la fi de que podia servir d'orientació per a qüant se excavi per a trobar el limit per aquest costat (...)

Dia 12 d'octubre de 1936

(...) En aquest dia el Delegat dels treballadors d'excavació, portá una lletra que diu. En Josep Payet, com a Delegat dels treballadors de les obres que es realizen per compte de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya a Empuries, fa constar que el régim de la setmana de vacances que deuen disfrutar els treballadors de començament el dia 12 d'octubre de 1936, havent estat ja per rebut el prorroteig anterior a aquesta data.

(Rebut el dia 12) L'Escala 11 d'octubre 1936. Josep Payet

Diu el delegat que des d'aquesta carta se quedarán depositats els 0,95 cent. que els correspon per cada treballador per la setmana de vacances. (...).

Dia 30 d'octubre de 1936

(...) En aquest dia a dos qüarts de cinc de la tarda els treballadors ocupats en el terreny d'aquestes excavacions, me feren observar que atravesava el golf de Roses en direcció a dit port una embarcació de guerra. A dos qüarts de sis, se sentiren, i es va veure els flams dels trets de canó tirats des del mar cap a Roses ; mes tart, es va saber que la embarcació era el cuirassat – Canarias- pertanyent dels revolucionaris feixistes, que bombardejá diferents embarcacions situades al port de Roses, quins tiraren una veintena de canonades vistes des de aquestes ruines.

Com sigui que front a la carretera al davant de la porta del cercat de les ruines del recinte grec hi han instal·lat quatre canons (segons se cita en la Pág. 143, 144, 152). Les caixes de les municions les tenien depositades en el magatzem, i dintre de la casa d'aquestes ruines, es produí un pánic per a poder obrir les caixes per a treure bales de 50 quilogrames i demás cargues de metralla, pólvora i altres, traslladar-les fins el costat dels canóns; que durá fins les dues de la matinada, n'espera de disparar contra el barco enemic, el qual després d'aver tirat i posant pánic, se retirá sense

desembarcar en lloc, i per tant, tant les bateries instal·lades a Roses, com les de front de les ruïnes no dispararen cap tret per aver fugit el barco, sense visitar les ruïnes.

El pànic fou de gran nerviositat entre els milicians estar convensuts que els del barco ó avien desembarcat la tripulació, ó vindria bombardejant per tot el golf, fins feren desconectar l'electricitat quedant a les fosques, en la Vila de L'Escala hi en nostra casa, no permetre que s'ensengués cap llum que es veyiés per fora de la casa, per si venia algú avió feixista, però tampoc ens visitaren.

En els primers moments del bombardeg s'ens avisá de que abandonésim de la casa de les ruïnes, fou tal el pànic que el vigilant de les ruïnes En. Joan Escrivá, feia dos dies que estava malalt al llit, i els seus familiars el feren eixecar, que me digué a mi per a fugir a una casa de pagés, lo quäl no vaig acceptar, ni vaig abandonar el meu puesto de responsabilitat, en cara que ells me dixerin sol; dien-los que si tenien por que podien marxar, els quäls s'ausentaren, emportansen roba, el sopar, inclús l'egüa, hi l'automobil, del servei de les ruïnes, tot fent vent de tramontana, però més tart al pensar que jo n'els vaig seguir retornaren a la casa el vigilant i la seva esposa, però no els fills. Com es de suposar se passá una mala nit, per el tragí dels milicians per traslladar les municions des de la casa al lloc dels canóns, no passant res mes que el pànic, fins molts habitants de L'Escala abandonaren la població per a internarse al interior per por de que vinguesin per terra o que bombardejesin la població, que no passa res mes fins un altre dia. A les dues de la matinada me vaig

retirar per descansar, fins a les set.

Dia 31 d'octubre de 1936

(...) En aquest dia a les 9 del matí se presentaren a la casa museu de les ruïnes, uns vint homes de la Vila de L'Escala, quins per ordre (de paraula) del Comité de L'Escala venien per incautar-se de les eines, o siguin cabassos, pics, pales, la via i les vagonetes, per a transportar terra i pedra per a construir un camí per a poder passar canóns i instal·larlos en la montanya anomenada Mongó, situada al costat sud-est de L'Escala junt al mar.

Al preguntar jo quí els enviaba me contestaren que el camarada Rafel Torres (contratista de les obres del museu de les ruïnes) qui no se presentá ni siquiera (Referent a la requisita dels homes i material per ordre del Comité vegis fins a la Pág 197, 227, 228, 235, 184 hasta 197) donar cap paper, ni avís del Dtr. Bosch, en la seva lletra rebuda el dia anterior Pág 182. Per dit motiu vaig dir que anés algú de dits homes en companyia del fill politic del vigilant de les ruïnes Francesch Clará, a L'Escala per a manifestar la meva petició, els quäls eu feren i al retornar de L'Escala, portaren el encarrec del camarada Torres, que sols demana les eines sense cap paper, se feu entrega de 13 cabassos, 11 pics, 9 caixes i un mall, dels quals tampoc feren cap rebut. De la via i vagonetes desistiren de dur-sen, degut a que el treball de transport el farien per ésser mes adequat al terreny en carros i carretilles.

Per la tarda se presentaren en comisió Josep Payet en nom de dit camarada Rafel Torres, per a que els entregués els trams de via i vagonetes.

Com sigui que també se presentaren sense cap paper, li vaig demanar al delegat Payet, que necessitava una ordre del Comitè, però que mentres els anaven a buscar a L'Escala, pujariem (per trobar-se malalt el vigilant de les ruïnes En Joan Escrivá) al terreny a hon esta instal·lada la via, en la que hi havien començat a desmontar els tramps de la via segons les instruccions rebudes del fill polític del citat vigilant de les ruïnes, Francesc Clará, que en feu sense ordre meva al que li vaig dir-li que n'era qui per a disposar de lo que no estava autoritzat.

Mentre desmontaren la via, arribá un camió amb homes que avien anat a L'Escala per a demanar l'ordre que a entregar la via. El camarada Delegat del Comitè per a el personal ocupat en els treballs d'excavació Josep Payet me feu entrega en la que diu.

Per ordre de la Conselleria de Defensa, entreguen immediatamen tot lo que els portadors de la present no demanin per a la defensa del territori. A les tres de la tarda del 31-X-36 hi han dos segells que diuen Conselleria de Defensa L'Escala hi l'altre repetint el mateix.

Avent rebut la citada ordre en certa expresiva forma, no podia exigir res mes per tractarse per a la defensa del territori, donant el encarrec al camarada Delegat Payet que prengué nota de tot lo que necessitaven i fes entrega amb el vigilant de les ruïnes En. Joan Escrivá. Durant la tarda sols s'varen dur-sen 13 tramps de carril i una vagoneta, n'un sol camió, que per ésser un xic tart no se continuarà el trasllat fins demá.

El aver canviat de paré de l'ordre dada el matí, de n'amportarsen la via i les vagonetes, jo opino que el citat Clará, després degué oferir-se als camaradas del Comitè per a treballar en dits treballs i quidarse del trasllat de la terra i pedra en les vagonetes, i el camarada Rafel Torres, el va acceptar, que es fes dits trasllat i per aixó l'hom al rebre dit encarrec es quant doná l'ordre al personal des de L'Escala, per a hon tenien que començar arrancar els tramps dels carrils i fent-los entrega de les claus per a descaragolar les unions de dits tramps, qui per a esquivar el bulto no comparegué al terreny del treball fins mes tart quant arribá el camió, qui disposava la forma de

carregar el material.

Hi fet aquest aclariment per a que consti el motiu de dit canvit puig que jo vaig fer resistència pasiva per a que no s'emportesin dit material temerós de que el fesin malbé, tractat sense cap interés com acostumen a fer en els treballs per a construir carreteres i mes en aquest.

Degut a les circumstancies actuals i aver obtingut la citada ordre de la Conselleria de Defensa del Territori que diu (que s'entregués immediatament tot lo que els portadors de la present demanin) per tant la meva autoritat no podia oposar-me, hi ha que l'ordre es sense apelació a réplica, per dit motiu quedava lliurat de responsabilitat d'aquesta incautació, però indicada per el camarada Rafel Torres, segons manifestaren els mateixos treballadors.

Durant la vetllada vaig ocupar-me de les notes d'aquest Diari, degut a que tenia de sortir el dia següent per a Barcelona, segons se cita en la Pág. 171, 182 amb el fi per assumptes particulars, i donar compte al Dtr. Bosch de tot lo citat anteriorment durant la seva absència d'aquestes ruïnes.

Dia 1 de novembre de 1936

En aquest dia per ésser diumenge no se treballá en els treballs d'excavació ni en les obres.

Durant el matí vaig ésser al recinte de la ciutat iber-romá n'el terreny assenyalat amb el nº 26, ha hon el personal dedicat al trasllat de tramps de carrils i les vagonetes que treballen per compte de la Conselleria de Defensa, hi ha citats el dia anterior. Dit personal continuaren traslladant els tramps i vagonetes en un camió, dels quals fins a les 11 del matí s'avien endut tres vagonetes i tramps de carrils de cinc metres de llargaria amb les corresponents travesses, xavetes i caragols de ferro per a unir la línia de via.

De la quantitat del material total entregat li donará nota el delegat Josep Payet, al vigilant de les ruïnes En. Joan Escrivá.

En motiu de tenir de sortir per a Barcelona, li vaig deixar les instruccions al vigilant de les ruïnes, fent-li l'encarrec de que quant retornesin el material i les eines meu fés saber per a retornar a la ruïnes i continuar els treballs.

A dos quarts d'una de la tarda vaig sortir de les ruïnes arribant a Barcelona a dos quarts de nou de la nit.

Del dia 2 de novembre al 8 de Desembre de 1936.

Com de costum continuaré estant algunes notes relacionades en aquest diari durant la meva estada a Barcelona, amb el fi de la seguida del mateix per l'interès de les notes per a el historial d'aquests treballs.

Al dia següent (dia 2 Novembre, de la meva arribada a Barcelona, vaig anar a La universitat per a entrevistar-me amb el Dtr. Bosch, segons me cita en la seva lletra rebuda el dia 30 del prop passat mes d'Octubre que se cita en la Pàg. 182.

En La universitat me vá rebre el secretari senyor En. Francesch Argülles, qui me manifesta que el Dtr. Bosch, avia sortit de Barcelona, per a Eudimburgo, Londres i altres del estranger, per a donar uns cursets de conferència, i que tardaria alguns dies a retornar a Barcelona. Com es de suposar me causá un xic de sorpresa per no dir-me res en la seva lletra rebuda tan recentment.

En virtut de no trobar al Dtr. Bosch, li vaig manifestar al senyor Argüelles tot l'ocorregut referent a l'incautació del material per si l'escrivía a Dtr. Bosch, per a que li comunicués, i quedarem en que dintre d'uns dies hi ha li preguntaria per telefon, per si tenia noticia de la seva arribada a Barcelona.

El dia 3 de desembre vaig anar al museu d'Arqueologia n'el que vaig conversar en els funcionaris tècnics En. Josep Colomines i Josep Serra Rafols, al preguntar a dits senyors per el Dtr. Bosch, Director del Museu me contestaren, que se trobava al estranger, i no podien dir-me quant retornaria a Barcelona.

Tot seguit els vaig manifestar el motiu de la visita, per a sabentar-los de tot l'ocorregut referent a l'incautació del material, i pertant a la paralització dels treballs d'excavació.

Dits senyors me contestaren que dat el temps i estat que ens trobavem no se podia fer remes que esperar a que retornessin al Dtr. Bosch, que hi ha li comunicarien l'ocorregut en Empuries. Fetes les visites i manifestacions anteriors, i no sabent la

direcció del lloc a hon para el Dtr. Bosch, per a poder-li escriure, no veig mes remei que esperar fins que se tingui noticia de la seva arribada, o que el vigilant de les ruïnes d'Empuries me escrigui manifestant que hi ha retornaren les eines a les ruïnes per a poder reprendre els treballs d'excavació.

El dia 14 i 16 de novembre, vaig rebre dues lletres del vigilant de les ruïnes, En. Joan Escrivá, en les que me manifestava que n'avien retornat les eines dels treballs d'excavació i que quant les retornin hi ha meu faria saber.

Els dies 24 i 28 de novembre vaig preguntar per telèfon al senyor Argüelles, secretari de Dtr. Bosch, si tenia noticia de l'arribada del Dtr. Bosch. Dit senyor me contestá que no però que l'esperava i quant la rebés hi ha me avisaria.

El dia 29 de novembre (diumenge) a les 4 de la tarda vaig rebre amb el meu domicili la visita del amic i company funcionari tècnic del Museu Arqueològic En. Josep Colomines enviat per el Dtr. Bosch per a fer-me saber que avia arribat la nit anterior i que desitjava veurem al següent a les 11 de matí al museu d'Arqueologia, de lo que procuraria fer.

El dia 30 a les 11 del matí, vaig presentarme al Museu d'Arqueologia, n'el que vaig ésser rebut per el Dtr. Bosch al que vaig felicitar per els seus cursets de conferències donades al estranger, i després de saludar-nos mútuament, li vaig exposar detalladament tot lo citat anteriorment (des de la pág. 182) referent als motius de la suspensió dels treballs d'excavació, inclús per a que es fés carrec de la meva situació, li vaig ensenyar l'ordre de la Conselleria de Defensa de L'Escala (segons escrita en la Pag. 185. el Dtr Bosch, es feu carrec de la meva actuació en les referides circumstàncies, no se podia procedir d'altra forma, i esperar a que ens retornessin dit material.

Al preguntar al Dtr. Bosch si pensava visitar les ruïnes, me contesta que no podia per les moltes ocupacions, i tenir que sortir per a Belgica a donar una conferència, i per tant no podia anar a Empuries fins al seu retorn.

Al acomiadarme del Dtr. Bosch li vaig manifestar que jo sortiria per a Empuries dintre d'uns dies per a veure quant retornarán el material de

carrils, vagonetes i eines de treballs d'excavació.

El dia 1 de Desembre de 1936

En aquest dia vaig rebre una lletra del vigilant de les ruïnes en Joan Escrivá en la que me comunica que probablement retornarien el material i eines d'excavació per la present setmana i que quant les rebi hi ha eu farà saber.

En virtut de la citada lletra, vaig comunicar-li per telèfon al Dtr. Bosch, i al mateix temps li vaig dir que quant retornin dit material es continuarien els treballs d'excavació, qui donà la seva conformitat.

Tot seguit vaig escriure al vigilant de les ruïnes participan-li que avia comunicat la seva lletra al Dtr. Bosch i que quant s'aves fet carrec del material meu manifestes per a anar jo a les ruïnes, però que podia reprendre dits treballs tot seguit per a instal·lar la via per a les vagonetes, per el terreny assenyalat amb el Nº26 per a hon quedá suspés, segons se cita en la Pág. 173 al 178. amb el fi de poder excavar per el costat sud, i Est, junt als dos camins segons se cita en la Pág. 171, que hi ha un gros gruix de terra sobre posada al costat Sud, i Est, de l'habitació assenyalada en el croquis amb el Nº 50 i per el costat Est, del corredor que passa de Sud, a Nord.

El dia 5 de Desembre, vaig rebre la visita del fill polític del conserge de les ruïnes en Joan Escrivá, enviat per son sogre per a ferme entrega personal

per Francesch Clará, el següent ofici.

Com a conserge de las excavaciones de Empúrias. Hago saber a mis superioridad. Que en fecha de hoy los ingenieros Militares del ejercito empiezan los trabajos con lo menos cuarenta hombres para el traslado de la Bateria. que está emplazada en frente de la Excavaciones. A la ciudad Romana a la Finca nombrada de Rafael Cros Nº19 marcada en el plano de Empurias y para que conste firmo la presente en Empurias. Juan Escrivá.

Excavaciones de Empurias 4-11-36. En la carpeta diu la dresa Museu d'Arqueologia-Barcelona.

Tot seguit vaig preguntar per telèfon amb el senyor En. Francesch J. Argüelles, secretari del Dtr. Bosch, per si se trobava a Barcelona el Dtr. Bosch i dit senyor me contesta que avia sortit el dia 2 per a Belgica i que no retornaria fins a finals del mes. En virtut de no trobar-se a Barcelona li vaig manifestar al senyor Argüelles tot lo citat anteriorment per si li escribia al Dtr. Bosch que li comunicés; qui me contestá que jo li comunicés al senyor En. Josep Colomines, de lo que ja tenia pensat el fero en el cas de no trobarse al Dtr. Bosch. Tot seguit sortirem del meu domicili amb el citat En Francesch Clara, en direcció al Museu d'Arqueologia en el que

trobarem al funcionari tecnic del Museu, en Josep Colomines. Cap dels serveis d'excavacions, al qual li ferem entrega del citat ofici remés per el conserge de les ruines, com tambe el informaren del lloc a hon volen instal·lar les bateries dels canóns situats amb el terreny del costat Est d'ha hon está l'habitació que se descobrí el mosaic anomenat el sacrifici d' Ifigenia, molt intereçant i per la gran importancia de dit lloc, creía molt convenient de fero saber a la Conselleria de Cultura de la Generalitat, per a veure si se podria fer canviar de lloc a fora dels recintes grec- i roma. per a lliurar la destrucció de les ruines en motiu de tenir que afondir el terreny al construir els emplaçaments per a els canóns i els depòsits per a les municions a forma de polvorins en soterranis i trinxeres.

El senyor Colomines esfeu carrec de la greu situació i acordarem anari a la Generalitat per a manifestaro al senyor Conseller de Cultura.

En virtut de no trobarse a Barcelona el senyor Conseller, ens va rebre el sots secretari de Cultura, N. Aureli Vila, al que li exposarem tot lo citat anteriorment, i dit senyor en Llorens Parramón, secretari general de conselleria de Defensa. Estimad amic: Us restaria molt obligat si volguessiu atendre als senyors Colomines i Gandia, arqueolecs al servei del nostre departament els quals us volen parlar de les destroses que esfan per necessitat d'emplaçament de peces en certs llocs de la nostra costa si a veure si espodrien evitar.

Molt agrait a la bestreta

5 desembre 1936 M. Aureli Vila.

Després d'acomadar-nos de dit senyor ens dirigirem al Palau de la Capitania General en la que hi ha l'oficina del citat senyor Parramon, per ó n'trobavem. Per trobarse fora i si estaria fins a la tarda a les 5.

Com sigui que no se podia assegurar si dit senyor vendria a l'oficina en motiu que el senyor Colomines no podia assistir per tenir que ésser en altre lloc per la tarda, pertant me deixà l'encarrec al que sotsescriu.

El jove Clará li vaig dir que podia retornar a

Empuries, i que hi ha els escriuria el resultat de les gestions, i que jo aniria a les ruines per a el dimarts dia 8 per la tarda o el 9 al matí.

A les quatre trenta de la tarda de aquest dia 5 vaig ésser al Palau de la Capitania General, en la que vaig ésser rebut per el senyor Parramon, entregan-li la lletra me se cita anteriorment informant al senyor Parramon. Qui disposá que el seu ordenança me acompanyés a l'oficina del senyor Serra, coronel d'Artilleria. Dit senyor me rebé afectuosament, a qui li vaig manifestar el motiu de la meva visita. detallan-li el lloc del terreny per medid d'un planol d'ha hon volen instal·los les bateries de conóns i polvorí, n'el recinte de la ciutat iber-romana, fen n'veure que al instal·los els canóns destruirien les ruines de dit lloc, i que si podia ésser que les instal·lasen en altre lloc que no fos entre les ruines.

El senyor coronel me va prometre que (lo recomendaria al sr. Coronel Sandino i a los senyores ingenieros que estaban encargados de las construcciones de la defensa).

Tot seguit vaig ésser al departament del senyor Parramón per a manifestar-li el resultat de la visita al sr. Coronel. El sr. Parramón me indica si creia convenient el visitar al senyor conseller de Defensa amb el fi de recomenar-li l'assumpte, a lo que li vaig acceptar, i tot seguit dit senyor i jo ens presentarem a l'indicada oficina, no trobant al senyor Conseller parlarem amb el seu secretari, qui li indicá que per a aquests assumptes se tenia que dirigir als ingeners personal de les fortificacions de Defensa, indican-li ha hon tenia l'oficina.

Tot seguit retornarem al despatg del senyor Parramón en el que va escriure una lletra de presentació per a al Cap de les obres de Defensa. Dit departament de l'oficina al Cuarter anomenat Lepanto (avui Durruti) situat cap al fi del de Les Corts Catalanes per el costat de (la bordeta).

Com sigui que hi ha era un xic tart a prop de les set de la tarda i dit lloc se troba un xic lluny de la Capitania li vaig tenir de preguntar al senyor

Parramon si arribaria atemps per a trobar a dits senyors, contestam-me que si, i tot seguit vaig acomiadar-me de dit senyor per a dirigir-me al citat quarter.

Sense perdre temps vaig ésser al citat quarter de Lepanto si el que les oficines del cap de les obres de Defensa son al primer pis, en les que vaig ésser rebut per dos senyors que no se els noms. Dits senyors s'informaren de la lletra de presentació els quals me demanaven tota mena de detalls referents a les ruines, díen-los el desig de veure si podia fer les citades instal·lacions dels canons en altre lloc que no fos tan al centre de les ruines dels recintes grec – i romá per que de construir en els citats llocs quedarien destruïdes les ruines tant estimades per tot el mon estudiós.

Dits senyors me digueren que procurarien escriure a Empúries en la mateixa nit per a veure si podien instal·los els canóns en altre lloc que no destruïsin les ruines i que en el cas de no poder ésser, que porquesin no destruir-hi lo menys possible, i que hi ha me contestarien a les ruines en lo que se podia fer. Al acomiadar-me de dits senyors els vaig fer present el meu agraiement, per aver-me escoltat. {(per o falta veure el resultat)}

Totes aquestes gestions duraren fins a quarts de nou de la nit, donam-me per molt satisfet en tal de que no destruïxin les ruines, i si les destruxen per culpa de la guerra, jo podre dir que no va quedar per demanar-o, sentint no se trobi a Barcelona el Dtr. Bosch, qui en la seva presència i autoritat, pudé no farien aquestes instal·lacions, i per dit motiu i treballat tant a pesar de no trobar-me be de salut, faré els possibles d'ésser a Empúries.

Vaig escriure una lletra per a el conserge de les ruines en la que li explicava el resultat de les gestions i que el dia 8 arribaria a les ruines per la nit.

El dia 7 dilluns vaig ésser al Museu d'Arqueologia per a informar als senyors Colomines, i Serra Rafols, les gestions tal com quedarem el dia 5. Pág. 192. En dit Museu vaig trobar a dits senyors tècnics, en Josep Colomines, en Josep Serra Rafols,

als que vaig informar de tot lo citat anteriorment, explicar-los el meu pensament de que no se logrará mes que el que tinguin un xic de quidado en destruir, per que dirán que primer que tot es la Defensa de la Patria com a bons militars.

Entre dits senyors Coromines i Serra, hi jó els vaig fer present que si tinguessin que fer mal-be el mosaic del sacrifici d'Ífigenia que segons com fesin el arrancariem de son lloc, com també se embalarán els exemplars de vidre románs i cartaginesos per pó, per que n'el cas de bombardeig, estrencarien tots.

El senyor Serra Rafols, me entregá 610 pessetes per a pagar el senyor conserge en Joan Escrivá.

Quedant en dits senyors que n'el cas d'averi alguna novetat en les ruines hi ha els faria saber, i tot seguit me vaig acomiadar de dits senyors. Vegis Pág. 203, 204.

També vaig ésser a veure el cap del Cos de Bombers Sr Jordan, però sí el vaig poder veure, éssent el motiu de la visita fou per a que me informés quina clase de bomba ens eseria mes adecuada per a buidar el aigua dels pous i cisternes descobertes en les ruines (segons se cita en la pág. 127,128) o s'ens la podia facilitar alguna de les que te dit cos en el magatzem fora d'ús. Com sigui que hi ha era la segona vegada d'aver intentat per veure a dit senyor i no poder veure'l, i no poder tornar per tenir que sortir demá cap a Empúries, procuraré fero quant retorni a Barcelona.

Dia 8 de desembre de 1936.

En aquest dia vaig sortir de Barcelona per a les ruines a les dues de la tarda arribant a les ruines a les set i mitja.

Degut a que per estar declarat zona de guerra tota la comarca i amb mes motiu desde la carretera de L'Escala junt al pont a hon comença el camí que conduix a les ruines a hon hi ha installades les bateries de canóns, per dit lloc no permeten passar sense un permis especial, concedit per la Conselleria de Defensa de L'Escala. Per dit motiu me esperaven junt al citat pont amb el permís, el conserge de les ruines i el seu fill polític, amb el automobil del servei de les ruines, lo que de n'averme esperat en dit lloc, no tenia mes solució que anar a dormir a L'Escala fins al dia següent.

Al arribar a la casa del Museu de les ruines, el

conserge de les mateixes me informá de tot l'ocorregut, durant la meva absència, de lo qual en part hi ha se cita anteriorment per medit de les lletres rebudes del mateix a Barcelona.

Com de costum se citarán els datos de l'ocorregut durant la meva absència en les ruines, des de el dia 2 de Novembre hasta el dia 9 de desembre de 1936.

Segons queda citat el dia 30 d'Octubre per ésser divendres es plega el treball a les 4 i mitja, per aver treballat les quaranta hores setmanals. El dia 31 dissabte no se treballá n'excavació per lo citat anteriorment, però n'aquest día fou quánt comesaren a n'dur-sen les eines per ordre de la Conselleria de Defensa de l'Escala, segons se cita des de la Pág. 184 a la 187, no retornant els tramps de carrils de la via, vagonetes i demás eines fins al dia 2 i 3 de desembre, que segons el conserge foren les següents.

Vagonetes 6, carrils dels més groixuts 41; dels mes prims 59 total 100, o siguin 500 metres. Mitjos carrils 4, de 230 met. de llargaria per 0'50 d'amplaria. Tres desvíos. Una plataforma. Una magallina. Una perpalina. Tretse cabassos. Quinse pics. Onse xapos. Cinc pales. Un mall i els corresponents caragols, xapetes de ferro per a els tramps de la via. Faltant a retornar 8 les carretilles d'una roda i dos xapos, que mes en davant els

retornaran.

El aver retornat dit material en bon estat, es degut a que se si quídaven de fer servir els mateixos homes empleats en aquestos treballs d'excavació.

En virtut de tenir ordre el conserge de les ruines de que quánt retornessin dit material podia començar a reprendre els treballs d'excavació, començant per instal·lar la via per el lloc convengut per a excavar la terra situada per junt a hon forma el ángle Sud, i Est, junt als dos camins que passen d'Est, al Oest i de Sud, a Nord, del terreny n°26, que hi ha un gros mun de terra superficial per el costat Sud de l'habitació assenyalada amb el N°50 i al costat Est del corredor soterrani, segons se cita en la Pág. 171, 173, 174, 190.

Del dia 3 al 9 de desembre, començaren a treballar en instal·lar la via continuant la nova instal·lació i excavant la terra junt al citat ángle, i llençan la terra per el lloc d'ha hon passa la via d'Est, al Oest, des del terreny N26, al 25, 23, per a aixecar el nivell del terreny del terraple segóns s'indica en la Pág. 21 assenyalant aquesta nova direcció per el costat Sud amb el N° 46 (...).

(...) Trobant un xic atrassat el treball durant el temps empleat. Com sigui que el mestre paleta, En Rafel Torres te altres faenes no sel veu per l'obra, i com jo no me quído de les obres per quídar-sen el

senyor Gudiol (arquitecte).

Referent als treballs de fortificació de guerra per a instal·lar els canóns d'artilleria en el recinte de la ciutat iber-romana, que se cita en la Pàg. 190 a la 195.

El dia 9 vaig ésser per dit lloc per a ferme carrec de lo fet per els ingeniers militars per el emplaçament de la nova fortificació. Les bateries dels canóns instal·lats al costat Est, de la carretera del Servei dels ingeniers de les dunes que passa de Sud a Nord, per el costat Est, de les ruines junt a la porta d'entrada, no les han tretes de dit lloc, segóns se cita qüant s'instal·laren Pàg. 143, 144, 191 al 195.

Per a la citada instal·lació sols s'ha fet amb els dies 3, 4 i 5 eixamplaren i aplanaren el camí que passa des del costat Oest, de la nau de l'església derrocada del ex convent dels Servites i des d'aquest lloc passa en direcció d'Est, al Oest, i Al arribar al camí que emboca de Nord, a Sud, per el costat Oest del terreny asenyalat amb el croquis parcel·lari amb el N^o19 fixat en la Pàg. 21. Éssent aquest terreny N^o19 el indicat per a l'instal·lació de les bateries dels canóns. Com tambe podria ésser possible pendrien el terreny N^o20 i 21, que está al costat Oest del assenyalat amb el N^o19, aprofitant la caseta d'ha hon está l'habitació del mosaic del Sacrifici d'Ífigènia i junt en aquest hi han dues cisternes que les aprofitarien per a els diposits de la polvora i demes municions, però fins avui no hi ha fet termes, que pendre mesures els senyors ingeniers en dos milicians.

El dia 7 va visitar dit lloc el senyor Coronel Villalba, acompanyat d'altres militars, els quals pujaren en el seu automobil per dit camí. El conserge de les ruines, En. Joan Escrivá, els va acompanyar per a ensenyar-los el mosaic del Sacrifici d'Ífigènia, i els altres descoberts, com tambe el museu, però no pugué oir parlar de l'instal·lació dels canóns però, els va parlar dientlos que per tot dit lloc seria molt sensible estinguesin de destruir les ruines de parets, mosaics de les cases, no contestant res. Per a arreglar el citat camí s'emplearen mes de quarant homes diaris fent-los treballar a tota màquina i acabat dit treball se suspengué de continuar el treball per a construir les fortificacions en el citat terreny, essent un xic extrany que no continuesin, donant a pensar si rebrien ordres des de les oficines de Barcelona

segons me prometeren i quèda citat en la Pàg. 190 a la 195. 218 a la 220.

Vulguin les persones cultes que no destruixin les ruines i si no hi ha mes remei pera salvar la patria, ni podém fer mes que pendren en la conformitat i tindre la consciencia tranquila i sols en sentiria mes per no trobarse a Espanya el Dtr. Bosch, perque per medit de la seva personalitat, es de suposar que auria estat mes atés que la meva volunt, i sols una esperánça de que no sigui necessaria la construccio de la meva defensa, el temps eu dirá.

Donat per explicat tot lo mes interessant fet durant la meva ausencia de les ruines se suspen aquesta.

Dia 10 de desembre

(...) En aquest dia tal com vaig prometre als senyors funcionaris tècnics del Museu d'Arqueologia de Barcelona, En Josep Colomines i Josep Serra Batols els vaig escriure una lletra pera manifestar lo següent.

Molt estimats amics senyors Colomines i Serra Rafols: El aver retardat d'escriurels es degut a que esperava que els senyors de l'oficina del quarter de Lepanto me escriurien la contesta de la petició nostra i els quals n'han escrit ni senyals de vida. Vegis Pàg. 194. 195.

Aqui sols han fet el camí mes ample per a pujar a les ruines del recinte iber-romá, hi han pres mesures per el terreny del costat Est, d'ha hon está el mosaic del Sacrifici d'Ífigènia.

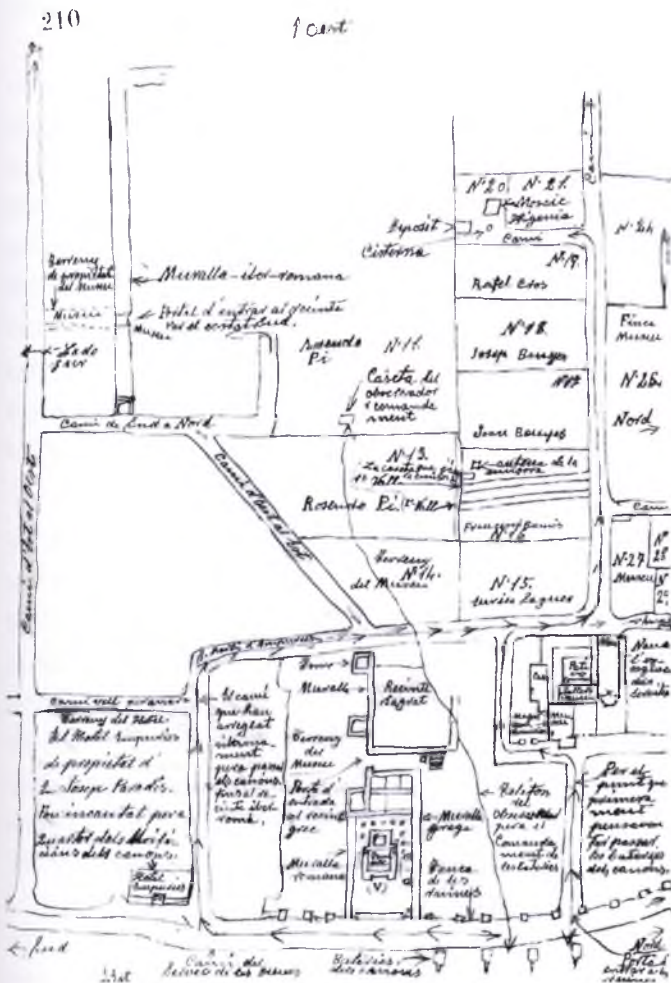
El dilluns va estar a qui el senyor Coronel Villalba i altres senyors del seu acompanyament, però no digué res, sols se diu per altres que sé que s'instal·laran les bateries de canóns, lo qual seria molt sentimental per a els nostres estudis de les ruines.

Els treballs d'excavació i de les obres se continuen per ara encara que fa molt mal temps i vent fret per el costat Nord, que está ple de neu per el pirineu.

Per ara n'els i puc dir res més, i si de cas poden saber algo per part dels senyors Vila o Parramon hi ha me dirán. Rebin els mes afectuosos recorts del amic i company que els desitja molta salut. E. Gandía.

Aquesta està en relació tal com vaig quedar en els citats senyors per si poden influir en be de les ruïnes, segons se cita en la Pàg. 195.

Degut a les circumstancies i el n'averme contestat els referits senyors que me prometeren influïrien per a evitar la destrucció es que vaig perdre les esperances de que se suspenguí l'instal·lació dels canons i polvorins i demés

Dibuix d'Emili Gandia

construccions en dit lloc, lo que sentiré de tot cor, encara que sols sigui per el gran estímul que tinc a les ruïnes i mes per el motiu que no crec serà necessari, i si no el temps ens en dirà, perque si arribés el cas de ferse servir no quedaria res ni del edifici del Museu per que serviria de blanc.

Dia 12 de desembre de 1936

(...) Al matí d'aquest dia passaren per el camí que passa d'Est, al Oest, uns milicians, els quals portaven instruments de topografia. Dit personal s'ocupà en pendre mesures i fixant estagues assenyalant cercles en la montanyeta situada al

costat Oest, del recinte iber-romà anomenada la Coma, es posible que construixin alguna fortificació de defensa o polvorin.

A les quatre de la tarda estant en els treballs de nostra excavacions en el recinte iberromà, pujà un automòbil fins al terreny assenyalat amb el planol parcel·lari amb N°16 del que baixaren varis senyors militars, entrant en dit camp, discutiren i assenyalaren la forma del emplaçament de les fortificacions des del centre fins al costat Oest de dit terreny. A les 5 de la tarda sortiren per a retornar al seu destí.

De lo que parlaren, sols es diu que quedaren entesos per a construir les obres per a instal·lar les bateries de canons en la citada finca N°16, situada mes al costat Est del terreny N°12 que fou el que prengueren mesures anteriorment. Dits senyors no ens digueren res ni (Salut;) per tant ens amb

Fotografia dels anys 50 amb les traces de la bateria de canons. Arxiu MAC-Empúries.

d'esperar fins a veure per ha hon començaran les destruccions pera fer les construccions.

Dia 13 de desembre de 1936

(...) Per ésser festa sols venen les visites dels milicians, degut a que no dexe passar per la

carretera sense un permis del Comisari de Defensa de L'Escala.

Dia 14 de desembre de 1936

Nº19, segons s'assenyala amb el croquis fixat en la Pàg. 21 amb el Nº48, i se cita en la Pàg. 199.

(...) En aquest dia una colla d'homes que construïen les fortificacions de defensa per aquest districte de L'Escala es dedicaren en arreglar el camí i eixamplar-lo el que emboca des de la carretera del Servei de les Dunes, junt per el costat Nord, del Hotel Empuries que empalma amb el camí vell per anar a Sant Martí d'Ampuries que passa de Sud, a Nord, passant per el costat Oest de les ruïnes del recinte grec fins a empalmar en el camí que emboca per davant de la nau que fou l'església dels Servites, en direcció d'Est, al Oest. El arreglar aquest camí es degut a que quant arreglaren el tros de camí des del costat Sud, i el que emboca per el costat Oest, de la nau de l'església dels Servites i puja d'Est, al Oest, per a passar al terreny.

En la citada data tenien l'intenció i provaren de passar en un camió molt gros per a passar els canons per el carrer que passa d'Est, al Oest, des de l'entrada a les ruïnes passant per el costat Sud, del cercat del edifici del Museu i pujar els canons per dit lloc.

El voler passar els canons de 15½ per el citat lloc no aurien arribat al lloc destinat per que s'aurien enfonsat per tot arreu, éssent un disbarat dels grossos per no dir altra cosa un xic mereixedora.

Es de suposar que el fer arreglar el altre tros de camí que se cita anteriorment deu d'ésser que han canviat de paré i farán passar els canons per el tros que arreglen en aquests dia, lo que esperarem veure que farán.

També han instal·lat una línia de teléfon des de les bateries del costat de la platja, passant per el centre de les ruïnes fins al terreny Nº13 del costat del recinte al Est, del iber-romá ha hon tenen el lloc de mando en una barraca i per dessota una mica de refugi.

La nit passada entraren unes municions al nostre magatzem, ai de mi que les tinc de veí, no me quedarien ni senyals.

Per a mes claretat de lo citat anteriorment fixarem un petit croquis que donarà una idea de la situació del camí i lloc del emplaçament ahon instal·larán els canons, ruïnes, trinxeres, emisora,

hi altres construccions, molt intereçants per a l'història de les ruïnes (...).

Dia 16 de desembre de 1936

(...) En aquest dia al matí arribaren en un automòbil ingeniers militars dedicats en les construccions de fortificacions de defensa, els quals recorregueren els terrenys per el costat Est de la part alta fins a sobre de la muralla romana i finalment prengueren mesures en el terreny assenyalat en el nº 16, fixat en el croquis de la Pàg 21 i 210.

Els citats senyors n'ens digueren res, però per mediació del propietari del terreny ens manifestà que construïen la muralla de defensa per a instal·lar les bateries dels canons, i per tant que hi ha no es construeix en el terreny nº 19, segons se cita anteriorment en la Pàg. 205, 206 éssent mes convenient per estar mes cap el costat Est, del recinte i mes apartat del mosaic del sacrifici d'Ífigenia, n'estant de tant de perill la destrucció, lo qual esperem els aconteixements de la destrucció si n'el salvem abans que arribi el cas.

Dia 17 de desembre de 1936

(...) En aquest dia a les vuit del matí es presentaren 20 homes de la brigada de les obres de la Comissaria de Defensa, en les eines de treballar la terra, quins començaren a obrir un vall de dos metres i mig d'amplaria per 108'40 de llargaria de Sud, a Nord, del terreny assenyalat amb el Nº 16 del planol parcel·lari segons s'indica n'els croquis fixats en la Pàg. 21. 210. N'aquest vall diuen que será de 5 metres d'amplaria d'Est al Oest, i formarán un gruix de formigó, i pujarán un mur de 2 metres d'alsaria per a posar els canons que hi han junt a la carretera hi el recinte grec.

Vaig demanar als encarregats de dits treballs que recomanésin als treballadors que tinguessin tot el quidado possible per si trobesin algun objecte, que ens el guardessin en el cas de no trobarme en dit lloc, que ens avisessin tot seguit, hi ha que dit vall es fá al costat Sud d'ha hon es fán els treballs d'excavació nostre personal. El senyor ingenier En Ferrer doná la ordre per a que s'entregués tot lo que es trobés de lo que es d'agrair l'atenció per averme ofert tota mena de facilitats, inclús recomaná no destruir les parets i pisos que es descobreixin.

Tot seguit vaig baixar a la casa Museu del recinte grec, per a escriure una lletra al senyor En Josep Colomines, com a Cap del Servei d'Excavacions del

Museu d'Arqueologia, (segons me encarregà el Dtr. Bosch, abans de sortir per a l'estranger) que diu així :

Dia 17 de desembre de 1936

Estimats amics senyors Colomines, i Serra Rafols : Suposu que rebrien la meua lletra de data del 11 del (Pág 20) mes en curs, en ella manifestava que, sols avien arreglat el camí per a pujar al recinte iber-romà, i que prenguesen les mesures sobre el terreny.

En aquest dia s'han presentat una vintena d'homes i començaren a obrir un vall de Nord a Sud per el mitg del terreny assenyalat en el planol parcel·lari amb el nº 16, de propietat de Francesch Ramis, situat al costat Sud, del terreny N 26, que es a hon estem excavant descobrint ruines, terreny de Pere Villanueva (propietari anterior).

El citat terreny diuen faran construccions en ciment armat i pedres en un gros gruix de terra formant mur de dos metres d'alçada.

Jo i demanat al jove enginyer que si trobaven algun objecte, parets o algo intereçant que ens avisin per a pendre la nota corresponent i entregán-nos els objectes, de lo qual no digué ni posá cap inconvenient.

Per fi está vist que, sols han canviat de terreny del 19 al 16, que está bastant separat del mosaic del Sacrifici d'Ífigenia, però está dintre del recinte iber-romà. Suposu eu podrén comunicar als senyors de la Generalitat, i al Dtr Bosch, i ja me dirán de lo que n'he rebut la contestació.

Rebin el meu afectuosos recorts per a tots vostés.

Postdat... En aquest moment me demanen els milicians per a mirar la casa per si els convé per a serts serveis que hi ha li diré. (Fins aquí la lletra meua).

Els senyors (que se cita anteriorment) que me demanaven per a veure la casa, i no podero dir en la lletra el resultat de la visita dels milicians, fou perque de retraçar mes no podia sortir amb el correu del mateix dia, i d'aquesta forma la rebrien el mateix.

Dits senyor milicians i industrials, un miliciá Delegat Politic i dos jovens industrials.

El miliciá me preguntá de cuántes habitacions se podian disponer, i jo vaig contestar que estaven ocupades totes menys les del senyor Director Dtr Bosch Gimpera, que se reservaben per a dit

senyor; qui me contestá dit (Delegado) que quando viniese que fuese al Hotel de La Escala, lo mismo que ustet.

Com es de suposar jo me vaig posar un xic nerviós i li vaig contestar que la casa estava als serveis de les excavacions de la Generalitat, però que podia visitar la casa.

El motiu de la visita fou per a instal·lar una estació emisora de la radio, destinant el lloc del emplaçament en la torre el aparell, construint un empostissat de fusta formant un replá al acabament de l'escala junt a les finestres en el llum de la mateixa. En el terrat construir un castell de fusta bastant alt per a fer-lo servir d'antena per a receptor. Jo vaig fer veure a dits senyors lo exposats que ens tenien, en primer lloc per aver disposat depositar en la planta baixa de la casa, totes les municions i explosius, i ha mes instal·lar l'antena de l'emisora, o sigui una pancarta al terrat per a anunciar als aviadors i acuirassats, per a que ens dexin caure, o ens abrassin alguna bomba o trets de canó, mortés i de cop el tros mes gros dels que habiten en aquesta casa anirien a parar a deu quilometres, i per tant els vaig dir a dits senyors que tinguesin en compte les meves observacions.

El camarada miliciá delegat va contestar que, mañana s'instal·laria para poco tiempo i que si tenia miedo que me marchase al Hotel....

Tot seguit portaren el material en un camió, pujant les fustes cap al terrat per a construir l'antena.

Com es de suposar el meu estat nerviós per la defensa dels interessos de la Generalitat, no puc passar sense fer constar un extracte del fet que qualsevol mortal compendrà que aquesta instal·lació, es contra produent, i per tant pensada en...els peus, el temps dirá si es que arriben a tirar al blanc els canóns des del mar, de terra, o aire, el blanc es segur, la casa del Museu de les ruines, i després que me tinguin per un contrari per la meua defensa, práctica sobre el terreny.

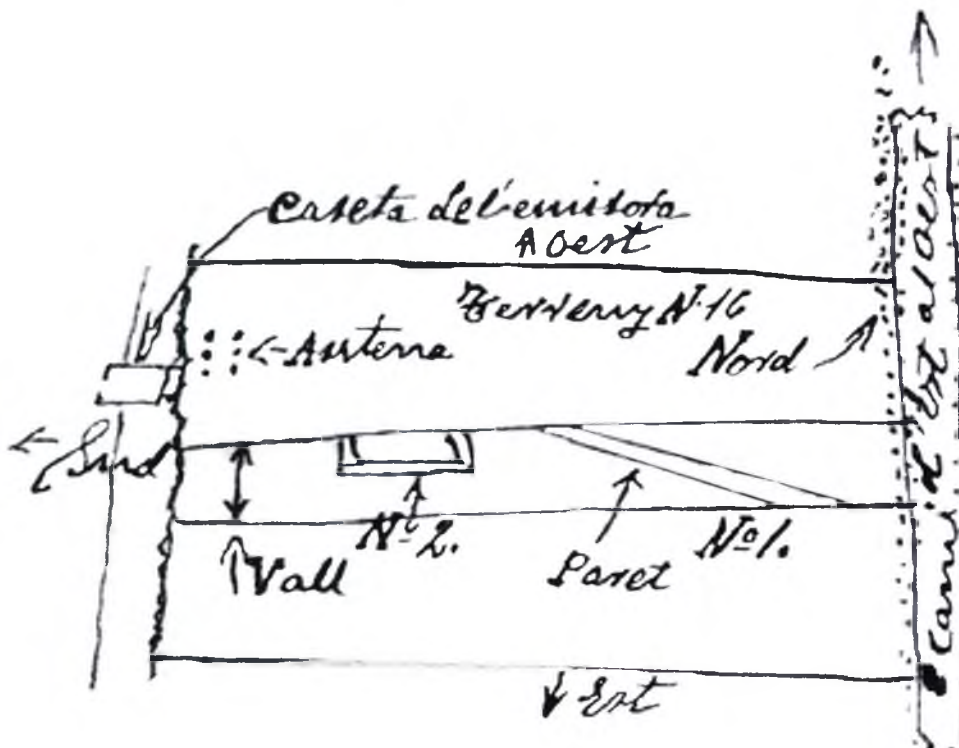
Dia 18 de desembre de 1936

(...) En aquest dia a primera hora del matí, tenien que començar a construir la instal·lació de l'emisora, i l'antena, en la torre i el terrat de la casa Museu de les ruines. A les 10 del matí se presentá el personal que tenia d'instal·lar la citada emisora, però vaig tenir gran sorpresa per que en lloc de començar l'instal·lació resultá que havien rebut l'ordre de traslladar tot el material que hi ha tenien

en la casa a punt de començar, traslladantlo junt a una caseta situada amb el mateix terreny amb el Nº 16 a hon el vall per a instal·lar les bateries dels canóns, segons s'indica n'el petit croquis fixat Págs. 21. 210.

La citada ordre sembla que coincideix amb la conversa tinguda amb els caps militars (segons se cita en la Págs. 217. 218) de les meves observacions es feren carrec de la gravetat del cas i canviaren de paré, de lo que me donc per satisfet de la meva defensa, per que d'averse portat a cap, ens averen tret de la casa, per a estar els milicians dia i nit com servei permanent de l'emisora i observador per a transmetre ordres.

També n'aquest dia vaig estar diferents cops en el terreny per excavar el vall per a la construcció del mur de defensa per a instal·lar les bateries dels canóns, segons se cita en la Págs. 212. 215. 216.

Dibuix d'Emili Gandia

En el citat vall se descobren dues parets a 0,40 met. al fons des de la superfície donada al conreu, una d'aquestes mes cap el costat Nord, sembla que deu correspondre d'un carrer per tenir 9'80 metres de llargaria sense tenir cap paret creuada per a formar habitacions, la senyalada amb el petit croquis en el Nº1 es construïda en pedres carejades correns en forma d'adoquins, i la segona nº 2 te estuc per el costat Oest que no correspon al carrer; en aquest lloc a 1'80 metres de fondaria n'estroba el pis.

Entre la terra surten trossos de cerámica de clase ordinaria d'epoca romana, entre els quals vaig recollir trossos de dos plats imitacio de sigilata, un objecte rodó de terra quita, una pedra quadrada, i altres que hi ha se citaran quant se suspengui d'excavar el vall, lo mateix que de les parets. En la terra que ha estat remoguda i als 1'80 no se troba el fort.

També hi ha sis carros que transporten pedres dels margens que hi han junt al camí del costat Nord, i des d'aquest fins al costat Oest dels valls per a construir el formigó del fonament del mur.

Dia 19 de desembre de 1936

(...) L'antena per a l'emisora la construïxen al costat Sud del vall un xic al Oest formant una torre de fusta de 10 metres d'alçaria. D'aver-la construït aquesta antena n'el terrat de la casa del Museu,

avés estat un blanc segur des de ... Mallorca, hi els que habiten en la casa, n'el cas de passar els trimotors, el tros mes a prop seria llençat fins a Viladamat, el temps dirá.

En aquest dia empalmaren els cables en la cometida del contador de l'electricitat de la casa del Museu, per el servei del llum i l'emisora instal·lada en la caseta dels militars al costat Sud del vall que descobren en el terreny assenyalat amb el Nº 16. I n'el croquis fixat en la Págs. 210. D'aquesta instal·lació vaig fer la corresponent protesta al operari electricista, qui me contestá que els militars li obligaven a que eu fes, i no podia fer la

reclamació a la companyia d'electricitat. D'aquesta reclamació li vaig donar el encarrec per a que les portes a cap al Conserge de les ruïnes en Joan Escrivá, hi ha que n'és just de carregar el fluit a compte nostre.

Dia 20 de desembre de 1936

En aquest dia per ésser diumenge no se treballá en cap treball, ni el que excaven el vall per el mur de defensa.

Jo vaig ocupar-me en les notes d'aquest diari, a pesar de l'intranquil·litat del dia per estar treballant

en l'habitació situada al costat del magatzem que hi han les municions dels canons de 15 ½ instal·lats junt a la carretera junt a les ruïnes.

Al matí a les 7 i 30 hores quatre avions bombardejaven per el costat de Roses, sentint els trons i flamerades de les explosions, però del mal el menys, que no vingueren cap el nostre costat a fer explotar el polvorí nostre, encara que sembla fem broma, el pànic i nerviositat encara dura hi ha més, perquè a les 5 de la tarda ja caiguda la tarda, es presentaren els milicians a la casa els artillers i feren provició de municions per si se presentava el cas de fer servir durant la nit, essent deliciós aquest estat de continua nerviositat en solament pensar amb el polvorí que el tenim per bon veí.

Dia 21 de desembre de 1936

(...) També passàrem revistes al terreny que excaven el vall per a la construcció del mur per a instal·lar les bateries dels canóns segóns se cita en la Pág. 216 i el croquis fixat en la Pág. 220.

En aquest vall es van arreplegant alguns objectets i trossos de ceràmica i vidre, tot d'època romana dels quals hi ha se detallarán quant se suspengui d'excavar aquest vall.

En aquest dia el Conserge de les ruïnes me presentá n'els treballs de les construccions de defensa a dos camaradas milicians mobilitzats que se quïden dels treballs, per a anunciar-me, que degut a que no troben homes per a els treballs d'excavació i preparació de les obres, es veien obligats a emplear el personal i les eines nostres.

Jo els vaig demanar que mirésin si podien prescindir dels obrers nostres, per que hi ha els avien tingut anteriorment mes d'un mes del 1 de Novembre al 3 de Desembre, segóns se cita en la Pág. 184 a la 197, i per dit motiu se retraçaven els treballs, i si se treballava en aquest temps, es feya pera donar treball als molts homes que es trobaven en atur forssós, i sí cada moment ens avien de pendre el personal i les eines, calía suspendre els treballs fins al estiu que fa mes bona temperatura, i mes acompte per a aquesta clase de treball d'excavació. Vegis en la Pág. 32 referent a obligar prendre mes homes.

Dits camaradas hi ha sen feien carrec de l'expossat però els obligava l'urgència del treball per les circumstancies de la guerra actual, però que tornarién a veure si podien trobar els homes i en el cas de no trobar-los já me contestarién al día següent.

Dia 22 de desembre de 1936

(...) En la Pág. 227, 228, se cita la petició o millor dit el mando i quiero) referent a que el personal ocupat en aquest treball d'excavació, passés a treballar per compte de la Comisaría de guerra, per l'urgència de construir mes trinxeres per el costat Est, i Nord, de Sant Martí d'Ampuries. En aquest dia els camaradas Ferrer i altres que se quïden de les obres, parlaven en el Conserge de les ruïnes amb el mateix treball que obren el vall pera constuir el mur, manifestán-li que necessitaven el nostre personal per a la tarda d'aquest día, el Conserge els contestá que tenien que comunicar-ro al que escriu

RENAULT

L'ESCALA
Mecànica i pneumàtics
Planxa i pintura
Vehicles nous,
Km. 0 i gerència

Closa del Llop, 34 - 17130
 Tel. 972 77 23 01
 Fax 972 77 42 27
www.costabranord.com/renaultlescala

*Instal·lació i manteniment
 d'aigua, gas, electricitat i calefacció*

c/ Rusiñol, 28 - 17130 L'ESCALA (Girona)
 Tel. 972 77 06 49 - Fax 972 77 34 52

aquestes ratlles. Tot seguit el Conserge i dit senyor Ferrer es dirigiren fins al terreny (Nostre) assenyalat amb el N°26 que excava nostre personal ahon me trobava jo. Al manifestar-me dit senyor que necessitava nostre personal per la tarda d'aquest dia, li vaig demanar que tenia que deixar els llocs a hon se trevallava un xic en forma, i recollir els trossos d'estuc, mosaic, i altres treballs, i per tant se suspendrien els treballs per la tarda finalitzant el jornal, per a que pugues disposar del personal el dia següent, sense poder retirar el material de carrils, vagonetas i demés per no saber quant acabarien dits treballs. Al senyor Ferrer li vaig demanar que ens fesin una lletra per la Comisaría de Defensa, dient el motiu de necessitar els homes i les eines, el qual me va prometre meu farían dit escrit per a la nostra responsabilitat. (Referent a la requisita del personal i les eines per el Comité de Defensa de L'Escala, se cita en les Págs. de la 184 hasta la 197, 227, 228, 234, 255).

Dia 23 de desembre de 1936

(...) En aquest dia tal com se cita el dia anterior, a les set del matí se presentá el personal ocupat en aquets treballs d'excavació, als quals sels feu entrega de sis pics; sis xapos; sis cabassos; cinc pales; en aquestes eines nostres, anaren cap al costat Est i Nord de Sant Martí d'Ampuries, en el que es tenen que excavar valls per a construir les trinxeres per a la defensa en cas que es fés un desembarc per aquest lloc.

Com sigui que el Dtr. Bosch, n'ha retornat del viatge al estranger, i no sabem l'adreça, no lí podem comunicar lo que ens está passant en aquestes ruines. Com tampoc me han contestat a les dues lletres que vaig escriure als senyors tencics del Museu d'Arqueologia de Barcelona, En Joseph Colomines, i En Joseph Serra Rafols, (segóns se citen en la Pág. 203, 204, 216, 217, 218.) en les que els manifestaba tot lo referent a la consturcció del mur i altres treballs per a la defensa que, es venen portán a cap en el terreny dels recintes íber-romá, en les que miren de fer gestions per a evitar les destruccions i que en partísipessin al Dtr. Bosch, de lo qual hi ha me dirían el resultat dels enraonaments.

Després d'aver passat alguns dies no s'han dignat en complert un deure sagrat, i de germanor, per a la defensa de les ruines, i els treballs en be de l'arqueologia, demostrant no tenir gaire interés. Per dits motius, crec inútil el tornar a escriure a dits

senyors, per a comunicarlos lo de pendrens el personal, i altres assumptes, i per tant, esperarem fins a final del mes per sí arribés el Dtr. Bosch, per que encara que nó s'excava en el nostre terreny, hi ha excaven a el citat vall, i pertant tinc el deure de vigilar per pendre les notes i recollir els objectes que surtin en el vall que obren en el terreny assenyalat amb el N°16, procurant no fasín malbé les parets i els objectes, que per dit motiu no passaré aquets dies de Nadal junt en la meva familia, per n'abandonar les ruines.

En aquest dia tant el Conserge de les ruines com jo recollirem en el vall alguns objectes i fragments de cerámica trossos de marbre en motllures, i altres.

Dia 24 de desembre de 1936

(...) A les 11 del matí començaren arribar automóbils fins a 4 en els quals baixaren els caps miliciáns, enginyers de les construccions de defensa, quins miraven els planols per a les contruccions a fer en el terreny N°16 i marxaven a dos quarts d'una. D'aquesta reunió sembla que acordaren construir mines subterránies per a mines de refugi, i depósitos per a les municions; pobres mines com les deixarán.

Per la tarda un dels jovers movilitats amb el grau d'alferes N Puig català molt aficionat a l'arqueologia, va voler baixar amb una cisterna descoberta n'el vall, junt amb el Conserge de les ruines En Joan Escrivá, i dos homes que ens facilitaren de dits treballs, els quals varen traure molts trossos de cerámica, d'ánfores, de gerros, molt incomplets, éssent lo mes intereçant d'aquesta cisterna, la quantitat de tres cabassos de trossos apilotats de pasta de vidre verdós, éssent molt intereçant per n'aver-sen trobat en lloc, demostrant que deu aver algún forn de vidre.

De la gran trencadiça de terrissa trobada en la citada cisterna, no se podrá aprofitar gaire cosa. Aquesta cisterna está orientada de Nord a Sud, de forma oval, tenint la volta un xic planera, el brocal es de pedra sorrera, i se troba a 1'70 met. des del nivell superficial de la terra donada al conreu. La situació d'aquesta cisterna hi ha la fixarem, lo mateix que les parets, pissos en mosaic i d'ordinari, n'un petit croquis, lo mateix que les troballes d'objectes i fragments de cerámica.

Dia 25 de Desembre de 1936

En aquest dia tot i éssent la diada del (Nadal) no

se celebrà la festa i pertant continuaren els treballs com els altres dies faeners, (per disposició del govern.) (...).

També se continuaren els treballs d'excavació n'el vall, que com de costum ferem les passejades durant el dia en dit lloc, i al costat del poble de Sant Martí d'Ampuries (...).

Dia 26 de desembre de 1936

En aquest dia, els pasats anys es celebrava festa però n'aquest tot hom treballà, per el decret del govern.

El personal empleat en les obres treballaren fins a les 12 del mig dia per ésser dissabte, el qual se dedicaren en construir la paret que forma el quadre

Dibuix d'Emili Gandia

per a construir l'escala interior, situada al costat Sud de la sala destinada per a instal·lar el Museu.

També junt amb el Conserge de les ruïnes varem ésser al terreny N°16 hon excaven el vall, per a vigiliar i recollir els objectes, trossos de marbre i trossos de ceràmica amb el fi que no se perdi, i al mateix temps remenant els fragments trobats en la citada cisterna en la Pàg. 237, triant els que puguin servir per a datar-los.

També vaig pendre mesures de dit vall per a les notes d'aquest Diari. Dit vall primerament sols

tenia d'amplaria 2 met. per 1'00 met. de fons, i hara resulta que com no troben el pis fort van rebaixant afondint, i en algùn punt troben pis del carrer i de la casa, el pis del tros de carrer el arranquen i per desota es troba mes flux, en algùn punt han afondit fins a 2 metres no están en el pis fort o verge per a que el mur quedi ben sentat.

Dels objectes i les demás troballes hi ha s'anotarán quant se suspengui d'excavar en aquest vall.

Dia 27 de Desembre de 1936

En aquest dia per ésser diumenge no treballaren en el vall, ni en les obres per a instal·lar el Museu.

Junt amb el Conserge de les ruïnes vaig amidar les parets i lo descobert en el vall, sols lo descobert fins avui, per a tenir una idea de lo que quedarà tapat al construir el mur en el que per ara no destrueixen les parets, en un tros de pis de mosaic descobert, el cobrirán en una capa de sorra per a que no quede inutilitzat, per s'en algùn temps mes en davant en vulguesin descobrir el trobarán sense destruir, lo mateix que les dues cisternes que les farán servir per a depositos o refugis.

Aquets dies en sis carros transportaren pedres que, están despositades per els camparols formant marges junt al camí del costat Nord d'aquest terreny i altres del contorn, traginant questa gran quantitat de pedra procedenta de les parets de les ruïnes, depositán la l'costat Oest del vall, per a construir el mur de 2'60 met. d'amplaria, de 2 i mes de fons per 108'40 metres de llargaria de Nord a Sud des de 1'00 metre del marge junt al costat Sud del camí que passa d'Est a Oest al costat Nord d'aquest terreny fins a 3'30 metres abans d'arribar al marge del costat Sud, En dit vall segóns diuen construirán un mur a forma de formigó en ciment i

LLUÍS PRETEL I HEREDIA
JARDINER

Construcció, manteniment i neteja
Manteniment de piscines
629 18 47 66

pedres, per a instal·lar les bateries de canóns, éssent molt de sentir que es facin aquestes construccions en aquesta forma, en un lloc tan venerat per tots, éssent lo mes...llastimós que podien prescindir d'aquest lloc, de lo que no me cansaré de repetir la meua indignada protesta, hi ha que després d'aver construït el camí, murs, mines, trinxeres, refugis, i altres menesters en la montanya de (Mongò), avent empleat moltes mils de pessetes, no traslladen els canóns en dit lloc que estarien mes estratègicament que si estaran en aquest terreny, segons se cita en la Pàg. 143 i 144 i que consti el meu paré i el de tothom que se dediqui als estudis de l'arqueologia i l'història del seu poble.

(Quan pasin alguns anys, i fasin excavació en aquest lloc, se creuran que es una muralla fonamens romans).

Dia 28 de desembre de 1936

(...) En aquest dia per ésser dilluns, el personal de les obres continuaren treballant dedican-se a construir la paret del costat oest amb el nivell del segon pis des del nivell corresponent a sobre dels forestals.

El Conserge de les ruïnes i el que escriu aquestes ratlles passarem el mati n'els treballs d'excavació per a descobrir el vall en el terreny N°. 16 per a construir el mur per a instal·lar les bateries de canóns, en el que vigilarem les troballes i que no destruïsin les parets que se troben, i al mateix temps prenent algunes notes per a aquest Diari.

Durant el matí l'ajudant enginyer senyor Ferrer, encarregat de les obres de Defensa, va assegurar els valls que se tenen d'excavar des de junt al vall que s'vé excavant de Nord a Sud, aquests seran d'est al Oest de 12 metres per a construir

soterranis per a refugis i les mines i altres per a dipòsits de municions que excavaran a bastant fondaria, segons la conversa tinguda amb el senyor Ferrer, i el oficial d'artilleria Sr. Puig. Als citats senyors els vaig dir que per construir aquestes mines i dipòsits no se podien salvar les ruïnes, i que si n'altra nació procurarien respectar el patrimoni de la nació però a Catalunya... i no serà per no avero demanat, però es veu que no tenen gaire simpatia els militars per les ruïnes tan intereçantes per a l'història de lo que no sabem, lo que va succeir en aquest recinte, i per tant tenim el deure de desenterrar els restes que ens deixaren els nostres antepassats per a estudiar les ruïnes i deixar-les a la llum per a que tot hom pugui estudiar sobre terreny.

Dits senyors me contetaren que també eu sentien el fer aquests treballs però que eren manats per la superioritat, però que procurarien no destruir les parets. Al deixar assenyalats els llocs per obrir els valls, els senyors anteriorment citats, s'acomiadaren de mi, i jo vaig quedarme prenent notes en el vall.

Un xic mes tard retorná el senyor Ferrer, qui tot seguit me comunicá que venia de parlar en el senyor comandant d'artilleria, i que del enraonament s'havia canviat el pla, per quant el vall que s'acabava d'excavar no es faria en forma de formigó en ciment, sinó que s'emplenaria de pedres sense ciment i sols es farien uns pous, i per tant no destruïrien les parets de les ruïnes, degut al canvit del plan citat.

La veritat es que van empleades moltes pessetes gairebe inultilment, hi ha que es que no tenien un planol ben estudiat i en métedo seguirlo, i pertant encara n'en veig com acabarán, perqu

L'AnXova Milionària

ADMINISTRACIÓ DE LOTERIES NÚM.1 · L'ESCALA I EMPÚRIES

REGALA LOTERIA

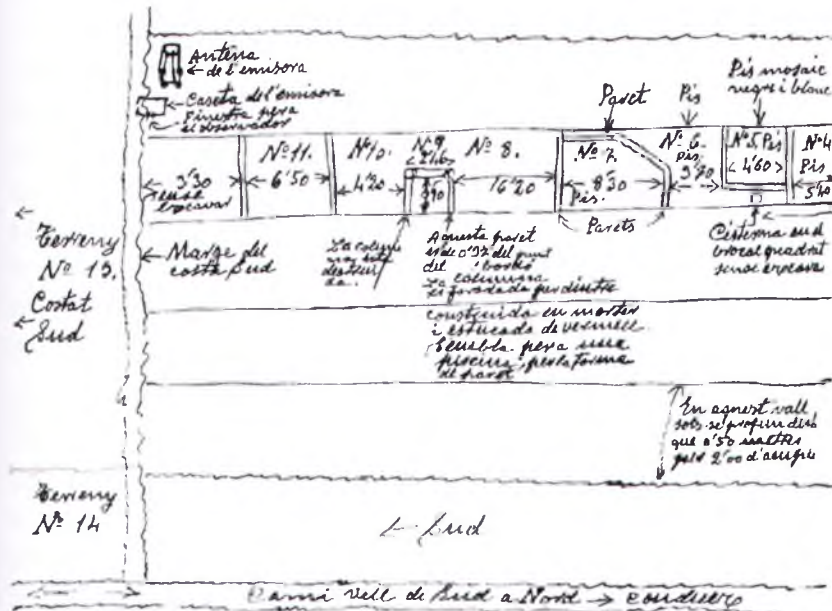
C/Enric Serra, 9 bis 17130 L'ESCALA · Tel 972 77 05 52 · Fax 972 77 44 66

E-mail: anxova@gna.es

abans de començar a obrir el vall feren molts plans, i cada dia fan canvis en els treballs.

Per la tarda, primerament vaig ésser a Sant Martí d'Ampuries per a veure una paret de pedres un xic grosses que les estaven descobrint. Aquesta paret es la continuació de la que se cita en la Pàg. 240 en la diferencia de que te pedres sorreres que estan col·locades de cantell, i per dessota hi ha material de morter que sembla com si fos una rocolada per el costat de ponent, i seguiren de Sud

Dibuix d'Emili Gandia.

a Nord a 4 metres des del costat Sud del camí, segons s'indica n'el petit croquis fixat en la Pàg. 240. Com sigui que sols fan un vall de 1'00 d'amplaria i per dit motiu no se poden descobrir del tot, no quedant altra solució que recomanar que n'arranquessin cap pedra ó quant menys destruir res de les pedres de la zocolada, i si decás que eixamplessin el vall per a la trinxera, i si trobesin algun altre mur, que me avisesin, per a veure la direcció i la classe de la construcció. En dit lloc es molt interessant el trobar aquestes parets per trobar-se fora muralla, lo qual es possible correspongui d'època medieval, aprofitant els carreus de construccions procedents d'època anterior, degut a la classe de la pedra sorrera que hi ha se feiya servir en època grega i romana, sentina no poder excavar en dit lloc en aquesta temporada, però ha ha es tindrà en compte per a mes endavant, lo que costará un xic per averi un petit bosc de pins plantats per a la defensa de les dunes. Com sigui que en dit lloc hi ha molt gruix de sorra no se troben fragments de ceràmica, éssent mes costós de poder clasificar l'època, però quan es

fasin alguns sondatges hi ha es podrà veure, si correspon aquesta construcció ha época anterior, però tenint en compte que per a lligar les pedres hi ha morter de cals (vegi's Pàg. 267).

Després d'aver estat en Ampuries vaig anar al terreny assenyalat amb el N. 16 a hon excaven el vall per a instal·lar les bateries de canóns, en dit vall no treballava cap home, en canvi treballaven tots en obrir un altre vall de Nord a Sud paral·lel al vall anterior per tota la mateixa llargaria, i a vuit metres i quaranta centimetres de distancia cap al costat Est, i de 2 metres d'amplaria. Com sigui que no se trobava el Sr. Ferrer enginyer no vaig poder informar-me el motiu de dit vall, i per tant hi ha se citarà mes endavant.

Degut a que n'ens han deixat cap dels nostres homes per a arreglar entre les ruines descobertes per dit motiu es vá dedicar el Conserge de les ruines per a tapar els pissos de mosaic en una capa de sorra i després terra per a que no es malmetin durant la temporada del hivern (...).

Dia 29 de desembre de 1936

(...) Durant el matí, tot i estar plovisquejant, els treballadors que excaven el nou vall que se cita el dia anterior continuaven excavant sense afondir, hi ha que sols es té que profunditzar 0'50 metres des del nivell superficial de la terra donada al conreu.

Dia 30 de desembre de 1936

En aquest dia el personal empleat en les obres continuaren construint les parets dels costats Est i Oest, estan per sobre del nivell dels finestrals del pis segon, situat a sobre de la sala que se destinará per a instal·lar el Museu.

El personal empleat per obrir el segon vall en el terreny N. 16, per a la instal·lació de la bateria de canóns, en el quäl sols han excavat fins a 0'50 metres al fons des del nivell superficial del terreny donat al conreu. A continuació tiren pedres depositades amb els marges dels costats del camí que passa per el costat Nord d'aquest terreny, transportant-les fins aquest vall per a aplanar-lo, sense tirar cap mena de material per a lligar les pedres.

Part del personal s'ocupã en treure la terra que depositaren al costat Est de quânt excavaren el

primer vall, per a obrir valls transversals des del primer vall al 2n amb el fi de tenir comunicació amb el primer vall, essent el primer passadís a 12 metres des del marge del costat Sud del camí citat anteriorment.

Per la tarda després de dinar el personal empleat en excavar els valls per a instal·lar els canóns en el citat terreny, reberen l'ordre de suspendre el treball de dits valls fins a noves ordres.

A última hora de la tarda, estant prenent notes de les parets descobertes en el citat vall, va vindre a dit lloc el capatàs de la brigada del citat treball En Camarada al que li vaig preguntar el motiu de suspendre el treball, i dit Camarada me contestà que quedaven suspés fins que vinguesin els senyors caps de la Delegació de la Comisaria de Defensa, i que mentrestant se començaven altres treballs de trinxeres mes cap al costat Sud a fora del recinte iber-romà.

Des del primer dia que començaren a treballar per a l'instal·lació de les bateries que venim citant l'impropi dels emplaçaments en els recintes de les ruïnes, per molts conceptes hi ha citats anteriorment, inclús des de Barcelona (segons se cita en la Pàg. 143, 144, 163, 184-185, 190-196, 203-204, 217-229) en les que després de moltes mils de pessetes empleades, en fer i desfer i destruir les ruïnes, per a no servir, de lo que me seria molt grat que aquesta ordre de suspensió vingui des de Barcelona, que encara que arribaria un xic tard, seria a temps d'un gran servei per a les ruïnes.

Ja entrada la nit me diuen que el diari de Barcelona diu que el Dtr. Bosch hi ha arribat a Barcelona, i per tant, com sigui que n'hi rebut cap

avís de que vingui el Dtr. Bosch a les ruïnes, i jo tinc d'anar a Barcelona, per assumptes particulars i tenir grans desitjos de veure i parlar amb el Dtr. Bosch, per dits motius sortiré demà per la tarda, per si arribés o tingués avís durant el matí de la seva arribada a les ruïnes, en dit cas el esperaria, perquè sentiria molt un encreuament per el camí, però en dit cas ens veurem a Barcelona.

Dia 31 de desembre de 1936

(...) El personal que treballava per a excavar els valls per a instal·lar les bateries de canóns en el terreny assenyalat amb el N. 16 continuaenn suspés. Un dels treballadors me manifestà que estaven obrint un vall per a la trinxera de defensa situat molt cap al costat Sud de la carretera de L'Escala a Viladamat, en el terreny anomenat la masia de Vilanera, veí del molí de moldre farina, lloc molt distant del recinte iber romà, cap al costat Sud i l'Est de la Necrópolis del castellet de les Corts.

Degut a tenir que sortir per a Barcelona vaig donar instruccions al Conserge de les ruïnes Sr. Joan Escrivà, i li vaig lliurar mil pessetes, per a les despeses, durant la meva absència, i que si retornessin els homes ocupats en les nostres excavacions, avisés, per si el Dtr. Bosch volgués fer continuar els treballs de les ruïnes a pesar de l'actual situació anormal per diferents conceptes hi ha citats.

Com diem anteriorment a les dotze trenta de la tarda vaig sortir de les ruïnes en companyia del Conserge de les ruïnes Joan Escrivà, fins a L'Escala, en la que en l'administració dels automobils no podien despatxar bitllets sense tenir un permís de la Comisaria de Guerra, per ésser zona de guerra i per tant n'era valit el meu carnet fet per la Generalitat (segons se cita en la Pàg. 17), per tant no tenia mes remei que anar a la Comisaria en la que feren el permís valit per 15 dies (...).

El dia 4 de gener de 1937

(...) Al arribar al Museu d'Arqueologia, n'el que al poc de seri arribà el Dtr. Bosch, al que també l'esperava una visita, la que al poc rato vaig ésser rebut, amb el seu despatx, i després de les salutacions i felicitació per el any nou, li vaig manifestar que, n'aver rebut cap avís de que anés dit dia a les ruïnes, i l'estar suspésus els treballs, Fou el motiu de n'esperar-lo per tenir grans desitjos de veure'l.

Seguidament li vaig expressar alguns dels

Assegurances

Av. Ave Maria, 2 – Tel. 972 77 02 72 – Fax 972 77 01 57
 Av. Riells, 46 – Tel./Fax 972 77 00 40
 17130 L'ESCALA (Girona – Costa Brava)
 guanter@grn.cat – www.guanter.com

assumptes, referents a les gestions portades a cap per evitar que instal·lesin els canons en el recinte iber-romà (segons se cita en la pàg. 190 a 195, 203, 204, 216 al 218, i en la 236 diu que no contesta el Sr. Colomines) ni l'emissora en la casa del Museu de les ruïnes (Pàg. 218 a 220).

També referent a l'excavat, trobat i recollit en els diferents treballs entre aquestes la troballa de l'estatueta de marbre, hi ha citats anteriorment, Pàg. 238 a la 240.

Referent als treballs vaig manifestar-li els molts inconvenients que se presentaven per a seguir el treball d'excavació per pèndrens el personal nostre altra 2a vegada per a ocupar-lo ha obrir trinxeres per a els treballs de la Comissaria de Guerra, dels quals se citen en la Pàg. 227, 234, 235, i així ens faran cada moment, fent parar nostre treball d'excavació per a estar ben servits dits senyors, i per el mal temps propit de l'estació, dels dies curts, pluges i vents frets, i el saber quants ens retornaran les eines i el personal.

També vaig manifestar el aver suspès el treball del vall per a l'instal·lació dels canons en el terreny del recinte iber-romà assenyalat en la Pag. 248 amb el N° 16 de la que pensarem avesin rebut l'ordre degut a les gestions fetes a Barcelona i canviant de paré, però no creia en tanta bondat.

Com també vaig citar el estat de les obres per a la construcció de les diferents dependències i la sala per a instal·lar el Museu de les ruïnes, les quals no avançen com deurien d'estar.

El Dtr. Bosch me contestà que en virtut que avien continuat a reprendre els treballs per a instal·lar els canons en el terreny assenyalat amb el No 16, avia parlat en algun oficial dels artillers, referent a l'ocupació de la caseta situada en el terreny N° 20 hon està en'el interior el mosaic que en'el centre hi ha el quadre representant el Sacrifici d'Ífigenia, i dit oficial li contestà que en'el cas de fer-la servir seria per a la guàrdia dels quéfes. Per lo que pugués succeir, avia donat l'ordre al Conserge de les ruïnes Joan Escrivà, per a que fes arrancar per un paleta el citat mosaic, i el traslladés a la casa del Museu de les ruïnes.

Referent a les ruïnes descobertes i objectes trobats, l'avia fet una bona imprecisió essent molt interessant, tot lo trobat, avent recollit l'estatueta de marbre (que se cita en la Pàg. 238, 239) trobada últimament en els terrenys No 16, com també

alguns leguitos grecs de les vitrines del Museu, traslladan-los al Museu d'Arqueologia de Barcelona, en prevenció d'algun bombardeig en el dit lloc d'Empuries.

Al preguntar al Dtr. Bosch, s'avia estat a veure el vall que obren del Sud, a Nord, per el costat Est del poblat de Sant Martí d'Ampuries, en destí per a trinxeres i refugis, per a la defensa de les Milícies en el cas d'un desembarc.

En aquest vall se descobreixen parets que passen de Sud a Nord, situades fora de la muralla, segons s'indica en la Pàg. 240.

Finalment vaig preguntar-li, referent al retorn del personal si se continuarien els treballs d'excavació durant el hivern. El Dtr. Bosch me contestà que li semblava que tardarien a retornar el personal, i que si de cas que hi ha avisaria el Conserge de les ruïnes, i de no tenir avís durant fins el dia 9, sipodia sisposar del dia 10, hi ha me avisaria per a anar a les ruïnes tots dos, aprofitant la festa del diumenge.

Al acomiadarme del Dtr. Bosch, me invità per a anar en'ell amb el seu automòbil fins a la Universitat, lo que vaig acceptar molt gustós, i l'arribar a dit centre ens acomiadem fins que rebés avís per a anar a les ruïnes d'Empuries.

Abans d'ésser rebut per el Dtr. Bosch, vagi tenir l'ocasió de parlar amb el amic senyor En Josep Colomines, a qui li vaig preguntar si avia rebut les dues lletres que li vaig escriure des d'Empuries, (segons se citen en la Pàg. 203, 204, 216 al 218, i en la 236, diu el que n'aver rebut contestació) essent un xic intereçant dits assumptes que mereixien tenirme un xic de mes atenció encara que no fos mes que per ... val més no dirho.

El senyor Colomines me contestà que esperava que arribés a Barcelona el Dtr. Bosch, per a que resolgués.

Al rebre la citada contestació, li vaig dir que, degut a n'aver fet cap gestió durant els dies que va rebre les meves lletres, valia la pena de contestarme que no podia fer res per a salvar la destrucció de les ruïnes, i que com es de suposar no me fou gaire agradable aquesta indiferència, per que un altre dia els tingui la mateix contestació als amics Srs. Colomines i Serra Ràfols, com a caps de Museu i excavacions, a quins sempre els i tingut la màxima atenció en tot lo que de mi agi depengut, com a bons amics i companys.

El dia 16 de gener

A les 5 de la tarda arribà l'automobil al meu domicili, n'el que l'acompanyava al Dtr. Bosch, el amic Dtr. Lluís Pericot, el senyor fotografo del Museu d'Arqueologia En Joan Ramires i el xofer. Després dels saludos del cas, sortiren de Barcelona per a Empuries, però degut a que el Dtr. Pericot era fill del poble de Torroella de Montgrí, en que tenia el seu pare i germans, desitjava passar la nit en companyia de la seva família, i per aquest motiu, primer s'anà a Torroella, en la que al arribar a l'entrada d'aquesta població, els Milicians del puesto de control ens manifestaren que degut a que estava decretat dit terme com a zona de Guerra, per dit motiu nostre permís n'estava en relació de la lliure circulació en la citada zona, i per tant es va tenir d'anar a la Delegació de la Comissaria de Guerra de la mateixa, per obtenir l'autorització de la lliure circulació per la zona de Guerra, ha la que anaren el Dtr. Bosch, i Pericot acompanyat del seu pare, que per ésser un xic tart fou un xic costós però, s'obtingué el permís especial, a més del que hi ha teniem de la Generalitat de Catalunya.

Seguidament ens acomidarem del Dtr. Pericot fins al dia següent que el vindran a buscarlo per a visitar les ruïnes descobertes aquesta temporada, i sortirem de Torroella en direcció a Empuries, a la que arribarem a les 10,30 de la nit a la Casa del Museu de les ruïnes, en la que no ens esperaven per no tenir cap avís de la nostra arribada el Conserge, que els ferem aixecar del lilit.

Com sigui que n'aviem sopat, ens feren un xic de sopar com en temps de guerra algo magret, i gracies al Dtr. Bosch, que abans de sortir de Torroella, al veure que era un xic tart, i n'aviem

avisat al Conserge de les ruïnes, demanà al Dtr. Pericot, que preguntés a la seva família s'ens podrien facilitar algo per a fer sopar a Empuries. La citada família tot seguit ens donaren ous i pa, lo que degut a l'hora, lloc i temps actual que no se troba res, fou un desprendiment molt d'agrair al Dtr. Pericot, i a la seva família, a qui eu demostra per medit d'aquestes quatre ratlles.

Com es de suposar durant el sopar ferem molta brometa, i després ens retirarem a les habitacions de la casa preparades correquita per la família del Conserge.

Dia 17 de gener de 1937

A les set del matí vaig dedicar-me n'arreglos i notes per a aquest Diari. El Dtr. Bosch va sortir a les 9 del matí per a Torroella de Montgrí, en busca del Dtr. Pericot, i des de dit lloc sortiren per la carretera de Verges, fins a trobar la caravana d'automobils en que venia el conseller de Cultura del Govern de la Generalitat de Catalunya Sr. Antoni Sbert, en motiu de visitar les ruïnes.

Dits senyors arribaren a les ruïnes a les 11 del matí, visitant primer les obres en les que el Dtr. Bosch me presentà a dit senyor i acompanyants.

Seguidament visitarem el Museu, i ha continuació ens dirigirem als terrenys del recinte iber-romà, visitant primerament les ruïnes descobertes en el terreny assenyalat amb el N° 26 i 27, en els que se destaparen els pisos de mosaic romà.

A continuació passarem al terreny assenyalat amb el N° 16, hon construeixen (a pesar d'ésser diumenge) les fortificacions per a les bateries de canons, en la que en nostra presencia destruien parets, i excavaven valls per a les mines de polvorí,

PASTISSERIA EMPORI

Benjamí Gallegos

Especialitat Esculls de l'Escala

També tenim:

- *Pastes salades*
- *Rebosteria fina i de full*
- *Coques de brioix i fruita farcides de crema*

Reserveu les vostres coques per a revetlles!

i altres productes artesans

Maranges, 14 - Tel. 972 770 089 - L'ESCALA

trinxeres i refugis en diferents direccions, excavant terra n'alguns punts fins a trobar la roca, no sols en el terreny Nº 16, sino fins als terrenys Nº 17, 19, 20, 21, situats segons s'indiquen en el petit croquis del planol parcel·lari fixat en la Pàg. 21 i 210.

En dits llocs estan destruïnt les runes sense cap mirament com ens prometeren durant la meua estada, que respetaven les parets i les troballes.

Per aquest motiu li vaig dir al senyor Conseller de Cultura, que ... quant s'acabi la guerra se podria cercar dit terreny, i fer pagar als visitants per veure no les ruïnes, sino les trinxeres, polvorí, i refugis construïts en dits terrenys. El senyor Conseller contestà que faria pagar no una sinó cinc pessetes, perquè valdrà la pena de veure com a recort d'aquesta ... guerra.

Com sigui que hi ha se preveia aquesta destrucció, hi ha indicat anteriorment Pag. 190 al 195. 242 al 244. 253. i mes tart el Dtr. Bosch, donà l'ordre de fer arrancar el mosaic romà anomenat el Sacrifici d'Ífigènia, el dia 2 de gener 1937 Pag. 253 per a salvar-lo del perill.

Després d'aver estat presenciant aquestes destruccions, ens dirigirem a veure el portal d'entrar a la ciutat iber romà per el costat Sud, i el tros de la muralla descoberta per tota la seva alçaria per el costat Sudest de la mateixa.

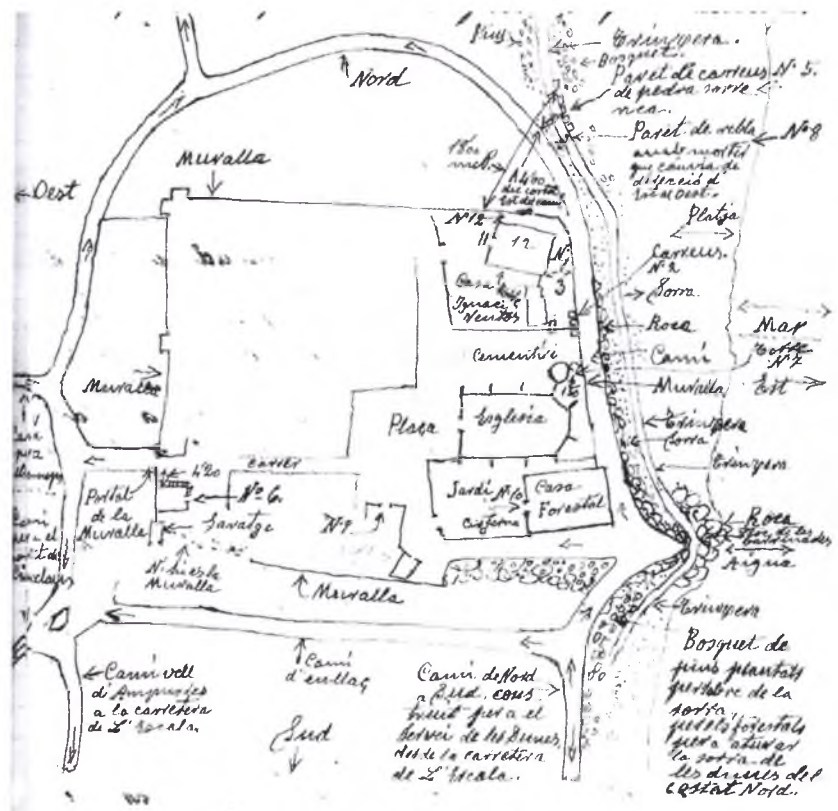
Visitades les ruïnes del recinte iber romana, retornarem al recinte grec, en el que recorreguerem, les mes intereçants ruïnes descobertes en el mateix.

Seguidament es donà per acabada la visita junt al portal del cercat de les ruïnes, en la que el senyor Conseller demostrà averli estat molt interessant l'excursió, sentint molt no poder disposar per a poder visitar mes detengudament que en farà quant pugués. Acte seguit ens acomiadarem de dit senyor i demés acompanyants, pujant en tres automobils, sortint en direcció a Figueres.

El Dtrs, Bosch, Pericot, el fotógrafo, el conserge de les ruïnes i el que escriu aquestes ratlles, ens encaminarem cap el terreny del recinte iber - romà assenyalat amb el Nº 26 i 27, per a impressionar

algunes plaques de les habitacions, restes de les pintures de les parets, pisos de mosaic romà i altres detalls de les diferents construccions descobertes en aquest terreny, amb destí per a la publicació dels descobriments d'aquestes ruïnes.

Al donar per acabats aquets treballs, retornarem a la casa del Museu en el recinte grec, en la qual ens serviren el dinar, i després d'efectuat aquest, el Dtr Bosch, feu recolliment dels exemplars de vidre, cartaginesos i romans, i leguitos grecs, que estaven instal·lats en les vitrines del Museu, alguns pertanyents de la col·lecció de la senyoreta Caterina Albert (Victor Català) (segons en la Pág. 63 a la 65. 70. a la 74. 94. 97. 109. 111. 123. 124←final) en la Pág 124, dia 25 de setembre que s'acabà d'inventariar i se traslladaren el reste dels objectes al Museu de les ruïnes, els quals foren instal·lats en les corresponents vitrines.

Dibuix d'Emili Gandia.

Dits exemplars i s'embalaren per a ésser traslladats al Museu d'Arqueologia de Barcelona.

També fou embalat el mosaic romà en la representació del sacrifici d'Ífigènia, que fou arracat del lloc que es trobà n'el terreny assenyalat amb el Nº 21 en el petit croquis fixat en la Pág. 21. 210.

Dit mosaic actualment constava com de propietat de la Junta de Monuments de Girona, i del propietari del terreny, en Francesch Oliveras, segons se cita en el diari del any 1912. Pág. 2. 39 i 40 que se cita que la citada Junta adquirí per mediació de subasta pública la meitat del terreny que comprenia el lloc del emplaçament del mosaic conservat en una caseta construïda d'obra per els primers propietaris per subscripció.

El Dtr. Bosch, per aver estat anomenat Comisari Delegat de la Conselleria de Cultura del govern de la Generalitat de Catalunya, fent us del decret publicat per la mateixa, per a poder efectuar l'incautació de terrenys i col·leccions d'objectes (d'Arqueologia, segons se cita en la Pág. 41, 65), complimentant aquesta autorització, amb el fi d'evitar d'una possible destrucció per les actuals circumstancies en aquets terrenys, es veia obligat a fer el trasllat dels citats objectes per a ésser depositats amb el Museu d'Arqueologia de Barcelona, fins que arribi el fi de la guerra actual que, se podrà instal·lar en la nova sala d'ampliació del Museu que s'está construint en aquestes ruïnes.

Els citats objectes foren col·locats en el departament de darrera del automobil del Dtr. Bosch.

Tot seguit sortirem de les ruïnes amb el automobil, el Dtr. Bosch, el Dtr. Pericot, el senyor fotógrafo, en Joan Ramíres, el xofer, i el que escriu aquestes ratlles, arribant a Barcelona a les 9 de la nit, deixam-me a la porta del meu domicili, acomiadám-me dels citats senyors. Al acomiadarme del Dtr. Bosch, quedàrem que quant tornés per a visitar els treballs hi ha me avisarí, per a poder veure les construccions de les fortificacions, les destruccions, i les troballes, en les ruïnes descobertes per dits senyors, per a pendre les notes per a el Diari. El Dtr. Bosch me contestà que hi ha me avisarí per anar tots dos. (en el mes de maig 1938, encara espero el seu avís per anar a les ruïnes).

Degut aver-se disposat per el Dtr. Bosch, no rependre els treballs d'excavació de la present campanya per les actuals anormals circumstancies, essent molt de sentir el no poder estar sobre el terreny per a presenciar els treballs durant les remocions de la terra, i destruccions de les ruïnes, per anotar les troballes continuant el historial de les referides construccions per a les fortificacions

de defensa, les quals probablement quedaran destruïdes la major part de les ruïnes situades en els terrenys assenyalats amb el croquis del planol parcel·lari fixat en la Pág. 21.210 amb el N° 13. 17. 18. 19. 20. 21.

El pronosticar lo citat anteriorment, es degut el avero presenciat durant la visita que efectuarem a dits terrenys els Dtrs. Bosch, Pericot, el senyor Conseller Antoni M. Sbert, i el que escriu aquestes ratlles, segons se cita en la Pág. 258. 259 (...).

Hi ha citades, lo mateix que el según vall el quals es poden informar de la situació i llocs de les troballes en els citats croquis, com son, la estatueta de marbre Pág. 239, els trossos de pasta de vidre Pág. 237 (...).

En els treballs d'excavació que s'efectuen, per a construir les trinxeres per a la defensa, situades per el costat Est del poblat de Sant Martí d'Ampuries, seguint en direcció de Sud, a nord, (segons s'indica en el petit croquis fixat en la Pág. 240, i se cita en la 241. 244. 245.) en aquest lloc continuaren obrint trinxera de sud, a Nord, i al costat Est, a hon tenen la casa dels Enginyers forestals, que hi ha roca, entre el mar i el camí, obren trinxera per medit de barrinades.

Per el costat Nord, obren vall en la sorra de la platja, seguint de Sud, a Nord, a hon hi ha un bosquet de pineda plantats per la brigada dels enginyers, en el que descobren les pedres de paret, segons s'indicarán en aquest croquis mes amplitut que el anterior.

Fixat en la Pág. 240, amb el fi de que puguin ferse carrec de la situació del emplaçament del citat mur, la trinxera que se construeix junt al poblat del lloc de lo que fou la Paleópolis de la colonització grega amb el segle del 550 al 535 abans de J.C.

La paret que se ha descobert en el vall que hi ha se cita anteriorment i s'assenyala amb aquest croquis en el N° 5, i 8, per el costat Sud del N° 8 canvia de direcció girant del Est, al Oest, éssent de suposar que atrevesa el camí, i per dit motiu, l'han tingut d'tallar per a poder passar per la trinxera.

Dat el cas de la necessitat, no s'ha pogut evitar ni podem seguir el continuar descobrint per aquest lloc durant les actuals circumstancies anormals, hi ha que el lloc está declarat zona de guerra, lo qual hi ha es farà quant el temps sigui oportú (...).

Altres apunts de vacances

Juliol, dissabte, dia 18

Abans de començar, algunes consideracions de la setmana. El dilluns van assassinar el senyor Calvo Sotelo i el dimarts, a la Diputació Permanent, el senyor Gil Robles va atacar molt durament el Govern. Es té por d'un cop feixista. Avui al matí m'han dit que a l'Àfrica s'havien sublevat tropes i que a Barcelona hi ha fressa, però semblen mentides. La ràdio diu, a la tarda, que a Melilla i Sevilla s'han sublevat tropes, manades les últimes per Queipo de Llano. El govern creu dominar la situació. Més al tard corren rumors que altres llocs d'Espanya estan en armes. La Platja està sempre plena de gent. El Sindicat convoca reunió i no es va pescar. Diuen que falange fa feina. Ràdio Barcelona sempre assegura tranquil·litat a tot Catalunya. La Casa de la Vila està plena de gent. A la Rectoria tenen força por. Vaig a dormir a quarts d'onze.

Diumenge, 19

Tota la nit hi ha hagut animació al poble. Els homes patrullen pels carrers i vigilen i vigilen les entrades del poble, tement que entrin els feixistes. Ràdio Sevilla, en poder dels sublevats, diu que secunden el moviment Balears i Canàries. A les cinc del matí canvi parcial del Govern. A Barcelona asseguren que hi ha tranquil·litat, però hi ha molta lluita entre l'exèrcit i soldats lleials al Govern auxiliats per el poble. Ràdio Barcelona, cap a les onze, assegura que el Govern domina la situació i que a tot Catalunya hi ha ordre. Unió Ràdio Madrid parla per Barcelona i diu que a tot Catalunya el Govern és amo. Arriba en aquest moment el senyor alcalde, que havia anat a Girona a cercar armes, i diu que l'exèrcit s'ha apoderat de tota la ciutat. Oïm ràdio Girona comunicant notícies de Comandància Militar, desmentint a Ràdio Barcelona i anunciant la

MIQUEL QUINTANA (1917 - 1938)

Miquel Quintana Batalla va estudiar al Seminari de Girona. Era un jove apassionat per la lectura.

Defensor de la República, va veure com el dia 31 d'octubre de 1936 el seu oncle, Martí Batalla i Poch (fill de l'agutzil de l'Escala), empresonat al Seminari de Girona des de feia tres mesos, era assassinat a resultes de l'onada de represàlies derivades del bombardeig que aquell mateix dia havia patit Roses per part del vaixell facciós *Canarias*.

L'octubre de 1937, la lleva de Quintana va ser mobilitzada per anar al front. El mes de desembre desertà i es passà al bàndol nacional.

Enrolat al terç de Montserrat, va morir a primera línia de combat a Vilalba dels Arcs, al front de l'Ebre.

sublevació de Seu d'Urgell, Barbastre i Figueres.

A la tarda segueix Barcelona cantant victòria. Girona anuncia el triomf de l'exèrcit a l'Àfrica, Andalusia, València, Burgos, Saragossa, Navarra i guarnicions catalanes. Fan un pregó (a l'Escala) demanant totes les armes del poble. Arriben els jugadors de Girona, però no deixen fer el partit.

Amb la tia trobem en Pruneda, un dels jugadors, i ens confirma les noves de Girona: es tem que aquesta nit hi haurà algun atac de Barcelona a Girona i sembla que a Madrid hi ha molta fressa. Trobo a en Baldiri, que havia vingut a veure el partit, i ens estem molta estona a can Trenta. Els homes que volen van a armar-se per anar a Girona i Figueres i telefonen llavors que un auto fuig amb militars. Es mobilitza molta gent cap a la "Closa d'en Llop" a tallar arbres per a privar el pas, però resulta una falsa alarma. Ràdio Barcelona anuncia la victòria del Govern i la rendició del general Goded. No hi ha més notícies de la

resta d'Espanya.

A la fi arriben els que havien marxat i anuncien que a Girona els soldats han tornat a les casernes sense disparar ni un tiro i a Figueres igualment. Se'ls hi dispara una escopeta dins la Casa de la Vila i forada la porta. Vaig a dormir a dos quarts de dotze i la tia dorm a casa. Han marxat els guàrdies civils a la Bisbal.

Dilluns, 20

A la nit també hi ha hagut guàrdies i molta alarma. S'han disparat algunes armes. Han confós l'auto dels músics amb un de feixistes i hi ha hagut carreres, pitos d'alarma, trets i molts espants entre ells. Unió ràdio diu que a Madrid s'ha normalitzat la situació, s'han rendir molts soldats i el general

Fanjul ha hissat bandera blanca. Em pensava que no hi havia res!. Diuen que a la resta d'Espanya el govern és amo de la situació, però no diuen res més. Barcelona demana queviures, que s'obrin les botigues i alcin les persianes.

Els de l'ajuntament volien portar queviures a Barcelona. Telefonen a Girona temorosos de què la ciutat estigui novament en poder de les tropes. Els hi diuen que no hi ha res de novetat. Després de dinar hi ha una alarma infundada. Els avisen que a Sant Pere s'han presentat feixistes i que ara venen a atacar l'Escala. Tots els valents se'n van fora del poble a esperar-los i quan estan més animats resulta ésser una broma pesada. Anem amb el pare i el tio a pescar. Al tornar sabem que a Girona han cremat lo de dintre les esglésies, respectant però els edificis. A casa no em deixen sortir a sentir la ràdio. Es té por que cremin l'església. Els tios venen a dormir a casa.

Dimarts, 21

Aquesta nit els guàrdies han deturat un auto amb cinc militars. Anaven de paisans i al presentar-se davant el Sindicat, un d'ells ha estat reconegut per en Sidon. Un camió de guàrdies d'assalt ve a buscar-los i alguns de l'Escala van a cercar armes a Girona. Sembla que ahir tarda va haver-hi el combat més fort a Barcelona. Diuen si en Sanjurjo va morir estrellat.

Dilluns, 27

Tota la setmana no he escrit res. Han passat moltes coses. Han cremat l'església, han tret les monges i la seva casa l'han convertit en Sindicat. Estem tastant el comunisme. Cada matí

reparteixen "vales" per valor de 4 o 5 pessetes. El dissabte es va agafar molta anxova i el Sindicat se la va quedar, lo qual va ésser tan protestat que no ho han repetit.

Han anat pels masos a buscar aviram i ho reparteixen al poble. Segueixen les guàrdies. Les notícies de la situació són molt confuses, sembla que el govern va dominant, però no hi ha entesa en les notícies. Els diaris no porten quasi res. Saragossa i Sevilla són el focus de la rebel·lió.

30 d'octubre

A quarts de quatre entra dins el golf un vaixell de guerra que amb molta calma va a col·locar-se davant Roses. Porta bandera republicana, però com no fa cap senya, la guarnició de Roses hi fa anar una llanxa. Llavors el vaixell arbora la bandera feixista, un guardacostes dispara amb metralladora contra ell. El vaixell comença a tirar. Fa malbé el guardacostes, enfonsa una "vaca" que era allà prop, destrossa un cotxe de la guàrdia civil, buit; i les altres canonades van a perdre's a la muntanya. Després d'haver tirat més de trenta canonades, el "Canarias" se'n va. L'alarma ha estat majúscula. A l'Escala apaguen els llums i molta gent passa la nit al camp. Acudeixen molts milicians dels contorns. L'agressió ha estat a les cinc, però la vigilància dura tota la nit. A fora es diu que hi ha hagut un desembarcament, i per això es cometen molts excessos, matant-se molts presoners. A Girona maten el meu tio, presoner feia tres mesos. Com les bateries de la costa no han contestat, són afusellats alguns dels caps. L'endemà, la "Solidaridad Obrera" publica una fantàstica relació.

Disseny Gràfic
Material Escolar
Material Oficina
Fotocòpies en color
Fotocòpies en B/N
Plastificacions
Enquadernacions
Servei de Fax
Premsa
Objectes de regal
Llaminadures

Ronda Pedro nº 10-12
17130 l'Escala (Girona)

Tel: 972 77 27 50
pergami.escala@hotmail.com

Tota la gent del poble comença a treballar en les obres de fortificació de la costa.

11 de novembre

A les deu de la nit es veuen dos barcos dins el golf. Un encén els reflectors, tira coets i als cinc minuts engega vàries canonades. No es veu a on, marxant després. De Figueres se senten els trets, i com que de Roses diuen que sembla que hi ha un desembarcament a Montgó, ve una columna d'Assalt al poble i marxa cap a Montgó, però allà no passa res. L'endemà se sap que un vaixell feixista, potser el "Canarias", ha enfonsat un vaixell mercant, al qual ha donat 5 minuts per a salvar-se la gent. Se'n salven 5 i en moren 9 d'ofegats.

17 de novembre

Avui ha tocat a Palamós. Mentre un vaixell mercant entrava entre els dos molls per a desembarcar, es presenta el "Canarias". Al primer tret ja li trenca les amarres, i després d'algunes canonades, l'enfonsa. Alguna bomba cau sobre el moll i una altra a una casa. Resulten varis ferits, dos d'ells greus. Al marxar troba algunes "vaques" i les atura. Els fa saludar a l'estil feixista i les hi prohibeix sortir a pescar. Quan les vaques tornen al poble el troben desert, tothom ha fugit, fins i tot els guàrdies.

Port d'en Perris

Rda del Port

www.hotelvoramar.com
VORAMARESCALA@terra.es

H HOTEL RESTAURANT
VORAMAR

Passeig Lluís Albert, 2
17130 L'ESCALA
(Girona - Costa Brava)
Tel. 972 770 108
Fax 972 770 377

TALLERS PLAJA

AGENT OFICIAL PEUGEOT
EMPRESA FUNDADA 1920

ESPECIALISTA EN PLANXA I PINTURA DE TOTES LES MARQUES
SERVEI DE MECÀNICA DE TOTES LES MARQUES
VENDA DE VEHICLES NOUS I D'OCASIÓ

Closa d'en Llop, 104 - Tel. 972 77 05 91 - Fax 972 77 42 23 - 17130 L'Escala (Alt Empordà)

Diari personal

UNS MOTS PER COMENÇAR

En posar-me a escriure aquests apunts o memòries no pretenc fer res extraordinari, solament deixar escrit el que vaig passar i sentir durant el temps que vaig estar fora de casa. Moments de tots, dolents el més, i d'altra, la travessia de bona part de Catalunya a peu, portat per la gran alegria de tornar a casa i admirar la bellesa de la nostra terra, travessant boscos i rius i contemplant des dels cims dels penya-segats, les planes. Llàstima que de la manera que ho havíem de fer els fugitius, com érem, no ho podíem disfrutar.

Doncs bé, com que la nostra vida estava en perill a cada moment, el contrast de la naturalesa ens la feia més amable, més admirable i al desfilà ella vida per tot als nostres ulls, la veiem amb tota la seva magnífica bellesa, i he sentit la pregonesa dels seus torrents lluny dels homes i de la seva obra i he vist des dels cims de les muntanyes, les planes, i he sentit unes ganes de volar com mai cap home no ha sentit. He vist allà, enmig de la muntanya, la casa de pagès solitària, quieta. Pels seus prats, les vaques menjar-hi mansament. He vist tot allò que és viure tranquil, de cara al cel, i venir d'allà on tot és mort i destrucció per l'enveja dels homes i la depravació dels costums. He envejat la vida d'aquesta gent senzilla, sense grans trasbalsos en la seva vida.

Deixo escrit tot això per si algun dia els meus fills ho troben i jo, per alguna desgràcia faltés, tinguin algun record meu. I en aquestes pobres lletres vegin que en poc temps jo vaig patir molt més que els altres, donat el meu caràcter pacífic i amant dels fills i la família per sobre de tot i perquè la meva vida sigui guiada en contra de tot el que ens ha portat en aquest caos o bogeria, on

JOSEP PUIG
(1910 - 1973)

Josep Puig Masjoan va ser el segon de cinc germans, tres nenes i dos nens. La seva família, de tradició camperola, vivia al mas Martí, aleshores propietat del marquès de Sentmenat, on els seus familiars n'eren els masovers. Malgrat ser terme municipal de l'Escala, el mas va pertànyer durant molts anys a la parròquia d'Albons.

Amant de la llar i de la seva professió, una de les seves aficions era visitar, de tant en tant, el jaciment d'Empúries acompanyat de dos dels seus millors amics: Rossend Oliver *Rossendo* i Joan Callol *Joan barber*.

El 12 d'abril de 1938 va ser mobilitzat quan el seu germà petit ja feia un temps que era al front. Va anar a la zona del Segre, a pocs quilòmetres del seu germà petit. Després d'escapar-se amb un amic gironí, tornà a peu fins a casa seva, on arribà el 25 de maig.

Anys més tard, amb la seva esposa, va realitzar diversos viatges per visitar els llocs per on va passar de tornada cap a casa.

solament reina el crim i la destrucció.

Potser que sigui massa sentimental sentir que no existeix en aquesta època de la vida i que aquestes ratlles siguin un bon xic pessimistes. Jo només he volgut exposar el meu sentiment. I perdoneu si en alguna d'elles m'he extralimitat. Això sí, tenen tot el sentit real que jo els hi hagi pogut donar.

NOTES

En la major part d'elles hi ha moltes errades i paraules que no s'entenen. Demano paciència i perdó per si algun dia arriben a mans d'algú.

.....

En un camí i en una casa de pagès que vàrem trobar, vaig conèixer un tipus de carboner i contrabandista a la vegada. Era un home excepcional, car coneixia totes les muntanyes de Catalunya i ens va fer itineraris per tots els camins de muntanya. Havia plegat de fer contraban pels anys i pels genolls, car deia ell que era la feina que li agradava més. Que quedin homes que coneguin totes les carreteres avui és cosa normal, però que coneguin tots els camins de muntanya, és més rar.

.....

Un vespre cap al tard, molt poc després de travessar una carretera, trobem una casa de pagès que pel seu aspecte traspua la solidesa i benestar típic que tindran dins d'alguns anys les nostres cases de pagès: reformes, modernes de tan bon gust que en elles hi arribi el benestar. Sobre el portal que donava a l'era hi havia una eixida tota plena de flors i denotava un gust d'una dona de gust. Li faig adonar al company i dirigint els passos allí, més emportat per la curiositat que per la gana,

ens baixa a rebre una dona d'uns trenta-sis anys, guapa i tan amable que crec que reunia totes les qualitats que reuneixen les veritables mestresses de pagès, continuadora de les tradicions i seny que tenen la gent del camp.

ANY 1938

12 d'abril, dimarts. La tarda d'aquest dia

Sé per l'agutzil que em porta la papereta, que he d'incorporar-me demà a Girona al CRIM, abreviació de la Caixa de Reclutes, per ser demanada oficialment la meva quinta.

En aquest moment arriba en Pellicer per a parlar del mateix assumpte, doncs també a ell l'atany el mateix que a mi. Anem junts a pescar al Cinyana, doncs aquella tarda no volem treballar i passem la tarda pescant. Quedem per l'endemà anar a l'Escala a veure els companys. Arriba el pare de Torroella.

13 d'abril

Al matí vaig al poble per veure la dona i els fills. Procurem veure els companys. En trobem algun a la botiga d'en Joan Callol. Junts anem a trobar al contramestre perquè ens digui si és legal que ens presentem a la Caixa de Reclutes, doncs som els primers de Marina que ho hem de fer, però no rebem cap contestació perquè el primer sorprès és ell.

Rodem pels carrers tot el dia i acordem presentar-nos l'endemà a Girona amb un auto directe. Algun d'ells té molta pressa, sembla que hi vagi a gust. Li faig adonar i s'enfada.

Els pescadors ens regalen les sabates i la manta, doncs hem de portar això i també coberts i cantimplora; ho sigui, tot el que ens faci falta.

14 d'abril

Anem a pujar a l'auto al pont nou. La Justina ens ve a acompanyar. La despedida al mas ha estat dolorosa als pares, la dona i sobretot els fills, aquests dos nanos que són la meva delícia i de tots, per un pare que els estima amb deliri com jo. És massa dolorós haver-los de deixar, qui sap si per sempre. En Francesc ja té coneixements de persona gran i no vol que marxi.

Al pont ve a despedir-nos, entre altres, el Fumadó, cosa que li agraeixo molt. Per fi marxem. M'aturo a casa la tia Angelina i tia Justina, que senten amb verdadera pena que marxi.

Al arribar a Girona posem les maletes a ca l'Agnès junt amb els companys i trobo el pare que també ha anat a Girona per veure algú. Per avui decidim no presentar-nos, ja que hi ha pobles que encara no ho han fet.

15 d'abril

Comencem la vida de quarter. Entrem al CRIM 19, quarter que crec que ja estava donat de baixa. Hi ha un moviment de reclutes, soldats grans; sembla que els hi sobri gent. M'ha fet un pèssim efecte els olors que se senten al entrar al pati; de ranxo i comuna, però que ni per casualitat m'havia ficat en cap en ma vida. Ens allistem tots els companys junts per anar plegats.

Sortim a fora i trobem coneguts a pertot i de tots els pobles. Anem a dinar a can Peric. Ens donen un plat de faves i poca cosa més i hem de pagar molt. A Girona la vida quasi és impossible, doncs fa que haguem de passar gana i privacions. Sopem a casa l'Agnès. Fulles de bròquil que tenen alls i provisions que portem nosaltres. En Joan, l'Alemanys i jo dormim junts.

16 d'abril

Tornem al quarter per saber què hem de fer, cosa que no saben. Ens diuen que no ens moguem del cuartel, que allà donaran ranxo i podrem dormir, cosa que no volem fer. Arrepleguem el pa i anem a dinar a fora. Comencem a anar com els xais; a fer cua per arreplegar el chusco. En Ballesta vol marxar d'allà i al passar els cuiners amb el ranxo pregunta si van a llançar aquella aigua bruta. Riem un rato. A la tarda n'hi ha que tornen a l'Escala. Nosaltres en parlem però no hi anem.

Anem al cinema i veiem una pel·lícula d'un camp d'instrucció; el que farem nosaltres.

17 d'abril

Rodem per Girona com bòlits doncs està ple de gent jove, reclutes molts, molts de ferits. Ha arribat un batalló d'alpinistes. Anem a buscar pa i a rebre impressions.

Anem a dinar a la Devesa de provisions de tots, i fem un gran dinar, i molt contents hi passem dues hores molt boniques. Quan acabem de dinar arriba l'espera. D'en Ballesta de tot el dia no el veiem més.

Parlem de tornar a casa amb un permís, cosa que obtenim amb un cigarro. Demà anirem a casa, cosa que ens dóna una alegria gran.

18 d'abril

Dissabte. Marxem a casa amb el correu, al ser al tren que ens porta cap a casa experimentem una gran alegria com si fes un any que no hi haguéssim estat perquè hem començat a patir, som massa grans i hem deixat masses afectes i records per poder viure separats.

El pare, al saber que retornàvem, m'espera a la Tallada.

A l'arribar a casa passo unes hores de les més felices de la meva vida. Els nens m'expliquen mil coses del que ha passat amb pocs dies i no em deixen estar, com si ells fossin els amos i jo vingués de molt lluny. Els trobo canviats. El dia que tingui de marxar, que serà dintre de dos dies, serà mes dolorós.

19 d'abril

Diumenge. Vaig a la vila el dematí i torno aviat. La tarda hi torno perquè uns quants companys m'han convidat a un àpat de comiat, cosa que els hi agraeixo; però el meu esperit no està per això. Torno a casa aviat per marxar demà a les 9 de la mateixa manera de l'altre dia. En Francesc vol dormir amb nosaltres, cosa que no havia fet mai, sembla que ho sabés.

20 d'abril

Altre cop la separació, encara més trista que el primer dia. Marxem amb el carret a Albons. El pare m'acompanya.

Venen amb nosaltres xicots de la quinta del 39, criatures, encara que per augmentar la nostra pena canten i mouen xivarri inconscients del que els hi ha de venir. Fan llàstima, són unes criatures que veuen la guerra de color de rosa o ve no veuen res.

Passant per Celrà aterren en aquell moment alguns avions de gran bombardeig, cosa magnífica si no fos que porten la mort i la destrucció a tants llocs.

Altra volta a dintre el cuartel i no volen deixar-nos sortir. Per últim, el vespre, no saben què fer de nosaltres i sortim carregats amb les maletes. Altre cop travessar la capital.

21 d'abril

El dematí, al llevar-me, les sirenes d'alarma anuncien alguns avions que deixen anar algunes bombes. A l'estació hi ha alguns morts i ferits en un refugi. En Pellicer cau malalt d'un atac de malt de pedra. Anem a buscar un metge. El deixem a

Girona sentint-ho molt, però al final és una sort per ell. Quedem aquartelats. Els companys tenen pressa i no per això tenim més sort, doncs ens destinen a Berga, i els que no es presentaven voluntaris els hi toca anar a Figueres i passen un mes per terres empordaneses.

Passem tota la tarda tombats pel sol del pati. Fa fred i tot ajuda a tenir fred a l'ànima. Algunes esposes venen a despedir llurs homes, cosa que jo no voldria que vingués la meva. A prop de les deu la nit, després de passar llista, deixen sortir altre cop a fora i llavors sortim carregats amb les maletes a veure si trobem sopar, cosa que no podem fer doncs en cap fonda en tenen. Al final, cansats de fer llàstima, anem a sopar a la plaça de Sant Agustí i tirar de les poques provisions que queden.

En aquell moment arriba en Japot amb l'auto, portant-lo tots juntament a sopar a sota les voltes, que teníem encarregat. Mentrestant nosaltres fèiem via altre cop cap el cuartel per passar la nit en una Companyia bruta i esperar que ens embarquessin.

22 d'abril

Aquest dia comença molt d'hora, o sigui, la continuació del dia d'abans, perquè no hem dormit gens i per allà a mitjanit comencen a passar llista en el pati fred, i la brega que hi ha, la gent amuntegada. Ens reparteixen un pot de carn russa, un tall de xocolata i un pa, o sigui els queviures per tot el dia. A les tres de la matinada emprenem la marxa cap a l'estació.

Després d'una espera imprudent de dues hores a l'andén, per fi pugem al tren que ja està ple, però pels passillos drets i de qualsevol manera ja ens enquibim. Marxa el tren i els impetuosos estirons de la màquina deixen enrere la nostra vida passada, la nostra vida, car des d'aquells moments passem a ésser simples individus, simples números exclosos de personalitat, infanteria, carn de canó, petits peons d'escacs, individus fàcils de fer moure per qui té plànols i plans, nosaltres érem tot això. Lo altre, tota la nostra vida, la deixem enrere, passa per la finestra fugaçment a mesura que la meva imaginació va recordant tot el treball dels pares, dels avis, la llar tota construïda ancestralment per diverses generacions, la greu i amable serenitat del pare, la dolçor de la mare, el carinyo de l'esposa, els germans, la família tota, la dona, tradicions, la llar dolorida, els records de joventut, i per sobre de tot la meva vida, les ambicions i les il·lusions, quinze anys de treball, aquest noble egoisme que dona els trenta anys per

endegar la teva vida per camins segurs, per construir la teva llar, aquest punt de la vida de les màximes ambicions de l'home trencats per aquest parèntesi de la vida, que és prou perquè no torni el temps passat.

Tot això passa per la retina ràpidament, com la marxa del comboi, i a cada costat les cases de pagès amb el seu despertar tranquil, el seu fum matiner de la xemeneia.

Els companys del seient del davant es dediquen a fer broma amb una poca gràcia que fa llàstima. Pot ésser que ho facin per no sentir el que sento jo, a mi em causa pena.

A l'arribar a l'estació de França a Barcelona, altre cop una espera de dues hores dintre la immensa volta, quasi destrossada per l'aviació. Per fi marxem en columna, sempre acompanyats de varis soldats, per l'interior de Barcelona a peu, carregats, des de l'estació de França fins més enllà de la Plaça d'Espanya, a Pierre Magoria, per pujar amb el tren cap a Manresa. Dues hores i mitja va durar la travessia, temps que crec recordaré tota la meva vida. Solsament havia vist Barcelona per les Rondes rectes quasi solitàries, i la gent que veiem al pas ens mirava amb cara de compassió. Per fi pugem al tren, que era exclusivament militar. Ens hi enquibim bé. A les dues de la tarda marxem de la capital. Els companys volen dinar i proven de menjar carn en conserva, cosa que jo no puc fer i tiro d'un tros de pollastre que em quedava. Travessem el formós Pla del Llobregat, magnífic amb els seus fruiters, i al passar a prop de Montserrat recordo amb trista enyorança l'altre viatge feliç quan em vaig casar, ja fa quatre anys. Com passa el temps!

Passem a prop de Manresa i tirem cap al nord. El paisatge, les poblacions, i al haver canviat de rumb, o sigui, haver interromput la marxa cap el front, ens dóna un xic més d'ànims i ens alegrem un xic. Passem per moltes importants poblacions, bells paisatges bordejant l'incomparable Llobregat. Arribem a les sis de la tarda a l'estació terme, a on hem de baixar per anar al destí, que és una antiga granja a prop de Berga.

Des de l'estació de Auban a allà plou quasi sempre. Hi ha una hora i mitja a peu però hi estem dues hores. Hi arribem de fosc com un ramat mullat. Ens fan formar i passar llista i ens donen les habitacions, o sigui, unes quadres immenses, dividides en corts, per al·lucinar, que prenem per assalt per poder tenir un lloc per dormir, cosa que

fem rendits de tot el dia, esperant que demà al sortir el sol serà més bon dia i podrem veure el país, que sembla agradable.

23 d'abril

Comencem la nostra vida de soldat al matí, a les 6, quan encara fosqueja. Sentim un toc de corneta que els companys d'habitació que són veterans en aquest campament, ens diuen que tenim que llevar-nos; cosa que fem puntualment, doncs. De dos o tres hores no dormíem passades les quatre o cinc primeres, que dormíem perquè estàvem cansats, les últimes ens va despertar un mal als ossos degut a la nova forma de matalàs, o sigui un xic de palla a un sol duríssim i les nostres costelles no estaven acostumades a això. Amb el company fem broma, anem per trobar aigua per rentar-nos i la nostra vista queda prendada d'un magnífic llac d'uns tres mil metres de circumferència, voltades les seves aigües manses i clares d'arbres. Un altre dia farà la descripció d'aquell lloc ideal. Anem a prendre el cafè, que és bastant bo i com que el sol ja llueix, ens n'alegem. Dintre poc hem d'anar a formar i ens distribueixen amb batallons i companyies i com que es passa un bon rato de feina amb això i prendre la filiació, tenim temps de passejar lliurement per allí. Ens preguntem què ens fa falta de roba o plat, però no pensant pas que ens en donin, com veiem més tard, perquè haurem d'anar amb la nostra molts de temps.

Ve un xicot instructor més jove que nosaltres, bona persona, que de seguida es fa mereixedor de la nostra consideració i procurem portar-nos bé.

Arribem al dinar. Formem per tercera vegada; com més havien enquadrat fent sergents, tinents i capitans dels companys mateixos que havien servit i ho agafem a broma.

La tarda plou i quasi no fem res, sinó que posar amb ordre la nostra habitació, anar a buscar palla nova i fer un bon "jas". A l'hora de silenci anem a dormir.

24 d'abril

Ens llevem aviat, car la fred i els ossos dolorits no ens deixen dormir gaire. Anem a rentar-nos, descobrim puestos millors que el llac, d'on l'aigua brolla de per tot arreu. Fem el llit, o sigui, expulsar les mantes i ben aviat fem camarades d'altres pobles. L'estància on dormim és bastant gran, com si hagués sigut en altres temps lloc per gra i farines, i estem millor per la fred que els altres que dormen amb sales grans. Som uns vint-i-cinc, quinze de la nostra quinta i d'altres ferroviaris xicots d'uns 19 anys, que fa sis mesos que fan instrucció; la majoria d'ells de Barcelona i cada dia tenen els malalts de torn o sigui llevar-se, cues, reparteixen el ranxo i tornar a jeure i jugar a cartes entre ells. N'hi ha un que és el jefe, un veritable gàngster amb una cara que imposa respecte als seus companys. La sap molt llarga i quan ell parla tots callaven, es deia Manso, però d'això no en tenia res.

Avui vos descriuré la nostra vida de cada dia, ja que ahir el vaig passar explicant els companys d'habitació. A les 6 llevar-nos, rentar-se i formar, fer cola pel cafè; això de formar 4 o 5 vegades cada ranxo, que consisteix posar-se en fila de tres i posar el teu braç a sobre l'espatlla de l'altre. Com que no fèiem gaire cas dels capitans companys nostres, la cosa era interminable, fastidiava i s'allargava tant que quasi ens passàvem el dia en això. Després de prendre el cafè sucacat amb pa, una cullerada de llet de pot, quan en teníem, era l'àpat que feia més bé. A les 7, instrucció fins a les 12 a les "montanyetes" d'allí a la vora, tornar a formar i ens donaven el ranxo de cigrons amb carn en conserva. Quan era congelada era millor.

Molts dies havies de fer cola una hora. Això acabava la paciència. Rentar el plat i a les dues altre cop marca el "paso". Ve la teòrica. Tots els instructors es feien estimar. Sopar a les 6 i 1/2 a altre cop a formar.

25 d'abril

Des de que som aquí cada dia plou i escassos són els dies que podem anar a dormir amb la roba eixuta. La majoria de les vegades s'espera pel menjar a la plaça del mig de la granja, on hi ha un pam de fang. Avui és diumenge. A les dues de la tarda ha sortit el sol i hem aprofitat per anar a Berga 3 o 4 companys, cosa que hem fet després

de 2 hores de caminar. Hem entrat a un cafè que solament tenen gasoses i hem begut i ens hem assegut amb cadira, després hem donat algun tomb per la vila, que estava de festa. És un poble antic, carrers estrets i torts, però en el seu temps normal tenia bons comerços. Com que teníem poc rato no podem visitar l'antic castell que s'alça a sobre d'un turó. El temps amenaça pluja i emprenem el camí de tornada, passem de mas en mas per si tenen alguna cosa per vendre, recollim 6 ous.

Arribem tard al campament per sopar i com que arribem molls anem a dormir aviat.

26 d'abril

Aquest matí, després de la instrucció, el carter ha portat cartes, però moltes eren de xicots que eren fora. Al primer moment el cor ha fet un salt, doncs jo cada dia escric. És una de les estones que passo bé. No rebo carta. Més tard ja m'ho agafo diferent, per força. La tarda hem anat al tiro de fusell, doncs al campament sols en tenen un parell de dotzenes. Jo no he tirat, cosa que m'estimo més.

Al formar per sopar llegeixen noves cartes i n'hi ha una del pare i una de la Maria. Crec que és una de les alegries més fortes que puguis tenir. Les agafo i tot passejant a la vora del llac em sadollo de plorar. Les llegeixo un cop, dos, la del pare és més serena. La dona no tant i al parlar dels nens, que cada dia al anar al llit fan un petó al meu retrat, no puc més i ploro...

Potser que sigui a un esclat de trobar-me així i no per la meua culpa.

27 d'abril

Fem amistat amb un mestre, en Viqué, bon xicot i molt original que és casat amb una francesa i de vegades recorda amb nostàlgia a casa seva dient tant que havia fet patir la meua doneta pel menjar i per tot i ara veig que no tenia raó. Fa escola d'analfabets i no ha de fer instrucció. És inquiet i avui ha portat un llum d'oli fet per ell, doncs no tenim llum.

En Ballesta, en Joan i jo hem anat a una casa de pagès d'aquí a prop que ens han fet una truita i així hem acabat d'esmorzar. També ens rentaran la roba. Són bona gent, com la majoria d'aquests pagesos de per aquí; senzills, amables i francs. És el tipus de català autèntic.

Treballen bé la terra, però és molt bona. Tenen l'aigua com volen i tot està canalitzat. Hi ha molts fruiters. Si fos l'estiu no en menjarien gaires ells

amb la gentussa que corre per aquí.

28 d'abril

Aquest matí sortim de marxa militar. Hem de fer 19 quilòmetres per camins trencats i carretera. No sé si amb l'esmorzar que hem fet tindrem delit.

Passem per algun poble però no trobem res per comprar, solament algun all que recollim pel camí. El que més es distingeix per això és en (Dança), que està fet un captaire i no acaba mai la gana.

Arribem cansats al campament i després d'una hora de formar ens donen mig pa i poc ranxo.

La tarda rebo una carta de la Justina que lleigeixo amb molta alegria.

Torno a escriure. Escric al meu germà.

Els polls i la brutícia comencen a deixar-se veure.

No hi ha cuidado en fer les feines i els voltants del campament fan una pudor terrible. Si fos l'estiu cauríem malalts.

29 d'abril

El matí fem tiro de fusell i bomba de mà. Això és que la cosa es complica, es parla que no estarem gaire per aquí, cosa que sentim. Torno a escriure.

La tarda, amb en Ballesta i en Callol, fem campana d'instrucció i anem a Olvia, poble d'aquí a prop.

Fem arreglar les sabates i enllustrar, que estaven plenes de fang.

El vespre, després de sopar, anem a la cantina a prendre cafè. Hi ha qui pren cassalla. Si les bales no ens maten, morirem cremats de l'alcohol i la carn russa.

Al cuarto fem tertúlia. El mestre té bons acudits. Hem après de dormir amb una manta a sobre i

l'altre a sota. Hi dormim 3 o 4 i així ben junts ens escalfem més i la fred ens deixa dormir. Aquests jovenets, quan s'acabi la guerra, no seran bons per a res, solament sabran embrutir-se.

En Viqué diu en broma que no sap perquè ha d'ensenyar als analfabets tres dies abans de morir.

30 d'abril

Tot avui que plou i solament pel ranxo quedem molls. La plaça està plena de fang.

Demà és el primer de maig i assagem alguns desfiles per fer davant del comandant i els comissaris. Però ho fem pèssim. També diuen que hi haurà extraordinari en el menjar. Passem la tarda bé, més perquè penso tenir carta de casa, que res més; però no dura gaire l'alegria. Quan volíem anar a dormir, arriba el comissari de Berga i diu que demà hem de marxar. Al cuarto, fins a mitja nit, no podem dormir. Aquells joves que tenen ganes de broma que saben fer molt bé. Nosaltresensem amb el dia que ens espera demà, doncs es diu que anirem a Cardona bon tros a peu. Veiem que les cartes no arribaran mai al nostre poder, tantes que ens deuen escriure la família.

Tens tants desigs de saber coses seves, que és el que et causa més pena. Tota la nit plou molt.

1 de maig

Ahir el varen prometre extraordinari i a fe que ho és. Ja tota la nit que a la cuina trenquen carn i no podem dormir. Ens llevem a les 4 i poc després ja criden pel ranxo que ens menjarem el de tot el dia i fins a les deu passem el temps fen cola. Primer donant el ranxo, que a aquella hora quasi ningú es menja, després el peix que era l'extraordinari. Uns peixos grossos, salats com arengades, que els mariners no sabrien què són. Altre cop fer la companyia, i per últim el cafè, única cosa que menjo a gust.

Quan estem a punt de marxar el comissari ens dirigeix la paraula i ens diu que anem a refer brigades desfetes i ens diu que "la vida no vale nada". Penso que ell es queda.

Per fi marxem a peu, a l'estació de Auban i allí pugem a un tren de carga amuntegats i no tenim lloc per seure. Anem fins a Manresa i d'allí canvia de direcció fins a Súria, que crec allí acaba la via.

Baixem i mengem alguna cosa i poc després agafem la carretera que va a Cardona, uns 20 Quilòmetres. Carregats fem el camí que per ser diumenge la poca gent que queda surt a veure'ns a la carretera. Ens aturem a una colònia a on prenem

c/gracia nº 2 - 17130 l'escala
tel/fax 972771794
artpluslescala@hotmail.com

café i descansem una mica.

Dels nou-cents homes que hem marxat de Greuges n'hi ha que ja són a Cardona i n'hi ha que encara son a Súria. Nosaltres anem enrere i arribem tard, o sigui, el vespre, i fem sort perquè als primers ja els han carregat als camions i són força més a prop del front. Ens fan formar a la carretera i com que estem cansats i no anem gaire dapressa, un capità ho vol arreglar a tirs. Ens causa un afecte malíssim de la manera que som tractats.

Com que els camions no arriben, ens tanquen en un fàbrica que hi a allí prop, sense sopar i no poder sortir per res.

2 de maig

De molt mati ja tenen els camions preparats a sobre la carretera i pugem 50 a cada camió. Com que no estàvem gaire amples, seiem a sobre les maletes, que queden estripades.

Passem per Solsona ràpidament, doncs el nostre xofer sembla boig i va a una velocitat fantàstica, amb perill d'ésser desembarcats en alguna corba.

Voregem la Riera Salada i a cada banda de carretera i de riu hi ha molts grup de fortificació que construeixen murs de metralladores i trinxeres. Ens causa molt d'efecte entrar al teatre de la guerra i envidiem la sort d'aquella gent.

Ja som a la boca del Segre i el seguim fins a Pons, a on parem. El poble casi està evacuat. No saben a on anem encara i esperem ordres. Estem dues hores parats. Al llarg de la carretera anem veient tancs i carros blindats com gats en mig dels arbres i algun ferit amb un mulo.

En aquell moment, si anéssim de dret a les trinxeres, ni m'hagués sabut tan de greu. Passem per Artesa de Segre, mig enrunada. Se senten xiular els obusos i les metralladores de ben a prop, tant que el xofer para el camió. Després de poca estona arribem a Agramunt que ens fiquen en dipòsit a un paller. En Viqué em dona una motxilla vella que aprofito amb gust perquè la maleta esta aixafada i tothom ens diu que l'hem d'abandonar. Faig el canvi i encara quedava alguna cosa en ella. Ve un tinent cridant que vol 25 homes i no dona temps per a res. Tant, que dos companys del poble ja no hi caben i els separen. Després de molta estona de córrer, ens agreguen a una companyia. En el moment d'entrar el tinent diu a un home gran que li trençarà la cara. Hem caigut en males mans. Torno per la maleta però ja havia volat.

Torno a escriure a casa amb la nova adreça.

3 de maig

Comencem de fer instrucció de fusell propi, però aquí és molt diferent de Berga, hi ha una disciplina despòtica, mandats per homes analfabets que corprèn.

En Callol i en Batalla estan molt tristos per haver-nos separat.

Visitem Agramunt, que té més de vuitanta cases a terra i no hi ha res per menjar, ni pels mateixos habitants del poble. El dia que hi varen tirar 200 bombes el varen saquejar.

Anem al canal d'Urgell, que passa per aquí a prop. És una obra colossal. Aquí te més de 8 metres d'amplada per 5 de fondo.

4 de maig

Poques coses remarcables passen avui. Per donar poc ranxo i dolent tenim que formar més d'una hora i cinquanta mil voltes. La paciència s'acaba. Quan feia poc que dormíem, treuen dotze homes de la companyia. Diuen que van a les trinxeres.

5 de maig

Com cada dia que som aquí, molta instrucció i no tenim més hora lliure que per anar a rentar el plat al canal i d'aquesta manera anar una estona a passeig.

Passa una ambulància i corro per si hi ha el meu germà, que crec que està per aquí a prop, però no el veig mai.

L'aviació enemiga passa alguna vegada, però passa de llarg.

6 de maig

Poca estona feia que érem a dormir quan sentim la corneta que cridava a formar. Eren prop de les 12. Aviat la Companyia s'ha aixecat hi la veu del mando diu que recollim macuto i fusell i estiguem disposats a marxar immediatament. Ho fem de seguida. Sortim a fora i hem d'esperar una hora tot el Batalló. Comença a ploure. Ens donen café i al cap de pocs moments emprenem la marxa carretera enllà, sota una pluja cada vegada més forta, cap al front o en direcció a ell. Després de 6 ó 7 hores de caminar arribem a un poblet, Butsenil, però 1 Quilòmetre abans fem una parada a la carretera de mitja hora. No hi ha perill de l'aviació, doncs plou a "barrals". Els oficials crec que han anat per allotjament, car ja anàvem destinats allí. Ens

fiquen a l'Església, però estem tan justos que ni lloc tenim per seure a sobre les lloses. Els oficials esmorzen a una casa del poble. A mitja tarda, que estàvem apilotats per fer passar el fred i la humitat, arriba el nostre capità que, per cert, estava molt enfadat i mana formar la companyia ràpidament, cosa que no podia ésser perquè calia sortir un a un per la porteta al mig de la plaça del poble, empenyent. Un home gran deia que li fotria quatre tiros al cap. Davant d'aquesta raó sortíem com xais de la porta. Per fi anem a una casa de pagès i pugem a un (xxx) que amenaça enfonsar-se cada moment amb el nostre pes. Ojalà fos així. Quan volíem anar a dormir porten una llista dels homes que sobren a la companyia. Hi som tots els companys i tornem a agafar el macuto fent via cap al mando per si sap què fer de nosaltres; però diuen que tornem a dormir allà mateix. Sento haver marxat d'Agramunt per no saber noves de casa. Sospito que la dona farà alguna cosa per veure'm i passarà mil apuros i penes, cosa que voldria evitar-li. No hem d'ésser tants a patir.

Torno a escriure

7 de maig

Durant tot el dia hem anat d'una banda a l'altra fins que per últim ens tornen a enviar a Agramunt a peu, cosa que fem a la nit i plovent. Arriben allí i per últim fan ocupar un corral que compartim el jaç amb ovelles. Estem molt cansats i tips de carn russa freda. Dormim.

8 de maig

Estem a Dipòsit i com que no ens demanen, estem tot el mati per allí; això sí, sense menjar res. A la tarda baixem a refer una companyia de xoc, però no hi cabem i tornem contents al Dipòsit; això sí, sense menjar. Podem trobar un xic de llet i

emplenem un xic el ventre. Trobo un noi d'Albons que ve de casa seva.

9 de maig

Aquesta tarda tornem anar a refer la mateixa companyia. Passem tota la tarda allí sense que els nostres noms hagin sigut cridats. El capità prou demana voluntaris però no es mou ningú. Està indignat. Per fi sabrem amb gran descans nostra doncs no ens feia molta gràcia serho. Estem a punt de marxar i se m'acosta el tinent i em pregunta el nom. En aquell moment la terra s'obria als meus peus doncs faltava un home i aquest vaig ésser jo. Estic enquadrat en aquell lloc. Vaig a queixar-me al tinent per haver de deixar els companys. Em rep de mala manera, jo no he fet marxar mai un gos d'aquesta manera.

Deixo a tots els companys, que tornen al dipòsit. Tots senten deixar-me. En Ballesta és un bon amic i vol fer-se voluntari però no li val.

10 de maig

Fins aquí la meva sort ja no pot ser mes negra. Pertinença nada menys que al Primer grup de Xoc de la Divisió. Diu el capità de la companyia: mireu si en podeu tenir d'orgull (algun moment vos el descriuré). Estaven formats la majoria de milicians veterans que encara portaven l'única roba que tenien de feia dos mesos a sobre. Algun gitano de Badajoz i molts pocs catalans; entre ells i nosaltres, 7 o 8 del 28 de marina, com també hi havia 4 xicots passats de les línies enemigues. Tots anàvem vestits com podíem, doncs encara molts portaven la roba de casa. Armats amb fusells vells.

PI. de la Sardana, s/n – L'ESCALA – Tel. 972 770 364
www.pastisseriajuhe.com

fiona
1978

maranges 4
17130 l'escala
(+34)972771579
bastrop_2000@yahoo.es

Molt d'ells s'encasquillaven molt sovint. De seguida ens varen imposar una disciplina i una instrucció tan intensa que molts d'aquells nois volien tornar a les trinxeres. Deien que s'hi estava millor. He de donar la nova adreça a casa però no ho puc fer perquè s'alarmarien.

11 de maig

A dos quarts de set ja comencem la instrucció, que dura tot el matí fins a les dotze. Escasseja el pa i molts dies només ens en donen mig i amb el poc cafè que donen, sense pa tenim treballs per arribar a migdia. Ens han tingut tancats tota la tarda de teòrica i un tinent ha explicat la seva borratxera d'ahir que encara porta. Ens ensenyen a saludar, entre altres coses. Els altres dos tinentes són bastant bons xicots. El capità és un individu de molt mal geni, el cap i les espatlles molt més grosses que el cos. Vol ser elegant però l'uniforme li plora. Els bracets i les cames primes que al caminar van d'una manera estranya degut a lo desproporcionat del cap i espatlles. Porta bigoti i unes patilles enormes i aquells ulls rodons i inexpressius que fa l'efecte d'un lleó magre. Té uns llavis grossos però carregats de mal, que li donen tot l'aspecte d'home repugnant i depravat. Fins i tot a vegades vol ser amable però no convenç a ningú.

12 de maig

Escric al meu germà, que crec està aquí a prop, si pot venir a treure'm d'aquest grup. Li poso el poble. És l'única esperança que tinc. Dels de casa no he rebut carta seva ni en rebré més. Ells prou fan alguna cosa, però no sabran ni on sóc. Estic desesperat, més per ells que per la meva sort. En aquestes móns no és gaire fàcil sentir-se viu. La tarda anem amb un company molt amic de la província de Girona a passeig i al pujar a un turó veiem la direcció de casa i ens assalta unes ganes irresistibles d'anar-hi. Fem projectes i veig en ell un home de tota la confiança.

13 de maig

Després de tot el matí de fer instrucció, quan anàvem a dinar ens esperava el capità. Manant ell hem fet dues hores més d'instrucció pels carrers del poble. Estem esgotats. Aquest monstre s'ha revenjat amb nosaltres. Segurament d'algun disgust amorós.

14 de maig

Avui hem anat al tiro arribant tard a dinar, així ja estem llestos i no estarem gaire per aquí. A la tarda limpiar fusell i roba i ... a punt d'entrar en foc. Són

les vuit de la nit i arriba l'ordre de marxar cap al front. No ens deixen sortir del corral, solament per fer les feines. Tot està preparat. Portem morters. Solament falta el capità que és a sopar. El company i jo sortim com inquietos a fora. Estem decidits a marxar. Ens consultem i tots dos pensem igual. Solament portem a sobre un tall de llom de casa i un tall de pa. Tot ho deixem a dintre. Moment terrible. Comencem a caminar guiats per la lluna. Passem un pont de la riera. Ja no és possible anar enrere i en el pensament, pensant amb les pors més volgudes i la terra on vas néixer, caminem, saltem marges, saltem o bé passem una riera. Tenim aigua al coll, però què deturaria la marxa. Anem a dormir lluny.

15 de maig

Són les dues de la matinada. Trobem una xavola que hi ha palla. Ens enterrem d'ella i així ens escalfem i dormim dues hores. Estàvem rendits. Prop de les quatre tornem a caminar per trobar un lloc on passar el dia amagats, doncs estem voltats de campaments. En mig d'un bosc d'alzines trobem una cova, o bé dues pedres grosses que ens fem a sota. Allí amagats hi passem el dia. Quin dia més interminable! Tot el dia ajaguts sota aquella pedra, dons sols hi podíem estar ajaguts, carregats de fang i per matalàs un full de diari que es va esparracar aviat. Sentim els soldats al voltant nostra amb els seus crits i rialles. El pas estava donat. Si et movies anaves a una mort segura. Vàrem distribuir els queviures perquè duressin i com que ja érem pocs vàrem menjar una rodella de llom i un bocinet de pa, quedant el mateix per algun dia pitjor. El vespre plou i aprofitem aquesta sort per passar per entremig de guàrdies i campaments. Era una plana gran. El pobles estaven aquí i allà, molt espessos i sols hi havia batallons de soldats. Vàrem caminar a l'aventura tota la nit, sota la pluja. Al sortir el sol ens vàrem situar en una muntanya, des d'on es dominava una bona plana, molt poblada també. En un bosc vàrem decidir passar el dia amagats.

16 de maig

Quan surt un xic el sol, cosa que ens dóna ànims, aprofitem per eixugar la roba a sobre. D'aquella manera podem agafar la direcció que hem d'emprendre el vespre. Dormim un rato cada un i l'altre vigila. Mengem tots els queviures, així passem el dia. El company m'explica la seva vida, que aproximadament és la meva. És casat. Té dos nens com jo i al parlar dels fills i la dona, del que sofreixen ells, ens neix una força i un heroisme.

Què serà capaç de deturar-nos? Ni las privacions, ni la gana, ni els boscos, ni els rius, per poder-los veure una vegada més. Fosqueja i emprenem la marxa guiats per la lluna, que és entre els núvols. Passem la plana i agafem la muntanya d'enfront. Caminem i caminem. Després tornem a trobar pobles i sembrats. Anem ben molls. Algú crida l'alto però saltem un marge i un altre. Se sent algun tret però ja no ens poden veure. La lluna s'amaga una estona. Fem cap a una barraca que hi ha en un camp molt gran de blat, que és per posar-hi els cavalls. Dormim a sobre l'estable sense un bric de palla. Estem un rato dormint però em desperta el fred, doncs he d'anar a escorre els pantalons. Hi ha massa aigua per poder dormir. També tenia un roc a sota l'anca que no me n'havia adonat. El company somia que som molta colla. Dues hores més tard emprenem la marxa per passar el fred. Quan surt el sol, quina no seria la nostra desil·lusió i desengany al trobar-nos allà mateix d'on havíem sortit el dia abans.

17 de maig

Però no ens desanimem i aprofitant aquelles dues hores que no córrer ningú, fem cap a sol ixent, que en aquell moment començava a despuntar. Recuperem el temps perdut. Correm fins a trobar una zona més segura. Trobem un camí de carros amb paret a cada costat, de cap on surt el sol, enmig d'ametllers i sembrats, sense una casa enlloc. Caminem -sembla que tinguem ales- tres o quatre hores sense veure ningú. Les orenetes i els crits dels soldats han quedat enrere, ja els sentim lluny, pels camps. Era moll i aquell dia la gent no sortia a treballar, cosa que aprofitem. Comencem a trobar muntanyes, encara que pelades. Sempre donen més seguretat a dos fugitius i com més feréstec era el camí, mes contents estàvem. Teníem més seguretat de no ser descoberts. Les privacions i els dies no contem, deia el company, solament arribar a casa.

18 de maig

Pel migdia estem cansats i reposem en una muntanya mig poblada que dóna a sobre una petita vall, amb un poble al mig, i diferents carreteres que el creuen. Dormim tota la tarda. Per ara la son guanya la gana. Cap al tard surt el sol, que ens promet una nit estrellada, i caminarem per l'estrella del nord. El tràfic per les carreteres es continu i com que hem de travessar, esperem que sigui fosc. Per fi arriem i travessem ràpids. Entremig de muntanyes trobem un torrent que estava sec, per sort nostra, en la mateixa direcció i

l'aprofitem. Aquí el camí es fa més difícil i comencem a pujar muntanyes. Per fi, cap allà a mitja nit, trobem una petita plana amb 4 o 5 masos al mig. Estem completament rendits. Els nostres esforços s'esgoten. Estem decidits a anar a trucar a qualsevol d'elles i emparant-se a la meva bondat, arrastrem las comes un xic més i trobem una pallera de palla.

19 de maig

Hem dormit dues hores y com que el fred ens ha despertat, hem emprès la marxa. La humitat ens paralitza el nervis i al començar a caminar ho fem amb grans treballs. Al despuntar l'alba trobem un mas, és miserable i ens aventurem a trucar. Surt un avi i una bona dona viuda, que amb molta amabilitat ens venen mitja dotzena d'ous i un tall de pa. Els hi preguntem on som i ni ells ho saben. Ell es beu els ous i jo pa i enciam que hem trobat. Més tard decidim anar a un altre mas que veiem mes enllà, en una plana, cosa que fem. De moment la gent tenia reserves però al veure el nostre estat que, per cert, era trist, ens han fet una truita i ens han deixat escalfar a la llar. Eren una família de vells amb la jove que també tenia l'home fora. En aquell moment han aixecat del llit a dos nens que en pijama han baixat a la cuina. Al veure'ls no he pogut més i he tingut de plorar pensant amb els nens, que són de la mateixa edat. Els hi he ensenyat el retrat i aquella gent m'ho haurien donat tot.

20 de maig

Hem menjat una truita de sis ous cada un, n'hem fet una ferrada i ens han venut un tall de cansalada. En fi, que hem menjat més que en els sis dies passats.

Ens trobem prop de Calaf i demanem la direcció a Manresa, que aquell bon home es presta a senyalar i situar-la. Travessem algunes muntanyes i la boira. Fem alto al cim i dormim fins el migdia. El sol ens escalfa i dormim bé. Quina no seria la nostra sorpresa al albirar, allà lluny, la gegantina muntanya de Montserrat!. Fem un crit d'alegria. Ja coneixem la terra que trepitgem. És com si ens trobéssim al mig de la mar i de prompte veiéssim l'illa salvadora.

Verge de Montserrat. Dels meus llavis va sortir una pregària i una prometença fervorosa. Tot el dia vàrem creuar muntanyes i des del cim de totes es divisava majestuosa i imponent aquella santa muntanya amb els seus merlets tocant l'infinit. Durant dos dies vàrem albirar-la.

21 de maig

Tot ahir vàrem caminar de dia i això ja és una altra cosa. Anem eixuts i mengem alguna truita que ens fan a les cases de pagès, que són bona gent. De bon matí hem travessat el Llobregat a peu per no trobar el pont, que està vigilat, i vàries carreteres; cosa que fem amb molta rapidesa. Hem dormit al ras, sense manta. El fred no deixa dormir. Aquestes muntanyes no s'acaben. Passem boscos i baixem als torrents pregons i la nostra vista es recrea admirant les belleses d'aquestes muntanyes, que són moltes.

Tota la tarda plou. El meu company no es troba bé i no pot caminar més. Anem a una casa de pagès, on li fan un xic de llet. En aquell moment arriben cinc xicots més, desertors com nosaltres, de la Plana de Vic, també afamats. Ens fem amics i aquella dona ens fa una olla de farines i faves. Com que se'ns emporta la gana, endrecem allò en un moment. Decidim marxar tots junts i ho fem de nit, arribant a sobre la plana al despuntar l'alba. Allí ens aturem per passar de nit pel pla, doncs ells coneixen tots els camins i pobles i ens serviran de guia.

22 de maig

Passem tot el dia dintre d'un bosc junt amb aquests xicots i dormim i mengem les provisions, que no són moltes, com bons amics. Entrada de fosc tornem a marxar i davallam ràpids pels camins i sembrats de la rica comarca. Passem a tocar les cases de Vic, però com que aquells nois saben els camins, anem segurs. Travessem dues carreteres i

la via ferrada. Trobem la casa d'un dels nois, on ens fan entrar. Ens escalfem i mengem torrades i formatge fet per ells mateixos. És deliciós. Al marxar, aquella bona dona ens dona un formatge, una llonganissa i un tros de pa. Tenim queviures per dos dies. Anem deixant els altres xicots i quedem amb el que va més lluny i que ens acompanyarà fins a les muntanyes de les Guillerries. Arribem a casa seva ja de matinada i un seu germà ens acompanya més enllà, a tocar el Ter i per Sau voregem el riu.

Aquests dos últims dies hem fet molt de camí.

23 de maig

En començar el dia passem el Ter per Sau, poblet situat al peu del riu, que travessem per una petita en mig d'una garganta de muntanyes altes i de la banda nord per penya-segats. Pels prats de vora el riu hi pastura molt bestiar boví. És un conjunt deliciós, un dels millors i més pintorescos de Catalunya. Com que els habitants són lluny de ciutats i el país no ens causa cap recel, ens aturem a esmorzar, cosa que fem amb molta gana. Aquell formatge tenia gust del país. Tot el dia caminem pel camí que va a Susqueda, però al trobar un carboner que sap totes les muntanyes d'Espanya, ens diu que és millor que anem a Amer. Seguim el seu consell i tota la tarda la passem vorejant l'Ermida del Far. Des d'allà sota agafem el camí d'Amer i quina no seria la nostra sorpresa al veure una ratlla blava lluent que, en pondre's el sol, tenia llampegueig de alerta, la mar, i junt amb ella la Muntanya de Montgrí.

El cor s'eixampla al veure terres conegudes després de tot un país desconegut. Els Àngels i moltes muntanyes es desfan sota els nostres peus. Ja no trobarem més muntanyes com les passades que moltes vegades, en quedar perdut pel mig,

desitjaves poder-ne sortir. Caminem ràpidament vorejant les muntanyes d'Amer per un camí que ens porta fins al Pasteral. Les cames no poden més, però tenim el que allà baix ens espera, que ja ho veiem amb la vista. Ensopeguem i rodolem, però el cor està content i tira enllà. Fem nit a sobre el Pasteral, enmig d'un bosc, però dormim poc. El fred no ens deixa dormir. A les dues de la matinada hem de separar-nos per marxar cadascú per la seva banda. Ens repartim els queviures, que no són molts. Ens abracem prometent-nos en un dia no llunyà tornar-nos a veure i emprenem la marxa. Ell ha de travessar el riu pel pont i jo la carretera d'Olot i una riera bastant plena, que he de fer despullant-me i que surt bé G. a D.

24 de maig

Durant tot el matí camino per entremig de muntanyes. Camino depressa, penso arribar a casa aquesta nit, però les muntanyes no m'ho permetran, doncs en trobo de difícils que tinc treballs a passar. Fins a les dues de la tarda no arribo a Girona travessant la carretera de Bañolas i passant per darrera la Costa Roja i vorejant la carretera de Sant Jordi per sobre les muntanyes cap al nord. Arribo al poble. Encara tenia ganes d'anar a casa. En una casa de pagès em fan una truita. Demano el camí i ja és fosc. Es posa a ploure i no puc més. Torno a aquella casa i els demano el camí de Sant Jordi. M'hi acompanyen i m'asseguren que només hi ha mitja hora. Poc després arribava allí i anava a casa la meva cosina Paquita, que em rep amb els braços oberts.

Estic a soplug sota teulada i després de sopar dormiré amb somier.

Em banyo els peus, que els tinc llegats.

25 de maig

Aquesta nit no he dormit, però he descansat. Estic acostumat a no dormir. La meva cosina em busca totes les atencions i menjo, menjo tot el que vull. Sembla que no pugui ser. Em poso unes espadnyes noves, doncs a les sabates no hi tinc sola i el vespre emprenc el camí de casa. Passo per les Olives, Garrigoles, el Puig Seglà i des d'allí veig les barques de llum que pesquen al Golf. Tot és allí a tocar amb la mà. Baixo ràpid fins a la carretera i segueixo la d'Albons, la primera que passo en tot el camí. Si algú volés aturar-me no ho lograria amb salut, ell o jo. Passo per sota el poble i tot és igual. Són les dues del matí i dintre de mitja hora podré veure els fills, abraçar els pares i l'esposa. Tan lluny que em creuen! He de travessar els camps. Salto

pel terrat. Truco, mare, Pere! Sento: hi ha en Pepito! Què dius ara, hi ha en Pepito? Qui hi ha? Mare, mare, sóc jo!

26 de maig

Les primeres hores les passo a vora la llar. S'hi està tan bé amb una tassa de llet calenta! Sembla impossible i em trobo a dins la cuina de casa. Corro d'aquí cap allà. Tot és igual. Es fa clar i guaito per les finestres. Aquells moments bé valent, esposa, la vida. En Joan s'ha aixecat i com cada dia dóna amb carinyo menjar a les bèsties. Segur que al veure'm pensa que somia. M'abraça, s'emociona i plora, m'aprecia sincerament. No he trobat la Maria i els nens a casa. Potser serà millor, doncs no hauria pogut resistir d'abraçar-los.

La Justina és a l'horta a fer companyia a la Margarida. Quan trasbals amb tants pocs dies!

Espero la Maria, que com cada dia ve a buscar la llet. Ve el sogre i des de la finestra el contemplo. Fa l'afecte d'estar esquelet. S'ha fet molt vell des de que sóc fora. Porta la tristesa a la cara. Jo l'espero dret a dalt l'escala. Té un ensurt i em toca, em toca, sembla que no s'ho acabi de creure. Arriba la Justina cansada. Està més prima per l'esforç de cada dia i és la que anima els pares i els ajuda. Ha trobat algú i ja li ha dit, crec la mare.

Més tard el pare va a la vila i ho diu a la dona. Serà millor que no ho sàpiga ningú més. La sogre és a Barcelona a portar un paquet per mi, cosa que em sap greu pel que pot comportar per a mi. Decidim no dir-li però l'hem de convèncer que jo estic bé.

27 de maig

De bon matí arriba la Maria i ens abracem i plorem d'alegria, ja que alguna vegada creiem no veure'ns més. Els petons i les abraçades crec que mai les havia sentides com ara. M'estima tant que essent jo fora crec que no ha fet altra cosa que plorar. Aquells instants són muts i sense paraules. La vista parla. Ha de marxar a veure els nens.

28 de maig

De matí la Maria ve i podem estar més estona junts. Quan jo era a Berga va venir a veure'm i portà queviures junt amb la dona d'en Ballesta. M'explica el seu camí vertader, camí de calvari al no trobar-me allí i tampoc a Cardona. Després de 8 dies de penós viatge tornà a casa sense saber on era, però comprovà la manera com érem tractats i acumulà la seva pena. M'explica els treballs que varen passar, cosa que essent jo a Agramunt era la

cosa que em feia patir més: pensar que ella intentaria veure'm i patint molt no ho aconseguiria, cosa que va passar.

Està molt prima i cauria malalta. Però jo sóc aquí vora seu i aquí, junts, les penes seran més de bon passar. Ha sofert molt i em diu que solament ha recordat els dies que va passar lluny de mi podent estar a la vora.

29 de maig

Veig dues cartes del meu germà en les que diu que ha anat a Agramunt pocs minuts després de saber que jo hi era i em portava tabac, però que gran va ésser la seva pena al saber que la meua companyia havia marxat el dia abans i no sabia a on havia anat. Estàvem a 7 quilòmetres l'un de l'altre sense saber que estàvem tan a prop.

Es feia càrrec de la mala situació que havia anat a parar i recomanava a casa que solament patíssim per mi, car ell estava molt millor. Ha donat proves d'estimar-me molt. El pare li escriu dues de seguides fent-li entendre que joestic bé.

30 de maig

Aquesta tarda vindran els nens amb la seva mare i el sogre. El matí m'afaito, car ja em convenia. No m'havia afaitat de feia quinze dies i faig molt mala cara.

Com que menjo molt i no acabo mai la gana, em refaig aviat i em sembla impossible que pugui menjar tot el que vulgui. La mare em complau, però té por que em faci mal. Estava tancat al cuarto quan he sentit la veu d'en Francesc i en Pere, i amb força de voluntat m'he pogut aguantar de sortir i abraçar-los. Era tanta l'alegria de sentir-los a prop, conèixer aquelles veus i no poder estrènyer-los contra el pit, que el cor em batzegava tan fort que ha sigut una de les emocions fortes de la vida. Després de ferrar la persiana els he vist jugar.

La meua felicitat era immensa.

31 de maig

Avui he començat la vida d'emboscada. El pare m'ha fet una barraca a dintre el llenyer i l'he estrenada. Hi he passat la tarda.

1 de juny

Tot el dia l'he passat a dintre la barraca. Després de les precaucions i de que no es vegi ningú, hi entro arrossegant-me per sota el llenyer i entrant-hi per un forat que després tapo amb llenya. Em trobo dintre la barraca a sota una pallerà. És

bastant gran però solament puc entrarhi ajagut o assentat i tinc dos sacs de palla i una manta, algun llibre company que hauré de tenir qui sap quan de temps.

Decideixo escriure i així començo aquestes memòries un xic barroeres, doncs vull posar-me al dia, cosa que no aconseguixo fer fins molt tard i tinc tantes coses a dir...

2 de juny

Passo tot el dia a la barraca i com que em canso de tot, trobo el dia llarg i el que més em fastidia és aquest individu que treballa de sol a sol el seu camp, "l'Eropla", motiu que m'obliga a entrar-hi de clar i sortir-ne fosc.

3 de juny

Em resseno de la caminada i la humitat; no em trobo bé i no he anat a la barraca. Ha vingut la Margarida a veure'm.

4 de juny

Hi ha carta d'en Cisco que sembla que ha entès a on sóc jo, cosa que li causa molta alegria. Diu que ha rebut carta meua molt atraçada. Aquests correus van tan malament com poden.

5 de juny

Avui passo el dia a la barraca i apreto aquestes memòries.

6 de juny

He passat el dia a casa i hem tingut un espant al veure un auto a davant de casa. He saltat per la finestra. Sortosament, venien per una vaca.

7 de juny

En Batalla ha escrit a la seva dona dient-li que m'havia passat a les línies enemigues i a l'Escala

FERRO / ALUMINI
INOX / P.V.C.

Polígon industrial Els Recs - C/ Saladors, 6 - 17130 L'ESCALA (Girona)
Tel.: 972 770 467 Fax: 972 775 868 e-mail: metallsues@orangemail.es

tothom ho comenta. Potser que sigui millor així.

8 de juny

Els nens han tornat a venir a passar la tarda del diumenge a casa i s'han fet un tip de jugar.

En Francesc, a la quadra, parlava amb en Joan i li ha preguntat a on era el toro. Li ha dit que uns homes se l'havien emportat molt lluny i ha contestat: *potser que el pare encara en mengi algun tall*. Pensaments i coses, aquest en té molts.

9 de juny

Tot el dia estic a la xavola. El dia es fa interminable i quan surto com cada dia i emparat de la foscor, surto a passejar per l'hort, pels camps i em sadollo de Naturalesa. Quins moments més bons hi passo!

En Cisco ha escrit i creu que vindrà amb permís.

15 de juny

Ha vingut la Maria i ha portat la carta que en Ciset de la Cabrera escriu a la seva germana i li diu que m'han afusellat! Quin conflicte.

Quina cara han de fer els de casa davant la gent.

Avui han començat a segar. El pare tot avui que malda per posar la màquina en marxa i jo aquí ajagut per força.

16 de juny

Passo a la barraca tot el dia i de tan descansar estic cansat, solament puc estar ajagut. Els ossos em fan mal i sofreixo un xic de reuma, però més sofreixen els de la trinxera. Tres xicots de l'Escala han passat la frontera. Jo en tinc moltes ganes però surt malament. He de llegir llibres que ja havia llegit i em cansen. Aquí dintre no tinc gana. Llàstima, tants bons dinars que em porta la mare.

17 de juny

Sé que per tots els pobles es comenta la meua mort i molts amb satisfacció, donant-hi mil formes variades i molts escriuen que ho varen veure. A quin extrem de maldat s'ha arribat. Jo que em penso que no he fet cap mal a ningú.

Les persones amigues no gosen plantejar la qüestió. La família, però, ho senten amb pena.

18 de juny

Per la tarda ve la pobre Quimeta del mas Duaner

És hora de cuidar-se!

A Caixa Girona li oferim l'assegurança sanitària de Caser, que a més de les cobertures bàsiques posa al seu abast una avançada tecnologia, reconeguts facultatius i atenció en excel·lents clíniques privades (Dexeus, Barraquer, Teknon...).

L'assistència sanitària més completa

- Línia mèdica 24 hores.
- Assistència en viatges a l'estranger.
- Servei de psicologia.
- Segona opinió mèdica.
- Reproducció assistida.
- Complement bucodental i pla dental infantil.
- Pròtesis.
- Podologia.
- Medicina preventiva.

Caixa Girona

Assegurança de salut de CASER SEGUROS comercialitzada per Caixa Girona Mediació Operador de Banca – Seguros Vinculado SA, amb NIF A17582032, inscrita en el Registre de la Direcció General de Política Financera i Assegurances de la Generalitat de Catalunya amb la clau OVJ00001GC. Assegurança de RC constituïda d'acord amb la normativa.

plorant, doncs ho ha sentit dir a la Glòria i algun de la Col·lectivitat que ho comentava amb mots de guisa. Aquesta gent, si Déu ho vol i puc sortir algun dia, veuran visions. Tinc un (xxx) especial per dos xicotets d'Albons que ho han vist.

19 de juny

Tot el matí he llegit i per dinar m'han portat un roche i un tall de rostit amb quatre patates que era molt bo, i quan me'ls prometia felices per fer una bona migdiada, car el que falla és son, ve la Paulina amb la bona nova que en Cisco és aquí amb vint dies de permís. En tota la tarda no puc dormir esperant que sigui fosc per sortir. Per fi el veig i ens abracem. Ell no podia creure que hagués vingut a peu, diu que he fet una cosa quasi impossible.

20 de juny

Ha portat alguns llibres i una màquina de tallar cabell, el que em feia més falta, ni que ho sabés. Ell feia un any que estava al front i n'ha passades de tota classe, però està força bé i menja i dorm bé. El més essencial del front és que les bales xiulen lluny.

Passo el dia a casa, doncs és diumenge i extraordinari. Ve la Maria a buscar ous per canviar amb arròs, però torna a marxar aviat.

21 de juny

Aprofito per llegir. Llegeixo Voltaire i Jerome, i amb el fi humor anglès passo el dia distret. Voltaire és un gran irònic però l'estil em carrega, com menys se'n llegeix més s'hi aprèn.

Sento al defora que tothom s'afanya a cegar. Sort que no hi ha gaire anyada i és de (xxx). Començo a conèixer els sorolls com si els veiés amb la vista. El pare i la quadrilla en fan via.

22 de juny

La Maria i els nens venen a passar el dia aquí. En

Francesc vol segar i ells amb els seus cavalls ja fa una setmana que seguen. He passat una tarda feliç. Es fan tan grans i espavilats. El gran té un enorme desig de conèixer les coses i el perquè i en Pere és més pillo que, com no pot ésser més, té el caràcter fresc i simpàtic. Solament s'enfada quan vol una cosa i no li donen i quan està enfadat ho paga el seu cavall de carro. Des de que vaig marxar s'han tornat força mal creients, els hi donen tots els compliments. Ho veig amb pena i reprenc a la dona. Veig la gran falta que fa un pare als fills.

Els he vist jugar a prop i al veure'ls córrer per allà he sentit un desig tan gran d'estrènyer-los contra mi que, si no hi fossin les persones grans, no hagués resistit d'abraçar-los. La voluntat es va forjant a cops molt durs.

23 de juny

El meu germà torna a marxar cap el front i en el moment de marxar jo també em preparo per anar a la xavola. En acomiadar-lo donem "rienda solta" a la gran pena. No sabem si ell em deixa a mi o jo a ell. En escriure això la ploma em tremola. Potser no ho havia sentit mai. He rebut una emoció tan forta.

El pare ha tornat de Girona a la tarda i m'ha donat la nova que potser en Cisco es quedi per Girona i passo la tarda pensant-hi.

Amb això i la felicitat de veure la meva estimada i els fills no he pensat en la guerra i l'estat en què em trobo.

És una presó de reixes molt espesses, és una antiga cel·la fosca i humida des on no puc veure el cel ni la terra en aquest dia de bonic estiu.

24 de juny

D'aquí endavant poques coses tindrè per posar en aquestes memòries. La vida s'escola avorrida i sense gaires trasbals. Passo dies a casa i dies a la xavola. Estant a casa passo el dia distret, llegint i dormint a la barraca.

La calor apreta i la guerra no té traces d'acabar per ara.

Si pogués passar la frontera aniria a França.

Estimo massa la llibertat per estar tancat aquí dins.

Planyo molt els que ja fa més d'un any que estan amagats.

30 de juny

La vida per ara corre per a mi sense cap incident i cosa per remarcar.

GARATGE SALA

Av. Girona, 31

Tel. i Fax 972 77 09 43

17130 L'ESCALA

Llegeixo molt i ara són els altres, els dels llibres, que prenen la paraula. Jo crec que he d'acabar aquestes memòries perquè no em volta altra cosa que monotonia i algun moment d'esbarjo a la nit, quan la fosca m'amaga de la pèrfida vista dels homes. Passejo per l'hort, pels camins, assadollant de natura i poder respirar l'aire pur i fresc de les nits d'estiu. Fora d'això, el de sempre; viure tancat, viure amagat. Trista vida!

Per això penso plegar per ara, esperant poder tornar-hi algun altre dia que la meua fortuna sigui un xic més benèvola per mi.

.....

El pas del riu Llobregat va ésser un bon xic difícil, doncs el varem vorejar en un vespre que plovia a desdir. Jo no sé si hi havia més aigua a sota o a sobre. Evitant de passar el pont per estar guardat, teníem que travessar les aigües a peu. Per fi trobem el riu que ja ens semblava massa lluny i anàvem equivocats doncs no teníem altra geografia que la memòria i la imaginació i en un vespre arribem a la seva vora en la confluència del Cardoner. Degut a les moltes pluges baixava força aigua i en un rabeig intentem passar. Ens llevem la roba amb un paquet a sobre les espatlles. Ens fem al riu, com aquell que per no mullar-se es ficava al riu vestit per no mullar-se la roba doncs plovia molt, sinó que nosaltres al revés, però així nedàvem millor. Primer jo i al ser a l'altra vora ho fa el meu company, no tan bé com jo. Sort d'una corda que trobo en el moment que la forta corrent de l'aigua el vencia i agafat a ella l'ajudo a arribar a la vora. Altre cop vestits pugem per un corriol que des del cim d'un espadat portava als horts que hi havia al peu del riu mateix.

És ben fosc i a sobre del cingle hi ha dues o tres cases de pagès i des d'allí, a baix al fondo, els dos rius com dues serps que algun raig de lluna feia lluir, bramaven com dos monstres d'una manera que espordia i que segurament gronxava el son d'alguna nineta allà al cim de l'espadat com el xiuxiueig de l'amat a cau d'orella en els tebis llençols del seu llit de donzella. Ho dic al company i em diu que estic de romanços, però pel seu cos veig passar una esgarripança, no sé si és de fred o d'emoció. Apressem el pas i travessem plans i muntanyes inconscientment, caminant, caminant d'esma, arrossegant les cames i volant l'ànima cap allà on hi ha els preferits del nostre cor; cap a orient, com si anar a trobar el sol fos la fita de la nostra vida, o bé el sol que ens escalfés un xic.

Prop de mitja nit trobem una petita barraca i provem de dormir, per matalàs la terra humida i per abric la roba mullada.

Ens adormim poca estona, esgotats. Ojalà no ho haguéssim fet, doncs tinc el somni més cruel que hagi pogut tenir mai.

Quan escric això estic ben abrigat amb mantes i havent ben dinat i no ho vull creure.

Josep Puig

Mar-Flor
Floristes

C/. del Mar, 13 • 17130 L'ESCALA (GIRONA)
☎ 972 77 34 13
puigsala@gmail.com

MARE NOSTRUM
L'Escala

C/ Maranges, 3
Tel. 972 77 37 97
Fax 972 77 03 32

www.creuers-marenostrum.com
creuers@creuers-marenostrum.com

Memòries d'una guerra

OBSERVACIÓ

La data del 18 de Juliol de l'any 1936 va quedar marcada per sempre a la història d'Espanya. Foren uns moments que els polítics no s'acabaven d'entendre i per tal motiu s'esdevingué el que no havia d'haver passat mai.

Uns tercers en discòrdia, val a dir, uns quants militars d'alta graduació, es van revoltar en contra del govern constitucional de la República i, en conseqüència, va esclatar una sagnant guerra en la que perderen la vida milers d'espanyols, entre ells una part molt important de la població civil.

Cal dir que en un any i mig de front em va tocar viure d'aprop el que són les guerres i sé per experiència pròpia. I no és d'estranyar que moltes persones quedessin marcades de per vida.

Cinquanta-sis anys després d'haver estat mobilitzat, certes vegades se m'apilonen a la memòria vivències d'aquelles dates i és per això que se m'ha donat l'impuls de desenvolupar allò apilonat durant tants anys en la meua memòria.

Prego anticipadament a qualsevol persona que ocasionalment llegeixi aquests folis intenti donar-se compte que l'autor d'aquesta narració no és més que un modest afeccionat en dita tasca. Sabut és que en aquelles dates de la nostra infància i adolescència, no vam tenir ocasió d'aprendre la nostra llengua, que en aquell temps als col·legis no l'ensenyaven. Per tal motiu faig aquesta referència.

El dia 15 de setembre de l'any 1937, els joves de la vila de l'Escala que pertanyíem a la lleva del 32, 33 de Marina, fórem obligats a incorporar-nos a files, que per mitjà d'un comunicat de l'Ajuntament

RAFEL QUINTANA
(1913 - 2003)

Rafel Quintana Sastre, conegut per *el Dandi*, va ser afillat pel matrimoni format per Rafel Cortal *el Veterano* i per Francesca Bech *Manarates*, que no havien tingut descendència i eren oncles de la seva mare. De ben petit va aprendre l'art de la pesca de la mà del seu padri, en especial la del sardinal i el trasmall.

El setembre de 1937 va marxar al front en ser mobilitzada la seva lleva. En va tornar la nit abans del bombardeig de l'Escala.

El 1953 va anar a viure a Sant Feliu de Guíxols, ciutat on residí la resta de la seva vida. Treballava al port de S'Agaró i es dedicava a la pesca durant el temps lliure.

A part de les seves memòries sobre la guerra, ha deixat escrites unes interessants memòries sobre diversos aspectes de la vida de l'Escala i el món del mar i la pesca: *Memòries d'un veterà de la mar, tècniques de pesca, pesques d'antany, bocinets d'història, vivències d'un passat de Montgó, records llunyans, Empúries-l'Escala i trasmallistes en campanya*, que publicarem a *Camí de Ronda* en properes edicions.

de la població, ens mencionava l'obligació de presentar-nos en data del 22 a la Subsecretaria de Marina de Barcelona que estava situada al carrer Balmes.

Fórem sis els escalencs de la mateixa lleva els que el dia assenyalat ens vam presentar a Barcelona. La nostra sorpresa fou quan, en presentar-nos, ens vam assabentar que es tractava d'un malentès ja que, segons ells, la data estava assignada per al dia 30 la incorporació, que ens lliurarien una llista d'embarcament per incorporar-nos a la caserna del regiment naval d'infanteria de Marina de Cartagena. En conseqüència vam decidir retornar a casa a passar amb la família els dies que mancaven.

Com estava previst, el dia 30 des de Barcelona vam sortir rumb a Cartagena, on, a l'arribada, ens esperaven dos oficials d'escassa graduació que ens ajuntaren amb un gros contingent d'altres joves procedents d'altres llocs per traslladar-nos a la caserna, que una volta allà, des d'aquell moment ja no vàrem dependre de nosaltres mateixos, sinó que passàvem a ser un número més en l'Exèrcit de la República. Cal dir que en el que mancava de dia, anaren arribant massivament gran multitud de joves procedents de diferents llocs.

Una volta concentrats a la caserna ens feren estar varies hores en el pati central, fins arribar al capvespre, que varen allotjar-nos en unes sales dins l'edifici. Val a dir que els paisans continuàvem junts i vam passar la nit com vàrem poder, i ni un sol de nosaltres es va atrevir a ajaure's a les "colxonetes" del llit que teníem assignat. Perquè cal fer esment que només d'apagar els llums, era una verdadera corredissa de xinxes, i els junts de les "colxonetes" eren com un formiguer. Tal era en

aquelles dates la manca d'higiene d'aquella caserna.

Se m'havia oblidat mencionar els noms i cognoms dels paisans escalencs que vam incorporar-nos junts: Esteve Ribas ("Barrina"), Martí Llop, Miquel Esponellà, Joan Quintana, el petit dels germans "Barretina" i jo, Rafel Quintana.

L'endemà matí, quan el corneta de la caserna va tocar la reglamentària diana, van ordenar a tot el contingent que havíem entrat el dia anterior, fer pinya en quatre grups, tenint en compte que qualsevol tenia opció de posar-se al grup que volgués. Cada grup fou traslladat a un lloc diferent, i una volta situats, hi anaren ajuntant més personal, i de cada grup en feren un batalló, i dels quatre batallons se'n formà la 94 Brigada d'Infanteria de Marina. El 9è batalló es va formar concentrat a l'Algar, el 10è a Torrevella, l'11è a Casa Gran, que fou el que estàvem, i el 12è en el Penal. Cal dir que tots vam quedar a l'11è batalló, encara que en companyies distintes, cosa que, amb el temps, ens vam anar separant.

Després de tenir-nos uns dos mesos aproximadament fent instrucció matí i tarda, en un moment donat van ordenar preparar-nos i en camions ens portaren a una estació de tren, arrancant en direcció a Andalusia. Després d'unes hores de tren, ens donàrem compte que estàvem a la província de Jaén i cal consignar que per les finestres del tren, solament es veien camps d'oliveres per cada costat. Finalment, arribàrem a l'estació de La Carolina, de la mateixa província de Jaén, i varen allotjar-nos en una església.

A La Carolina hi estiguérem gairebé un mes, anant cada dia d'instrucció a les històriques muntanyes de Las Navas de Tolosa, fins que, de cop i volta, ens portaren a Socuéllamos, província de Ciudad Real. Pocs dies tinguérem d'estada a Socuéllamos i l'únic interessant que recordo per la nostra part, és que allà hi havia unes grans bodegues on normalment cada dia anàvem a comprar mistela, una mena de vi dolç.

Després de tots aquests diversos desplaçaments anàrem a parar a Villarreal, província de Castelló de la Plana que fou el lloc on vam estar més dies. Cada matí en llevar-nos i, després d'haver passat llista, ens desplaçàvem fins els canals de rec dels camps de taronges i, després d'haver-nos rentat, retornàvem a la caserna improvisada, que era una església. Cal dir que menjàrem moltes taronges, ja que els mateixos

propietaris dels diversos camps de tarongers bonament ens donaven les que ens calien per menjar.

Cal dir que en el dia 15 de desembre, en ser el capvespre, ens embarcaren en camions que, després de viatjar molta part de la nit, arribaren a les afores de la població de Libros de la província de Teruel.

Durant tot el dia següent ens tingueren concentrats, arraconats sota dues penyes, segurament per evitar el ser localitzats per l'aviació feixista, com anomenàvem la part contrària, que, pel contrari, segons ells, érem els rojos.

Estàvem pendents de que d'un moment a l'altre ens entregarien les armes i, al no estar massa allunyats de la carretera, cal dir que tot el dia no paraven de passar cap amunt gran quantitat de canons, tancs, i, massivament, grans quantitats de camions de soldats; això ens donava a entendre que se n'acostava una de molt grossa.

Ens foren entregats uns fusells paraguaians que, segons es va comentar, havien fet la guerra del Chaco i possiblement quelcom tenia de veritat, doncs el primer dia que entràrem en combat a alguns soldats els va fallar el fusell a conseqüència de que l'agulla percutora no picava la bala.

Després d'haver-nos entregat l'armament i com sempre en fer-se de nit, emprenguérem la marxa muntanyes amunt, fins parar-nos a un massís de muntanya conegut com el massís de la Loma Gorda, on rellevàrem unes altres forces, quedant nosaltres de posició. Cal dir que trobàrem unes bones trinxeres i perfectes xavoles per guardarnos del temps. Haig de dir que a la mateixa matinada va començar a nevar molt.

Durant tres o quatre dies va nevar contínuament amb un fred extraordinari; tant fou així, que cada mitja hora s'havien de rellevar els escoltes de guàrdia, situats uns metres per davant de les trinxeres, i resguardar-nos dintre les xavoles on procuràvem de tenir una mica de foc encès, pel sol fet d'haver procurat tenir una mica de llenya en algun racó de la xavola. Cal dir que s'aguantaven aquelles baixes temperatures perquè s'era molt jove i amb el suport de bastant conyac que ens donaren. En aquests dies hi hagué molta dificultat a subministrar-nos, doncs els muls que el portaven queien amb la neu glaçada.

Fou el dia 22 de desembre quan a les 8 del matí esdevingué el que ja tots esperàvem, una grossa

ofensiva per part nostra amb l'intent d'agafar Teruel. Van ser el 9è i el 10è batallons que van avançar pel sector que estàvem situats, quedant nosaltres, l'11è i 12è en segona línia.

Com és de suposar, enllaçàvem moltes forces unes i altres; posteriorment es va comentar que en aquella ofensiva hi van prendre part pel nostre costat més de 50.000 soldats i nombroses quantitats de material bèl·lic. Recordo i he de fer-ne esment, que en més d'un any des desplaçament d'un front a un altre, fou l'única vegada de veure aviació del nostre costat: foren aquells avions de caça coneguts com a "mosques" de procedència soviètica.

Cal fer esment que les nostres forces varen avançar sense a penes trobar resistència, fins arribar a la Mola de Teruel, on els 11è i 12è batallons férem el relleu, i quedàrem parats, consolidant la posició en què estàvem, mentrestant una gran magnitud d'altres forces romperen el front i entraren a Teruel.

Totes les brigades que formàvem el cos d'exèrcit després de caure Teruel, fórem rellevades per altres del mateix cos d'exèrcit i vam passar a reraguarda fins que al cap de poc varen rellevar-nos.

Evidentment, la satisfacció de tal conquesta durà molt pocs dies, doncs el dia 30 es tornà a perdre Teruel després d'aguantar forts contraatacs.

Disfrutant d'una mena de descans en espera d'on ens portarien altra vegada, van haver-me d'evacuar a conseqüència d'un fort constipat; la veritat fou que el metge que teníem, com la majoria, no era més que un simple practicant, va declarar-me pulmonia i em va fer fitxa d'evacuació per a l'hospital de Caspe.

Estant internat a l'hospital de Caspe, vaig passar uns dies perfectes, ben alimentat i amb un servei immillorable. Val a dir que un dels plats del menú de cada dia solia ser d'arròs amb llet, plat que personalment m'agradava molt i en aquelles dates era un bon aliment.

Eren els últims dies de febrer quan em donaren la fitxa d'alta en el mateix hospital de Caspe, junt amb una fulla d'incorporació a una companyia de dipòsit que estava destacada a Alcanyís. Casualment, vaig trobar-m'hi amb un paisà que havia estat ferit en un braç a Teruel; era en Joan

Quintana, encara que no érem cosins. Tal lloc era un centre de recuperació on compartíem l'estada tots els soldats de les brigades de marina en espera d'incorporar-se a les seves unitats.

He mencionat brigades, perquè a part de la que pertanyíem, la 94, també hi havia tres altres brigades d'infanteria de marina, que eren la 95, la 66 i la 151, que fou la primera que es va formar a Cartagena; cal dir que cada brigada sempre operava en llocs diferents.

El dia dos de Març, estant el meu paisà a prop de sortir de guàrdia, ens posàrem d'acord que jo aniria per entrades del cine que es projectava diàriament a Alcanyís i que allà ens trobaríem.

Em trobava al mig de la plaça, quan se sobte començaren a caure bombes; ràpidament em vaig tirar dintre d'un comerç que era una impremta situada en una cantonada.

Els bombarders, que normalment eren Heinkels alemanys, feren dues passades i varen marxar, i en sortir jo a fora a la plaça, l'aspecte que vaig trobar, el recordaré tota la vida. No es pot donar una idea de tal massacre: persones destruïdes pertot arreu i no solament a la plaça, també en diversos llocs de la població. En aquells dies, Alcanyís era el centre més gran de concentració militars de forces de tot l'Aragó; per aquest motiu, sempre hi havia una vigilància continua en el campanar de l'església, per en cas d'alarma d'aviació, que en tal cas alertaven tocant les campanes, cosa que tal dia no va succeir. Fos negligència o sabotatge, fou la causa d'haver-hi moltes víctimes que no van poder tenir opció d'entrar en els refugis, que eren molts els que tenien a Alcanyís, apropats uns amb altres.

FARMÀCIA BALLESTA
Rosa-Maria Ballesta Llinàs
 Av. de Girona 25
 17130 L'ESCALA (Alt Empordà)
 GIRONA
 Tel/Fax 972 77 15 75
www.farmacieballesta.com

Cal dir que, una volta passada l'alarma, uns oficials obligaven tots els que estigueren en condicions, a collir víctimes. Posteriorment, es va dir que en aquest bombardeig d'Alcanyís foren més de set-centes les víctimes que va haver en aquell trista conseqüència.

En els dos següents dies, sortia per incorporar-me a la brigada en un camió d'intendència de subministre per a les nostres forces que estaven en posició atrinxerades a Segura de Banyos o Banyos de Segura en el cim d'una muntanya coneguda com La Corona.

Vaig presentar-me al capità de la companyia a què pertanyia, el qual em va preguntar si m'interessava ser camiller, cosa que vaig preferir abans que un fusell. Amb l'altre company camiller, vam practicar varies vegades de muntar i desmuntar la camilla i ens la repartírem la meitat cada un.

De sobte, estant en situació de segona línia, un matí a penes clarejava el dia, els mandos van alertar cridant "venga muchachos, rápido para arriba" i ja promptament sentírem el traqueteig de les metralladores, dispars de fusell i prompte els bombarders feixistes bombardejant al llarg de tot el front.

Gairebé situats a prop del cim amb la camilla muntada, ens apropen un ferit que resultà ser un tinent de metralladores anomenat Aparicio; ràpidament el baixàrem muntanya avall, intentant portar-lo al puesto de sanitat de la companyia. Just arribar allà, li feren una ràpida cura, doncs el tinent metge i els demés ja ho preparaven tot per evacuar.

Correguérem tots ràpidament en retirada. Cal dir que tot el que donava la vista, solament vèiem una gran magnitud de personal corrint. Donà entendre que els feixistes començaven una gran ofensiva.

Continuàrem en la gran desbandada, sense deixar mai el ferit durant varies hores fins arribar a Montalbán, on poguérem deixar el ferit, exigint-nos deixar també la camilla, doncs no tenien on deixar-lo, ja que era un hospital improvisat de campanya.

Vam continuar la retirada fins arribar a la població d'Aliaga on alguns mandos de la nostra brigada, anaven controlant i recuperant, agrupant tots els soldats dispersos, dirigint-nos a uns magatzems que ens serviren de caserna

provisional, on més tard un camió d'intendència aparegué, repartint-nos menjar que molt el necessitàvem.

Val a dir que els dies que ens van tenir agrupats als magatzems d'Aliaga, teníem llibertat de sortir lliurement, malgrat no poder fer-ho els matins fins certa hora assignada prèviament, igualment havíem d'haver retirat a una hora consolidada.

Certa nit, tot el contingent de personal recuperat, fórem embarcats en camions que, viatjant tota la nit i dormisquejant apilonats i abrigats amb la manta que sempre portàvem enrotllada en bandolera, fins la meitat del matí de l'endemà, que després de tantes hores, ens trobàvem, segons es parla, a la serra de Guadarrama. No sé amb certesa si fou ací. Sé que ens allotjaren a la població de Guadalix de la Sierra i altres forces a la població de Miraflores.

Mentrestant, anava arribant massivament més personal per incorporar-se i organitzar les companyies i batallons de la brigada. De sobte, un matí ens concentraren en un camp de futbol i repartiren armament de procedència russa, que una volta tot consolidat, en el capvespre ens embarcaren de nou en una llarga caravana de camions, com sempre, amb ruta desconeguda.

He de fer constància que tal desplaçament fou de llargues hores, viatjant tota la nit sense parar com si hi hagués un motiu especial; posteriorment ens vam enterar que els feixistes que baixaven avançant de Nord a Sud, estaven a punt de partir la península en dos, i passàrem les costes de Tarragona amb els llums dels camions apagats, endinsant-nos a Catalunya, amb la caravana dels camions molt separada fins que arribàrem a prop dels Pirineus.

L'objectiu principal era de buscar un nou front. A conseqüència de les contínues retirades de l'Aragó, s'havia perdut el front i tot contacte amb l'enemic, i l'objectiu prioritari era avançar muntanyes endins fins trobar l'enemic i consolidar un front.

Trobant-nos a la província de Lleida i sempre en direcció Nord, férem parada i fi de trajecte solament a unes dotzenes de quilòmetres per arribar a La Seu d'Urgell, on més endavant es va instal·lar el lloc de comandament de la brigada.

Després d'estar moltes hores apinyats dels camions, per fi poguérem posar els peus a terra, i després d'un breu descans, ens feren emprendre el camí muntanyes amunt en una mena de carreteres

que acabaven d'obrir provisionalment unes companyies de sapadors, fins que a la fi arribàrem a un poblet petitó anomenat Taús, on la majoria de les cases no estaven fetes de pedra sinó de pissarra.

A Taús ens quedàrem allotjats en uns pallers la primera i la segona companyies del 12è batalló; mentrestant, la tercera i la quarta companyies continuaren fins dos quilòmetres més amunt fins un petit conjunt de cases anomenat Castells.

Cal fer esment que quan es va reorganitzar la brigada, alguns fórem passats de l'onzè batalló al dotzè i integrats a la segona companyia.

El company i jo que últimament portàrem unes hores un tinent ferit fins a Montalbán, fórem felicitats pel tinent metge amb qui ens retrobàrem quan es reorganitzà la brigada a Guadalix de la Sierra, i ens assabentà que el tinent se salvà i estava fora de perill, ja que foren evacuats de Montalbán abans de que hi entressin els feixistes.

El tinent metge que era valencià i estava amb el seu equip integrat en el dotzè batalló, ens donà el lloc de sanitaris de companyia, l'excompany a la primera i jo a la segona, havent estat prèviament dos dies en el lloc de sanitat, practicant la tècnica de cures d'urgència, principalment dels vendatges del cap en forma de gorro o capelina i dels vendatges de pit i cames.

Cal dir que a partir d'aquells moments estàvem en moviment i sempre portàvem la bossa penjada a l'esquena amb diferents classes de material de cura d'urgència.

Penso que ha de ser fonamental fer una mica d'aclariment, de que en el temps que haguérem d'assumir la nostra part en la lluita, i vull destacar que per al nostre parer, totes les tropes de la part

dels que se'n deien nacionals, eren i en dèiem feixistes. Pel contrari ells, a nosaltres de l'exèrcit republicà, érem els rojos. To això penso que fou conseqüència de que en Franco fou ajudat per les nacions feixistes d'Alemanya i d'Itàlia, i en quant a la nostra part, fou una mica ajudada per Rússia.

Continuant la relació, he de dir que els altres tres batallons no es pararen a Taús ni a Castell, i pujaren muntanyes endins.

En els tres dies, el nostre batalló va rebre l'ordre de marxa, seguint la mateixa marxa dels altres batallons, trobant-los al cap de poc, consolidant una bona posició, inclús obrint trinxeres al llarg d'un gran contingent de terreny per poder fer-se forts en els cas de la possible trobada amb l'enemic.

Les quatre companyies dels 12è batalló, passàrem una mica per davant i ens col·locaren en una línia més avançada, en quatre cotes, una companyia a cada una i enllaçant les unes amb les altres. La cota en què ens col·locaren a la segona companyia, era una punta de muntanya de quelcom més de cent cinquanta metres d'amplada, destacant que pel davant i pels costats existia força pendent, bosquejada de pins. També he de dir que en aquesta cota hi havia una ermita, coneguda com l'ermita d'Esplà.

Mentrestant, estàvem de posició esperant la possibilitat de que en el moment menys pensat l'enemic donés senyals de la seva presència, ja que, en haver-se trencat el front amb les retirades de l'Aragó, en aquestes muntanyes no s'hi havia consolidat cap front i suposo que els mandos tenien la seguretat que l'enemic hauria instal·lat el comandament a Tremp i s'endinsaria muntanyes amunt com les nostres forces havien fet i que d'un moment a l'altre ens enfrontaríem.

De sobte, quan menys hi pensàvem, s'esdevingué un massiu bombardeig de morters, seguit d'una forta ofensiva per part dels feixistes, que van atacar de front i pels costats.

Després d'una forta resistència, els oficials de la companyia donaren compte que l'enemic intentava envoltar-nos amb un gran contingent de forces, i conseqüentment es donà l'ordre de retirada ordenadament, havent sofert dues baixes i diversos ferits.

Cal dir que la posició que perdérem la segona companyia, es feu l'intent de recuperar-la. Per tal motiu el mando de la brigada donà l'ordre al novè

KIBUC Sancho
mobles i complementos

L'ESCALA Closa d'en Llop, 1
17130 l'Escala (Girona)
Tel. 972 770 485 Fax 972 772 705
sancho@kibuc.com
www.kibuc.com

batalló de realitzar un fort contraatac amb la possibilitat de recupera-la. Fou del tot impossible. Aquella passada nit els feixistes posaren inclús alambrades i aquell intent de recuperació costà moltes baixes.

Posteriorment, els escalencs ens vam assabentar que perderen la vida dos paisans nostres que estaven al novè batalló, anomenats Josep Bartrina i Miquel Esponellà, aquest últim deixant viuda i dues criatures.

A partir d'aquells moments, totes les posicions que s'havien atrinxerat les brigades, van contenir l'enemic i van quedar estabilitzades. Als pocs dies fórem rellevats tota la brigada per una altra del mateix cos d'exèrcit. Posteriorment ens vam assabentar que en tots els fronts de la província de Lleida hi va haver atacs i contraatacs en la mateixa data que es va atacar a les nostres forces. Fou procedit d'uns dos mesos d'una mena de calma, estabilitzant-se tots els fronts, des de Pedres d'Eolo, Sort, Tremp, Pla de Sant Roman i Bastús i tota la ribera del Segre.

La nostra brigada fou traslladada, fent cap a la població de Boxuls on altres soldats procedents de l'avesa que encara anava demanant el govern a files, vingueren a cobrir baixes. Cal dir que els pocs dies que vam estar pendents i a l'espera d'on ens portarien, ens van subministrar botes noves i pantalons i jaquetes de color caqui, que molt necessitats ens en trobàvem molts de nosaltres i poguérem tallarnos els cabells, afaitar-nos i fer una molt necessitada neteja de la nostra persona.

Com era d'esperar en ser la nostra brigada mòbil, un capvespre donaren l'ordre d'estar preparats per a la marxa, cosa que férem en el seu moment; just quan portàvem unes hores de marxa, es va fer una parada i ens donàrem compte de que s'estaven separant les quatre companyies i en cada companyia hi agregaven part del personal de les metralladores.

Portàvem una estona més de camí, quan va passar a les files del personal un seriós avís que fins a segona ordre, es caminés en un absolut silenci, ja que anàvem a passar per una petita recolzada del camí que, en claror de dia, estava batut per l'enemic. Passada una mitja hora, donaren la veu d'haver passat el perill i es va continuar una més llarga estona fins que es donà l'ordre de parada.

Aleshores formaren les quatre seccions de la companyia i, dues anaren a rellevar unes forces que estaven en una posició avançada. Val a dir que

les dues seccions nostres anaven manades per un tinent i quatre sergents, teninhi agregada una part dels de metralladores. Les altres dues seccions quedaren a segona línia amb el seu tinent i quatre sergents, com el capità de la companyia, el seu sergent ajudant i l'ordenança i jo, com a sanitari i els camillers. Cal dir que en aquelles posicions hi trobàrem ja de les altres forces unes estupendes xavoles.

Penso que és fonamental donar una petita idea de com estaven formades les forces del nostre costat. El que es coneixia per un cos d'exèrcit estava format per vàries brigades, una brigada eren quatre batallons, un batalló estava format de quatre companyies i en la companyia hi anaven incloses quatre seccions i cada secció estava formada per dos pelotons. En una brigada el mando principal havia de ser com a mínim un tinent coronel, en el mando d'un batalló un comandant, en una companyia dos tinentes, un tinent per a cada dues seccions de les quatre que comptava; la companyia era al mando d'un capità i dos sergents per cada secció, que era un per pelotó. Una esquadra eren quatre soldats i el caporal, cinc, un pelotó eren quinze i la secció eren trenta, i les quatre seccions formades juntes, componien la companyia.

Cal destacar que just en fer-se de dia, des de l'avançada posició en què ens trobàvem situats, ens donàrem compte que enfront nostre encara que bastant llunyà, estava la població que ens digueren que era Tremp. Estàvem situats en una cota molt alta i a la vista abarcàvem un ampli panorama.

Les posicions de l'enemic estaven a un quilòmetre aproximat i més fondes que les nostres; suposo que tant ells com nosaltres estàvem molt atrinxerats i solament de tant en tant al matí i a la tarda ens saludàvem amb algun morteràs.

Les demás companyies del batalló també estaven en altres posicions i enllaçàvem les unes amb les altres. Val a dir que cada dia menjàvem calent en el fet que cada companyia tenia les cuines una mica més a rereguarda i els camillers eren els que prop a l'hora de menjar, assumien l'obligació d'anar a buscar els perols.

Igualment recordo que molt sovint menjàvem rovellons; s'havia donat la coincidència que un dels tinentes de la companyia que s'anomenava Sanlleí era de Figueres, i en ser jo de l'Escala, em va agafar bona voluntat i amb permís d'ell acostumàvem a

sortir amb el seu ordenança una mica enrere de les posicions i en poca estona tornàvem amb la mar de rovellons a dintre d'una manta que portàvem entre els dos; que val a dir que en aquelles muntanyes abunden molt en el seu temps i més prompte que a casa, ja que recordo que en aquelles dates ens trobàvem a primers del mes de setembre. El tinent donava un val per a les cuines a l'ordenança per una miqueta d'oli, i solíem menjar els bolets a la brasa regats amb oli.

Mentrestant, estant en aquesta posició es va donar la casualitat i novetat que es donaren dos permisos per companyia. En ser d'aquesta regió el paisà Esteve Ribas, per motiu en Barrina, i jo mateix, i amb la influència del tinent Sanlleí se'ns donà permís. Per tal motiu després de tant de temps, poguérem estar una setmana amb la família.

Estàvem en el començament del mes d'Octubre quan es va efectuar el relleu de la brigada; els altres batallons de la brigada he de suposar que no devien estar massa apartats del nostre, donat que la brigada sempre operava en les forces conjuntes, encara que nosaltres, els soldats, mai no vam tenir idea d'on estaven els altres batallons. Com sempre, en un moment donat, donaren l'ordre d'emprendre el camí i férem cap a on sortírem l'última vegada, és a dir a la població de Bòxuls.

Aquesta població era el centre de distribució de les forces d'aquest; tant era així, que en el passat mes de maig des d'aquí es va dirigir una gran contraofensiva en el Pla de Sant Romà i Bastús, en que la Brigada Durruti, composta la majoria per voluntaris, va quedar virtualment desfeta.

Després de breus dies, en camions, fórem traslladats a prop del riu Segre, a tocar la població d'Aitona. Posteriorment, vàrem assabentar-nos que els altres tres batallons foren assignats a Roda, a Serós i a Soses, a prop del riu també. Els comentaris entre els soldats eren que es preparava una ofensiva per la nostra part, i no anàvem equivocats; inclús es comentaven rumors que penso jo que sortien dels enllaços de l'oficialitat, de que l'intent principal era per retreure una part de les forces de l'enemic que apretaven molt fort a l'Ebre, a les serres de Pàndols i de Cavalls.

Efectivament, fou la nit del 7 al 8 d'Octubre entre les dues i les tres de la matinada, quan rebérem l'ordre de travessar el riu amb molt de silenci i amb aigua al pit. Cal dir que vàrem

travessar el riu amb l'armament als braços alçats, i com es tenia previst, vam sorprendre els de la guàrdia de l'enemic encodormits amb tota tranquil·litat, en la confiança i tranquil·litat de molts mesos i comptant amb la separació del riu.

Es van conquerir les seves posicions sense a penes resistència i es feren bastants presoners i els restants soldats que ocupaven les posicions fugiren aprofitant la foscor. Curiosament, he de fer esment d'una circumstància molt curiosa i fou que mentre avançàvem en la foscor de la nit, seguint les forces del capdavant, vam topar amb un grup de soldats, i al cridar nosaltres l'"alto", van contestar "dotzè batalló" i com que la nostra companyia pertanyia al dotzè batalló, passàrem de llarg. Posteriorment vam comprovar que aquells soldats pertanyien al dotzè batalló de Zamora de l'enemic, destacat a la posició que vam atacar.

Cal dir que a l'estar tan acostumats a la tranquil·litat en aquell sector, se'ls va agafar de sobte, que van abandonar les posicions sense a penes intentar resistir; tant fou així, que ni opció tingueren per enretirar tots els objectes de cuina i molts de queviures que hi tenien; com també a les posicions hi deixaren abandonades en la circumstància moltes bosses i macutos de soldats.

En aquesta operació es van avançar uns quants quilòmetres fins que ens van parar, fentnos forts en un lloc estratègic consolidant una bona posició.

Després de l'operació que vam realitzar a través del riu Segre i al parar-nos la nostra ofensiva i estabilitzat el front, penso que pot ser el moment propici per donar sortida i fer menció d'una manera molt personal la meva opinió dels dos components que ens fèiem la guerra.

La part contrària, és a dir, l'exèrcit del general Franco, tenien totes les possibilitats de guanyar la guerra per diferents motius: En primer lloc, els que es varen aixecar en contra del govern, foren uns militars, i com es natural, els seus oficials eren militars d'escola amb molta disciplina. Pel contrari, en la part republicana van quedar pocs militars d'escola, i referent a les centúries de milicians, sempre anaren mancats de bons mandos i de tècnica militar.

En segon lloc, el Hitler d'Alemanya i en Mussolini d'Itàlia, van posar a disposició d'en Franco tota mena de maquinària bèl·lica, molta aviació i tècnics, cosa que posteriorment es va demostrar que fou per provar tot el seu potencial militar amb l'intent de dominar tot Europa, cosa que va succeir en la segona guerra mundial, poc després.

En tercer lloc, ni els serveis sanitaris funcionaven ni mitjanament bé, cosa que vaig tenir ocasió de comprovar-ho personalment. Gairebé puc assegurar que la sanitat ajuntada a les forces dels fronts, a tots els que tenien el grau de tinent i capità metge, en la vida civil no havien de ser més que modestos practicants que, com he dit anteriorment, vaig poder comprovar i en vull fer constància a continuació.

Estant el batalló en unes posicions consolidades sense a penes sentir més que algun tir esporàdic o algun dispar de morter de tant en tant, de sobte, a l'apropar-se un capvespre, la nostra companyia va rebre l'ordre d'intentar donar un cop de mà a una cota o posició de l'enemic, la qual, en ser un poc més alçada, tenia quelcom de domini per sobre la nostra, procurant agafar-los per sorpresa.

Com estava previst, una volta es feu de nit, vam posar-nos en moviment, apropant-nos cap a la posició enemiga. He de creure que tenien algun

escolta situat per davant de la trinxera i aconseguí localitzar-nos, donant l'alerta, quan de sobte ens van rebre amb descàrregues de fusell i metralladores; lògicament haguérem de tornar ràpidament pel mateix lloc d'on vinguérem.

El que no vaig poder comprendre, fou perquè no retornàrem a les nostres posicions de sortida i vam quedar-nos parats enmig de les dues línies. Evidentment, penso que la intenció del comandant del batalló era de llançar un atac en la propera matinada, pel qual van decidir que la nostra companyia intentés ocupar l'esmentada posició, cosa que no fou possible.

Vaig procedir a curar els ferits, un de greu d'una bala explosiva a una cama, que els camillers se l'emportaren promptament.

El que va ser sorprenent per nosaltres, fou quan apenes apuntava el dia, l'enemic va començar un massiu bombardeig a les nostres posicions amb unes peces d'artilleria que en dèiem "la loca" que disparava els projectils de tres en tres. Ràpidament, el capità donà l'ordre que ens despleguéssim i correnguéssim cap a les nostres posicions, en previsió que llancesin un atac i ens trobessin enmig de les dues línies, que just com havíem imaginat, així fou.

Com anteriorment he fet esment, en desplegar-nos i anar corrents cap a les nostres posicions, voltats pels obusos que queien, recordo que més que córrer, jo volava, i just arribar al límit de les nostres posicions, vaig tirar-me rodant per un petit desnivell. Cal dir que, en veure'm rodolar, van acudir ràpidament alguns a ajudar-me aixecar i procedir en el que fos menester.

Al venir a donar-me ajuda pel que pogués tenir, en aquells escassos moments el meu cervell va començar a funcionar ràpidament. He de confessar que era tanta la por, millor dit, el pànic que tenia a la guerra, que de manera espontània vaig decidir fer el que podríem dir-ne "el viu" o el "pillo", que al llarg de les hores va resultar sortir-me perfecte, sense tenir en compte el risc que em buscava.

Val a dir que, en aixecar-me de terra uns quants soldats, vaig intentar el possible per donar una dolenta impressió, obrint d'una manera exagerada els ulls i la boca, amb una mirada com perduda i simulant un estat tremolós, que la veritat és dir que potser ho estava bastant a causa del que estava simulant. He de confessar una vegada més que era per estar el menor temps possible al front.

F U S T E R I A

Geli.

TOT EN FUSTA

Tel. 972 77 03 47
Fax 972 77 13 94
E-mail: gelifusta@grn.es

c/. Clossa d'en Llop, 3
17130 L'ESCALA

Fou fonamental que els que van assistir-me fossin soldats d'una altra companyia que enllaçava amb la nostra i van portar-me promptament al punt de sanitat. Una volta m'hagueren deixat, escolto que un sanitari pregunta a l'oficial metge que acabava d'inspeccionar un ferit, el què de mi. El metge se m'acosta, em mira, i en donar-se compte del meu nerviosisme, diu al sanitari que em doni una injecció de morfina per calmar-me i al mateix seguit, que em facin fitxa d'evacuació, fent constar "conmocionado".

El més sorprenent per a mi, fou que després d'una bona estona, ens embarquen a tres en una ambulància que més tard ens deixa a l'estació de tren d'Anglesola en espera de ser embarcats en el tren.

No tinc idea del llarg temps que vam esperar; sí que recordo que una volta al tren, vam fer un llarg recorregut i amb gran sorpresa per la meva part em dono compte que estem arribant a Barcelona.

En el tren hi havia altres ferits procedents d'altres llocs, que amb unes ambulàncies varen traslladar-nos a l'Hospital Militar no. 15, que era un gran edifici situat enfront del Parc.

Fórem allotjats en una sala amb el contingut de deu llits, on a la capçalera de cada llit hi penjaren la cartolina corresponent a l'estat de cada ingressat anotat amb tot detall. A l'hora del menjar, el que es trobava en condicions de caminar, anava a un menjador; com és natural als demés els servien a la mateixa sala.

Estant ingressat en aquest hospital, vaig donar-me compte que en aquest lloc podien ser moltes les possibilitats de quedar-me aquí un llarg contingut de temps, de cara a la possibilitat d'estar menys al front. Cada dia, a meitat del matí aproximadament, feia la seva inspecció l'equip de sanitat i més tard passaven els practicants a fer les cures pels que no estaven en condicions de llevar-se del llit. Els que es trobaven en condicions de caminar, anaven personalment a l'ambulatori. La resta del dia podien transitar lliurement d'un lloc a l'altre, amb possibilitat de sortida a un parc-jardí amb què comptava l'hospital. Fent referència al menjar, era bastant d'acceptar, tenint en compte la situació.

També recordo que una vegada a la setmana donaven a cada ingressat un paquet de cigarrets, que sens dubte donava ocasió a certs ingressats convalsents, que donant uns cigarrets al porter, els deixaven sortir a la nit per Barcelona.

Cal fer esment d'una qüestió que se'ns va presentar i amb la qual no comptàvem, que feu que ens plantegéssim la qüestió imprevista. De sobte, cada dia els bombardeigs eren continus a tota la part del port, l'estació de França i el Parc. En ser aquest hospital tan apropat al parc, nosaltres no les teníem totes.

Segons es comentava, l'exèrcit d'en Francoavançava massivament rompent tota l'oposició que se li posava per davant ja dintre de Catalunya i bombardejant contínuament front i rera guarda. En ser tan continuats els bombardeigs i tement quedar enterrats en qualsevol moment, més d'un ens vam plantejar la possibilitat de demanar l'alta, al·legant estar bastant recuperats.

Ens digueren que primer havíem de passar per un trasllat a Montserrat on segurament ens donarien l'alta en els vuit dies següents. Una volta ens donaren l'alta a Montserrat i poc després de donar-nos dinar, amb una ambulància ens baixaren fins a Barcelona, on el primer que vaig fer va ser anar a la subsecretaria de Marina per l'adreça de la unitat. Cal dir que en donar-nos l'alta, ens donaven un full que deia textualment "en esta fecha ha sido dado de alta a su unidad fulano de tal".

Essent molt a prop del cap vespre, vaig dirigir-me a l'estació del Nord amb l'intent d'assabentar-me d'una possible sortida de tren per anar a incorporar-me a la brigada. Havia pensat intentar d'anar a casa i amagar-me en algun lloc, com posteriorment vaig saber que molts ho van aconseguir. Era molt arriscat d'intentar-ho per la molta quantitat de controls que patrullaven pertot arreu i que sens dubte m'haurien aturat.

A l'estació del Nord, vaig passar la nit en el túnel amb molta companyia, ja que estava col·lapsat de gent de la ciutat que passava més hores en aquest lloc que a casa seva per la por dels bombardeigs.

Com tenia previst, de bon matí vaig poder agafar un tren, baixant en una certa estació de la província de Lleida, i per mitjà d'un transport ocasional, vaig poder fer cap fins a Pons on es trobava el puesto d'intendència.

Havent preguntat al cabo-furriel on es trobava situat el lloc de sanitat de la companyia, vaig anar directament a saludar-los i posar-me a disposició del tinent metge que era el que em va donar el lloc de sanitari de companyia. Tant el metge com tot l'equip varen rebre'm perfectament, i aleshores vaig contar-los a la meua manera el que havia

passat en el temps que vaig estar absent.

Al cap d'una estona, el metge em va dir que m'esperés allà mateix, que ell havia d'anar a la plana major per parlar amb el capità de la companyia, insinuant-li al mateix temps la possibilitat de quedar-me en el seu equip, que estava just de personal. Entre els dos capitans no hi va haver problema i vaig quedar integrat en el lloc de socors, amb enllaç particular entre el metge i el lloc de mando.

Un cert dia, el metge va rebre un comunicat per mitjà de l'ordenança del capità de que junt amb el comandant del batalló l'esperaven per dirigir-se a la posició de la segona companyia. El metge em digué que agafés el porta-folis, i ràpidament ens hi presentàrem i tot seguit ens vàrem dirigir a les posicions avançades de la companyia.

Mentre el grup d'oficials de la plana major i el capità i el comandant anaven conversant, l'ordenança del capità i jo també anàvem conversant bo i acostant-nos a la posició. Faltava poc per ser a la posició, que en una mena de comalada vam topar-nos amb un petit grup de soldats i un tinent que ens esperaven.

Evidentment, vaig tenir molta sorpresa de donar-me compte del que sens dubte havia de passar: Estava clar que dos soldats estaven a l'espera de ser afusellats per la mateixa esquadra a què pertanyien.

Després de ser col·locats uns metres apartats, els van preguntar si tenien alguna cosa per dir, i solament cridaren "visca la república". Quan hagueren caigut, el tinent de la secció a què pertanyien, s'hi acostà amb la pistola a la mà, donant-los un tret cap, el que se n'ha dit el tret de gràcia, que, la veritat, de gràcia en té molt poca.

El que fonamentalment fou més difícil per a mi i ho he recordat sempre, fou quan el metge em va ordenar que anés a comprovar on tenien l'entrada i sortida del tret en el cap per fer l'atestat mèdic.

El punt de sanitat el teníem situat en un paller cobert, a quelcom més d'un quilòmetre de les posicions i a prop d'una casa de pagès, on s'havia allotjat el punt de comandament de la companyia. No recordo si els propietaris van abandonar-la o no per la proximitat del front.

El metge era qui havia de comunicar la trista nova als familiars. Recordo que en repassar les seves pertinences, junt amb altres objectes, hi

havia uns retrats de criatures junt amb les que probablement eren les seves mullers.

Posteriorment, el metge ens assabentà del perquè de l'afusellament: Els dos eren naturals de Sant Carles de la Ràpita i tot el temps havien passat la guerra tranquil·lament al cos d'intendència, a reraguarda. Els varen traslladar a cobrir baixes a la segona companyia. Sembla que en trobar-se de cop i volta a primera línia, decidiren desertar, cosa que feren la nit anterior, que estava cobert de boira, amb tan mala sort per ells que es desorientaren i foren a parar a les pròpies posicions d'una altra companyia. En cridar-los l'alto, es posaren a picar de mans cridant "arriba Espanya", pensant que estaven en presència de les forces de Franco. La seva desgràcia fou el no conèixer les forces que els donaren l'alto i donar molta informació i el perquè es van passar.

Van venir quatre o cinc dies de tranquil·litat, quan, de sobte un matí, ens van sorprendre amb un gran bombardeig d'artilleria, d'una manera generalitzada, tant a les posicions com on estàvem situats el punt de sanitat i l'estat major de la companyia, que sens dubte l'enemic, des d'un punt d'observació ja ens devia segurament haver localitzat.

El capità de la companyia i el seu tinent ajudant, corregueren ràpidament cap a les posicions en previsió d'un possible atac de l'enemic segons ens va dir l'ordenança del capità que va venir ràpidament al punt de sanitat, i que tots junts retiréssim una miqueta, segons decisió del capità fins arribar per darrera d'una propera muntanyeta allà aprop. En començar el bombardeig, el metge ja ens havia previst tenir tot el material preparat per una possible retirada, com férem junt amb l'ordenança de la plana major, que portava un

Brico
CLOS
FERRETERIA

Brico
CLOS
FERRETERIA

CLOSA D'EN LLOP, 7
17130 L'ESCALA - GIRONA
TEL. 972 770 120
FAX 972 772 521
bricoferclos@hotmail.com

porta-folis amb el contingut de la documentació de la plana major.

Cal dir que del bombardeig va procedir una gran ofensiva de l'enemic i sempre amb la col·laboració dels bombarders que eren els que més matxucaven les nostres forces, provocant una gran desbandada. Posteriorment, vàrem percebre que l'ofensiva de l'enemic fou a tots els fronts de Catalunya, amb gran quantitat de material bèl·lic i fou impossible aturar-los enlloc, que per tots els fronts baixaven en passeig militar.

Del lloc on estàvem situats, ens donàvem compte que per cada costat, tot el que teníem a la vista, la desbandada era general pel gran contingent de forces que corrien sense control, val a dir, inclosos oficials.

Evidentment, amb la impressió de tal aspecte, el capità metge va distribuir el material entre nosaltres i va decidir seguir la riuada de soldats que retiraven per no quedar presoners, doncs la impressió era que l'enemic avançava ràpidament.

Després d'haver travessat molts quilòmetres de muntanya, finalment vam arribar a un pendent de la muntanya que al fons hi havia una carretera, que va resultar ser la general que a partir de Pons anava en direcció a la Seu d'Urgell.

Al llarg de la carretera contínuament baixaven soldats escampats, on diversos oficials procedien a controlar-nos, agrupant-nos en les diferents forces a què pertanyien els oficials. Passada molta estona, el contingent dels diferents grups deixàrem la carretera passant a l'altre costat de la muntanya en previsió que no aparegués l'enemic pel damunt de la muntanya per on havíem baixat les forces disperses.

Un contingent de soldats de la brigada nostra de Marina destinada en aquest sector, ens trobàvem ajuntats en diversos grups, esperant la decisió de l'escassa oficialitat que estava reunida, deliberant. Era prop del migdia quan els oficials reuniren els soldats assabentant-los que quedàvem agregats a unes altres forces que no eren d'infanteria de Marina. Ens digueren que dintre del termini d'una hora, dos oficials d'unes altres forces ens conduïrien fins la població de Berga.

El metge dels set que componíem el grup de sanitat ens fou més explícit, i ens digué que l'oficialitat tenien l'ordre de reunir-se a Sant Pere Pescador de la província de Girona, proper a Figueres, i que la brigada quedava desfeta, havent desaparegut el tinent coronel cap de la brigada, i dos comandants del deu i onzè batallons.

Dos paisans meus de l'Escala, els germans Esteve i Francesc Ribas, coneguts de motiu "Barrina" que estaven en el novè batalló i ens acabàvem de retrobar, em cridaren apart i em varen proposar si volia ajuntar-me amb ells i a la primera bona ocasió aniríem cap a casa. Aproximadament passada una hora, ens agruparen i acompanyats per dos oficials per davant d'una llarga columna, emprenguérem el camí.

En una recolzada del camí, i prèviament ja ens havíem col·locat en els últims de la fila, ens retiràrem ràpidament endinsant-nos en el bosc que hi havia a cada costat del camí.

Vam caminar tota la tarda, sempre pel bosc, orientant-nos pel sol i comentant entre nosaltres que segurament el tinent coronel de la brigada i els dos comandants de batalló s'haurien passat a l'enemic i que els oficials que ens van abandonar anirien a concentrar-se a Sant Pere Pescador, segurament per passar la frontera.

Cal dir que els dos germans "Barrina" van dir-me que en el bombardeig de l'última retirada, havia caigut un altre escalenc, en Martí Llop i Cros, que fou localitzat en el punt d'observació on, per desgràcia seva, estava "enxufat".

Faltava poc per arribar al capvespre i caminant sempre pel més boscós, quan trobàrem pel davant una carretera, la qual per poder travessar sense ser vistos, vam esperar en un lloc amagat el moment propici per poder passar. Cal dir que la dita carretera s'havia convertit en una rierada contínua de personal, que buscava la possible solució

passant la frontera; suposo que majoritàriament havien de ser els que més es van destacar els principis del moviment.

Una volta sobrepassada la carretera i ja a prop del vespre, vam topiar per davant amb una casa de pagès, i aleshores vam decidir esbrinar amb molt de compte els possibles estadants.

El veure qui eren els estadants, vàrem donar-nos a conèixer i cal dir que varen rebre'ns amb molta simpatia, donant-nos alguna cosa per menjar. Més tard, després de conversar una estona, anàrem a descansar a un paller que ens hi vam trobar amb dos altres desertors, cosa que prèviament ens n'havien assabentat els estadants de la casa de pagès.

De bon matí vam reprendre el camí, caminant sempre pel més espès del bosc i vam haver de travessar ràpidament dues altres carreteres. Evidentment, al llarg del dia, vam fer diverses parades per descansar i repartir-nos una mica de menjar que ens havia donat el matrimoni de la masia que ens va acollir.

Gairebé ja en el capvespre, passant per terrenys menys boscosos, ens vam apropar a una caseta a un costat d'un camp de sembrat, de la que sortia fum per la xemeneia; vam decidir trucar a la porta i donar-nos a conèixer i al moment va obrir un home ja major, de cabells molt escassos, que després d'haver conversat uns moments, ens assabentà que ens trobàvem entre Camallera i Ventalló.

Després de donar les gràcies, vam reprendre el camí ràpidament, tenint la seguretat que, amb un poc de sort, en el terme de dues o tres hores podríem trobar-nos a casa. Aleshores, caminant per carretera suficientment coneguda, amb la precaució per si s'apropava algun cotxe de que ens tombaríem a la cuneta, vam continuar sense cap problema, fins que finalment, encara de nit, vam arribar a l'Escala i a casa, que molt desitjosos n'estàvem i de poder abraçar la família.

En trobar-nos a prop de l'Escala, vam decidir pujar per la muntanya del Padró i llavors, baixant per l'altre costat, ja ens trobaríem a les primeres cases del poble, just on vivien les famílies dels dos companys, que per darrera de casa seva tenien un paller amb una finestra que donava sortida cara a la muntanya.

Tal finestró, que tot i essent una mica alt, vam poder enfilar-nos, fent saltar un llisquet que el tancava per entrar al paller, el qual tenia una porta

per entrar a la casa. Com havia de ser evidentment, vam donar molta i gran sorpresa a les famílies, doncs cal dir que durant molt temps no sabien de nosaltres, encara que ens fou possible de quan en quan en el passat escriure alguna carta.

Un germà més gran dels companys, que no fou mobilitzat, anà a buscar el pare, el qual, en faltar la mare, després d'un cert temps, tornà a casar-se i tenien el domicili bastant a prop.

Després d'un temps d'explicacions i comentaris, el pare tornà a casa seva i em va portar unes espadenyes que calçàvem el mateix número, perquè jo tenia els peus adolorits de tants dies de caminar amb botes.

Poc abans de l'alba, vaig fer el possible d'anar a casa bo i vigilant els carrers i cantonades per no ser vist. Vaig trucar lleugerament la porta, va sortir la padrina a la finestra i en donar-se compte que era jo, va baixar ràpidament a obrir.

Va dir-me que la dona i la filla que comptava dos anys, eren a Torroella, a casa dels seus pares, que eren pagesos i que cada setmana li portava menjar i s'hi estava un parell de dies.

Cal dir que l'endemà vaig descansar tot el dia, i una volta fou de nit, vaig decidir la tonteria d'anar-me'n a Torroella, doncs el neguit d'abraçar la dona i la filla era immens, quan encara en aquells moments era millor quedar-me a casa amagat.

Un cop vaig arribar, ja de matinada, a casa dels sogres, vaig trucar sense fer soroll i en sortir el sogre a la finestra, després de la sorpresa, em digué que les dones i la nena eren al mas Ramadas, a mig camí de Torroella i l'Estartit, que els feixistes estaven a l'altra banda del riu i tenien por, i ell s'havia quedat pel bestiar.

**CAIXA
LAIETANA**

Posteriorment m'hi va acompanyar. doncs ell se sabia més els llocs per passar-hi en plena nit. Com havia fet esment el sogre que em va acompanyar fins al mas Ramadas, una volta hi vam ser a prop, s'entornà a Torroella per guardar i arreglar el bestiar. Vaig apropar-me a un paller molt gran annex al mas, dins del que se sentia molta xerrameca, doncs era a prop del dia i les persones segurament començaven a despertar.

Cal dir que estava saturat de gent de Torroella que van abandonar la població per la por de les forces feixistes que estaven aturades enfront del riu Ter, contingudes per les forces del general Líster per l'altra part del riu.

En entrar al paller i donar-me a conèixer, no cal dir la gran alegria i satisfacció que vam tenir de poder-no abraçar després de tant temps amb la dona, la filla, la sogra i una cunyada amb dos fills encara juvenets.

Vam passar el bocí que quedava de nit abraçats amb la dona i la filla, i en fer-se de clar, junt amb el cunyat Genís i un seu amic, que també van abandonar el front, en n'anàrem a passar el dia a plena muntanya, per estar en més seguretat, ja que no molt apartat del mas Remadas estava situat el mas Torra Quintaneta, del qual la brigada de Líster se n'havia apropiat d'una part i hi tenia allotjat el puesto de mando.

No obstant això, després d'haver passat el dia per la muntanya, en ser el capvespre ens anàvem apropant al mas per poder menjar alguna cosa, quan de sobte vam topar amb una patrulla que era el que més temíem i ens cridà l'"alto".

Es donà la casualitat que el cunyat i el seu amic

estaven una mica més adelantats que jo, que en sentir l'"alto", vaig tombar-me a terra i arrossegant-me poc a poc vaig poder anar-me allunyant. Passada gairebé una hora, malgrat adonar-me que se'ls havien emportat presoners, vaig decidir apropar-me al mas, i després de donar la mala nova, vaig decidir no quedar-me per ser massa perillós, i anar-me'n a casa, a l'Escala, on estava més convençut que estaria més segur.

Posteriorment vaig assabentar-me que aquella mateixa nit, les forces del general Líster van retirar, i el cunyat i el seu company pogueren escapar al passar en retirada pel bosc de pins de les dunes.

Després d'haver caminat una mica més d'hora i mitja, quan ja m'apropava a casa, vaig adonar-me que en tots els terrenys, que majorment eren vinyes i la majoria tenien les seves casetes, estaven plenes de gent. Vaig trucar a la porta d'una, ja que coneixia sobradament el terreny i a qui pertanyia i vaig donar-me a conèixer.

Vam parlar una estona i van assabentarme que el dia passat, hi va haver un bombardeig a l'Escala, amb la conseqüència de set morts i alguns ferits. Cal dir que a conseqüència d'això, molta gent estava pels afores.

Aprofitant que encara quedaven hores de nit, amb molta precaució vaig arriscar-me d'anar a casa. Essent ja a casa, vaig trucar la porta insistint vàries vegades, fins que finalment, una veïna de nom Miquela Bigarós, va oferir-me un lloc que tenia per passar el que quedava de nit a casa seva, amb la família.

L'endemà al matí, anàrem a casa, que hi trobàrem la padrina encara espantada de la passada anit, i aleshores ens va explicar el que va succeir: Es va donar la circumstància que el capvespre anterior les forces de la brigada de Líster, que a mesura que retiraven aguantaven el què podien, en tenir probablement l'ordre de retirada, uns quants soldats junt amb un oficial van entrar al restaurant ca la Neus per saquejar el que pogueren.

Una volta se n'anaren, l'oficial va queda rerassegat, encara remenant calaixos d'algun moble. El fill de la Neus, l'Arquímedes, que estava amagat, el va sorprendre i el colpejar amb un pal o barra, fugint després per la part de darrera de la

casa que donava a dos carrers.

Després, en donar-se compte els soldats que l'oficial no els seguia, retornaren a l'hotel i, el trobar-lo lesionat, com era de preveure, ocasionà que durant unes poques hores abans d'abandonar l'Escala, patrulles d'en Líster buscaven tota la família Guillot, que aquest era el cognom, era de pensar per a què. Per totes aquestes circumstàncies, la família Guillot s'havia amagat a casa on la padrina els va donar acolliment conseqüent de que la meva germana petita Pepita estava casada amb un familiar de la Neus que es trobava ja a l'Escala per haver perdut una cama als forts combats de Brunete. No cal fer referència del pànic que degueren passar aquella nit en sentir quan jo trucava a la porta.

Evidentment i sens dubte que tot el contingent de forces que encara sense lògica oposaven resistència, aquella nit van passar la frontera. Sembla que també la brigada Líster que va retirar de l'Escala ja no va intentar més resistència i anaren directament a França.

Una volta les forces de Franco van arribar a la frontera, es va donar per acabada la guerra. Ja tot normalitzat, al cap de dos dies, es donà una ordre que tots els que havíem servit a l'exèrcit republicà, ens presentéssim l'endemà de vuit a dotze del matí en un lloc determinat.

Així ho férem una gran majoria; cal dir que uns pocs no es presentaren, que fou una gran encertada, es van quedar a casa i no se'ls molestà en res. En canvi, els que de bona fe ens vam presentar, ens vam quedar sense deixarnos anar a casa a buscar una simple manta o menjar ni poder dir adéu a la família.

A la mateixa tarda se'ns emportaren carretera amunt, formant una llarga columna, conduïts d'una parella de la guàrdia civil. A la cruïlla de l'empalme entre Bellcaire i Ullà, ens vam ajuntar amb un contingent de Torroella, i vaig trobar-me amb el cunyat que estava entre ells. Ens portaren sempre caminant fins a l'estació de tren de l'empalme i en tren fins a Barcelona. Finalment, arribàrem una mica més amunt d'horta a un edifici a mig construir que havia de ser la Caserna de Macià quan va començar la guerra, encara sense portes ni finestres.

En aquest lloc fórem allotjats entre tres o quatre cents i tots teníem l'única possibilitat d'anar a fer les necessitats als sòtans, donant-se el cas que als pocs dies un ja no sabia on posar els peus. I pobre del que havia de fer aquesta tasca en plena nit!

El cunyat i jo ens abrigàvem a la nit gràcies a una manta que va tenir ocasió i oportunitat de portar de Torroella. En aquest camp de concentració, si algú intentava aproparse a una finestra, perquè pels voltants estaven concentrades moltes persones de la població civil amb l'intent de si podien conèixer algun familiar entre els que estàvem, els soldats que estaven de guardes al voltant de l'edifici no deixaven acostar-se la gent, tenien l'ordre de disparar als que intentaven deixar-se veure per les finestres.

Cal dir que estàvem allotjats a diferents sales i, lògicament, al cap de pocs dies, tots els que estàvem ens vam relacionar molt prompte.

Casualment vaig aconseguir un trosset de paper, que ajudat d'un bocí de llapis que un xicot va deixar-me, vaig poder escriure una petita nota en la que mencionava que si qualsevol persona la recollia, la nota, que per favor tingués la gran bondat de comunicar a la família que estàvem retinguts en aquell camp de concentració, que el

Restes d'un culot de projectil de 150 mm (cedit al CEDRHE per Jaume Salvat) trobat a la muntanya del Montgri i un de similar sencer (informació facilitada per Lluís Bassaganya, de l'associació La Retirada, de Camprodon).

que necessitàvem el més prompte possible era un aval per poder sortir en llibertat.

Com és natural, vaig apuntar a la nota l'adreça de l'Escala i de Torroella. Vaig tenir ocasió de poder lligar la dita nota a un bocí de ciment pòrtland que vaig collir de terra i tirar-la amb força per una finestra.

Fou una sort fonamental que la nota fos collida per una estupenda persona de les moltes concentrades pel voltant de l'edifici per l'intent de localitzar algun familiar. Gairebé als vuit dies aproximadament, rebérem un paquet que contenia alguna cosa de menjar, doncs ja deixaven entrar paquets, lògicament controlats i revisats, amb el contingut d'una nota que ens assabentava que els avals estaven entregats al control de depuració.

Val a dir que en el poc temps que estiguérem en el camp de concentració, ho vam passar molt malament, ja que el quefe del camp que teníem, fou un tinent ferit de guerra que li mancava un braç i caminava coixejant d'una cama. Era tant el ressentiment que sentia pels que havíem estat a la part contrària, que sempre portava el fuet a la mà.

Evidentment, havia agafat una mania que quan ens tenien formats en fila per donar-nos un poc de menjar, estant allà present, ens anava comptant a mesura que anàvem passant, un, dos, tres, i ja sabíem cada dia que el que de nosaltres feia tres, la fuetada era ineludible.

Mentrestant havia passat més d'un mes que estàvem retinguts, cada dia sortien xicots en llibertat per mitjà dels avals, i els no els cridaven.

De sobte, el diumenge dia de la Pasqua, sento que criden el meu nom. Vaig abraçar-me amb el

meu cunyat, el qual el no haver-lo nombrat l'afectà molt i vaig preparar-me per sortir promptament i deixar aquell lloc.

Vam sortir junts amb un altre xicot de Torroella. Una volta estiguérem fora, vàrem caminar molta estona, fins que vàrem arribar a un control de carretera entre Barcelona i Badalona on hi havia una parella de la guàrdia civil que molt amablement ens va atendre. Vam passar unes hores de nit junt amb ells a dins d'una caseta, asseguts, calentant-nos a prop d'una estufa.

De sobte, ja de matinada, uns dels guàrdies ens cridà des de l'exterior, dient-nos que teníem ocasió d'anar a la província de Girona amb un camió d'un negociant de polleria que anava a mercat a Torroella de Montgrí. Evidentment, fou una casualitat molt gran de trobar l'ocasió d'anar directament a casa.

No cal dir que fou immensa l'alegria de retrobar-nos de nou la família, i el tenir la seguretat de poder assolir de nou una vida de tranquil·litat.

Després d'haver pogut esbrinar de la meua memòria una bona part de les vivències passades en el contingut d'un any i mig d'estar incorporat a files, dono per acabades aquestes memòries. Vaig tenir la sort de sortir-ne bastant bé, amb la satisfacció d'avui poder-ho contar.

Sant Feliu de Guíxols, febrer del 1994

Rafel Quintana Sastre

[Sense títol]

Quinta del 41.3

8 de mayo de 1938

En el Cuartel (Crim) Gerona; 15 días y enviados al frente de Balaguer. Salió de noche el tren que condujo a la quinta del biberón llegando al amanecer a la estación del Norte de Barcelona, tuvo que parar (pues) en aquellos momentos estaban bombardeando la ciudad.

Llegamos a Tárrega y camuflados de los franquistas andamos una buena parte de la provincia de Lérida, durmiendo en pajares e iglesias bombardeadas. Llegamos al pueblo de Tarrós, donde nació Companys. Estuvimos haciendo ejercicios de tiro, escampar guerrilla con fuego real con un tanque ruso que nos disparaba por encima de nosotros. Cuando la división "La bruja" atacó para conquistar Balaguer fuimos al frente de Cubells a guardar la cota y al mismo tiempo hicimos, mientras atacaba la 27, o sea "La Bruja", fuego de cobertura. No consiguieron el objetivo.

Nos relevaron y fuimos otra vez a Tarrós. Llegó un cargamento de mosquetones checos y ametralladoras. Juramos bandera, aún no habíamos jurado y como se preparaba la batalla del Ebro, después de jurar la bandera, con camiones rusos Katiuskas nos llevaron a los alrededores de Falset hasta que nos dieron la orden de pasar al otro lado del Ebro por la parte de Ascó, donde hay la central nuclear. Hasta que llegamos a primera línea delante de Vilalba dels Arcs. Estuvimos 40 días, aquello era un infierno; por la noche combates y de

**JOSEP MARIA PALAU
(1920)**

Josep Maria Palau Figueras va ser el tercer de cinc germans de can Palau, una família pagesa.

Els tres grans varen ser mobilitzats per anar al front, tot i que el de més edat, Ramir, per la seva condició de mecànic es va quedar a la rereguarda construint espoletes a Palafrugell, a les conegudes com Indústries de Guerra, creades per la Generalitat per a la fabricació de divers material bèl·lic.

El fet que tres membres d'una mateixa família fossin obligats a anar a la guerra va trasbalsar al pare, Ramon Palau i Sureda, de tal manera, que hagué de ser ingressat a l'hospital de Salt. Amb l'obertura de les presons i residències hospitalàries que es produí el dia de l'entrada de les tropes franquistes a Girona, Ramon va desaparèixer i la seva família no en va saber mai més res.

Josep Maria va formar part de la lleva del biberó. Capturat pels nacionals, va ser ingressat en un camp de concentració a Miranda de Ebro. De l'exèrcit franquista no en sortiria fins al cap de sis anys.

día la aviación bombardeando, y para colmo el tifus y fiebres palúdicas. Tuvimos tantas bajas que nos sacaron de aquel infierno.

Los pocos que quedamos, agregados con otros, formaron otra división, y de Tarragona fuimos al frente de Lérida, cerca de Camarasa, donde rompieron el frente y me cogieron los moros prisionero.

Prisionero desde Os de Balaguer, a pie, vigilados por la Guardia Civil fuimos a Tremp; con varias jornadas, y con un tren con vagones de carga, amontonados llegamos a Miranda de Ebro, pues nuestro destino era el Campo de Concentración.

Fin de la primera parte

Avalado por el cura del pueblo, a los dos meses salí del Campo de Concentración de Miranda de Ebro con destino a Burgos, al cuartel de San Marcial. Tuve suerte, exprisioneros habían salido del mismo cuartel con destino a Madrid para romper el frente como castigo. El próximo destino fue para el regimiento de ingenieros nº 1, para recoger paquetes y alambradas de la estación del tren, cargando mulos al destino, al lado de la muralla de la ciudad.

Después nos destinaron a fortificar a Canfranc. Después pasamos Azañones para construir una carretera desde Irún hasta Portbou pasando por todo el Pirineo. Pasamos por Estella, Pamplona y por primera vez me dan la licencia. Al poco tiempo tuve que ingresar de nuevo al ejército. El destino fue el Cuartel de Lepanto en Barcelona. En

L'horta de can Palau l'estiu de 1936. El pare, Ramon Palau Sureda (el segon de l'esquerra) i tres dels seus fills: Josep Maria, Ricard i Ramir Palau Figueras (tots tres de genolls), amb quatre milicians de la bateria de Montgó. El de la gorra de plat és el comissari.
 Autor: Joan Lassús per Arxiu família Palau.

conjunto, 7 años y medio, de los 18 años a los 25.
 Al terminar la Guerra Mundial.

(Me escapé de ir al frente de Rusia con la División Azul y a África).

Un menor que la guerra lo marcó

Historia de un soldado que nada tuvo que ver con la Guerra Civil Española – menor de edad.

Pertenezco a una familia de agricultores, 5 hermanos. El mayor mecánico, tuvo suerte. Los comunistas, "Rabanisses", el jefe del partido, lo enchufó a Palafrugell para fabricar espoletas, llevándose el torno de su propiedad.

El segundo lo mandaron al frente de Aragón y al romper el frente atravesando parte de Aragón y Cataluña llegó a casa donde se escondió. El tercero, un servidor, fui el último. Los dos demás eran menores. De tantos disgustos, nuestro padre se lo tomó tan mal que estuvo a punto de suicidarse y lo internaron a Salt. Cuando los franquistas liberaron Gerona de los rojos, desapareció.

Estuve en dos batallas, Balaguer y Ebro, en el campo de prisioneros de Miranda de Ebro y 6 años con Franco.

Bar - Cafeteria

C/ del Port, 2 - Tel. 972 77 4179
La Platja - ESCALA

Can Frigola

Forn de pa artesà

[Sense títol]

Salimos de La Escala el día 18 de enero de 1939 siguiendo camino en auto hasta la estación de Flaçà, donde cogimos el tren hasta Gerona. Permanecemos en Gerona dos días, al cabo de los cuales nos presentamos por fuerza en el CRIM nº 19. Nos tomaron la medida y enseguida nos mandaron al tren pequeño de Olot. Nos trasladaron a Sant Feliu de Pallarols, donde nos tuvieron dos días comiendo dos veces lentejas y una judías, dándonos solamente un chusco.

Salimos de Sant Feliu el día 21 por la noche en tren hasta Gerona, donde nos dieron un equipo de ropa, volviendo a coger el tren camino de Barcelona, donde paramos unas cuatro horas, sufriendo unos bombardeos que no tuvieron consecuencias para nosotros. La misma tarde salimos para Molins de Rei, donde tuvimos que pasar la noche en la montaña y sin comer, pasando mucho frío. Nos levantamos y por la tarde, también sin comer, nos pasan lista y a pie nos hacen marchar a no sé donde, pasando por Sant Vicenç dels Horts. Después de haber andado algunos kilómetros, encontramos un coche que nos para en medio de la carretera y nos hacen retroceder hasta el citado pueblo de Sant Vicenç dels Horts. Nos dieron lentejas con bacalao, pero tan salado que casi nadie se los pudo comer. Después de haber comido nos ponen nuevamente en marcha, retrocediendo hasta Sant Feliu de Llobregat. Pasamos la noche en un teatro, hasta que por la mañana nos dieron un poco de café con leche y un chusco. Por la tarde nos entregaron un fusil que no me sirvió de nada por no saberlo manejar. Nos hicieron marchar hasta la misma línea de fuego, situada en la orilla izquierda del río

JOSEP QUINTANA
(1900 - 1969)

Josep Quintana Fàbrach, home d'esquerres i molt amic de Joan Clos i de Jaume Pellicer "Quicus", tenia la barberia al carrer Maranges. El seu establiment va ser tota la vida un centre de reunió i de tertúlies de tota mena.

Va ser mobilitzat per anar al front molt tard, cinc dies abans del bombardeig de l'Escala i a una edat molt avançada, trenta-vuit anys. Fou detingut al riu Llobregat sense haver disparat cap tret.

Fou traslladat a un camp de presoners de Tarragona juntament amb Pere Artigas Galceran, alcalde de l'Escala durant la Guerra Civil.

El 8 de maig de 1939, la seva dona, Dolors Casadevall, li escrivia una carta en la qual, referent als possibles avals que li permetessin sortir de la presó, li deia:

"Hago todo lo posible para alcanzar lo que tú me pides, pero todo es inútil, pues me remiten del uno al otro y siempre me pasan de nuevas. Ya son muchos los disgustos que me llevo".

Llobregat, donde pasamos la noche con frío intensísimo. Por la mañana encontramos una pequeña trinchera hecha a medias y empezamos a sentir los primeros silbidos de las balas, que nos venían de la otra parte del río, sin tirar yo un solo tiro; hasta que por fin, vista nuestra inutilidad, por la tarde nos vinieron a relevar, pero poniéndonos en otro lugar del frente, donde nos hicieron pasar por en medio de limoneros y llevándonos a una especie de parapeto donde, al poco rato de estar por allí, se nos obsequió con un poco más de fuego, huyendo nosotros a la desbandada y costando un poco de trabajo a los sargentos y oficiales recoger a la gente. Algunos sargentos decían habrá que emplear las bombas de mano. Después vino otro pequeño tiroteo, haciéndonos poner en otro sitio donde nosotros 4 compañeros nos pusimos separados de la demás gente, poniéndonos en la misma orilla del río Llobregat. Pasamos la noche en un hoyo esperando la mañana para podernos entregar al ejército nacional, cosa que hicimos a la primera patrulla que vimos.

Fuimos muy bien recibidos. Nos enviaron en calidad de prisioneros al pueblo de Sant Boi, donde permanecemos siendo objeto de cariñosa acogida por parte de todos.

Nota final: Estoy orgulloso de no haber estrenado el fusil, pues no he tirado ni un tiro.

Narración verídica (vividida el 15 de abril de 1939)

Salimos de la casa "del dolor" como salían las niñas del hospicio, cogidos de la mano de dos en dos, acompañados como es natural por hombres que nos guían.

Nuestro ánimo es deprimidísimo. Con el mes y medio que estamos en esta casa nos han enseñado y explicado lo que podemos esperar.

Ya estamos en la calle; la mañana es gris, lluviosa y triste.

Miramos atolondrados en todas direcciones: Ofrecemos un conjunto irregular y homogéneo a la vez.

Alzamos la vista; el cielo visto a través de las callejuelas estrechas y carcomidas por el tiempo, se parece a una claraboya sucia que reclama limpieza y luz para servir con propiedad su cometido.

Vamos muchos ¿Cuántos?. No lo sé, solo sé que charlando conmigo viene un viejo amigo, asustado de no saber que en realidad ninguno sabe nada de cierto, pero supone, supone mucho y hace castillos de eso y de lo de más allá; este amigo es comunicativo y preguntón, el pobre cree que yo puedo decirle muchas cosas, más aún, cree y busca que le anime y engañe para confortarse.

Vamos andando, la gente nos mira, los unos con cara de compasión, otros con indecible interés; los más se paran, miran y escudriñan la hilera, ¿conocen a algunos?. Veo una cara conocida que me mira por el rabillo del ojo ¿precaución? Creo que lo uno y lo otro.

Sigue lloviznando y la mañana cada vez más fea parece indicarnos un peligro ¿Cuál?. El interrogante está suspendido sobre nuestras cabezas. Nuestro cerebro trabaja, piensa mucho pero el corazón está reposado y su tic-tac es normal; él no vacila y sabe

JOSEP BATALLA (1901 - 1984)

Josep Batalla Vicens va ser el gran de tres germans, (Josep, Miquel i Francesc) i era nebot de l'Avi Xaxu. El seu pare, Josep Batalla Simón va fer de *sereno* durant uns anys i el seu oncle Francesc, conegut per en Batalla, va ser l'agutzil municipal durant molts anys. De caràcter inconformista i rebel, era un apassionat lector de westerns novel·lats.

De tornada d'Estrasburg, on va anar a treballar en un magatzem de vins, es casà amb Carme Pagès Llach.

Durant la guerra no va anar al front per l'edat, però es va fer milicià voluntari. La bandera republicana i el mosquetó de milicià presidien la paret del menjador de casa seva, al carrer del Canyet.

No va voler marxar a l'exili i fou un dels primers empresonats a l'Escala. Va ser condemnat a cadena perpètua (30 anys). Va estar a les presons de Girona, Model de Barcelona i a la Colònia Penitenciària de Gardeny (Lleida). Sortí en llibertat condicional l'any 1944.

En aquest relat explica el dia del consell de guerra.

que no tiene porque acelerarse, sabe que su funcionamiento no se extravió jamás y por ende dio buena sabia al cerebro; cerebro y corazón que nunca se traicionaron; su camino siempre fue recto y por tanto en unos momentos en que su unidad es imprescindible no se separan y dan una vez más prueba de normalidad y entereza.

Llegamos a los diez minutos en una plaza espaciosa con una gran escalinata a la derecha, a nuestra izquierda se abre un edificio que solo al verlo nos causa respeto.

Yo continuo tranquilo e incluso algo chistoso; no me hago ilusiones pero tampoco creo que yo sea una personalidad para que recaiga sobre mí ninguna estocada grave.

Por fin después de esperar unos pocos minutos en la calzada de la plaza, muy pocos por cierto, se abre la puerta y entramos en el gran edificio. No quiero describir sus dependencias y demás cosas que mi natural curiosidad va gravando en la retina.

Hablamos todos, mi viejo amigo cree que la cosa es seria y yo tampoco la veo de color de rosa, pero tengo esperanza en que todo ha de acabar bien, como en la novelas melodramáticas; la imaginación vuela y puedo decir que mi otro "yo" está al lado de los que tanto me quieren; revivo con el pensamiento días y horas que no han de volver; todos los pensamientos se esfuman

rápidamente como rápido es todo lo que sucede en este día tan gravado en mi memoria; día gris, pesado y llorón.

Aun estamos algo ateridos por el frío y humedad y ya entramos en un salón donde unos Sres. graves y con cara de pocos amigos nos esperan: Nos

sentamos y empieza rápido como un relámpago la Sesión.

Un muchacho joven, que usa gafas, empieza a leer en voz alta no sé que cosas, parece una gramola con las placas rayadas y se me antoja que lo hace así para no asustar demasiado al "numeroso" público que con curiosidad bien definida asiste al espectáculo. Mientras el speaker hace de las suyas, sin componer la gramola, aprovecho una ocasión rapidísima y, también relámpago, para mirar a mi espalda y ¡Oh sorpresa! Con una ojeada me doy cuenta de los, o las componentes del público; una gente extraña y variada lo componían; la mayoría con la sonrisa en los labios como el que está en un teatro. Al ver esto yo pienso y digo al otro yo; Estas equivocado, no te rompas los sesos, verás que esto no es más que un sainete, debes reír como ríen aquellas señoras que de blanco y negro van vestidas y aquellas otras que se diferencian del público restante por el sombrero de moda que llevan de la presente "temporada". Todo ocurre en medio de una gran expectación, por parte nuestra; entre suspiros de fastidio y aburrimiento por la otra. Solo hace falta cerveza y un buen jazz-ban para completar el cuadro de maquiavelismo muy siglo XX; damas alforjadas y hombres que a falta de serenidad llevan gafas ahumadas para que al decir lo que dicen no se vea que la vista se les extravía en el vacío de la ridiculez.

Fantásticas alusiones salen a relucir, y todo para que el montón de inmundicias que quieren arrimar sobre el J.E. dé el fruto apetecido.

La farsa dura aproximadamente 1 minuto por persona, o sea que cada personaje puede contar con 60 segundos para lucirse.

Todo termina poco más o menos con una sencilla fórmula; 30 para ese, aquel i el otro; 20 para el de la derecha y la última para ese su amigo y el otro de la izquierda, se (señala con el dedo) aquel (ídem) y el de más allá.

A una orden nos levantamos, no sin antes haber dicho unas palabras que parecían dirigidas a un sordomudo tal era el caso que hacían de ellas, pero si que mientras hablábamos parte de las señoras que formaban el respetable "público"; me refiero a las del sombrero de moda, nos contestaban a mediana voz; ¡Si! naranjas de la china.

Nos dirigimos hacia la puerta lateral. De lo ocurrido no nos dimos cuenta exacta hasta mucho después de haber dejado aquel salón o garito, para ello tuvimos que desmenuzar las estrictas palabras dichas por el primer actor de carácter y corroboradas por el resto de la compañía que solo de vez en cuando daba un bostezo en señal de aprobación.

Íbamos abriendo los ojos a la realidad con marcado retroceso y mirándonos con unos a otros como interrogándonos mutuamente. Al ir a pasar el umbral del foro vi una cara conocida que miraba con una tristeza tan viva que creí, de momento, que se burlaba de mí; rápidamente comprendí mi error y también que su pesar era una prueba que él se hacía cargo de lo que yo no llegaba a su verdadero alcance: Nunca se borrará tan dichosa instantánea de mi pensamiento; aquel rostro era como una tabla

Pepe Batalla -el de l'esquerra- amb un company a la Colònia Penitenciària de Gardeny (Lleida). Arxiu Pepa Batalla.

en pleno Océano, en realidad no era otra cosa entre tantas caras hostiles y, puedo afirmarlo alegres. Marcelino se llama el heroico de este cuadro hice una seña, no sé si me entendió indicándole que nada dijera a mi parienta Pilar, sin sospechar que había sido enviado allí por ella misma, con objeto de que presenciara la comedia. Dije adiós con la vista al único que sabia comprender la representación y... me encontré en la sala de espera donde poco antes habíamos firmado el no se que.

Nuestros acompañantes nos tomaron las pulsaciones y de la misma manera que la ida hicimos la vuelta.

El decorado callejero había cambiado notablemente. El día era más claro, por entre la bruma asomaba el sol; sol enfermizo y antipático que al reflejarse en las paredes y callejas parecía que pedía auxilio para sobrevivir. Andábamos firmes y con naturalidad mirando a diestro y siniestro; todos sentíamos ansia de ver, mirar, llenarnos los ojos de luz y color; preveíamos que en el supuesto de que todo fuera pura afirmación (me refiero a los de la última), estaríamos mucho tiempo sin que nos fuera posible contemplar otra vez el movimiento humano en plena vida libre. Como en la ida encontramos gente que nos mira; siempre, después de todo, es una curiosidad ver un espectáculo no muy grato para algunos el que se ofrecía.

La ciudad Inmortal se me apareció al revés de lo que indica su título. Se me aparece achacosa, como

una vieja alcahueta, que se complace en ver a sus hijos inmolados sin poner, como los invictos defensores de la Independencia su pecho y arrojo en defensa de sus vidas que son la suya propia... ¡Ahi

Cuanta literatura se ha derrochado en contar las excelencias de la tierra Gerundense. Bien es verdad que tuvo sus mártires pero también lo es que entre ellos tuvo almas ruines que el amor al prójimo lo olvidaron por completo. La historia se repite y dentro unos años escribirá en sus páginas más o menos verídicas las epopeyas de nuestra generación; cuando esto ocurra nos daremos cuenta de si tengo o no razón de que mi entendimiento dicte párrafos tan dispares e inadecuados.

Momentos como los pasados no se borran de ninguna manera, a menos que uno llegue a la locura. No creo que nadie pueda imaginarse que se pueda pasar de una impresión a otra sin inmutarse, siempre que las impresiones sean de esta naturaleza y tan a sangre fría. Cuando recuerdo el acto aquel se me figura una ironía tan ridícula que no puedo creer que aquellos hombres pudieran tomárselo en serio.

Por fin llegamos a la escalinata que conduce al palacio del dolor. Subimos como un rebaño, perezosamente, como los bueyes.

Mi pensamiento es un caos donde todo gira en tropel: los pensamientos se atropellan bajo los efectos de los sucesos ocurridos en tan poco tiempo.

Hacemos la entrada triunfal; nos sueltan las manos y ya estamos de nuevo metidos en la jaula.

**el racó
dels
contes**

LLIBRERIA

VINE, LLEGEIX I SOMIA
PL. VÍCTOR CATALÀ, S/N
17130 L'ESCALA (GIRONA)
racodelscontes@terra.es
www.elracodelscontes.cat

LUNA PARK
PLAYA RIELLS, L'ESCALA, COSTA BRAVA

SALA MÀQUINES RECREATIVES
BILLARS, FUTBOLINES, MESAS DE AIRE...
MINI GOLF: DOS CIRCUITS
CAMAS ELÀSTICS
BAR "XARINGUITO" GRAN TERRAZA
MÚSICA EN VIVO DOS VECES POR SEMANA

SALA MÀQUINES RECREATIVES
BILLARS, FUTBOLINES, TAULES D'AIRE...
MINI GOLF: DOS CIRCUITS
LUTS ELÀSTICS
BAR "XARINGUITO" GRAN TERRAZA
MÚSICA EN VIU DOS COPS PER SETMANA

[Sense títol]

El 27 de febrero de 1939 entré en la cárcel de Gerona.

24 de abril de 1939, el auditor de guerra dictamina en el sentido de proponer la aprobación de la sentencia dictada por la que se condena al expresado a la pena de reclusión perpetua.

El 3 de febrero de 1942 salí de la cárcel de Salt para Barcelona (presó Model).

Salí de la cárcel Modelo de Barcelona el 27 de mayo de 1943.

El día 19 salimos del seminario de Lérida para Gardeny.

El día 2 de septiembre de 1944 nos incomunicaron y el día 7 de septiembre nos llevaron para Barcelona.

El día 19 de octubre de 1944 salimos de la Modelo para Montijo.

Entrada

Una camisa	26 ptas.
Una camisa	25 ptas.
Una camisa	27 ptas.
Dos camisetes	10 ptas.
5 pares calcetines	29,5 ptas.
Unos pantalones	80 ptas.
Unos cholos	42 ptas.
Un jersey	22 ptas.
Total	251,5 ptas.

El día 10 de febrero de 1939 me presenté como prisionero de Guerra en La Escala. El mismo día 10 nos fuimos a la villa de Verges. Allí nos tomaron la primera declaración, o sea, filiación. De allí fuimos a la villa de La Bisbal, donde pasamos la noche. El día 11 fuimos a pie a la villa de Llagostera, donde pasamos la noche. El día 12 fuimos también a pie a Tordera. Pasamos el día 13 en una iglesia y el día siguiente fuimos a la estación de Calella. El mismo día nos desembarcaron en la

PERE FELIU BRAMON
 (1900 - 1983)

Pere Feliu Bramon, més conegut per "Pere de les Unces", d'ençà que col·laborant el 1927 en les obres de construcció de Pequín hi va trobar gerros amb unces d'or, fou un dels que a l'Escala reaccionà impetuosament en trobar-se immers en aquell clima de crispació provocat pel cop d'Estat de 18 de juliol de 1936.

Pere Feliu havia arribat de jove a l'Escala, procedent d'una família de flequers de Cornellà de Terri, per treballar de terrassà en un mas del municipi.

Empresonat el 1939, acusat d'haver estat milicià i cremar l'església, va patir el calvari de passar per innumbrables camps de concentració i centres penitenciaris obligat a treballar com a ma d'obra esclava per a profit del nou Règim; el preu a pagar per purgar els seus pecats segons la moral del nou Règim.

Durant set anys no va trepitjar el carrer si no era enmanillat anant d'una presó a una altra. El 27 de març de 1946 retornava a l'Escala.

estación de El Clot. Desde allí nos llevaron al cuartel de Horta⁴¹. El día 15 por la noche nos sacaron y nos llevaron al muelle. Allí nos embarcaron en dirección a Tarragona. Llegamos al muelle el día 16 y el mismo día fuimos al manicomio de Reus, habilitado como Campo de Concentración.

El día 25 salí del campo de Reus y llegué a las 12 de la noche del día 26 a l'Escala con mi mujer y mis hijos.

Las autoridades del pueblo muy pronto se enteraron de que estaba allí y el día 27 vino el alguacil a avisarme que fuese al ayuntamiento. Allí había todos los señores del pueblo y me dijeron que estaba detenido.

El mismo día 27 de febrero de 1939 ingresamos en la cárcel provincial de Gerona. El día 18 de marzo por el juez José Batalla y Pedro Feliu. Allí nos hicieron decir la verdad.

El día 14 de abril, por la noche, sobre las 11, fuimos avisados para el día 15 ir a juicio. Este mismo día fuimos a la Nevera, o sea, entramos en la celda en pena de muerte Pedro Feliu y José Batalla.

El día 7 de mayo salimos del patíbulo, el día más feliz del mundo para mi y para mi Compañero.

El día 16 de enero de 1942 salimos de la cárcel de Gerona. El 3 de febrero salimos de Salt para Barcelona. Entrada en la Modelo el día 3 Galería 3ª celda 245, donde estuve 20 días en periodo. El día 23 de febrero entré en la 6ª Galería, donde estuve hasta el año 1943. El día 27 de mayo salimos de Barcelona para Lérida. El

⁴¹ No sabem si es refereix a la caserna d'Hostalfrancs, d'Horta...

mismo día entramos en el Seminario viejo y el día 19 de julio salimos para Gardeny⁴². El día 2 de septiembre de 1944 nos incomunicaron y el día 7 de septiembre salimos para Barcelona. Entramos en la Modelo el mismo día 7 a las 12 de la noche. El día 8 entré en la 5ª Galería, celda 447.

El día 19 de octubre de 1944 salimos con expedición para Montijo⁴³. El día 20 llegamos a Zaragoza. A las 10 de la noche salimos en dirección a Madrid, donde llegamos a las 10 de la mañana. Estuvimos todo el día encerrados en el vagón hasta las 8 de la noche del día 21, donde salimos hacia Ciudad Real. Llegamos allí a las 12 de la noche. Nos llevaron a la cárcel, donde estuvimos hasta el día 25. A las 5 de la mañana del día 25 nos embarcaron para Mérida, donde llegamos a las 10 de la noche. Estuvimos encerrados en el vagón hasta el día siguiente, que salimos para Montijo. Llegada a la estación de este vendito pueblo a las 9 de la mañana.

Desde allí fuimos al campamento militar, donde nos desataron de las manos a todos. Por la tarde ya fuimos a trabajar todos. Por la noche nos dieron tiempo para cenar y recogerlo todo para ir a otro destacamento militar a unos 10 Kilómetros de Montijo, que se llama la Colonia Lácara⁴⁴.

Y aquí estoy hasta que tenga otro traslado⁴⁵.

Nota del año 1944.

Salida de Lácara el día 9 de mayo de 1945 hacia Montijo. El día 10, que era un Domingo, salimos de Montijo para Badajoz. Entramos en la cárcel provincial el mismo día 10 de mayo de 1945.

Salida de la cárcel de Badajoz el día 8 de julio para Madrid. Entrada en la cárcel provincial de Madrid el día 9 de julio. Pasamos dos días en el tren viajando.

⁴² Concentrats en els pavellons instal·lats a l'esplanada del castell i antic monestir de Gardeny situat al SW de la ciutat de Lleida, uns 800 presos aixecaren un complex militar anomenat Ciudad del Generalísimo, amb casernes, hospital militar i un grup de vivendes protegides per a l'exèrcit.

⁴³ El Canal de Montijo va ser una de les primeres grans obres hidràuliques realitzades per les "Colonias Penitenciarias Militarizadas" (creades per abaratar la construcció de grans obres públiques mitjançant la mà d'obra regalada dels presos). La presa i el canal de Montijo, peces fonamentals en el sistema de regadiu del Plan Badajoz, van anar a càrrec de la "Segunda Agrupación de Colonias Penitenciarias Militarizadas". D'entre els presos-esclaus, 178 eren catalans.

⁴⁴ Pere Feliu formà part dins la Colònia de Montijo de la subcolònia de Lácara, a la pedania d'aquest nom, treballant en la construcció del sífon, conducte que havia de permetre superar el riu Lácara.

⁴⁵ Fins el 10 de juny, segons el treball "Catalanes en las Colonias Penitenciarias de Montijo" elaborat per l'extremeny José Luis Gutierrez.

Salida de la provincia de Madrid el día 27 de julio de 1945. Este mismo día ingresé en el Destacamento de Lozoyuela, Boca Sur, provincia de Madrid y Garganta de los Montes⁴⁶.

Salida de Lozoyuela el día 27 de mayo de 1946, puesto en libertad vigilada condicional.

*Instantània de l'incendi de l'església del 23 de gener de 1939.
Autor: Joan Lassús. AHE.*

BOSCH API

AGENT IMMOBILIARI - CONSTRUCTOR
COMUNITATS DE PROPIETARIS

C/ Palau. 4 - Tel.: 972 77 15 05 - Fax: 972 77 06 16
C/ Enric Serra. 2 - Tel.: 972 77 00 02

17130 L'ESCALA - E-mail: info@boschapi.com

www.boschapi.com

⁴⁶ Lozoyuela i Garganta de los Montes pertanyen al municipi de Torrelaguna. El destacament de Lozoyuela treballà a la boca sud del túnel Mata-Àguila de la línia de Madrid a Burgos per Somosierra, línia que esdevingué l'obra ferroviària més important realitzada per mà d'obra reclusa. El destacament estava format per 500 presos i hi passaren un total de 6.000.

Escalencs morts al front

NOM	EDAT	LLOC DE LA MORT	FRONT
Artigas Flaquer, Rafel <i>Panxo</i>	18	1	Republicà
Ayats Casadevall, Pere	27	2	Republicà
Barratina Sancho, Pere	27	Tremp (Lleida)	Republicà
Bonal, Amador (cal Baster)	?		Republicà
Colomeda Ribera, Salvi	18	Front de l'Ebre	Republicà
Donjó Sureda, Ariel	18	Vilafranca del Penedès	Republicà
Esparch Casadevall, Miquel	33	Guim (retirada)	Republicà
Esponellà Ballesta, Miquel	26	Tremp (Lleida)	Republicà
Fontdecava Galceran, Josep	?		Republicà
Fumadó Alsina, Lluís	28	3	Republicà
Guri Comas, Pere	29	Retirada	Republicà
Isern Pujol, Pere <i>Olaire</i>	24	4	Republicà
Llop Cros, Martí	25	Retirada	Republicà
Magret Martí, Ferran	23	Front d'Aragó	Republicà
Magret Martí, Vicenç	20	Castelló de la Plana	Republicà
Mateu Sastre, Joan	19	Front de Madrid	Republicà
Molinas Ramió, Ramir	20	Front de l'Ebre	Republicà
Oliveras Artigas, Abel	17	Front de l'Ebre	Republicà
Palahí Coll, Narcís	27	Sector del Segre	Republicà
Peiris Gironella, Josep	36	Proximitats de Vic	Republicà
Quintana Batalla, Miquel	?	Vilalba dels Arcs (TA)	Franquista
Ramió Almar, Josep	19	Font del Segre	Republicà
Roura Moret, Miquel	28	Front de l'Ebre	Republicà
Sabadí Foix, Pere	26	Hospital de Vitòria	Franquista
Saló Vicens, Martí (can Berto)	?		Republicà
Saló Vicens, Miquel	19	Front del Segre	Republicà
Sallés Pagans, Salvi	18	Front de l'Ebre	Republicà
Sastre Gardella, Fèlix	18	Front de l'Ebre	Republicà
Sureda Sureda, Ernest	29	Hospital de Manresa	Republicà
Sureda Sureda, Josep	33	Front de l'Ebre	Republicà
Torrent Expósito, Agustí	34	Sector de Lleida	Republicà
Vida Domínguez, Rafel	19	Front del Segre	Republicà

- 1.- Va contraure el tifus al front de Lleida i va morir a l'Hospital de Manresa.
- 2.- Va ésser injustament afusellat al front.
- 3.- Va contraure la meningitis al front i va morir l'any 1940 a l'Escala, als 28 anys.
- 4.- Va morir en acte de servei en un bombardeig de Barcelona.

*Ferran Català -assegut a la dreta- al front.
Arxiu Nuri Català.*

Execucions al cementiri d'Empúries

RESIDENT A L'ESCALA			
NOM I COGNOMS	EDAT	PROFESSIÓ	DATA DE L'EXECUCIÓ
Consol Solés Rovirola	58	Modista	1936

FORASTERS				
NOM I COGNOMS	EDAT	PROFESSIÓ	MUNICIPI	DATA DE L'EXECUCIÓ
Francesc Donadeu Agustí	52	capellà	Regencòs	29/08/36
Anastasi Benet Mayals	49	mestre	Begur	12/11/36
Ricard Ferriol Corp	23	estudiant	Begur	12/11/36
Pere Ferriol Carreras	52	cadiraire	Begur	12/11/36
Felip Puig Mató	56	comerciant	Begur	12/11/36
Ignasi Marquès Gispert	36	barber	Begur	12/11/36
Bernat Grau Bullit	37	capellà	La Bisbal	1936
Josep Macau Vilanova			Pau	22/10/36
Pere Macau Rubau			Pau	22/10/36
Deogracias Moya Díaz	31	Sergent d'artilleria a la bateria de costa de l'Escala		15/11/36
N.N.	37			?

El 15 de novembre de 1940 l'alcalde de l'Escala, Josep Sabadí Foix, signava un informe en el qual afirmava que "...según referencias particulares, en el Cementerio de Ampurias de esta villa existen enterrados veintisiete cadáveres de muerte violenta, ignorándose los datos y señas personales de los mismos, por no haber sido reclamados ninguno de ellos, hasta la fecha".

REGISTRO CIVIL DE DISTRITO DE
la villa de la Escala (Gerona)
 Número 35
 NOMBRE Y APELLIDOS Josep Benet Mayals
 fallecido el día 15 de noviembre de 1940 a las once y veinte minutos del matutino de la villa
 en la villa de la Escala y muere en la villa de la Escala
 se procede a inscribir la defunción de D. Josep Benet Mayals
 natural de la villa de la Escala de condición y estado casado
 hijo de D. Vicente Benet y de Dña. Francisca Mayals
 domiciliado en la villa de la Escala
 n.º 0 piso 1 de profesión maestro
 y de estado casado con Dña. Ramona Mayals
Mayals, de cuyo matrimonio dejó una hija llamada Francisca
 falleció en la villa de la Escala concretamente ligado al día y hora
 de 15 a las once y veinte minutos
 consecuencia de la muerte violenta
 según resulta de las diligencias de exhumación practicadas en
el Cementerio de Ampurias y reconocimiento practicado, y su cadáver habrá de recibir sepultura en el
 Cementerio de Begur
 Esta inscripción se practica en virtud de el Decreto del
de este Ayuntamiento municipal en cumplimiento de la
 ordenado en la ley del Registro civil
 consignándose además la
 habiéndola presenciado como testigos, D. Francisco Benet
Benet y D. Manuel Benet
 mayores de edad y vecinos de esta villa
 Llega esta acta, se sella con el del Juzgado y la firman el señor / sus. los
 testigos los
 de que certifico. los
José Sabadí

Acte de defunció d'una de les persones executades al cementiri d'Empúries. Registre Civil de l'Ajuntament de l'Escala.

Imatge aèria del bombardeig de l'Escalencs del 23 de gener de 1939.
 Arxiu Diari de Girona. Archivio Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Aeronautica Militare-USAM de Roma.

Escalencs morts al bombardeig

23 de gener de 1939

NOM	EDAT	LLOC DE LA MORT
Miquel Batlle Compte (can "Vintinouet")	63	Revolts de la Font
Concepció Bernet Mas	6	C/ Maranges
Pere Fumadó Callol	60	C/ Maranges
Jaume Guillot Bofill	61	El Pedró (camí dels xais)
Alberto Menéndez Rodríguez (refugiat)	3	C/ Maranges
Pere Moriscot Perich	74	C/ Empúries
Margarida Palahí Callol (de "can Maurici")	3	C/ Maranges
Josepa Pascual Oliveras	72	C/ Empúries
Dolors Poch Colomé	3	C/ Empúries
Núria Puig Callol	7	Hospital de Girona
Miquela Roca Batlle (can "Vintinouet")	19	Revolts de la Font
Concepció Rodríguez Caso (refugiada)	27	C/ Maranges
Isabel Rodríguez Mas (refugiada)	2	C/ Maranges
Francesc Sala Flaquer	45	Hospital de Girona
Laura Tasis Parnau (embarassada de 6 mesos)	31	Hospital de Girona

Escalencs sotmesos a consell de guerra

COGNOMS I NOM			PROFESSIÓ	EDAT ¹	DATA DETENCIÓ	CONDEMNNA	LLIBERTAT CONDICIONAL
Ametller	Surribas	Ferran	Pagès	36	27 06 39	12 anys + 1 dia	06 05 1942
Anglada	Pellicer	Martí	Pescador	47	14 07 39	15 anys	27 06 1942
Ayats	Torrent	Joan	Pescador	33	07 08 42	Pena de mort	07 04 1951
Bahí	Callol	Joan	Pescador	22	27 06 39	12 anys + 1 dia	09 06 1942
Ballesta	Creus	Josep	Carter	17	23 09 39		12 05 1941
Ballesta	Molinas	Francesc	Secr. Mun.	50	23 09 39		12 05 1941
Batalla	Vicens	Francesc	Pescador	33	27 06 39	12 anys + 1 dia	09 06 1942
Batalla	Vicens	Josep	Pescador	38	27 02 39	Perpètua (30 anys)	12 02 1944
Botella	Martínez	Antoni	Pescador	33	27 06 39	12 anys + 1 dia	09 06 1942
Callol	Mir	Enric	Pescador	67	13 02 41	12 anys + 1 dia	09 05 1942
Callol	Moner	Joan	Pescador	48	02 05 39	12 anys + 1 dia	12 02 1943
Callol	Colomer	Marià	Pescador	25	14 03 39	12 anys + 1 dia	- - -
Català	Portell	Ferran	Paleta	21	09 02 39	15 anys	15 01 1943
Condom	Massanes	Dolors	Mestra	23	23 02 39	Sobreseïment de la causa	
Costals	Rubau	Jaume	Pescador	39	12 05 39	12 anys + 1 dia	Va morir a l'hospital el 02/07/40
Cros	Sala	Salvador	Escrivent	32	31 08 39	12 anys	16 03 1944
Donjó	Bofill	Eugeni	Pescador	51	17 08 39	15 anys	04 06 1943
Donjó	Garriga	Joaquim	Pescador	27	20 07 43	Perpètua (30 anys)	15 03 1945
Donjó	Garriga	Miquel	Pescador	29	16 12 41	Pena de mort	- - 1948
Feliu	Bramon	Pere	Pagès	38	27 02 39	Perpètua (30 anys)	27 05 1946
Figueras	Fontdevila	Josep	Salaó de peix	45	25 05 39	6 anys + 1 dia presó	15 03 1945
Fornés	Calsat	Joan	Pagès/pescador	32	22 09 43	Sobreseïment	10 11 1943
Fornés	Blanch	Anna ⁵	Sense professió	25	14 03 39	10 anys	- - -
Fructuoso	Marín	Emili	Picapedrer	48	04 04 39	Pena de mort	Executat el 7/12/1936
Garriga	Roura	Francesc	Pescador/xofer	24	27 06 39	12 anys + 1 dia	09 06 1942
Geli	Puig	Joaquim	Moliner	33	20 06 39	15 anys	08 10 1943 ²
Hernández	Navarro	Josep	Pescador	43	07 12 41	12 anys + 1 dia	01 05 1942
Martí	Bofill	Josep	Barber	16	22 06 39		12 07 1939
Miralles	Monerri	Ricard	Treb. tèxtil	37	18 03 40	12 anys + 1 dia	19 06 1943 ³
Moriscot	Solés	Miquel	Pescador	37	27 06 39	12 anys + 1 dia	09 06 1942
Núñez	Pastor	Jaume	Pescador	22	22 09 39	12 anys + 1 dia	02 09 1943
Pascual	Callol	Sidon	Mestre	29	01 07 43	12 anys + 1 dia	28 09 1943
Puig	Solés	Lluís	Industrial	45	31 07 39	12 anys	20 06 1941
Rams	Fita	Salvador	Curtidor	39	30 06 44	Sobreseïment	14 08 1944
Ribas	Alemany	Josep	Pescador	33	06 02 39	12 anys + 1 dia	24 05 1943 ⁴
Sala	Barceló	Pere	Flaquer	37	04 04 39	20 anys	30 07 1941
Sastre	Martinoy	Joan	Pescador	50	29 10 40	Sobreseïment	12 04 1941
Serrats	Fernández	Julià	Pescador	36	23 12 38	6 anys + 1 dia	08 10 1940
Soler	Giralt	Jaume	Pastor	70	03 03 39	Sense judici	21 03 1939
Solés	Curós	Joan	Pescador	33	27 06 39	12 anys + 1 dia	09 06 1942

1.- Edat que tenia quan fou detingut.

2.- Fou posat en llibertat condicional amb desterrament a Tortosa.

3.- Fou posat en llibertat condicional amb desterrament (no consta el lloc).

4.- Fou posat en llibertat condicional amb desterrament a Tortosa.

5.- Esposa de Marià Callol Colomer.

Exiliats morts als camps d'extermini nazis

COGNOM I NOM	EDAT	CAMP DE LA MORT
Cori Sampietro, Josep	45	Mauthausen
Costa Saló, Miquel	40	Zement
Estela Caballé, Francesc	36	Mauthausen
Ibañez Elhombre, Joaquim		Gusen
Lluís Mas, Joan	32	Gusen
Pagès Granollers, Joan	30	Gusen
Parona Quintana, Llibert	31	Gusen
Parona Quintana, Pere	25	Gusen
Pellicer Leonart, Jaume <i>Quicus</i>	30	1

1. - Va morir per asfixia en un vagó de tren mentre era traslladat al camp de concentració de Dachau

Exiliats supervivents dels camps d'extermini

COGNOM I NOM	EDAT	CAMP
Freixa Colomer, Pere	26/01/1912 - 1987 (França)	Mauthausen
Girona Callol, Fèlix	09/07/1909 - ? (França)	Mauthausen
Nicolau Vicens, Josepç	20/04/1914 - ? (França)	Mauthausen
Ribas Bagué, Lluís	23/09/1898 - 10/04/1989 (l'Escala)	Buchenwald

Soldats del batalló disciplinari del jaciment d'Empúries (1940-1942). AHE.

Bibliografia sobre la Guerra Civil a l'Escala

- ALBERT, Lluís. "Un assassinat silenciàt: el del mestre escalenc Lluís Tasis i Parnau (1)" a *L'Escalenc*, núm. 216. L'Escala, maig 1998, p. 14
- ALBERT, Lluís. "Un assassinat silenciàt: el del mestre escalenc Lluís Tasis i Parnau (2)" a *L'Escalenc*, núm. 217. L'Escala, juny 1998, pp. 14-15
- ALBERT, Lluís. "Reivindicar la memòria històrica? Sí, però sense amnèsies polítiques" a *L'Escalenc*, núm. 308. L'Escala, gener 2006, pp. 9-11
- BALLESTA, Julià. "Reivindicar la memòria històrica? Sí, però sense amnèsies de classe! (1)" a *L'Escalenc*, núm. 319. L'Escala, desembre 2006, p. 10
- BALLESTA, Julià. "Reivindicar la memòria històrica? Sí, però sense amnèsies de classe! (2)" a *L'Escalenc*, núm. 320. L'Escala, gener 2007, pp. 7-8
- BERNILS, Josep Maria. "El paper moneda local durant la Guerra Civil" a *Fulls d'Història Local*, núm. 42. L'Escala, novembre 1993
- BERTRANA, Aurora. *Memòries de 1935 fins al retorn a Catalunya*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 1975, pp. 16-27
- BOSCH, Pere. *Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1980, pp. 188-190
- BOIX, Jordi; MURIÀ, Josep Maria; "et al.". "Homenatge als morts de la guerra civil (1936-39)" (transcripció de l'acte celebrat el dia 28 de novembre de 1999) a *L'Escalenc*, núm. 236. L'Escala, gener 2000, s/p
- BOIX, Lurdes. "En el cinquantenari de l'acabament de la Guerra Civil: 1939-1989 (I). El bombardeig de l'Escala o "Quan la mort va baixar del cel" a *Fulls d'Història Local*, núm. 1. L'Escala, febrer 1989
- BOIX, Lurdes. "En el cinquantenari de l'acabament de la Guerra Civil: 1939-1989 (II). Cost humà de la Guerra o "Quan la mort va enfrontar germans" a *Fulls d'Història Local*, núm. 2. L'Escala, març 1989
- BOIX, Lurdes. "En el cinquantenari de l'acabament de la Guerra Civil: 1939-1989 (III). Els escalencs als camps nazis o "Quan la mort va esdevenir un monstre" a *Fulls d'Història Local*, núm. 3. L'Escala, abril 1989
- BOIX, Lurdes. "Els escalencs als camps nazis" a *Fulls d'Història Local*, núm. 21. L'Escala, gener 1991, gener 1991
- BOIX, Lurdes; ORS, Tània i FONT, Mariona. "El fil de la memòria: Conversa amb Aurora Callol Gomà" a *L'Escalenc*, núm. 326. L'Escala, juliol 2007, pp. 15-16
- BOIX, Lurdes; ORS, Tània i FONT, Mariona. "El fil de la memòria: Conversa amb Ramon Guillot Salart" a *L'Escalenc*, núm. 330. L'Escala, novembre 2007, pp. 17-18
- BOIX, Lurdes; ORS, Tània i FONT, Mariona. "El fil de la memòria: Conversa amb Conxita Botella Paltré" a *L'Escalenc*. L'Escala, gener 2008, núm. 332, pp. 20-21
- BOIX, Lurdes; ORS, Tània i FONT, Mariona. "El fil de la memòria: Conversa amb Benet Poch Tarrés" a *L'Escalenc*, núm. 334. L'Escala, març 2008, pp. 20-21
- BOIX, Lurdes; ORS, Tània i FONT, Mariona. "El fil de la memòria: Conversa amb Lola Botella Martínez" a *L'Escalenc*, núm. 335. L'Escala, abril 2008, pp. 20-21.
- BRUGUERA, Rafel. "Josep Batalla i Vicens, consell de guerra" a *Fulls d'Història Local*, núm. 89. L'Escala, desembre 2004
- BRUGUERA, Rafel. "El bombardeig de l'Escala: maleïda tramuntana" a *Fulls d'Història Local*, núm. 93. L'Escala, febrer 2007
- BRUGUERA, Rafel. "L'Escala a l'Arxiu de Salamanca" a *Fulls d'Història Local*, núm. 95. L'Escala, juny 2007
- BRUGUERA, Rafel; COLOMEDA, Lluís i BALLESTA, Anna. *Joan Ballesta "Calafat", un escalenc alcalde de la Girona Republicana*. Girona: CCG Edicions, 2008
- BRUGUERA, Rafel. *Escalencs assassinats durant la Guerra Civil*. Girona: CCG Edicions, col. llibres dels Quatre Cantons, 2009
- BRUGUERA, Rafel. *Antoni Puig "Tonet": barber, àcrata i savi. El moviment anarquista i la Guerra Civil a l'Escala*. Girona: CCG Edicions, 2010 (en edició)
- CASADEMONT, Emili. "Rafael Albert i l'oblidat Albert Martí, el gran patriota i músic escalenc" a *Llibre de la Festa Major*. L'Escala, 2003, pp. 13-16 CEDRHE. "La ruta de l'exili" a *L'Escalenc*, núm. 346, març 2009, pp. 7-9
- CLARA, Josep. *Esclaus i peons de la nueva España. Els Batallons de treballadors a Catalunya (1939-1942)*. Girona: Quaderns del Cercle, núm. 23, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2007
- COLOMEDA, Dídac. "Les eleccions municipals (1931 i 1934) a l'Escala durant la Segona República". (Treball de recerca elaborat a l'assignatura "Metodologia de la història local i oral" dins la llicenciatura d'Història). UdG, curs 2003/04
- COLOMEDA, Lluís. "Exili i sardanes en el record" a *Llibre de l'Aplec de la Sardana*. L'Escala, 1999, pp. 21-25
- COLOMEDA, Lluís. "Sobre el bombardeig de 1939 a l'Escala" a *L'Escalenc*, núm. 236. L'Escala, gener 2000, p. 12-13
- COLOMEDA, Lluís. "La Dictadura de la desmemòria" a *L'Escalenc*, núm. 264. L'Escala, maig 2002, pp. 9-10
- COLOMEDA, Lluís. "Empúries (1940-1942): esclaus per la pàtria" a *L'Escalenc*, núm. 273. L'Escala, febrer 2003, pp. 7-9
- COLOMEDA, Lluís. "Republicans escalencs a la presó de Figueres (1)" a *L'Escalenc*, núm. 287. L'Escala, abril 2004, pp. 10-11
- COLOMEDA, Lluís. "Republicans escalencs a la presó de Figueres (2)" a *L'Escalenc*, núm. 288. L'Escala, maig 2004, pp. 10-11
- COLOMEDA, Lluís. "Milicians escalencs a Colera" a *L'Escalenc*, núm. 291. L'Escala, agost 2004, pp. 13-14
- COLOMEDA, Lluís. "Pere Feliu. El calvari d'un pres republicà" a *L'Escalenc*, núm. 293. L'Escala, octubre 2004, pp. 12-13

- COLOMEDA, Lluís. Joan Ayats. "Un esclau escalenc al Valle de los Caídos" a *L'Escalenc*, núm. 295. L'Escala, desembre 2004, pp. 12-13
- COLOMEDA, Lluís. "Exili i mort d'escalencs a Tolosa (1) A la memòria de tots els exiliats escalencs" a *L'Escalenc*, núm. 303. L'Escala, agost 2005, pp. 15-16
- COLOMEDA, Lluís. "Exili i mort d'escalencs a Tolosa (2) A la memòria de tots els exiliats escalencs" a *L'Escalenc*, núm. 304. L'Escala, setembre 2005, pp. 13-14
- COLOMEDA, Lluís. "Emili Fructuoso. L'únic escalenc afusellat pel franquisme" a *L'Escalenc*, núm. 317. L'Escala, octubre 2006, pp. 14-15
- COLOMEDA, Lluís. "Antonio Machado a l'Escala camí de l'exili" a *L'Escalenc*, núm. 319. L'Escala, desembre 2006, pp. 15-16
- COLOMEDA, Lluís. "Joan Ballesta, últim alcalde de la Girona republicana (1/3)" a *L'Escalenc*, núm. 320. L'Escala, gener 2007, pp. 13-14
- COLOMEDA, Lluís. "Joan Ballesta, últim alcalde de la Girona republicana (2/3)" a *L'Escalenc*, núm. 321. L'Escala, febrer 2007, pp. 13-14
- COLOMEDA, Lluís. "Joan Ballesta, últim alcalde de la Girona republicana (3/3)" a *L'Escalenc*, núm. 322. L'Escala, març 2007, pp. 12-14
- COLOMEDA, Lluís. "El teatre de Joan Ballesta a Girona (1930- 1937)" a *L'Escalenc*, núm. 324. L'Escala, maig 2007, p. 15-16
- COLOMEDA, Lluís. "Joan Sastre "Pebres". El primer comunisme a l'Escala (1)" a *L'Escalenc*, núm. 327. L'Escala, agost 2007, p. 12-13
- COLOMEDA, Lluís. "Joan Sastre "Pebres". El primer comunisme a l'Escala (2)" a *L'Escalenc*, núm. 328. L'Escala, setembre 2007, pp. 12-13
- COLOMEDA, Lluís. "Els anys d'exili de Tonet Puig (1)" a *L'Escalenc*, núm. 331. L'Escala, desembre 2007, pp. 10-11
- COLOMEDA, Lluís. "Els anys d'exili de Tonet Puig (2)" a *L'Escalenc*, núm. 332. L'Escala, gener 2008, pp. 10-11
- COLOMEDA, Lluís. "Els anys d'exili de Tonet Puig (3)" a *L'Escalenc*, núm. 333. L'Escala, febrer 2008, pp. 9-10
- COLOMEDA, Lluís. "El cas del bombarder Breguet 460 (1)" a *L'Escalenc*, núm. 344. L'Escala, gener 2009, pp. 15-16
- COLOMEDA, Lluís. "El cas del bombarder Breguet 460 (2)" a *L'Escalenc*, núm. 345. L'Escala, febrer 2009, pp. 13-14
- COLOMEDA, Lluís. "Dies de ferro i foc (1/5)" a *L'Escalenc*, núm. 350. L'Escala, juliol 2009, pp. 12-13
- COLOMEDA, Lluís. "Dies de ferro i foc (2/5)" a *L'Escalenc*, núm. 351. L'Escala, agost 2009, pp. 12-13
- COLOMEDA, Lluís. "Dies de ferro i foc (3/5)" a *L'Escalenc*, núm. 352. L'Escala, setembre 2009, pp. 13-14
- COLOMEDA, Lluís. "Dies de ferro i foc (4/5)" a *L'Escalenc*, núm. 353. L'Escala, octubre 2009, pp. 12-13
- COLOMEDA, Lluís. "Dies de ferro i foc (5/5)" a *L'Escalenc*, núm. 354. L'Escala, novembre 2009, pp. 10-11
- COLOMEDA, Lluís. "Tonet, l'anarquista que escrivia sardanes" a *Llibre de l'Aplec de la Sardana*. L'Escala, 2006, pp. 57-60
- COLOMEDA, Lluís. "La negra llista escalenca del primer franquisme a Passat en petit format (I)" a *Llibre de la Festa Major*. L'Escala, 2007, p. 21
- COLOMEDA, Lluís. "L'esfondrament de l'ideal de Josep Vicens Xaxu" a *Llibre de l'Aplec de la Sardana*. L'Escala, 2010
- COLOMEDA, Lluís. "Escalencs a l'Hospital de Manresa" (en edició) a *L'Escalenc*
- COLOMEDA, Lluís. "Els escalencs del Partit Sindicalista a Girona" (en edició) a *L'Escalenc*
- COLOMEDA, Lluís. "Escalencs a bord del Nyassa" (en edició) a *L'Escalenc*
- CONSTANTE, Mariano. "Mauthausen: un clam per la llibertat. 60è aniversari de l'alliberament dels camps d'extermini nazis" a *Fulls d'Història Local*, núm. 91. L'Escala, agost 2005
- GALLEGOS, Jordi. "La defensa del patrimoni català i escalenc. Els Amics de l'Art Vell a l'Escala" a *Revista d'Història Universitària*, núm. 4. Girona: UdG, maig 2005, pp. 32-68
- GALLEGOS, Jordi. "El "Canarias" vist des de les ruïnes d'Empúries" a *L'Escalenc*, núm. 300. L'Escala, maig 2005, núm. pp. 17-18
- GALLEGOS, Jordi. "Escalencs entre la boira: Francesc Ballesta i Molinas, funcionari i músic" a *L'Escalenc*, núm. 309. L'Escala, febrer 2006, pp. 17-18
- GALLEGOS, Jordi. "Josep Vicens i Juli, l'Avi Xaxu (1870-1956). La vida d'un escalenc polifacètic" a *Fulls d'Història Local*, núm. 92. L'Escala, gener 2007
- GALLEGOS, Jordi. *L'Escala des de l'empostissat. Història de La Principal de l'Escala i altres cobles locals*. L'Escala: *Monografies Locals*, núm. 8, Ajuntament de l'Escala, juliol de 2008
- GALLEGOS, Jordi. *Josep Vicens i Juli, l'Avi Xaxu (1870-1956). La persona humil i el popular compositor*. Barcelona: GISC & Garonuna, col·lecció MOS (en edició).
- GRACIA, Francisco. "Arqueologia de la memoria. Batallones disciplinarios de soldados-trabajadores y tropas del ejército en las excavaciones de Ampurias (1940-1942)" a *Una Inmensa prisión. Los campos de concentración y las prisiones durante la guerra civil y el franquismo*. Barcelona: Crítica Contrastes, 2003, pp. 37-59
- GRACIA, Francisco. "Una història oculta. Batallons disciplinaris de treballadors a les excavacions d'Empúries (1940-1942)" a *Fulls d'Història Local*, núm. 87. L'Escala, juny 2004
- GUANTER, Ricard. *L'Escala, el tarannà d'un poble*. L'Escala, 2004
- GUANTER, Ricard. "El nostre mar de cada dia (19). La pesca durant la guerra civil" a *L'Escalenc*, núm. 278. L'Escala, juliol 2003, pp. 19-21
- GUANTER, Ricard. "El nostre mar de cada dia (20). El "Manuel", en "Francisco" i el "Canarias"" a *L'Escalenc*, núm. 279. L'Escala, agost 2003, pp. 16-18

GUANTER, Ricard. "Pinzellades d'història local (1939)" a *L'Escalenc*, núm. 288. L'Escala, maig 2004, pp. 18-20

GUANTER, Pere. *Els alcaldes de l'Escala 1900-1999*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala, 2003

JIMÉNEZ, Montserrat. "L'Escala en temps de la Segona República" a *Fulls d'Història Local*, núm. 34. L'Escala, juliol 1992

LECTOR, Un. "Les relíquies de Santa Màxima o el poder de la litúrgia" a *L'Escalenc*, núm. 53. L'Escala, octubre 1984, p. 6

LLORENS, Valentí. "La repressió després de la guerra" a *Llibre de la Festa Major*. L'Escala, 2003, pp. 73-75

MARQUÈS, Salomó. *L'exili dels mestres (1939-1975)*. Girona: Universitat de Girona, Llibres del Segle, 1995

MARQUÈS, Salomó. "Josep Donjó i Callol. Un mestre a l'exili" a *Fulls d'Història Local*, núm. 73. L'Escala, abril-març 1999

MARQUÈS, Salomó. *Martí Rouret. Mestre, republicà i català*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala, 2001

OLIVA, Jordi. *El cost humà de la Guerra Civil a les comarques gironines: combatents morts i víctimes del material bèl·lic abandonat*. Girona: El Punt, 1990

PELLICER, Pilar. "Un merescut homenatge a en Joan Lassús i Colomeda" a *Llibre de l'Aplec de la Sardana*. L'Escala, 1986, pp. 13-19

POCH, Benet. "El Canaries (1)" a *L'Escalenc*, núm. 358. L'Escala, març 2010, p. 11

POCH, Benet. "El Canaries (2)" a *L'Escalenc*, núm. 359. L'Escala, abril 2010, p. 11

PUNT, EL. *Imatges 1936-1939. La Guerra Civil a les comarques gironines*. Girona: El Punt, 2006 PUNT, EL. *Imatges 1936-1939. Els noms de la guerra (Relació de totes les víctimes de les comarques gironines i el testimoni de l'última generació que va viure la Guerra Civil)*. El Punt, abril de 2009

RODOMA. "Conversa amb mossèn Salvador Jué. Recuperació de les relíquies de Santa Màxima" a *L'Escalenc*, núm. 45. L'Escala, febrer 1984, pp. 11-13

RODOMA. "Conversa amb Pere Gironès Clua" a *L'Escalenc*, núm. 156. L'Escala, maig 1993, pp. 10-11

RODOMA. "Conversa amb Paco Fumadó" a *L'Escalenc*, núm. 176 i 177. L'Escala, gener 1995, pp. 10-11 i febrer 1995, pp. 10-12

RODOMA. "Conversa amb Pilar Fàregas Pous" a *L'Escalenc*, núm. 186. L'Escala, novembre 1995, pp. 10-11

RODOMA. "Conversa amb Joan Vicens Mención" a *L'Escalenc*, núm. 201. L'Escala, febrer 1997, pp. 10-11

RODOMA. "Conversa amb Francesc Sala Balaguer" a *L'Escalenc*, núm. 247 i 248. L'Escala, desembre 2000, pp. 14-16 i gener 2001, pp. 14-16

SALA, Salvador. "La visita del Canaries" a *Llibre de la Festa Major*. L'Escala, 1996, pp. 60-61

VILA, Mercè. *L'Escala, 1931-1947 (República-Guerra Civil-Postguerra)*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala, 1994

VILA, Mercè. *L'Església de l'Escala. Allò que ens contem*

els Arxius. L'Escala: Monografies Locals, núm. 3, 1997, Ajuntament de l'Escala

VILANOVA, Mercè. "Estructura demogràfica y econòmica en La Escala (provincia de Gerona) en 1930-1940" a *Estudis: Revista d'història moderna*, núm. 2. Barcelona, 1973, pp. 259-305

VILANOVA, Mercè. "El abastecimiento electoral y su relación con las fuerzas políticas en la provincia de Gerona durante la segunda República. Un ejemplo: La Escala" a *Homenatge al Dr. Joan Reglà Campistol*, 1975, vol. 2, p. 491-504, ISBN 84-600-6704-1

VILANOVA, Mercè. "L'Escala y Beuda: dos formas de propiedad y de lucha social durante la guerra civil" a *Revista Història y Fuente Oral*, núm. 3. Publicacions Universitat de Barcelona, 1990, pp. 39-66

XIMINIS, Josep. "Memòria popular: El Canaries" a *L'Escalenc*, núm. 292. L'Escala, setembre 2004, p. 10

* Els articles de Lluís Colomeda es poden consultar a la pàgina web <http://marebalena.blogspot.com>

Av. Ave Maria, 16 – Tel. 972 77 60 34
L'ESCALA

Bodega
Can Ratxelet

DOMÈNEC TUBAU SUBIRÀ

C/ Closa d'en llop, 4
Tel./Fax 972 77 45 00
17130 - L'ESCALA

La Diputació de Girona ha reformat aquest teatre

La Diputació fomenta les **arts escèniques** ai teu municipi, gestiona les intervencions en el **patrimoni monumental**, vetlla per la conservació i promoció del **patrimoni fotogràfic**, ofereix recursos per a la construcció i adequació de **biblioteques** i també per a les **edicions locals**.
La Diputació presta serveis directes als municipis perquè el teu ajuntament pugui oferir-te el que necessites.

Helena, 25 anys
Teatre Municipal de Roses

D

Diputació de Girona
www.ddgi.cat

221
municipis

D

Diputació de Girona - Oficina de Comunicació 2010

Imatge aèria del bombardeig del dia 23 de gener de 1939. Cedida pel Diari de Girona.

Archivio Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Aeronautica Militare-USAM de Roma

